α

ΙΔΡΥΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ & ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
FOUNDATION FOR ECONOMIC & INDUSTRIAL RESEARCH

Τσάμη Καρατάσου 11, 117 42 Αθήνα, Τηλ.: 210 92 11 200-10, Fax: 210 92 33 977, *www.iobe.gr*
11 Tsami Karatassou, 117 42 Athens, Greece, Tel.: +30 210-9211 200-10, Fax: +30210-9233 977

Ετήσια Έκθεση Επιχειρηματικότητας 2022-2023:

Σταδιακή προσαρμογή σε μία νέα κανονικότητα

Άγγελος Τσακανίκας

Ευαγγελία Βαλαβανιώτη

Σοφία Σταυράκη

Φωτεινή Στρουμπάκου

GEM Global Entrepreneurship Monitor

Δεκέμβριος 2023

Global Entrepreneurship Monitor

Το **Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών** είναι ιδιωτικός, μη κερδοσκοπικός, κοινωφελής ερευνητικός οργανισμός. Ιδρύθηκε με σκοπό να προωθεί την επιστημονική έρευνα για τα τρέχοντα και αναδυόμενα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας, να παρέχει αντικειμενική πληροφόρηση και να διατυπώνει προτάσεις οι οποίες είναι χρήσιμες στη διαμόρφωση των σχετικών πολιτικών.

Copyright © 2023 Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών - ΙΟΒΕ

ISSN 2653-889X

Απαγορεύεται η με οποιονδήποτε τρόπο ανατύπωση ή μετάφραση οποιουδήποτε μέρους της μελέτης, χωρίς την άδεια του εκδότη.

Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (ΙΟΒΕ)
Τσάμη Καρατάσου 11, 117 42 Αθήνα
Τηλ.: 210 9211 200-10, Fax: 210 9233 977, http://www.iobe.gr

Με την υποστήριξη της

accenture

ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΙΟΒΕ

Το Παρατηρητήριο Επιχειρηματικότητας του ΙΟΒΕ αποτελεί τον ελληνικό εταίρο του Παγκόσμιου Παρατηρητηρίου Επιχειρηματικότητας

(Global Entrepreneurship Monitor -GEM)

Εθνική ερευνητική ομάδα GEM

Άγγελος Τσακανίκας, Αναπληρωτής Καθηγητής Οικονομικής Αξιολόγησης Συστημάτων Τεχνολογίας, Καινοτομίας και Επιχειρηματικότητας ΕΜΠ,

Επιστημονικός Υπεύθυνος Παρατηρητηρίου Επιχειρηματικότητας ΙΟΒΕ

Ευαγγελία Βαλαβανιώτη, Ερευνήτρια ΙΟΒΕ

Σοφία Σταυράκη, Ερευνήτρια ΙΟΒΕ

Φωτεινή Στρουμπάκου, Ερευνήτρια ΙΟΒΕ

Οι απόψεις που εκφράζονται στην παρούσα έκθεση εκφράζουν τις απόψεις των συγγραφέων και δεν ανταποκρίνονται κατ' ανάγκη προς αυτές των μελών ή της Διοίκησης του ΙΟΒΕ, όπως και των οργανισμών που υποστηρίζουν, χρηματοδοτούν ή συνεργάζονται με το Ίδρυμα.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το ΙΟΒΕ, στο πλαίσιο της συμμετοχής του στο διεθνές ερευνητικό πρόγραμμα Global Entrepreneurship Monitor (GEM), δημοσιεύει την «Ετήσια Έκθεση για την Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα» **για 20η συνεχή χρονιά**. Είναι η έκθεση που καλύπτει το 2022, μια «μεταπανδημική», κατά μία έννοια, χρονιά. Η αποδρομή αυτής της κρίσης επέτρεψε τη σταδιακή επιστροφή της οικονομίας σε ένα είδος νέας κανονικότητας. Όμως πολύ γρήγορα, δύο νέες - διαφορετικές μεν ως προς τη φύση τους αλλά διασυνδεμένες - κρίσεις ήρθαν στο προσκήνιο. Η πρώτη ήταν η ουκρανική κρίση που άλλαξε οικονομικές και πολιτικές προτεραιότητες και ισορροπίες στην Ευρώπη και επηρεάζει μέχρι και σήμερα ειδικά την ευρωπαϊκή οικονομία. Η δεύτερη κρίση ήταν η ενεργειακή με επακόλουθο την έξαρση του πληθωρισμού, εξέλιξη που περιορίζει τα πραγματικά εισοδήματα των νοικοκυριών. Σε κάθε περίπτωση, η έρευνα που περιλαμβάνεται στην παρούσα έκθεση μπορεί να θεωρηθεί μεν «μεταπανδημική», αλλά σίγουρα ενσωματώνει και αντανακλά ήδη κάποιες επιπτώσεις αυτών των διασυνδεδεμένων κρίσεων. Επομένως έχει ενδιαφέρον για την ανάδειξη ή μη στοιχείων κανονικότητας στη ροή της νέας επιχειρηματικότητας, ή πιο δομικών αλλαγών στο νέο οικονομικό περιβάλλον.

Το GEM αποτελεί μία διεθνή ερευνητική κοινοπραξία από ερευνητικά ινστιτούτα και πανεπιστήμια που ξεκίνησε το 1999, στο πλαίσιο της οποίας συλλέγονται εμπειρικά στοιχεία σε ένα ευρύ πλήθος χωρών παγκοσμίως. Το GEM φωτίζει διαστάσεις της επιχειρηματικότητας, συνεισφέροντας έτσι στην παγκόσμια μελέτη της επιχειρηματικότητας και των σχετικών πολιτικών. Το ΙΟΒΕ, είναι ο αποκλειστικός ελληνικός εταίρος σε αυτή την ερευνητική κοινοπραξία από το 2003, και έχει την ευθύνη για την επιστημονική διεξαγωγή των αναγκαίων ερευνών στον πληθυσμό, τη συλλογή και την επεξεργασία των στοιχείων σύμφωνα με την εναρμονισμένη μεθοδολογία και την ένταξη των εμπειρικών ευρημάτων στο διεθνές αναλυτικό πλαίσιο του GEM, έτσι ώστε να είναι εφικτή η σύγκριση των στοιχείων και σε διαχρονική βάση.

Όπως έχει αναδειχθεί από τις ετήσιες εκθέσεις, είναι ακριβώς αυτή η συστηματικότητα και η επαναληπτικότητα των ερευνών σε ετήσια βάση σε ένα μεγάλο εύρος χωρών, που πλέον έχει οδηγήσει στη δημιουργία μια σημαντικής χρονοσειράς δεδομένων. Ο πλούτος των εμπειρικών στοιχείων προσφέρεται επίσης για εκτενείς αναλύσεις και συγκριτικές επεξεργασίες από τους ερευνητές του σχετικού πεδίου.

Το ΙΟΒΕ θα ήθελε να ευχαριστήσει θερμά όλους όσοι συνέβαλαν στην επιτυχία του έργου και κυρίως τους ειδικούς εμπειρογνώμονες που, ο καθένας στον τομέα του, βοήθησαν στην ερμηνεία διαφόρων διαστάσεων της επιχειρηματικότητας και κυρίως στον εντοπισμό των βασικών υστερήσεων της Ελλάδας σε θέματα επιχειρηματικότητας. Ευχαριστούμε, επίσης, τον χορηγό του έργου, την εταιρεία **Accenture** που χρηματοδότησε τη φετινή ερευνητική προσπάθεια.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Επιτελική Σύνοψη 1

1 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΡΧΙΚΩΝ ΣΤΑΔΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟ 2022 9

1.1 Εισαγωγή 9

1.2 Βασικοί δείκτες επιχειρηματικότητας 11

1.2.1 Επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων 11
1.2.2 Καθιερωμένη επιχειρηματικότητα 17
1.2.3 Βαθμός ευκολίας ίδρυσης μιας επιχείρησης 19
1.2.4 Διακοπή επιχειρηματικής δραστηριότητας 21
1.2.5 Κίνητρα επιχειρηματικής δραστηριοποίησης 27
1.2.6 Ο ρόλος των άτυπων επενδυτών στη χρηματοδότηση επιχειρηματικών εγχειρημάτων 30
1.2.7 Η κλαδική διάσταση της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων 34

1.3 Επιχειρηματικές προδιαθέσεις και αντιλήψεις 38

1.3.1 Εισαγωγή 38
1.3.2 Επιχειρηματικές ευκαιρίες στη χώρα 42
1.3.3 Προσωπική γνωριμία με επιχειρηματία 43
1.3.4 Η επιχειρηματικότητα ως καλή επιλογή σταδιοδρομίας 44
1.3.5 Κοινωνική καταξίωση και σεβασμός στους επιτυχημένους επιχειρηματίες 45
1.3.6 Προβολή επιχειρηματικότητας από τα μέσα ενημέρωσης 46
1.3.7 Γνώσεις, ικανότητες και εμπειρία για την ανάληψη επιχειρηματικής δραστηριότητας 47
1.3.8 Φόβος αποτυχίας για την άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας 48

1.4 Δημόγραφικά χαρακτηριστικά επιχειρηματικών αρχικών σταδίων 50

1.4.1 Ηλικία 50
1.4.2 Φύλο 54
1.4.3 Μορφωτικό επίπεδο 55

1.5 Τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των νέων επιχειρηματικών εγχειρημάτων 57

1.5.1 Τεχνολογική ταυτότητα 57
1.5.2 Καινοτομικότητα και επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων 58
1.5.3 Απασχόληση και προοπτικές ανάπτυξης 60
1.5.4 Εξωστρέφεια επιχειρηματικού εγχειρήματος 63

1.6 Επίδραση της Πανδημίας 66

2 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΤΟ ΕΓΧΩΡΙΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: Η ΕΡΕΥΝΑ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΕΜΠΕΙΡΟΓΝΩΜΟΝΩΝ 74

2.1 Ανάλυση βασικών δεικτών της έρευνας 77

2.2 Ο δείκτης εθνικού πλαισίου επιχειρηματικότητας 100

2.3 Εξελιξη της πανδημίας του COVID19.....101

2.4 Επιδίωξη στόχων βιώσιμης ανάπτυξης ΟΗΕ 104

2.5 Πολιτικές στήριξης της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα το 2022.....110

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 115

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ 119

ΕΠΙΤΕΛΙΚΗ ΣΥΝΟΨΗ

Το ΙΟΒΕ, συμμετέχοντας για 20η χρονιά στο διεθνές ερευνητικό πρόγραμμα Global Entrepreneurship Monitor (GEM), δημοσιεύει την Ετήσια Έκθεση για την Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα για την περίοδο 2022-2023. Όπως είναι γνωστό η πανδημική κρίση και οι επιπτώσεις της επέφεραν για ένα μεγάλο διάστημα δραστικές αλλαγές στην καθημερινή δραστηριότητά μας, την προσωπική, επαγγελματική και κοινωνική ζωή και μετέβαλαν σε κάποιο βαθμό και τον τρόπο που προσεγγίζουμε το ζήτημα της εργασίας και της φυσικής παρουσίας των εργαζομένων στους χώρους παραγωγής. Το 2022 είναι ίσως η πρώτη χρονιά μετά την πανδημική κρίση, η ηπιότερη εξέλιξη της οποίας επέτρεψε τη σταδιακή επιστροφή της οικονομίας σε ένα είδος νέας κανονικότητας. Όμως πολύ γρήγορα, δύο νέες - διαφορετικές μεν ως προς τη φύση τους αλλά διασυνδεμένες - κρίσεις ήρθαν στο προσκήνιο. Η πρώτη ήταν η ουκρανική κρίση, με την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία που άλλαξε οικονομικές και πολιτικές προτεραιότητες και ισορροπίες στην Ευρώπη και βεβαίως - πέρα από το ανυπολόγιστο κόστος σε ανθρώπινες ζωές - συνεχίζει να επηρεάζει μέχρι και σήμερα ειδικά την ευρωπαϊκή οικονομία. Η δεύτερη κρίση – που μόνο ως ένα βαθμό συνδεόταν με την πρώτη - ήταν η ενεργειακή κρίση και η έξαρση του πληθωρισμού. Βεβαίως η αρχική άνοδος τιμών ήταν συνέπεια μιας παγκόσμιας οικονομίας που πέρασε από βαθιά ύφεση σε ισχυρή μεγέθυνση, με πρωτοφανή ρευστότητα από τις κεντρικές τράπεζες. Όμως ένας ισχυρός πληθωρισμός αλλάζει τις προτεραιότητες πολιτικής, καθώς περιορίζει τα πραγματικά εισοδήματα των νοικοκυριών. Σε κάθε περίπτωση, η έρευνα που περιλαμβάνεται στην παρούσα έκθεση μπορεί να θεωρηθεί μεν «μεταπανδημική», αλλά σίγουρα αντανακλά και ενσωματώνει ήδη κάποιες επιπτώσεις αυτών των διασυνδεδεμένων κρίσεων. Επομένως έχει ενδιαφέρον για την ανάδειξη ή όχι στοιχείων κανονικότητας στη ροή της νέας επιχειρηματικότητας, ή αλλαγών στο νέο οικονομικό περιβάλλον.

Αναλυτικότερα, από τα αποτελέσματα της έρευνας του 2022-2023 προκύπτουν τα εξής ευρήματα:[1]

Χαρακτηριστικά των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων το 2022-2023

- **Στην Ελλάδα το ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 18-64 ετών που εντάσσεται το 2022 σε αρχικά στάδια επιχειρηματικής δραστηριότητας υποχωρεί στο 4,9% (περίπου 307 χιλιάδες άτομα) από 5,5% (περίπου 359 χιλιάδες άτομα) το 2021.** Πρόκειται για μία από τις χαμηλότερες επιδόσεις από το 2003, χαμηλότερη βεβαίως από τον μέσο όρο των χωρών υψηλού εισοδήματος που κινείται στο 12,5%. **Το γεγονός αυτό δεν μπορεί να θεωρηθεί απαραίτητα μια κακή εξέλιξη για την οικονομία, καθώς συνιστά**

[1]Επισημαίνεται ότι η έρευνα στον ελληνικό πληθυσμό έγινε το καλοκαίρι του 2022 όπως και στις περισσότερες χώρες στον κόσμο.

ταυτόχρονα και μία ένδειξη ότι η μισθωτή απασχόληση καθίσταται πιο προσιτή. Υπενθυμίζεται ότι η εξέλιξη της ανεργίας αυτή την περίοδο είναι ευνοϊκή, καθώς αυτή υποχωρεί πλέον κάτω από 13%, με ακόμα θετικότερες προοπτικές λόγω της ενίσχυσης των επενδύσεων, της ωρίμανσης μεγάλων έργων υποδομής, της αξιοποίηση των πόρων του Ταμείου Ανάκαμψης, κτλ. Συνεπώς παρά τις αβεβαιότητες κυρίως του διεθνούς περιβάλλοντος, οι προσδοκίες για θετικές εξελίξεις στο εγχώριο οικονομικό περιβάλλον δημιουργούν κινητικότητα στην αγορά εργασίας, με αποτέλεσμα λιγότεροι να δυσκολεύονται να βρουν εργασία. **Επομένως μπορεί να ερμηνευτεί μάλλον ως αναμενόμενη η υποχώρηση του δείκτη επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων.**

- Διακρίνοντας μεταξύ των δύο κατηγοριών επιχειρηματιών αρχικών σταδίων, δηλαδή τους επίδοξους και τους νέους επιχειρηματίες, περίπου **δύο στους πέντε είχαν πράγματι ξεκινήσει ενεργά το εγχείρημά τους ήδη για 3 μήνες** (νέοι επιχειρηματίες), με τους υπόλοιπους (επίδοξους επιχειρηματίες) να βρίσκονται ακόμα στη φάση της προετοιμασίας. Ο αριθμός τους είναι δεν παρουσιάζει διαφορές συγκριτικά με πέρυσι κάτι που σημαίνει ότι και το 2022 **η επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων συνεχίζει να τροφοδοτείται κυρίως από επίδοξους επιχειρηματίες, οι οποίοι δεν είναι βέβαιο ότι όντως θα προχωρήσουν τελικά στο εγχείρημά τους.**

- Το ποσοστό της καθιερωμένης επιχειρηματικότητας υποχωρεί ελαφρώς στο 13,3% συγκριτικά με το 2021 (14,7%), ωστόσο συνεχίζει να βρίσκεται σε σημαντικά υψηλότερο επίπεδο από άλλες χώρες όπως τις χώρες υψηλού εισοδήματος (κατά μέσο όρο 7,2% το 2022). Όμως, οι υψηλές επιδόσεις της χώρας στον δείκτη καθιερωμένης επιχειρηματικότητας ερμηνεύονται και από την ισχυρή παρουσία της αυτοαπασχόλησης που κυριαρχούν στη δομή του ελληνικού παραγωγικού συστήματος. Άρα, **το ενδιαφέρον εύρημα εδώ είναι το ότι η καθιερωμένη επιχειρηματικότητα δεν επλήγη ιδιαίτερα από την πανδημική κρίση, καθώς φαίνεται τα μέτρα στήριξης να λειτούργησαν.**

- Αναφορικά με τα κίνητρα επιχειρηματικότητας και χωρίς να είναι αμοιβαίως αποκλειόμενα, ένα **63,6%** δηλώνει τον βιοπορισμό, καθώς οι «δουλειές είναι λίγες». Ένα **56,7%** δηλώνει την ανάγκη απόκτησης μεγαλύτερου εισοδήματος, ενώ υπάρχει και ένα **39,6%** που συνεχίζει μια οικογενειακή παράδοση. Γενικά, **το βασικό κίνητρο επιχειρηματικής δραστηριοποίησης φαίνεται να διαμορφώνεται από έναν συνδυασμό παραγόντων που συνδέονται με τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του ατόμου και δυσαρέσκεια από το επίπεδο αμοιβών σε θέσεις εξαρτημένης εργασίας. Ωστόσο, είναι ξεκάθαρο ότι οι βιοποριστικοί λόγοι αποτελούν προτεραιότητα για την έναρξη μιας επιχειρηματικής δραστηριότητας στη χώρα, ειδικά μάλιστα για τις γυναίκες, όπως πάντως συμβαίνει και στις περισσότερες χώρες μεσαίου και υψηλού**

εισοδήματος. Ωστόσο, η συσχέτιση κινήτρων και επιπέδου εισοδήματος φαίνεται να είναι μάλλον αδύναμη, καθώς αντίστοιχη ανάγκη εμφανίζεται ως κίνητρο τόσο σε χώρες υψηλού εισοδήματος, όσο και μεσαίου προς υψηλού εισοδήματος.

- Το **31,9% θεωρεί ότι είναι εύκολη στην Ελλάδα η ίδρυση μιας επιχείρησης,** σε μικρή υποχώρηση σε σχέση με το 2021 (35,1%). Σε κάθε περίπτωση όμως, παρά τη βελτίωση, η Ελλάδα βρίσκεται χαμηλότερα σε σύγκριση με τις περισσότερες χώρες μεσαίου και υψηλού εισοδήματος ως προς αυτό το χαρακτηριστικό. Μάλιστα, σε ερώτηση επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων για το αν η έναρξη μιας επιχείρησης είναι πιο δύσκολη φέτος σε σχέση με ένα έτος νωρίτερα, περίπου το 40% απαντά θετικά. Αν και υπάρχουν χώρες με δυσμενέστερη επίδοση, η Ελλάδα βρίσκεται υψηλότερα του μέσου όρου των ευρωπαϊκών χωρών.
- **Το ποσοστό του πληθυσμού που διέκοψε ή ανέστειλε την επιχειρηματική του δραστηριότητα το 2022 ανέρχεται στο 1,56% (περίπου 100 χιλιάδες άτομα)**, επίδοση που κυμαίνεται στις ίδιες τιμές με το αντίστοιχο ποσοστό το 2021 (1,6%), αλλά ταυτόχρονα αρκετά χαμηλότερη από τον μέσο όρο των χωρών υψηλού εισοδήματος (5,8%). Συνεπώς συνεχίζει να είναι μία από τις καλύτερες επιδόσεις διαχρονικά και σίγουρα θα πρέπει να αποδοθεί και στην αναγκαιότητα διατήρησης σε λειτουργία μιας επιχείρησης εν καιρώ **πανδημίας για να είναι επιλέξιμη για τις διάφορες μορφές στήριξης. Συνεπώς, φαίνεται ότι τα μέτρα υποστήριξης της ρευστότητας των επιχειρήσεων να λειτούργησαν ίσως και περισσότερο από το διάστημα εφαρμογής τους, αφού ίσως άμβλυναν σκέψεις απόσυρσης από την επιχειρηματικότητα**. Ταυτόχρονα, παρά τη μείωση στην επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων, το μικρό ποσοστό διακοπής της επιχειρηματικής δραστηριότητας**, υποδηλώνει τελικά μια καθαρή εισροή νέας επιχειρηματικότητας στη χώρα.**
- **Βασικότερος λόγος διακοπής ή αναστολής λειτουργίας μιας επιχείρησης αποτελεί η έλλειψη κερδοφορίας σε ποσοστό 32%,** όπως άλλωστε συμβαίνει παγκοσμίως, ενώ από τους υπόλοιπους παράγοντες ξεχωρίζουν το θεσμικό πλαίσιο-γραφειοκρατία (22%), τα προβλήματα χρηματοδότησης (11%), ενώ η πανδημική κρίση επιλέγεται από μόλις 7%. Σημειώνεται ένα 6% που δηλώνει ότι βρήκε μια ευκαιρία πώλησης της επιχείρησης ενώ η συνταξιοδότηση αφορά σε ένα 8% το οποίο μαζί με τους προσωπικούς λόγους (5%) οδηγεί σε ένα 13% που συνδέεται με μη λειτουργικούς λόγους αναστολής λειτουργίας μιας επιχείρησης.
- **Το 2,5% (περίπου 156 χιλιάδες άτομα) των ατόμων ηλικίας 18-64 ετών στην Ελλάδα το 2022 δήλωσε πως λειτούργησε ως «άτυπος επενδυτής» για τη χρηματοδότηση ενός νέου εγχειρήματος, επίδοση χαμηλότερη τόσο του 2021 (4,3%),** όσο και των μέσων όρων όλων των ομάδων χωρών και ειδικά της ομάδας μεσαίου εισοδήματος όπου ανήκει η Ελλάδα (5,7%). Ο ρόλος της στενής οικογένειας είναι σταθερά υψηλός, καθώς

στο 63% των περιπτώσεων **άτομα του στενού οικογενειακού κύκλου έχουν διαδραματίσει ρόλο άτυπου επενδυτή, ενώ αν συνυπολογιστεί και το 7% που προέρχεται από τον ευρύτερο οικογενειακό κύκλο, τότε το ποσοστό ανέρχεται στο 70%.** Μόλις 22% προέρχεται από το ευρύτερο φιλικό περιβάλλον, ενώ πολύ χαμηλά στο 3% παραμένει ο ρόλος των συναδέλφων στην εργασία.

- **Ηλικιακά, το 2022 περιορίζεται ελαφρά** η συμμετοχή των πιο νέων στην επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων σε σύγκριση με τα προηγούμενα χρόνια. **Συνολικά το 43% των επιχειρηματιών βρίσκεται στο ηλικιακό κλιμάκιο 18-34 ετών, έναντι 50% πέρυσι**. Έτσι, **στην Ελλάδα το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού στα αρχικά στάδια έναρξης μιας επιχείρησης εντοπίζεται στην ηλικία των 25-34 ετών (27%), ενώ ένα 24,4% βρίσκεται στο κλιμάκιο 35-44 ετών.** Σε σύγκριση με τις χώρες μεσαίου εισοδήματος φαίνεται μια αυξημένη συμμετοχή από μεγαλύτερες ηλικίες. Ως αποτέλεσμα αυτής της εξέλιξης, **η μέση ηλικία του επιχειρηματία αρχικών σταδίων ξεπερνά το διαχρονικό μέσο όρο των 36 ετών, φτάνοντας τα 38 έτη. Συνεπώς, το 2022 οι επιχειρηματίες αρχικών σταδίων είναι μεν λιγότεροι αριθμητικά, αλλά μεγαλύτεροι σε ηλικία.**

- Το **ποσοστό της γυναικείας επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων υποχώρησε σε 3,4% (περίπου 113 χιλιάδες γυναίκες) από 4,6% το 2021, ενώ στους άνδρες παρέμεινε οριακά αμετάβλητο στο 6,3% (περίπου 203 χιλιάδες άνδρες) από 6,5% το 2021.** Η ελαφρώς μεγαλύτερη μείωση της γυναικείας επιχειρηματικότητας έχει ως αποτέλεσμα οι άνδρες να αποτελούν πλέον το 65% του συνόλου των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων το 2022, ενώ οι γυναίκες το 35%. Άρα η μείωση στο γενικό δείκτη φαίνεται να προέρχεται περισσότερο από τον περιορισμό των γυναικών επίδοξων επιχειρηματιών.
- **Το 28,2% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων διαθέτει τουλάχιστον ένα πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ ακόμα ένα 6,9% διαθέτει και κάποιου είδους μεταπτυχιακή ειδίκευση.** Συνεπώς, σχεδόν το ένα τρίτο των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων διαθέτουν πανεπιστημιακή εκπαίδευση, ποσοστό αρκετά χαμηλότερο από το προηγούμενο έτος (50,5%). **Από την άλλη πλευρά, βεβαίως, σχεδόν ένας στους τέσσερεις επιχειρηματίες είναι απλός απόφοιτος Λυκείου, γεγονός που υποδηλώνει ότι η ποσοτική μείωση της επιχειρηματικότητας προήλθε από τις υψηλότερες κατηγορίες μορφωτικού επιπέδου, εν αντιθέσει με προηγούμενες χρονιές. Συνεπώς η μείωση της γενικής επιχειρηματικότητας συνδέεται με άτομα υψηλότερου μορφωτικού επιπέδου, τα οποία φαίνεται να βρήκαν / επέλεξαν θέσεις εξαρτημένης εργασίας το 2022.**

Χαρακτηριστικά των επιχειρηματικών εγχειρημάτων

- **Σε κλαδικό επίπεδο το 2022 σημειώνεται μείωση** στο ποσοστό των εγχειρημάτων που δημιουργούνται στον πρωτογενή τομέα **στο 9%, επίδοση ωστόσο υψηλότερη από τον μέσο όρο χωρών μεσαίου και υψηλού εισοδήματος**. Την ίδια στιγμή αυξάνεται το ποσοστό των νέων εγχειρημάτων που εντάσσονται στις υπηρεσίες προς τους καταναλωτές (B2C), **με τον δείκτη να εντοπίζεται στο 49,6%, αρκετά χαμηλότερα από τον μέσο όρο των χωρών υψηλού και μεσαίου εισοδήματος.** Μειωμένο είναι και το ποσοστό των νέων εγχειρημάτων στον τομέα της μεταποίησης, με τον σχετικό δείκτη να διαμορφώνεται στο 24%, ενώ το ποσοστό των νέων εγχειρημάτων που αφορούν σε B2B, δηλαδή υπηρεσίες που απευθύνονται σε άλλες επιχειρήσεις, βρίσκεται σταθερά στο 17%. **Ωστόσο, σταθερή παραμένει η εικόνα στον τομέα της λιανικής και ειδικά του τομέα χονδρικού ή λιανικού εμπορίου καθώς και το 2022 το ποσοστό των νέων εγχειρημάτων στους τομείς αυτούς διατηρούνται στο 40%.** Τα αποτελέσματα της διεθνούς έρευνας έδειξαν ότι τις τελευταίες δεκαετίες στις χώρες υψηλού εισοδήματος καταγράφεται μία αύξηση των ιδεών που υλοποιούνται στον τομέα των επιχειρηματικών υπηρεσιών, ενώ περιορίζεται ελαφρώς το B2C.
- Μικρή επιδείνωση σημειώνεται στους όρους απασχόλησης των νέων εγχειρημάτων, καθώς το 23,1% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων **δηλώνει ότι πέρα από τους ίδιους τους ιδρυτές, κανείς άλλος δεν (θα) εργάζεται στο εγχείρημα αυτό, τουλάχιστον κατά τη στιγμή της έναρξης,** ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στην προηγούμενη έρευνα ήταν 12,6%. **Από την άλλη, υπάρχει και ένα 10,9% που δήλωσε ότι θα απασχολεί περισσότερα από 20 άτομα** κατά την έναρξη του νέου εγχειρήματος, ποσοστό αρκετά αυξημένο συγκριτικά με το 4,4% το 2021, **με την πλειονότητα να δηλώνει όπως πάντα ότι απασχολεί 1 έως 5 άτομα (51,9%).** Σε ό,τι αφορά στις προσδοκίες που έχουν οι ίδιοι οι επιχειρηματίες για τις θέσεις εργασίας που διαβλέπουν ότι μπορεί να δημιουργήσει το νέο τους επιχειρηματικό εγχείρημα εντός της επόμενης πενταετίας, αυτές δείχνουν αρκετά πιο αισιόδοξες σε σχέση με πέρυσι. **Πιο συγκεκριμένα, αν και το 87% (από 93% το προηγούμενο έτος) των επιχειρηματιών εκτιμούν ότι την επόμενη πενταετία θα δημιουργήσουν τουλάχιστον μία θέση εργασίας, σχεδόν το 35% (από 30%) δηλώνει ότι θα προσφέρει από 6 θέσεις και πάνω.** Μάλιστα υπάρχει ένα 14,5% που δηλώνει ότι θα μπορεί να προσφέρει πάνω από 20 θέσεις εργασίας, επίδοση που είναι η υψηλότερη διαχρονικά. **Συνεπώς, η μείωση του αριθμού των νέων εγχειρημάτων το 2022 δεν συνοδεύεται από επιδείνωση των όρων απασχόλησης, καθώς μπορεί μεν να έχουμε λιγότερα νέα εγχειρήματα, αλλά φαίνεται αυτά να δημιουργούν περισσότερες θέσεις εργασίας, τουλάχιστον κατά μέσο όρο.**
- Το 2022 στην Ελλάδα μόνο **το 61,1% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων δηλώνει ότι απευθύνεται αποκλειστικά στην εγχώρια αγορά, έναντι 63,8% πέρυσι.** Συνεπώς,

σημειώνεται μικρή βελτίωση σε αυτό το χαρακτηριστικό, παρόλο που η επίδοση αυτή είναι καλύτερη σε σχέση με τις χώρες μεσαίου και υψηλού εισοδήματος (σχεδόν 90%). **Πάντως, παρά τη μικρή βελτίωση της έκτασης της εξωστρέφειας, η ένταση φαίνεται να επιδεινώνεται, καθώς το 9,2% των επιχειρήσεων δηλώνει ότι πάνω από το 75% του τζίρου τους προέρχεται από πελάτες εξωτερικού, έναντι 14% πέρυσι,** επίδοση πάντως που εξακολουθεί να είναι καλύτερη από όλους τους μέσους όρους των κατηγοριών χωρών (3,5% στις χώρες μεσαίου εισοδήματος ενδεικτικά).

- Στα θετικά της έρευνας του 2022 ότι διατηρείται η βελτίωση **στην κατάταξη ως προς την καινοτομικότητα των νέων εγχειρημάτων**, καθώς το 16,5% αυτών των προϊόντων/διαδικασιών είναι νέα για τη χώρα, όταν το αντίστοιχο μέσο ποσοστό για τις χώρες υψηλού εισοδήματος κινείται στο 17,5%.

Προσωπικές και πολιτισμικές στάσεις ως προς την επιχειρηματικότητα

- Το **ποσοστό ατόμων που διαβλέπουν επιχειρηματικές ευκαιρίες το επόμενο 6μήνο στη χώρα υποχωρεί στο 36,3% (έναντι 48,6% το 2021) αρκετά χαμηλότερα από τον μέσο όρο των χωρών μεσαίου εισοδήματος.** Το 54% του πληθυσμού, ανεξαρτήτως του αν ασχολείται με την επιχειρηματικότητα, δηλώνει ότι διαθέτει τις ικανότητες, τις γνώσεις και την εμπειρία για την άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας. Ο **φόβος της αποτυχίας ως ανασταλτικός παράγοντας επιχειρηματικής δραστηριοποίησης αυξάνεται στο 60,6% (έναντι 55,9% το 2021) και καταλήγει να διαμορφώνεται πολύ κοντά στον μακροχρόνιο μέσο όρο του(61,3%).** Συνεπώς, το επίπεδο αυτοπεποίθησης του πληθυσμού αμβλύνεται ελαφρώς, ενώ ο φόβος της αποτυχίας μεγαλώνει.
- **Ωστόσο, από την άλλη πλευρά, το 2022 ανεβαίνει η κοινωνική αποδοχή της επιχειρηματικότητας, καθώς ενισχύεται η αντίληψη ότι οι επιτυχημένοι επιχειρηματίες αντιμετωπίζονται με σεβασμό στη χώρα, διαθέτουν κοινωνική καταξίωση και ότι η επιχειρηματικότητα αποτελεί μια καλή επιλογή σταδιοδρομίας**. Πάντως ως προς **την προβολή επιτυχημένων περιπτώσεων επιχειρηματιών από τα μέσα ενημέρωσης,** η Ελλάδα συνεχίζει να καταγράφει μία από τις χαμηλότερες επιδόσεις μεταξύ των χωρών υψηλού εισοδήματος. Το 2022, το ποσοστό του πληθυσμού που συμφωνεί με αυτή την άποψη περιορίζεται στο 56,5%.

Επιδράσεις της πανδημίας

- **Η Ελλάδα εμφανίζει την τρίτη δυσμενέστερη επίδοση στην Ευρώπη σε ό,τι αφορά την ισχυρή μείωση στο εισόδημα των νοικοκυριών λόγω της πανδημίας.** Σχεδόν ο μισός πληθυσμός δηλώνει μείωση ή ισχυρή μείωση επίδοση που είναι υψηλότερη από όλες τις ευρωπαϊκές χώρες. Επομένως, είναι φανερή η ισχυρή επίδραση στο

εισόδημα των πολιτών, αφού ακόμα και αν εφαρμόστηκαν μέτρα στήριξης του εισοδήματος, αυτά δεν υποκατέστησαν το πραγματικό εισόδημα των πολιτών.

- Το 78,8% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων **δεν** βλέπει νέες ευκαιρίες λόγω της πανδημίας το οποίο δείχνει σε πρώτη ανάγνωση παράδοξο, καθώς την ίδια στιγμή οι ίδιοι αποφασίζουν να δράσουν επιχειρηματικά.
- Στα θετικά της πανδημίας, καταγράφεται ότι **το 47,3% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων απαντά πως θα χρησιμοποιεί πλέον περισσότερο ψηφιακές τεχνολογίες για την πώληση/παροχή προϊόντων ή υπηρεσιών.** Η επίδοση αυτή είναι στο επίπεδο του μέσου όρου των χωρών μεσαίου εισοδήματος αλλά υστερεί ελαφρώς του μέσου όρου των χωρών υψηλού εισοδήματος. **Επίσης, μόλις το 20% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων δηλώνει «αρνητής» της ψηφιακής εποχής κατά μία έννοια, καθώς δηλώνει ότι η επιχείρησή του μπορεί να λειτουργήσει χωρίς ψηφιακές τεχνολογίες. Είναι πάντως από τις καλύτερες επιδόσεις στην Ευρώπη, καθώς σε άλλες χώρες οι αντίστοιχοι δείκτες κινούνται πάνω από 30%.**

Οι απόψεις των ειδικών εμπειρογνωμόνων

Από τα αποτελέσματα της έρευνας των ειδικών εμπειρογνωμόνων αναδεικνύεται γενικά μια άνοδος σχεδόν σε όλους τους δείκτες σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος. Βελτίωση σημειώνεται στους τομείς που αφορούν στις υλικές υποδομές, και σε υπηρεσίες στήριξης της επιχειρηματικότητας. Σημαντικά εμπόδια στην επιχειρηματικότητα, τα οποία ωστόσο, παρουσιάζουν τάση βελτίωσης σε σχέση με τα προηγούμενα έτη, αφορούν στην αδυναμία υλοποίησης νέων εγχειρημάτων υψηλής τεχνολογίας αλλά και στη συνεργασία εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων για την τεχνολογική και επιστημονική υποστήριξη των νεών εγχειρημάτων. Εξάλλου, οι εμπειρογνώμονες εκτιμούν ότι οι σημαντικότεροι παράγοντες που μπορούν να τονώσουν την επιχειρηματική δράση στην Ελλάδα είναι:

- Η διάθεση χρηματοδότησης και κατ' επέκταση η δημιουργία ρευστότητας αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες για την ανάπτυξης νέων επιχειρήσεων. Συγκεκριμένα, η διάθεση και η δυνατότητα άντλησης κεφαλαίων από τα τομεακά προγράμματα του νέου ΕΣΠΑ 2021-2027, τα προγράμματα επιδότησης ταμείου ανάκαμψης, καθώς και από τις διευκολύνσεις του νέου αναπτυξιακού νόμου που αναμένεται να προωθήσουν σημαντικά την επιχειρηματικότητα στη χώρα.
- Η διάθεση προηγμένων τεχνολογικών υπηρεσιών και γενικότερα ο ψηφιακός μετασχηματισμός των επιχειρήσεων, που την διετία 2020-2021 αποτέλεσε μονόδρομο για τη βιωσιμότητα τους διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην προώθηση της εγχώριας επιχειρηματικότητας

- Εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό με κατάλληλη επαγγελματική κατάρτιση για την υποστήριξη και ανάπτυξη καινοτόμων προϊόντων και υπηρεσιών

Σύμφωνα με τους εμπειρογνώμονες οι σημαντικότερες δράσεις για τη βελτίωση της επιχειρηματικότητας στη χώρα θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν:

- Σταθερότητα του φορολογικού συστήματος, δίκαιες πολιτικές φορολόγησης και βελτίωση του θεσμικού και ρυθμιστικού πλαισίου
- Εκσυγχρονισμός δικαστικού συστήματος, με επιτάχυνση των διαδικασιών απονομής δικαιοσύνης, με διαφάνεια.
- Ψηφιοποίηση διαδικασιών και γενικότερα εκσυγχρονισμό της δημόσιας διοίκησης και των αρμοδίων αρχών για την εξάλειψη της γραφειοκρατίας
- Σύνδεση πανεπιστημίων και ερευνητικών κέντρων με τον επιχειρηματικό ιστό με στόχο τη διάχυση γνώσης, ανάπτυξης καινοτομίας και μεταφορά τεχνογνωσίας για τη στήριξη νέων εγχειρημάτων

Οι εμπειρογνώμονες θεωρούν ότι η επιβολή περιοριστικών μέτρων στη λειτουργία των επιχειρήσεων, καθώς και τα οριζόντια μέτρα στήριξης των επιχειρήσεων επίδρασαν αρνητικά την επιχειρηματικότητα της χώρας, ενώ η ψηφιοποίηση των διαδικασιών λειτουργίας και εργασίας, έχουν επηρεάσει θετικά την εγχώρια επιχειρηματικότητα. Βάση της έρευνας, προέκυψε πάντως ότι οι επιχειρήσεις δεν έχουν προσαρμοστεί στα νέα μεταπανδημικά δεδομένα και ότι δεν έχουν ανακάμψει σε επίπεδα προ πανδημίας. Τέλος, στην τρέχουσα έρευνα αξιολογούνται οι επιδόσεις των επιχειρήσεων σε θέματα βιώσιμης ανάπτυξης, με την Ελλάδα να καταγράφει επιδόσεις υψηλότερες από το μέσο όρο της Ευρώπης σε θέματα περιβαλλοντικής ευαισθησίας, και θεσμικού πλαισίου. Χαμηλότερες όμως ήταν οι επιδόσεις σε ζητήματα που αφορούν σε οικονομικές ευκαιρίες και βιωσιμότητας.

Η ενίσχυση της οικονομίας το 2022 επηρέασε θετικά τη λειτουργία των επιχειρήσεων της χώρας. Αν και τα μέτρα στήριξης από τις επιπτώσεις της πανδημικής κρίσης ολοκληρώθηκαν, υπήρξαν παρεμβάσεις που επικεντρώθηκαν στην στήριξη επιχειρήσεων, σε διάφορα πεδία. Ενδεικτικά ο Ν. 4919/2022, που αναθεώρησε το ρυθμιστικό πλαίσιο σχετικά με τη σύσταση εταιρειών μέσω των Υπηρεσιών Μιας Στάσης και την τήρηση του Γενικού Εμπορικού Μητρώου (Γ.Ε.ΜΗ.), με ρυθμίσεις για την τυποποίηση διαδικασιών και στόχο την επιτάχυνση σύστασης επιχειρήσεων στην επικράτεια της χώρας. Επίσης γενικά το 2022 ήταν διαθέσιμα αρκετά χρηματοδοτικά εργαλεία και προγράμματα βάσει του Νόμου 4887/2022 σε τομείς όπως: Πράσινη Μετάβαση – Περιβαλλοντική αναβάθμιση επιχειρήσεων, Επιχειρηματική Εξωστρέφεια, Ενίσχυση Τουριστικών Επενδύσεων, Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού, κτλ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΡΧΙΚΩΝ ΣΤΑΔΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟ 2022

1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Όπως κάθε χρόνο έτσι και η έκθεση αυτή ξεκινά με τους βασικούς δείκτες της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων για την Ελλάδα το 2022, ίσως την πρώτη χρονιά μετά την πανδημική κρίση. Η ηπιότερη εξέλιξη αυτής της κρίσης επέτρεψε τη σταδιακή επιστροφή της οικονομίας σε ένα είδος νέας κανονικότητας. Όμως πολύ γρήγορα, δύο νέες - διαφορετικές μεν ως προς τη φύση τους αλλά διασυνδεμένες - κρίσεις ήρθαν στο προσκήνιο. Η πρώτη ήταν η ουκρανική κρίση, με την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία. Ήταν μία δραματική εξέλιξη που άλλαξε οικονομικές και πολιτικές προτεραιότητες και ισορροπίες και συνεχίζει βεβαίως να επηρεάζει μέχρι και σήμερα την ευρωπαϊκή και παγκόσμια οικονομία. Κάθε πόλεμος έχει προφανώς ανυπολόγιστο κόστος στη ζωή των ανθρώπων, άμεσο και μακροπρόθεσμο. Πέρα από αυτό όμως, ειδικά για την Ευρώπη η γεωπολιτική σημασία αυτής της εξέλιξης ήταν τεράστια, καθώς οι οικονομικές διασυνδέσεις με την Ρωσία δεν ήταν αμελητέες. Η δεύτερη κρίση – που μόνο ως ένα βαθμό συνδεόταν με την πρώτη - ήταν η ενεργειακή κρίση και η έξαρση του πληθωρισμού. Όπως αναφέρεται στις τριμηνιαίες εκθέσεις του ΙΟΒΕ[2], τα επίπεδά του πριν ξεσπάσει η νέα κρίση, δεν αποτελούσαν έκπληξη σε μια παγκόσμια οικονομία που είχε γυρίσει από βαθιά ύφεση σε ισχυρή μεγέθυνση, με πρωτοφανή ρευστότητα από τις κεντρικές τράπεζες, αλλά και αλλαγές στα καταναλωτικά πρότυπα και τις αλυσίδες παραγωγής. Όμως ένας πληθωρισμός που υπερβαίνει το 5% στην ευρωπαϊκή οικονομία, αλλάζει δραστικά τις προτεραιότητες πολιτικής και μπορεί να βοηθά στη διαχείριση των πραγματικών χρεών και δημόσιων ελλειμμάτων, όμως μειώνει τα πραγματικά εισοδήματα των νοικοκυριών. Σε κάθε περίπτωση, η έρευνα που περιλαμβάνεται στην παρούσα έκθεση μπορεί να θεωρηθεί μεν «μεταπανδημική», αλλά σίγουρα αντανακλά ήδη κάποιες επιπτώσεις αυτών των διασυνδεδεμένων διπλών κρίσεων. Επομένως έχει ενδιαφέρον για την ανάδειξη ή όχι στοιχείων κανονικότητας στη ροή της νέας επιχειρηματικότητας, ή αλλαγών στο νέο οικονομικό περιβάλλον.

Υπενθυμίζεται ότι το ερευνητικό πρόγραμμα του Global Entrepreneurship Monitor (GEM) είναι ένα παγκόσμιο πρόγραμμα που ξεκίνησε το 1997 με σκοπό τη δημιουργία μιας ευρείας δέσμης δεικτών για την επιχειρηματικότητα ανά την υφήλιο. Η πρώτη ετήσια παγκόσμια έκθεση «GEM Global Report» δημοσιεύθηκε το 1999 με τη συμμετοχή μόλις 10 χωρών. Από τότε, πλήθος ερευνητών από περισσότερες από 100 διαφορετικές χώρες συμμετείχαν στο

[2] Τριμηνιαία Έκθεση ΙΟΒΕ (1/2022).

ερευνητικό πρόγραμμα GEM, ενώ έχει δημοσιευτεί σημαντικό πλήθος μελετών, με τη μορφή παγκόσμιων, εθνικών και ειδικών εκθέσεων, που έχουν επηρεάσει πολιτικές για την επιχειρηματικότητα παγκοσμίως. Το ερευνητικό πρόγραμμα GEM μετράει πλέον πάνω από 20 χρόνια έρευνας στον τομέα της επιχειρηματικότητας σε ένα ευρύ φάσμα οικονομιών, με διαφορετικά επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης σε παγκόσμιο επίπεδο.

Επιπροσθέτως το GEM από την έναρξή του, έχει συμβάλει καθοριστικά στην κατανόηση του φαινομένου της επιχειρηματικότητας - ειδικά της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων -, σε ολόκληρο τον κόσμο. Επίσης, διαπιστώνεται ότι όλο και περισσότερες κοινωνίες αρχίζουν να εκτιμούν το συνολικό όφελος που προσφέρει η επιχειρηματική συμπεριφορά. Αποτέλεσμα είναι να προσαρμόζουν το θεσμικό τους πλαίσιο με τέτοιο τρόπο ώστε η επιχειρηματική δραστηριότητα να αναγνωρίζεται και να ανταμείβεται όταν προσθέτει αξία στην κοινωνία, τόσο ως προς τη συνολική ευημερία, όσο και στον τρόπο που αυτή κατανέμεται σε συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού. Σε αυτό το πλαίσιο, η ανάγκη για εναρμονισμένους δείκτες που ενημερώνουν τους διαμορφωτές πολιτικών για την επιχειρηματικότητα, αλλά και το ευρύτερο οικοσύστημα είναι ακόμα πιο επιτακτική σήμερα.

Το ΙΟΒΕ συμμετέχει στο πρόγραμμα αυτό από το 2003 ανελλιπώς κάθε χρόνο. **Πρόκειται επομένως για μια μακροχρόνια και συστηματική εμπειρική εργασία για τη νέα επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα, η αξία της οποίας διευρύνεται κάθε χρονιά, καθώς ενσωματώνεται μία ακόμα νέα σειρά δεδομένων στη μακροχρόνια χρονοσειρά.** Στην έρευνα του 2022 συμμετέχουν 49 χώρες από όλες τις οικονομικές ζώνες του κόσμου. Το γεγονός αυτό έχει επιτρέψει αφενός να εμπλουτίζεται σημαντικά το εμπειρικό επίπεδο του προγράμματος, αφετέρου δίνεται η δυνατότητα για ακόμα πιο αξιόπιστες συγκριτικές και διαχρονικές αξιολογήσεις. Η συμβολή που έχουν τα αποτελέσματα της έρευνας στη δημόσια συζήτηση για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας διεθνώς, είναι σημαντική, με πλήθος αναφορών σε επίπεδο επιστημονικών δημοσιεύσεων, αλλά και επιμέρους μελετών.

Στην έκθεση αξιολογείται η εξέλιξη των χαρακτηριστικών της νέας επιχειρηματικότητας που εκδηλώθηκε στη χώρα το 2022, εστιάζοντας στην επιχειρηματικότητα που βρίσκεται στα αρχικά στάδια **(επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων).** Ζητήματα, όπως τα κλαδικά χαρακτηριστικά των νέων εγχειρημάτων, η δυναμική ανάπτυξης, η εξωστρέφεια, ο βαθμός καινοτομίας τους, αναλύονται διεξοδικά στην έρευνα. Επίσης, αναλύεται το προφίλ και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων, το κίνητρο της επιχειρηματικής τους δραστηριοποίησης, αλλά και οι προδιαθέσεις και αντιλήψεις του ευρύτερου πληθυσμού απέναντι στην επιχειρηματικότητα. Και στην παρούσα έκθεση του 2022 παρουσιάζεται ο νέος **Δείκτης Περιεχομένου της Εθνικής Επιχειρηματικότητας (National Entrepreneurship Context Index - NECI),** ο οποίος κατατάσσει τις οικονομίες με βάση 12 επιμέρους δείκτες του εξωτερικού περιβάλλοντος που μπορούν να επηρεάσουν την επιχειρηματικότητα. **Το πλέον σημαντικό, όμως, είναι ότι συνεχίστηκαν και οι ερωτήσεις**

που σχετίζονται με την πανδημία και τις επιπτώσεις της και οι οποίες έχουν το δικό τους αναλυτικό και ερμηνευτικό ενδιαφέρον.

Η δομή της έκθεσης είναι η ακόλουθη: στο πρώτο - και κύριο- κεφάλαιο της έκθεσης αναλύονται οι βασικοί δείκτες της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων, δηλαδή η διαχρονική εξέλιξη των προσωπικών, δημογραφικών και ποιοτικών χαρακτηριστικών των επίδοξων και νέων επιχειρηματιών που εντόπισε η έρευνα, καθώς και η σύγκριση με την υπόλοιπη Ευρώπη. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας για το επιχειρηματικό περιβάλλον της χώρας, όπως προέκυψαν από τους εθνικούς εμπειρογνώμονες της επιχειρηματικότητας οι οποίοι και συμμετείχαν στην έρευνα. Εξάλλου, στο παράρτημα της έκθεσης, όπως κάθε χρόνο, ο αναγνώστης μπορεί να βρει επεξηγηματικά στοιχεία για το πρόγραμμα, καθώς και επιμέρους διευκρινήσεις που συνεισφέρουν στην κατανόηση της μεθοδολογίας του GEM.

1.2 ΒΑΣΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

1.2.1 ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΡΧΙΚΩΝ ΣΤΑΔΙΩΝ

Ο κεντρικός και πλέον βασικός δείκτης επιχειρηματικότητας που αναλύεται στο πλαίσιο της έρευνας του GEM αφορά στη λεγόμενη **«επιχειρηματικότητα αρχικών-σταδίων»**[3] που υπολογίζεται σε εθνικό επίπεδο από το ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 18-64 ετών, το οποίο βρισκόταν στο στάδιο εκκίνησης ενός νέου επιχειρηματικού εγχειρήματος κατά τη στιγμή της έρευνας. Τα άτομα αυτά σύμφωνα με το εννοιολογικό πλαίσιο του GEM διακρίνονται σε δύο κατηγορίες:

α) τους «επίδοξους» (nascent) επιχειρηματίες, εκείνους δηλαδή που βρίσκονται στο στάδιο σχεδιασμού για την ανάληψη και υλοποίηση μιας επιχειρηματικής πρωτοβουλίας ή/και μόλις ξεκινούν την επιχειρηματική τους δραστηριότητα και

β) στους «νέους» επιχειρηματίες, εκείνους δηλαδή που η επιχειρηματική τους δραστηριοποίηση έχει ξεκινήσει πρόσφατα για τουλάχιστον 3 μήνες, αλλά δεν έχει υπερβεί σε διάρκεια τους 42 μήνες.[4]

Καθώς οι χώρες που συμμετέχουν στο GEM είναι αρκετά ετερογενείς, για να έχει ουσιαστικό περιεχόμενο η συγκριτική ανάλυση μεταξύ τους, γίνεται μία ταξινόμηση σε τρεις ομάδες με

[3] Πρόκειται για τον δείκτη Total Early-Stage Entrepreneurial activity (TEA).
[4] Αναλυτικότερα οι ορισμοί που αφορούν τις συγκεκριμένες κατηγορίες επιχειρηματιών περιγράφονται στο Παράρτημα της έκθεσης, όπου αποσαφηνίζονται και οι υπόλοιποι βασικοί δείκτες του GEM.

βάση τα χαρακτηριστικά τους και έχοντας ως πρότυπο την αντίστοιχη ομαδοποίηση του World Economic Forum. Αναλυτικότερα:

α) **η πρώτη κατηγορία (Ομάδα Α)** περιλαμβάνει αναπτυγμένες χώρες, **χώρες υψηλού εισοδήματος** δηλαδή, οι οποίες βασίζουν την ανάπτυξή τους στη συνεχή προώθηση της καινοτομίας προϊόντος και διεργασιών. Είναι χώρες όπου το κατά κεφαλήν ΑΕΠ προσδιορίζεται πάνω από τα 40.000 $ΗΠΑ.

β) **η δεύτερη κατηγορία (Ομάδα Β)** εμπεριέχει **χώρες μεσαίου εισοδήματος**, κατά βάση αναπτυσσόμενες, η ανάπτυξη των οποίων βασίζεται κυρίως στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας της οικονομίας τους. Η Ελλάδα ήδη από το 2021 και με βάση τις χώρες που περιλαμβάνονται στη φετινή ανάλυση ανήκει πλέον σε αυτή την ομάδα χωρών και όχι στην ομάδα Α που άνηκε έως το 2020. Είναι χώρες όπου το κατά κεφαλήν ΑΕΠ προσδιορίζεται μεταξύ 20.000 και 40000 $ΗΠΑ.

γ) **η τρίτη (Ομάδα Γ)** περιλαμβάνει τις χώρες **χαμηλού εισοδήματος**, το προϊόν των οποίων προέρχεται κυρίως από την αξιοποίηση πρωτογενών συντελεστών παραγωγής, αντιπροσωπεύει δηλαδή χώρες που χαρακτηρίζονται ως χαμηλού κόστους. Είναι χώρες όπου το κατά κεφαλήν ΑΕΠ προσδιορίζεται κάτω από τα 20.000 $ΗΠΑ.

Στους πίνακες και στα γραφήματα που ακολουθούν έχουμε επιλέξει να συγκρίνουμε την Ελλάδα κυρίως με την Ομάδα Β στην οποία ανήκει, αλλά και με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, καθώς θεωρούμε ότι μια τέτοια σύγκριση έχει περισσότερο νόημα από πλευράς αναλυτικής πληροφόρησης.

Αναλυτικότερα στο Διάγραμμα 1.1 που ακολουθεί αποτυπώνεται ο δείκτης επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων για το 2022.[5] Η ομάδα Β στην οποία ανήκει και η Ελλάδα καταγράφει την υψηλότερη τιμή στον δείκτη, ενώ γενικά περισσότερες χώρες **κατέγραψαν αύξηση στη τιμή του δείκτη σε σχέση με πριν την πανδημία. Πάντως η συσχέτιση αυτού του δείκτη με το βιοτικό επίπεδο, όπως αυτό υπολογίζεται από το κατά κεφαλήν είναι μάλλον αρνητική. Όπως φαίνεται και στο** Διάγραμμα 1.2, **υψηλές τιμές στο δείκτη ΑΕΠ παρουσιάζουν χώρες αναπτυσσόμενες με** χαμηλό βιοτικό επίπεδο. Στις χώρες με σχετικά χαμηλό βιοτικό επίπεδο, καθώς και υψηλά ποσοστά ανεργίας, η εύρεση εργασίας αποτελεί μια δύσκολη υπόθεση, με αποτέλεσμα τα άτομα να ωθούνται στην επιχειρηματικότητα για καθαρά βιοποριστικούς λόγους («ανάγκη»). Συνήθως η

[5] Η ομάδα Α (χώρες υψηλού εισοδήματος) περιλαμβάνει για το 2022 τις εξής χώρες: Αυστρία, Καναδάς, Κύπρος Γαλλία, Γερμανία, Ισραήλ, Ιταλία, Ιαπωνία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία Νορβηγία, Κατάρ,, Ν. Κορέα, Σαουδική Αραβία, Σλοβενία, Ισπανία, Σουηδία, Ελβετία, ΗΑΕ, Ην. Βασίλειο, ΗΠΑ. Η ομάδα Β (χώρες μεσαίου εισοδήματος) περιλαμβάνει τις εξής χώρες: Αργεντινή, Χιλή, Κροατία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Λετονία, Μεξικό, Ομάν, Παναμά, Πολωνία, Πουέρτο Ρίκο, Ρουμανία, Σερβία, Σλοβακία, Ταιβάν, Ουρουγουάη. Τέλος η ομάδα Γ (χώρες χαμηλού εισοδήματος) περιλαμβάνει τις εξής χώρες: Βραζιλία, Κίνα, Κολομβία, Αίγυπτο, Γουατεμάλα Ινδία, Ινδονησία, Ιράν, Μαρόκο, Νότια Αφρική, Τόγκο, Τυνησία και Βενεζουέλα.

«επιχειρηματικότητα ανάγκης» αφορά στην αυτοαπασχόληση και την μικροεπιχειρηματικότητα, ενώ αυτή δεν χαρακτηρίζεται από υψηλή βιωσιμότητα, κάτι που μάλιστα επισημαίνουν και οι ίδιοι οι ιδρυτές. Η έλλειψη μεγάλων επιχειρήσεων που μπορούν να προσφέρουν αρκετές θέσεις εργασίας σε μια οικονομία, οι δυσκολίες εύρεσης εξαρτημένης εργασίας, ακριβώς, σε συνδυασμό με ένα διευρυνόμενο στις περισσότερες περιπτώσεις εργατικό δυναμικό, ωθούν αναπόφευκτα αυτά τα άτομα στην «επιχειρηματικότητα ανάγκης» που είναι πιο ισχυρή στις αναπτυσσόμενες χώρες. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στην παγκόσμια έκθεση, *«τα άτομα αυτά έχουν λιγότερα να χάσουν ξεκινώντας μια επιχείρηση».* Αντίθετα, στις χώρες υψηλού εισοδήματος είναι πιο εύκολη για τους επίδοξους επιχειρηματίες η πρόσβαση σε εκείνους τους χρηματοοικονομικούς πόρους και τα εργαλεία που είναι απαραίτητα για την υλοποίηση ενός νέου εγχειρήματος, ειδικά όταν οι αβεβαιότητες περιορίζονται. Όμως ταυτόχρονα σε αυτές τις χώρες, τα άτομα πρέπει συνήθως να εγκαταλείψουν κάτι που κάνουν, καθώς πρέπει να «ρισκάρουν» πολύ περισσότερα. Αποτέλεσμα όλων αυτών των παραγόντων είναι οι χώρες υψηλού εισοδήματος να τείνουν να έχουν χαμηλότερα επίπεδα επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων, ενώ στις χώρες χαμηλού εισοδήματος μπορεί ανάλογα με την ένταση των παραπάνω παραγόντων, τα επίπεδα του δείκτη αυτού να κυμαίνονται από πολύ χαμηλά έως πολύ υψηλά, επίπεδα τα οποία βεβαίως εξαρτώνται και από την ευκολία έναρξης και ανάπτυξης επιχειρήσεων στην εκάστοτε χώρα.[6]

Στην Ελλάδα το ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 18-64 ετών που εντάσσεται το 2022 σε αρχικά στάδια επιχειρηματικής δραστηριότητας υποχωρεί στο 4,9% (περίπου 307 χιλιάδες άτομα) από 5,5% (περίπου 359 χιλιάδες άτομα) το 2021. Πρόκειται για μία από τις χαμηλότερες επιδόσεις από το 2003, χαμηλότερη βεβαίως από τον μέσο όρο των χωρών υψηλού εισοδήματος που κινείται στο 12,5%**.**[7] **Βεβαίως** όπως **έχει επισημανθεί αρκετές φορές στις ετήσιες εκθέσεις, οι ποσοτικές επιδόσεις της χώρας στη νέα επιχειρηματικότητα έχουν τη σημασία τους, όμως το ζήτημα είναι αν τα νέα εγχειρήματα έχουν ποιοτικά χαρακτηριστικά (καινοτομία, εξωστρέφεια, κτλ)** που θα επιτρέψουν τη μακροημέρευση και βιωσιμότητα αυτών των εγχειρημάτων.

[6] Global Entrepreneurship Monitor, Global Report

[7] Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η έρευνα στον ελληνικό πληθυσμό έγινε το καλοκαίρι του 2022.

Διάγραμμα 1.1: Ποσοστό ατόμων ηλικίας 18-64 ετών που εμπλέκεται σε επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων ανά χώρα (2022)

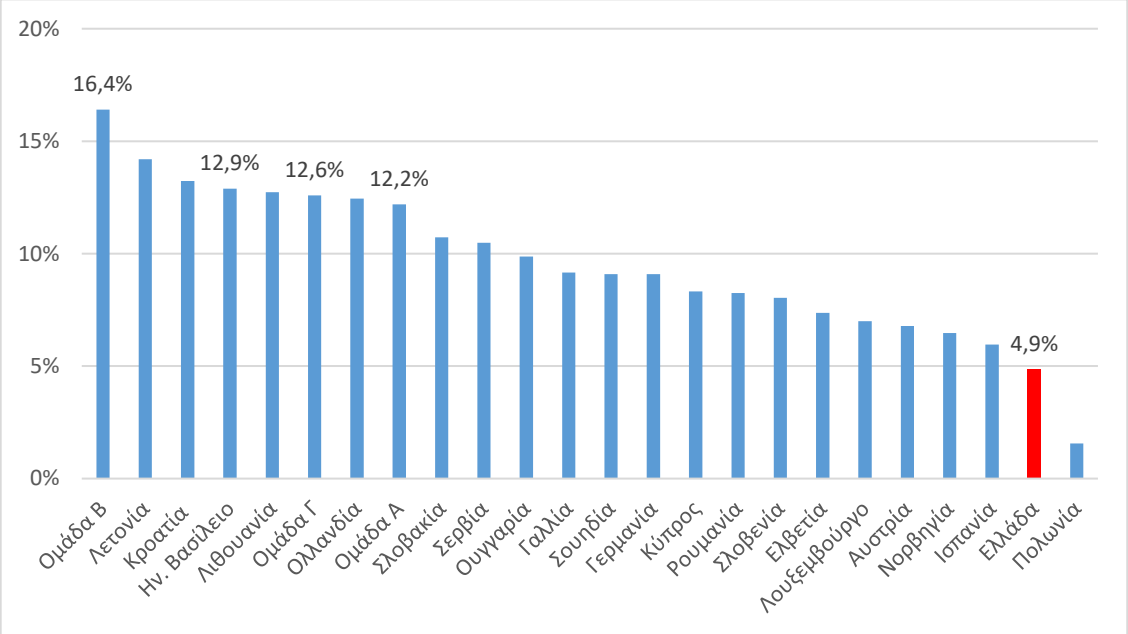

Ομάδα Α: Χώρες υψηλού εισοδήματος, Ομάδα Β: Χώρες μεσαίου εισοδήματος, Ομάδα Γ: Χώρες υψηλού εισοδήματος

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Διάγραμμα 1.2: Ποσοστό επιχειρηματιών αρχικών σταδίων (ΤΕΑ) και κατά κεφαλήν ΑΕΠ

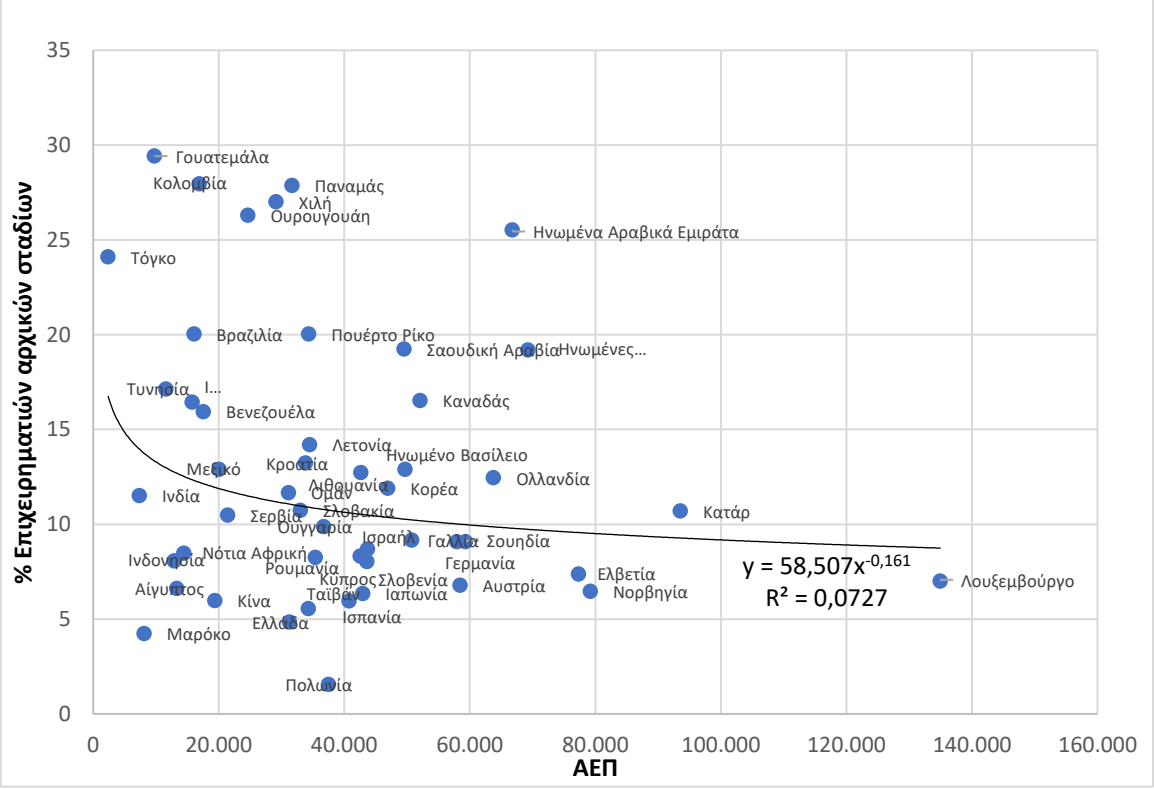

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Όπως προκύπτει από την έρευνα, το 2022 ο δείκτης στην Ελλάδα κινείται χαμηλά. **Είναι αυτό μια δυσμενής εξέλιξη για την οικονομία ή όπως ακριβώς αναφέρθηκε και στα προηγούμενα, συνιστά ταυτόχρονα και μία ένδειξη ότι η μισθωτή απασχόληση καθίσταται πιο προσιτή και ίσως και επιθυμητή**;

Για να μπορέσουμε να απαντήσουμε στο ερώτημα, αλλά και να ερμηνεύσουμε στη συνέχεια ορισμένους από τους δείκτες και τις τάσεις που θα παρουσιαστούν, θα πρέπει ίσως να υπενθυμίσουμε το οικονομικό περιβάλλον κατά τη στιγμή της έρευνας. Βρισκόμαστε λοιπόν στα μέσα του 2022, μιας χρονιάς που θεωρείται η πρώτη μεταπανδημική.

Όπως αναφέρεται και στις αντίστοιχες τριμηνιαίες εκθέσεις του ΙΟΒΕ εκείνης της περιόδου,[8] το διεθνές περιβάλλον έχει επιδεινωθεί κυρίως λόγω της ουκρανικής κρίσης. *Οι διαταραχές στις εφοδιαστικές αλυσίδες ενεργειακών προϊόντων και βασικών τροφίμων πλήττουν περισσότερο τις φτωχότερες χώρες και στην Ευρώπη. Η εκδήλωση επισιτιστικής κρίσης αναμένεται να είναι μια από τις επιπτώσεις προσεχώς του πολέμου, σε χώρες με υψηλή εξάρτηση από εισαγωγές τροφίμων και περιορισμένες οικονομικές δυνατότητες. Οι πρόσθετες πληθωριστικές πιέσεις στο πραγματικό εισόδημα, η νέα όξυνση της αβεβαιότητας, σε συνδυασμό με την άνοδο των επιτοκίων, δημιουργούν νέες προκλήσεις για τους φορείς χάραξης πολιτικής, που ήδη αντιμετώπιζαν σημαντική επιβάρυνση των δημόσιων οικονομικών εξαιτίας της πανδημίας και ανισορροπίες στην πορεία ανάκαμψης από αυτή. Ειδικότερα στην Ευρώπη, η προσπάθεια πολλών χωρών να απεξαρτηθούν από ρωσικά προϊόντα ενέργειας είναι δύσκολο να επιτευχθεί σε μικρό χρονικό διάστημα. Σε βραχυπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα όμως, βασική επιδίωξη είναι η διαφοροποίηση των ενεργειακών πηγών, ακόμα και με τη μεγαλύτερη χρήση προσωρινά ορισμένων ρυπογόνων, όπως ο λιγνίτης. Επιπλέον, συνεχίζονται οι προσπάθειες για την εύρεση κατάλληλα σχεδιασμένων και στοχευμένων δημοσιονομικών παρεμβάσεων στήριξης νοικοκυριών και επιχειρήσεων, προκειμένου να περιοριστεί η αρνητική επίδραση στην ανάπτυξη, χωρίς να επιβαρυνθούν σημαντικά τα δημοσιονομικά ισοζύγια των χωρών. Παρά τις προσπάθειες που καταβάλλονται, πλέον η Ευρώπη είναι αντιμέτωπη με έντονη αβεβαιότητα λόγω των συνεχώς αυξανόμενων τιμών και ορισμένων πιθανών ελλείψεων τον ερχόμενο χειμώνα*.

Στην Ελλάδα όμως την ίδια περίοδο καταγράφεται σημαντική μεν ανάκαμψη, αν και σε επιβράδυνση σε σχέση με το ισχυρό rebound του 2021. Η ανάκαμψη είναι υψηλότερη των προσδοκιών, με την Ελλάδα να κινείται στο top-5 των οικονομιών της Ευρώπης. Η χρονιά θα κλείσει με άνοδο σχεδόν 6%, έναντι 3,5% στην ΕΕ-27. Σημαντική συμβολή στην ανάκαμψη έχει βεβαίως η ανθεκτική κατανάλωση των νοικοκυριών, αλλά καταγράφονται θετικές τάσεις σε πλήθος βασικών τομέων δραστηριότητας, με αύξηση βιομηχανικής παραγωγής, όγκου λιανικού εμπορίου, κτλ. Ταυτόχρονα ενισχύεται η εξωστρέφεια της οικονομίας, αν και

[8] Τριμηνιαία έκθεση του ΙΟΒΕ για την Ελληνική Οικονομία 02/2022 και 03/2022.

επιδεινώνεται το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Το 2022 το άθροισμα εξαγωγών και εισαγωγών, το ξεπερνά το διαχρονικά υψηλό για την ελληνική οικονομία, 80%, ως ποσοστό του ΑΕΠ.

Το μέγεθος όμως που μας ενδιαφέρει ιδιαίτερα εδώ είναι η εξέλιξη της ανεργίας. Η πρόοδος μπορεί να επιβραδύνεται σχετικά, αλλά πλέον αυτή υποχωρεί κάτω από 13%. Οι θετικές προοπτικές διαμορφώνονται από την ενίσχυση των επενδύσεων, την ωρίμανση μεγάλων έργων υποδομής, την αξιοποίηση των πόρων του Ταμείου Ανάκαμψης, τη μικρότερη άνοδο κατανάλωσης και εξαγωγών, καθώς και το σχέδιο προσλήψεων στο δημόσιο τομέα. Οι παράγοντες αυτοί αντισταθμίζουν μερικώς την αρνητική επίδραση της περιοριστικής νομισματικής πολιτικής και του επίμονα υψηλού ενεργειακού κόστους στη ζήτηση εργασίας από τις επιχειρήσεις.

Συνεπώς είναι φανερό ότι αν και οι αβεβαιότητες κυρίως του διεθνούς περιβάλλοντος έχουν ενισχυθεί, οι προσδοκίες για θετικές εξελίξεις στο εγχώριο οικονομικό περιβάλλον είναι αυξημένες. Υπάρχει κινητικότητα στην αγορά εργασίας, οι προσλήψεις συνεχίζονται, οι ενεργητικές πολιτικές που εφαρμόζονται από την ΔΥΠΑ ενισχύονται, με αποτέλεσμα λιγότεροι να δυσκολεύονται να βρουν εργασία. Επομένως μπορεί να ερμηνευτεί μάλλον ως αναμενόμενη η υποχώρηση του δείκτη επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων .

Διάγραμμα 1.3: Διαχρονική εξέλιξη επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων ως ποσοστό του πληθυσμού 18-64 ετών στην Ελλάδα

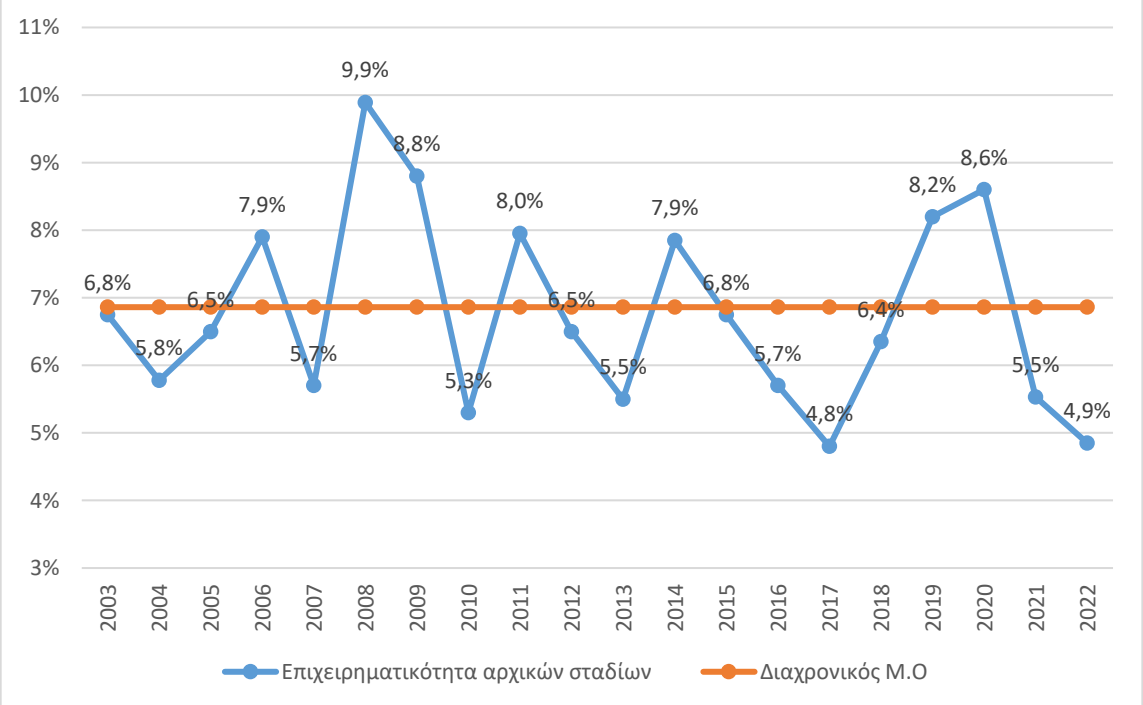

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Σε ότι αφορά τις δύο κατηγορίες επιχειρηματιών αρχικών σταδίων, δηλαδή τους επίδοξους και τους νέους επιχειρηματίες, περίπου **δύο στους πέντε είχαν πράγματι ξεκινήσει ενεργά το εγχείρημά τους ήδη για 3 μήνες** (νέοι επιχειρηματίες), με τους υπόλοιπους (επίδοξους επιχειρηματίες) να βρίσκονται ακόμα στη φάση της προετοιμασίας. Ο αριθμός τους είναι δεν παρουσιάζει διαφορές συγκριτικά με πέρυσι κάτι που σημαίνει ότι και το 2022 **η επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων συνεχίζει να τροφοδοτείται κυρίως από επίδοξους επιχειρηματίες**, οι οποίοι όμως δεν είναι βέβαιο ότι όντως θα προχωρήσουν τελικά στο εγχείρημά τους.

1.2.2 ΚΑΘΙΕΡΩΜΕΝΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Ο δείκτης της **καθιερωμένης επιχειρηματικότητας** αναφέρεται στα άτομα (ηλικίας 18-64 ετών) τα οποία δραστηριοποιούνται επιχειρηματικά για **τουλάχιστον 3,5 χρόνια** στη χώρα και επομένως έχουν κατορθώσει να «επιβιώσουν» επιχειρηματικά μετά το στάδιο έναρξης του εγχειρήματος**.** Ο δείκτης αυτός ουσιαστικά δίνει μια εικόνα για το επόμενο στάδιο της επιχειρηματικής ενεργοποίησης, ενώ συμπληρώνει τελικά και το συνολικό επίπεδο επιχειρηματικότητας σε μια χώρα, μαζί βέβαια με αυτούς που διακόπτουν την επιχειρηματική τους δραστηριότητα.

Η Ελλάδα στον δείκτη αυτόν - όπως συμβαίνει κάθε χρόνο- βρίσκεται ψηλά στη σχετική λίστα καθώς το σχετικό ποσοστό εκτιμάται στις 13,3%, λίγο χαμηλότερο από το αντίστοιχο το 2021. Οι υψηλές επιδόσεις της χώρας στον δείκτη καθιερωμένης επιχειρηματικότητας ερμηνεύονται από την ισχυρή παρουσία της αυτοαπασχόλησης και της μικροεπιχειρηματικότητας, που κυριαρχούν στη δομή του ελληνικού παραγωγικού συστήματος. **Το ενδιαφέρον εύρημα εδώ λοιπόν είναι ότι η καθιερωμένη επιχειρηματικότητα δεν επλήγη από την πανδημική κρίση. Αντίθετα επηρεάστηκε η επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων, οι προθέσεις δηλαδή εκδήλωσης επιχειρηματικότητας, καθώς φαίνεται τα μέτρα στήριξης να λειτούργησαν. Υπενθυμίζεται βεβαίως ότι για να μπορέσουν να συμμετέχουν οι διάφορες επιχειρήσεις αλλά και οι αυτοαπασχολούμενοι στα μέτρα στήριξης έπρεπε να διατηρηθούν σε λειτουργία.** Αποτέλεσμα της υψηλής καθιερωμένης επιχειρηματικότητας, είναι τελικά η Ελλάδα να κατέχει την 5^{η} υψηλότερη επίδοση στη συνολική επιχειρηματικότητα μεταξύ των χωρών υψηλού εισοδήματος, όπως αυτή ορίζεται από το άθροισμα των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων και των καθιερωμένων επιχειρηματιών. **Έτσι, συνολικά στην Ελλάδα, το 18,3% του πληθυσμού 18-64 ετών, έχει κάποια σχέση με την επιχειρηματικότητα, είτε στα αρχικά, είτε σε επόμενα στάδια ανάπτυξης** (Πίνακας 1.1).

Πίνακας 1.1: Συμμετοχή στην επιχειρηματική δραστηριότητα ανά χώρα (% πληθυσμού ηλικίας 18-64 ετών, 2022)

	Επίδοξοι επιχειρηματίες	Νέοι επιχειρηματίες	Επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων	Καθιερωμένοι επιχειρηματίες	Συνολική επιχειρηματική δραστηριότητα
Αυστρία	4,6	2,4	7,0	8,3	15,3
Γαλλία	7,2	2,2	9,4	2,9	12,4
Γερμανία	5,6	4,2	9,8	3,6	13,4
Ελβετία	5,1	2,3	7,4	8,2	15,7
Ελλάδα	3,0	1,9	4,9	13,3	18,2
Ην. Βασίλειο	8,2	5,0	13,2	6,8	20,0
Ισπανία	3,1	2,9	6,0	7,0	13,0
Κροατία	9,6	3,9	13,5	3,4	16,9
Κύπρος	4,7	3,9	8,6	5,7	14,3
Λετονία	8,9	5,6	14,6	12,3	26,9
Λιθουανία	6,9	5,9	12,8	8,3	21,0
Λουξεμβούργο	4,5	2,6	7,1	5,3	12,4
Νορβηγία	4,6	1,9	6,5	5,6	12,1
Ολλανδία	7,0	5,9	12,9	6,8	19,7
Ουγγαρία	5,7	4,3	10,0	6,9	16,9
Πολωνία	0,8	0,8	1,6	9,8	11,3
Ρουμανία	4,1	4,6	8,7	8,6	17,3
Σερβία	8,4	2,1	10,5	2,9	13,5
Σλοβακία	7,1	3,7	10,8	6,6	17,3
Σλοβενία	4,4	3,6	8,0	8,1	16,1
Σουηδία	6,7	2,5	9,2	4,8	14,0
Ομάδα Α	7,6	4,8	12,5	7,2	19,6
Ομάδα Β	9,6	7,2	16,8	4,9	21,7
Ομάδα Γ	7,4	5,3	12,7	8,6	21,3

Ομάδα Α: Χώρες υψηλού εισοδήματος, Ομάδα Β: Χώρες μεσαίου εισοδήματος, Ομάδα Γ: Χώρες χαμηλού εισοδήματος Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Η εκτίμηση αυτή είναι σε απόλυτη συνάφεια και με τα επίσημα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ όπου το σύνολο των αυτοαπασχολούμενων και βοηθών σε οικογενειακή επιχείρηση (που μπορεί να περιλαμβάνει κάποιους από τους νέους ή επίδοξους επιχειρηματίες), είναι σχεδόν 18%.

Πίνακας 1.2: Συμμετοχή στην επιχειρηματική δραστηριότητα ανά χώρα (% πληθυσμού ηλικίας 18-64 ετών, 2022)

	15-19	20-24	25-29	30-44	45-64	ΣΥΝΟΛΟ	% επι του συνόλου
Αυτοαπασχολούμενοι	1.2	10.1	49.7	358.5	642.2	1,061.7	16,0%
Βοηθοί στην οικογεν.επιχ.	3.1	12.4	17.7	31.4	53.8	118.4	1,8%
ΣΥΝΟΛΟ	4.3	22.5	67.4	390.0	695.9	1,180.1	17,8%
ΣΥΝΟΛΟ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ	**585.5**	**463.4**	**567.2**	**2,003.1**	**3,020.5**	6,639.7	100%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού

1.2.3 ΒΑΘΜΟΣ ΕΥΚΟΛΙΑΣ ΙΔΡΥΣΗΣ ΜΙΑΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ

Ένας δείκτης που σχετίζεται με την ευκολία ίδρυσης μιας επιχείρησης όπως τουλάχιστον την αξιολογεί το σύνολο του πληθυσμού ηλικίας 18-64 ετών χρησιμοποιείται από το 2018 στο πλαίσιο του GEM. **Ο δείκτης είναι βεβαίως αρκετά υποκειμενικός, καθώς διαμορφώνεται βάσει των απαντήσεων που έχουν δώσει αφενός άτομα που όντως προσπάθησαν να ιδρύσουν επιχείρηση, αφετέρου όμως και από άτομα που κρίνουν με βάση αυτά που έχουν «ακούσει» από το περιβάλλον τους, πιθανή προηγούμενη εμπειρία δική τους ή δικών τους ανθρώπων**, αλλά και ευρύτερες πληροφορίες που μπορεί να λαμβάνουν από τα ΜΜΕ και άλλες πηγές πληροφόρησης.

Ήδη, η εναρκτήρια επίδοση της Ελλάδας το 2018 ήταν η δυσμενέστερη ανάμεσα στις εξεταζόμενες ομάδες χωρών, με μόλις 12% του πληθυσμού να θεωρεί ότι η ίδρυση μιας επιχείρησης αποτελεί μια εύκολη διαδικασία**.** Το 2019 το αντίστοιχο ποσοστό για την Ελλάδα εκτινάχθηκε στο 46,9%, πολύ κοντά στο 52,6% των χωρών υψηλού εισοδήματος. Το εύρημα εκείνο ερμηνεύτηκε περισσότερο από τη βελτίωση στο γενικότερο επιχειρηματικό κλίμα και σαφώς τη σταδιακή βελτίωση των μακροοικονομικών συνθηκών, παρά σε κάποια ουσιαστική ρυθμιστική παρέμβαση. Το 2020 το ποσοστό υποχώρησε στο 25,9%. Το 2022 το ποσοστό διαμορφώθηκε στο 31,9%, σε μικρή επιδείνωση σε σχέση με το 2021 που βρισκόταν στο 35,1%. **Σε κάθε περίπτωση, η Ελλάδα κατατάσσεται στις τελευταίες χώρες και σημαντικά χαμηλότερα από τους μέσους όρους και των τριών ομάδων χωρών.**

Παγκοσμίως το 2022, περισσότεροι από ένας στους δύο επιχειρηματίες αρχικών σταδίων δηλώνουν ότι η έναρξη μιας επιχείρησης έχει γίνει πιο δύσκολη στις 16 από τις 49 οικονομίες (Διάγραμμα 1.4). Το 2020 όμως, αυτό συνέβαινε σε σχεδόν διπλάσιο αριθμό οικονομιών (33 από τις 46 οικονομίες) και το 2021 στις 18 από τις 47 οικονομίες. Επομένως, πλέον, την 3^{η} χρονιά της πανδημικής κρίσης η έναρξη μιας επιχείρησης είναι σαφώς βελτιωμένη παγκοσμίως.

Σε πρόσθετη ερώτηση επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων για το **αν η έναρξη μιας επιχείρησης είναι πιο δύσκολη φέτος σε σχέση με ένα έτος νωρίτερα, περίπου το 40% απαντά θετικά.** Αν και υπάρχουν χώρες με δυσμενέστερη επίδοση, η Ελλάδα εμφανίζεται να βρίσκεται ελάχιστα υψηλότερα του μέσου όρου των επιλεγμένων χωρών (Διάγραμμα 1.5).

Διάγραμμα 1.4. Ευκολία ίδρυσης μιας επιχείρησης (% πληθυσμού ηλικίας 18-64 ετών, 2022)

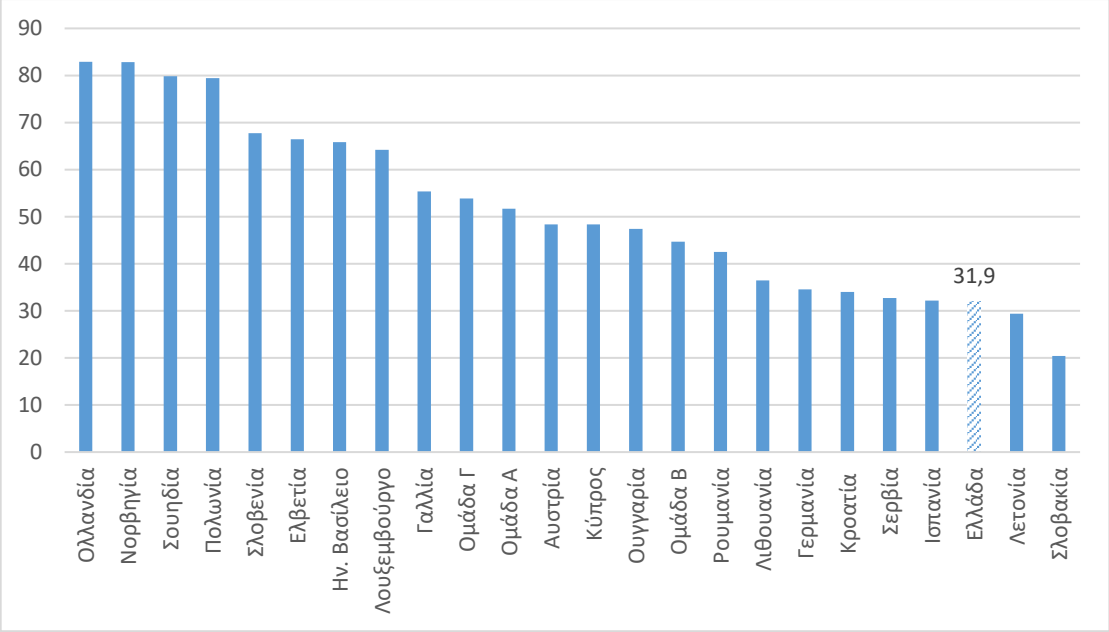

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Διάγραμμα 1.5: Η έναρξη επιχείρησης είναι πιο δύσκολη σε σχέση με έναν χρόνο νωρίτερα (2022)

% επιχειρηματικών αρχικών σταδίων

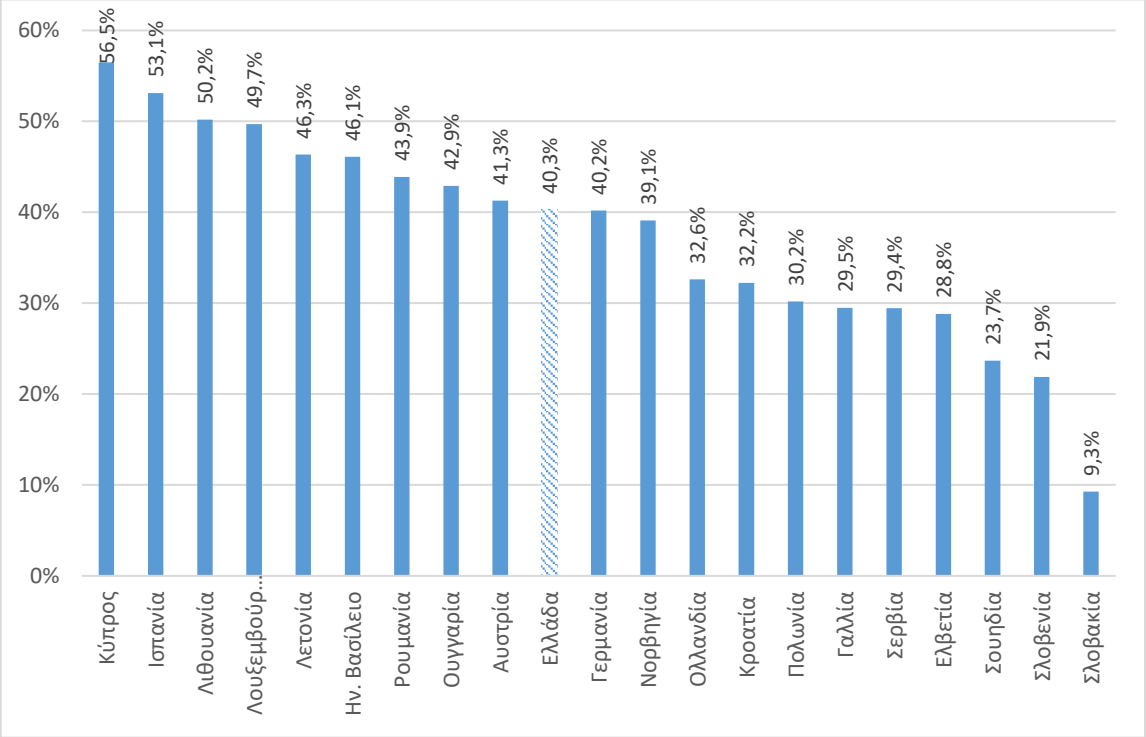

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

1.2.4 ΔΙΑΚΟΠΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ

Ένα ακόμα σημαντικό ζήτημα που εξετάζεται στο πλαίσιο του GEM και σχετίζεται με την εξέλιξη της επιχειρηματικότητας σε μια χώρα, είναι βεβαίως και οι συνθήκες που οδηγούν σε διακοπή της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Ο σχετικός δείκτης αφορά στο ποσοστό του πληθυσμού 18-64 ετών που δηλώνει πως διέκοψε ή ανέστειλε την επιχειρηματική του δραστηριότητα τη χρονιά της έρευνας. Στην Ελλάδα, ο δείκτης αυτός **το 2022 ανέρχεται στο 1,56% (περίπου 100 χιλιάδες άτομα)**, όσο περίπου και το 2021 (1,6%). Συνεπώς συνεχίζει να είναι μία από τις καλύτερες επιδόσεις διαχρονικά και σίγουρα θα πρέπει να αποδοθεί και στην αναγκαιότητα διατήρησης σε λειτουργία μιας επιχείρησης εν καιρώ **πανδημίας για να είναι επιλέξιμη για τις διάφορες μορφές στήριξης. Συνεπώς, φαίνεται ότι τα μέτρα υποστήριξης της ρευστότητας των επιχειρήσεων να λειτούργησαν ίσως και περισσότερο από το διάστημα εφαρμογής τους, αφού ίσως άμβλυναν σκέψεις απόσυρσης από την επιχειρηματικότητα**. **Ταυτόχρονα, παρά τη μείωση** στην επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων, το μικρό ποσοστό διακοπής της επιχειρηματικής δραστηριότητας**, υποδηλώνει τελικά μια καθαρή εισροή νέας επιχειρηματικότητας στη χώρα.**

Δεν θα πρέπει να αγνοηθεί ότι πρόκειται γενικά για δείκτη που η Ελλάδα εμφάνιζε υψηλές τιμές, λόγω αφενός του υψηλού επιπέδου επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων – και άρα και των υψηλών πιθανοτήτων ανεπιτυχούς προσπάθειας - αλλά και των δυσμενών συνθηκών στην οικονομία. Άλλωστε, είναι λογικό σε χώρες όπου ξεκινούν πολλά νέα εγχειρήματα και δεν χαρακτηρίζονται από προοπτικές ανάπτυξης ή εξελίσσονται σε ένα δυσμενές επιχειρηματικό περιβάλλον, να καταγράφονται αντίστοιχα και πολλές αποτυχίες. Σε κάθε περίπτωση **υπενθυμίζεται και πάλι ότι οι υψηλές επιδόσεις σε νεοφυείς επιχειρήσεις δεν εξασφαλίζουν απαραίτητα και βιώσιμη επιχειρηματικότητα. Αντίθετα, μπορεί να δημιουργούνται λιγότερες επιχειρήσεις σε μια οικονομία, αλλά με ποιοτικότερα χαρακτηριστικά και μεγαλύτερο πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα στην οικονομία.**

Εξάλλου, ακριβώς όπως η έναρξη μιας επιχείρησης δεσμεύει πόρους για την παροχή νέων αγαθών και υπηρεσιών, **έτσι και η έξοδος από μια επιχείρηση μπορεί να επιτρέπει μια πιο ορθολογική κατανομή των πόρων, οι οποίοι μπορεί να κατευθύνονται σε άλλες παραγωγικές δραστηριότητες. Τόσο μια νέα επιχείρηση όσο και η έξοδος των επιχειρήσεων μετατοπίζει τις παραγωγικές ικανότητες μακριά από τα αγαθά και τις υπηρεσίες που οι «πελάτες» δεν επιθυμούν να πληρώσουν, προς δραστηριότητες όπου υπάρχει μεγαλύτερη ζήτηση. Ως εκ τούτου, είναι σημαντικό να επιτρέπεται στις επιχειρήσεις να αποτύχουν και ότι το όποιο σχετικό κόστος να είναι διαχειρίσιμο**. Άλλωστε αυτή η έξοδος του επιχειρηματία από ένα εγχείρημα μπορεί να του επιτρέπει να αξιολογήσει πιο ήρεμα την πορεία του και να δοκιμάσει κάτι άλλο, ίσως πιο ώριμος και με μεγαλύτερη εμπειρία.

Πίνακας 1.3: Διακοπή επιχειρηματικής δραστηριότητας (% πληθυσμού ηλικίας 18-64 ετών, 2022)

	Διακοπή-Αναστολή Επιχειρηματικής Δραστηριότητας (% πληθυσμού)	Αποχώρηση από εταιρικό σχήμα (% πληθυσμού)
Αυστρία	2,28	1,41
Γαλλία	2,22	1,37
Γερμανία	3,40	1,80
Ελβετία	1,26	0,97
Ελλάδα	1,56	0,48
Ην. Βασίλειο	2,04	0,75
Ισπανία	1,54	0,96
Κροατία	2,01	1,59
Κύπρος	2,83	1,23
Λετονία	2,56	1,32
Λιθουανία	3,01	1,19
Λουξεμβούργο	2,68	1,80
Νορβηγία	1,24	0,39
Ολλανδία	4,03	1,60
Ουγγαρία	1,54	0,33
Πολωνία	2,65	1,09
Ρουμανία	1,05	0,59
Σερβία	3,60	1,66
Σλοβακία	1,91	0,56
Σλοβενία	3,02	1,03
Σουηδία	3,43	1,73
Φινλανδία	5,02	1,66
Ομάδα Α	5,79	2,31
Ομάδα Β	2,28	1,41
Ομάδα Γ	2,22	1,37

Ομάδα Α: Χώρες υψηλού εισοδήματος, Ομάδα Β: Χώρες μεσαίου εισοδήματος, Ομάδα Γ: Χώρες χαμηλού εισοδήματος
Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Επιπλέον, μόλις το 0,5% του πληθυσμού δηλώνει ότι έχει απλώς αποχωρήσει από το εταιρικό σχήμα, ενώ η επιχείρηση συνεχίζει να λειτουργεί, όταν το αντίστοιχο ποσοστό των χωρών υψηλού εισοδήματος διαμορφώνεται στο 2,31%. Συνεπώς, στην Ελλάδα μάλλον είναι σπάνιο το φαινόμενο να εγκαταλείπει κάποιος το εγχείρημα το οποίο ξεκίνησε, σε συνεργασία με κάποιον άλλο/κάποιους άλλους.

Βασικότερος λόγος διακοπής ή αναστολής λειτουργίας μιας επιχείρησης αποτελεί η έλλειψη κερδοφορίας σε ποσοστό 32%, όπως άλλωστε συμβαίνει παγκοσμίως. Από τους υπόλοιπους παράγοντες ξεχωρίζουν το θεσμικό πλαίσιο-γραφειοκρατία (22%), τα προβλήματα χρηματοδότησης (11%), ενώ η πανδημική κρίση επιλέγεται από μόλις 7%. Σημειώνεται ένα 6% που δηλώνει ότι βρήκε μια ευκαιρία πώλησης της επιχείρησης, ενώ η

συνταξιοδότηση αφορά ένα 8% το οποίο μαζί με τους προσωπικούς λόγους (5%) οδηγεί σε ένα 13% που συνδέεται με μη λειτουργικούς λόγους αναστολής λειτουργίας μιας επιχείρησης. Πάντως είναι χαρακτηριστικό ότι οι προσωπικοί – οικογενειακοί λόγοι επιλέγονται αποκλειστικά από γυναίκες γεγονός που προφανώς συνδέεται με το ότι τείνουν να επωμίζονται περισσότερες ευθύνες στη φροντίδα μιας οικογένειας.

Διάγραμμα 1.6: Λόγοι διακοπής ή αναστολής λειτουργίας επιχείρησης (2022)

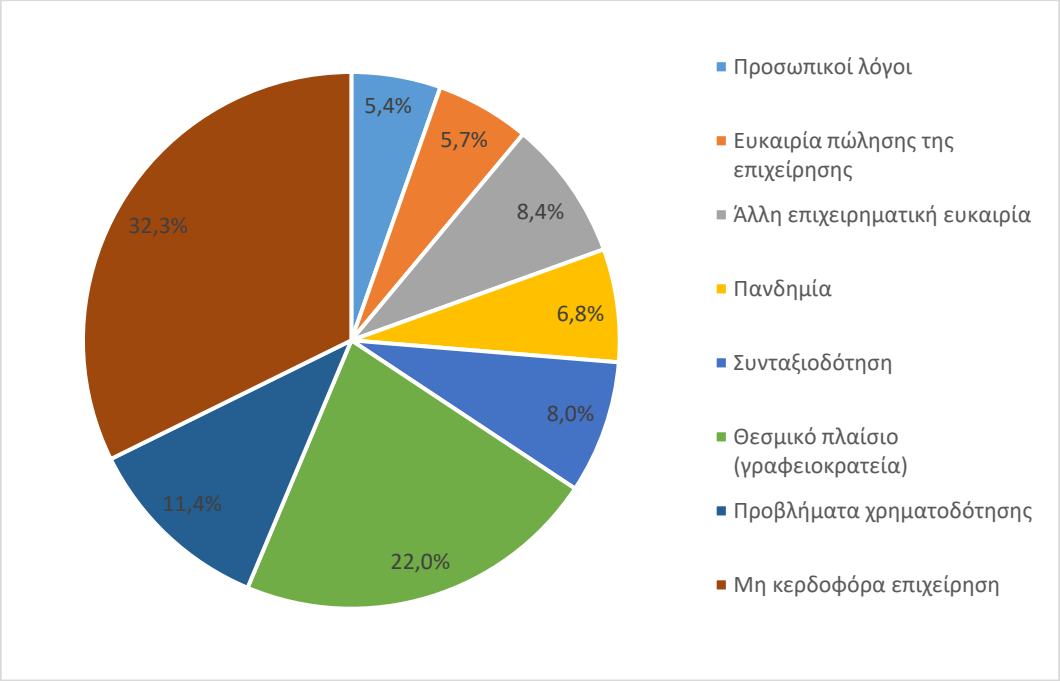

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Ειδικά σε ότι αφορά την ευκαιρία πώλησης της επιχείρησης φαίνεται από τα δεδομένα ότι αυτοί που το κατάφεραν είναι κυρίως άτομα μεταξύ 35-44 χρονών. Τέλος οι νέοι φαίνεται να είναι αυτοί που είναι περισσότερο πρόθυμοι να διακόψουν ή να αναστείλουν την επιχείρησή τους, μόλις προκύψει κάποια άλλη επιχειρηματική ευκαιρία

Διάγραμμα 1.7: Λόγοι διακοπής ή αναστολής λειτουργίας επιχείρησης ανά φύλο (2022)

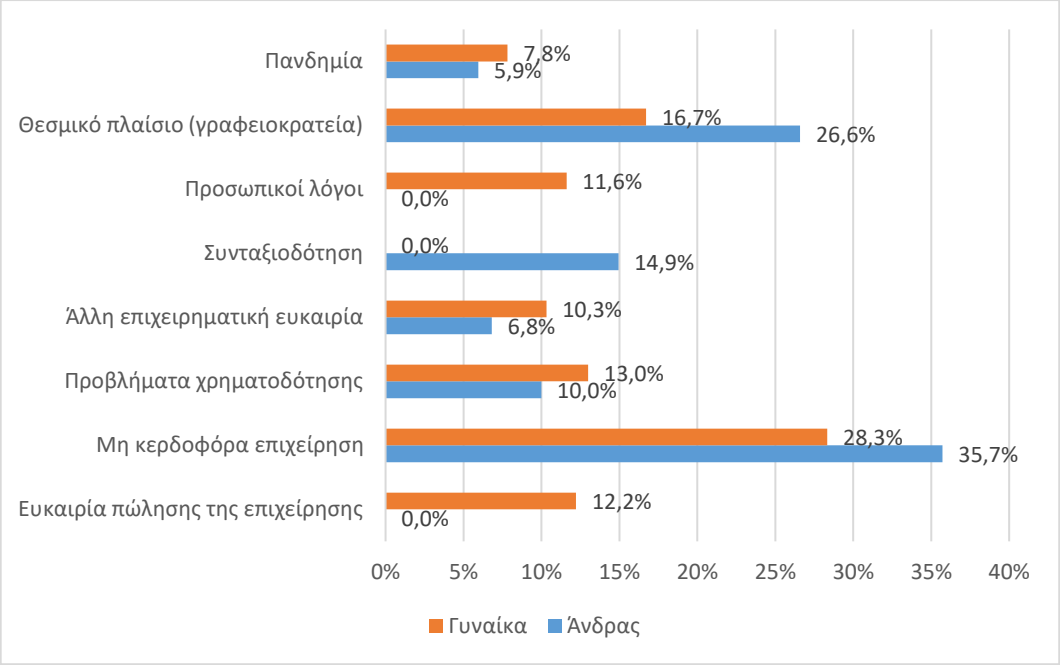

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Διάγραμμα 1.8: Λόγοι διακοπής ή αναστολής λειτουργίας επιχείρησης ανά ηλικιακή ομάδα (2022)

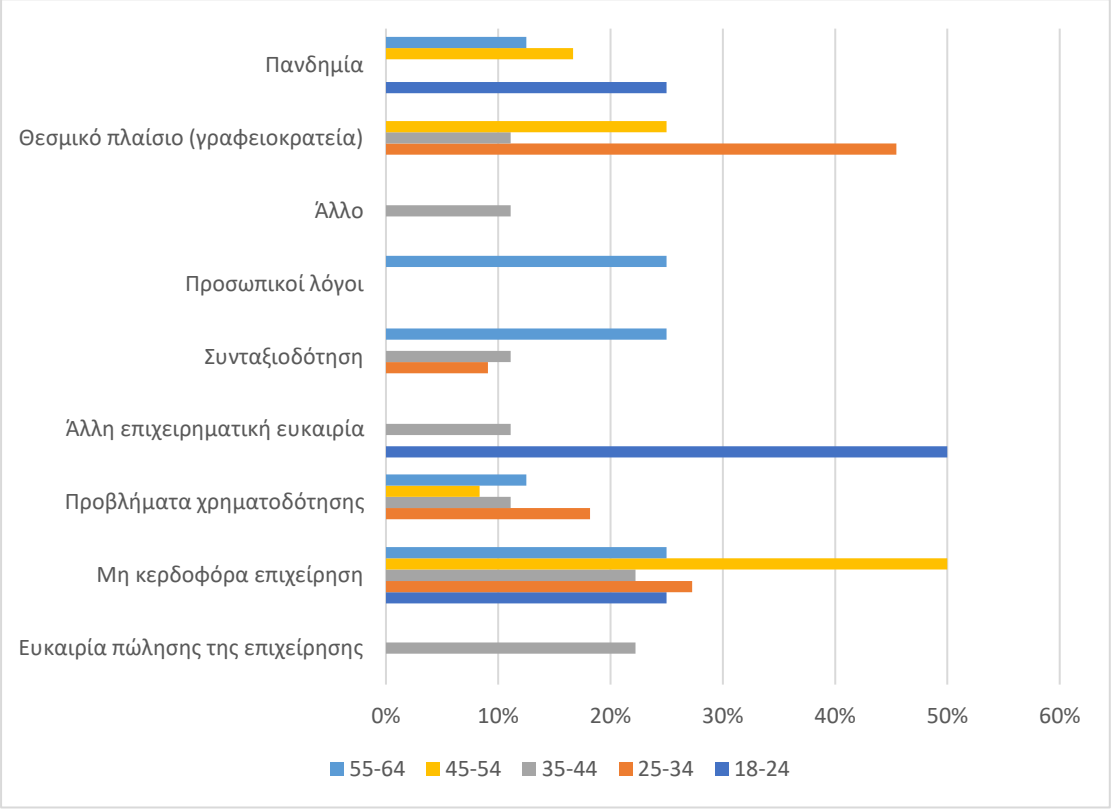

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Θα πρέπει να σημειωθεί βεβαίως ότι η διακοπή της λειτουργίας μιας επιχείρησης μπορεί και να σχετίζεται με τη φύση και το μέγεθος της επιχείρησης ή την ευκολία μεταφοράς της επιχείρησης σε κάποιον άλλο (κλάδο, ακόμα και πρόσωπο). **Από τον συγκριτικό πίνακα πάντως σε άλλες χώρες φαίνεται η πανδημία να έχει αρχίσει να μετριάζει την επιρροή της ωστόσο να συνεχίζει να παίζει ρόλο στις περισσότερες χώρες, σε αντίθεση με την Ελλάδα**. Πάντως, η πανδημία ως αιτία εξόδου από επιχείρηση έχει περιοριστεί παγκοσμίως. Μόνο σε 4 οικονομίες το 2022 (από 12 το 2021) αρκετοί από αυτούς που εγκατέλειψαν μια επιχείρηση επικαλούνται την πανδημία ως αιτία για αυτό.

Πίνακας 1.4: Λόγοι διακοπής επιχειρηματικής δραστηριότητας (% πληθυσμού ηλικίας 18-64 ετών, 2022)

Χώρες	Ευκαιρία πώλησης επιχείρησης	Μη κερδοφόρα επιχείρηση	Προβλήματα χρηματοδότησης	Άλλη επιχειρηματική ευκαιρία	Προγραμματισμένη διακοπή/ αναστολή λειτουργίας	Συνταξιοδότηση	Προσωπικοί λόγοι	Τυχαία περίσταση	Θεσμικό πλαίσιο / γραφειοκρατία	Πανδημία
Αυστρία	5,9	6,4	9,8	9,2	5,6	27,8	17,2	2,0	5,3	10,7
Γαλλία	7,6	19,9	5,5	19,7	4,1	7,4	15,6	7,5	7,3	5,6
Γερμανία	14,6	23,7	15,9	8,8	S	5,9	8,1	1,5	5,4	9,7
Ελβετία	31,0	19,0	3,3	3,1	0,0	9,0	12,5	6,1	0,0	16,2
Ελλάδα	5,7	32,3	11,4	8,4	0,0	8,0	5,4	0,0	22,0	6,8
Ην. Βασίλειο	2,5	15,0	2,4	24,6	2,6	7,5	9,7	7,9	8,3	19,5
Ισπανία	13,2	35,6	8,7	9,9	3,8	3,0	11,1	1,3	5,2	8,3
Κροατία	1,8	9,4	7,5	14,0	7,2	5,6	25,9	1,3	15,1	12,1
Κύπρος	9,6	22,6	7,6	0,0	2,5	0,0	19,7	4,6	4,9	28,5
Λετονία	5,7	12,9	15,7	12,8	0,0	0,0	18,5	0,0	20,3	14,2
Λιθουανία	2,6	28,9	2,7	16,1	2,7	3,6	16,2	5,9	11,3	10,1
Λουξεμβούργο	11,3	12,9	21,9	19,5	11,7	6,1	8,1	2,0	1,6	5,1
Νορβηγία	4,4	17,0	9,3	30,4	0,0	0,0	17,8	0,0	12,8	8,4
Ολλανδία	9,1	20,4	16,2	16,8	12,5	4,1	9,2	2,2	1,4	8,1
Ουγγαρία	0,0	12,7	10,3	23,4	0,0	7,6	21,6	0,0	3,4	21,0
Πολωνία	0,4	3,3	2,0	7,8	3,2	11,4	7,9	0,9	5,0	58,1
Ρουμανία	11,2	30,1	17,8	11,0	2,8	0,0	7,3	0,0	4,3	15,5
Σερβία	1,3	32,8	10,1	12,7	11,7	6,4	16,5	0,9	1,5	6,1
Σλοβακία	4,3	18,6	13,1	13,6	4,2	1,0	10,3	3,0	4,9	27,0
Σλοβενία	2,8	9,3	2,8	12,4	9,4	5,7	21,2	8,9	9,3	18,1
Σουηδία	9,8	23,8	14,3	18,8	12,2	2,3	8,7	2,9	3,3	3,7
Ομάδα Α	6,7	20,3	10,4	13,1	4,7	4,4	15,1	3,1	6,1	16,1
Ομάδα Β	2,7	27,7	15,8	7,9	2,5	1,2	15,6	3,0	1,1	22,4
Ομάδα Γ	5,2	33,3	17,5	4,4	2,0	1,3	14,5	2,3	4,5	15,1

Ομάδα Α: Χώρες υψηλού εισοδήματος, Ομάδα Β: Χώρες μεσαίου εισοδήματος, Ομάδα Γ: Χώρες χαμηλού εισοδήματος
Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

1.2.5 ΚΙΝΗΤΡΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΠΟΙΗΣΗΣ

Μία από τις βασικές εννοιολογικές διακρίσεις που γίνονται στο πλαίσιο του GEM αφορά στον εντοπισμό των κινήτρων που ωθούν ένα άτομο στην ανάληψη ενός νέου επιχειρηματικού εγχειρήματος. Στο προηγούμενο μεθοδολογικό πλαίσιο του GEM διακρίνονταν δύο είδη κινήτρων: α) η *επιχειρηματικότητα ευκαιρίας,* δηλαδή η επιχειρηματικότητα που εκδηλώνεται κυρίως για την αξιοποίηση μιας επιχειρηματικής ευκαιρίας και η οποία προκρίνεται ικανή είτε να οδηγήσει σε αύξηση του εισοδήματός του, είτε να προσφέρει εργασιακή ανεξαρτησία και β) η *επιχειρηματικότητα ανάγκης*, που αναφέρεται στην περίπτωση όπου το άτομο ωθείται στην ανάληψη επιχειρηματικής δραστηριότητας κυρίως λόγω έλλειψης άλλων επιλογών εργασίας, δυσαρέσκειας με την υπάρχουσα απασχόληση, φόβου για πιθανή απόλυση βραχυπρόθεσμα, ή απλώς για λόγους διατήρησης του εισοδήματός του, το οποίο «απειλείται» με συρρίκνωση.

Από το 2019 έχει εισαχθεί μία διαφορετική προσέγγιση στη σχετική μέτρηση, καθώς στην πραγματικότητα οι δύο αυτοί τύποι κινήτρων επιχειρηματικής δραστηριοποίησης αποτελούν μάλλον δύο ακραίους πόλους: στην πραγματικότητα, αρκετές φορές επιχειρηματικά κίνητρα των ατόμων μπορεί να κινούνται μεταξύ αυτών των δύο πόλων και τα όρια να είναι πολύ πιο σύνθετα και δυσδιάκριτα. Έτσι, πλέον η αξιολόγηση των κινήτρων γίνεται πιο περιγραφική ώστε εμμέσως ίσως να προσεγγιστεί καλύτερα η πραγματική κινητροδότηση των ατόμων σε μια οικονομία. Ως εκ τούτου, μεθοδολογικά πλέον υιοθετούνται τέσσερις κατηγορίες κινήτρων, όχι αμοιβαία αποκλειόμενες όπως συνήθως γινόταν μέχρι σήμερα. Μια περισσότερο **«ιδεαλιστική»** προσέγγιση στην επιχειρηματική δραστηριοποίηση που σχετίζεται με το κίνητρο του «να κάνω τη διαφορά στον κόσμο». Μια πιο «**ματεριαλιστική»** που σχετίζεται με την ανάγκη μεγαλύτερου εισοδήματος και πλούτου και μία πιο «**πραγματιστική»** που σχετίζεται με την ανάγκη εύρεσης εργασίας επειδή «οι δουλειές είναι λίγες». Η τελευταία σχετίζεται σαφώς με την επιχειρηματικότητα ευκαιρίας που κατέγραφε η έρευνα στο παρελθόν. Τέλος υπάρχει και η **«παραδοσιακή»** επιλογή της συνέχισης μιας οικογενειακής επιχείρησης (παράδοσης). Οι ερωτηθέντες καλούνται πλέον να αξιολογήσουν τα κίνητρά τους για την έναρξη της επιχείρησής τους σε πενταβάθμια κλίμακα Likert 1-5 (διαφωνώ απόλυτα έως συμφωνώ απόλυτα).

Οι λόγοι υλοποίησης μιας νέας επιχειρηματικής ιδέας απεικονίζουν τις συνολικές κοινωνικοοικονομικές συνθήκες στις οποίες λειτουργούν τα άτομα: για παράδειγμα, εάν υπάρχει έντονη επιθυμία για ανεξαρτησία ή αν η εύρεση εργασίας είναι μια δύσκολη υπόθεση. Επιπρόσθετα, και οι προσδοκίες αυτών που ξεκινούν μια επιχείρηση είναι σημαντικές, συμπεριλαμβανομένου του αριθμού των ατόμων που αναμένουν να απασχοληθούν, του μεγέθους της αγοράς στην οποία απευθύνονται (π.χ. η τοπική περιοχή, η υπόλοιπη χώρα, το εξωτερικό), το ποσοστό των αναμενόμενων εσόδων από διεθνείς

πωλήσεις και, τέλος, την καινοτομία των προϊόντων ή των υπηρεσιών της επιχείρησης, καθώς και την τεχνολογία και τις διαδικασίες που χρησιμοποιεί.

Αναφορικά με τα κίνητρα επιχειρηματικότητας και χωρίς να είναι αμοιβαίως αποκλειόμενα, ένα **63,6%** δηλώνει τον βιοπορισμό, καθώς οι «δουλειές είναι λίγες». Ένα **56,7%** δηλώνει την ανάγκη απόκτησης μεγαλύτερου εισοδήματος, ενώ υπάρχει και ένα **39,6%** που συνεχίζει μια οικογενειακή παράδοση. Γενικά, **το βασικό κίνητρο επιχειρηματικής δραστηριοποίησης φαίνεται να διαμορφώνεται από έναν συνδυασμό παραγόντων που συνδέονται με τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του ατόμου και δυσαρέσκεια από το επίπεδο αμοιβών σε θέσεις εξαρτημένης εργασίας. Ωστόσο, είναι ξεκάθαρο ότι οι βιοποριστικοί λόγοι αποτελούν προτεραιότητα για την έναρξη μιας επιχειρηματικής δραστηριότητας στη χώρα.**

Πίνακας 1.5: Κίνητρα έναρξης επιχειρηματικής δραστηριότητας ανά χώρα (2022)

% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων

	«Να κάνω τη διαφορά στον κόσμο»	Δημιουργία μεγαλύτερου εισοδήματος	Συνέχιση οικογενειακής παράδοσης	Βιοπορισμός. καθώς οι «δουλειές» είναι λίγες
Αυστρία	37,9	37,4	19,1	46,0
Γαλλία	23,7	42,3	22,2	42,6
Γερμανία	42,8	47,8	32,9	47,2
Ελβετία	57,4	37,1	11,2	47,1
Ελλάδα	23,5	56,7	39,6	63,6
Ην. Βασίλειο	51,9	61,1	18,7	60,6
Ισπανία	39,3	39,1	21,4	70,6
Κροατία	40,8	48,8	26,7	70,2
Κύπρος	45,3	78,3	25,4	60,5
Λετονία	29,3	40,4	22,6	63,9
Λιθουανία	40,8	46,5	24,0	66,6
Λουξεμβούργο	55,8	48,3	37,6	47,0
Νορβηγία	48,0	46,1	22,9	30,4
Ολλανδία	46,8	45,8	24,6	39,4
Ουγγαρία	66,9	37,0	21,6	57,9
Πολωνία	16,7	47,6	14,4	73,1
Ρουμανία	81,6	74,3	41,2	71,1
Σερβία	21,6	43,4	22,6	81,0
Σλοβακία	29,2	36,5	29,9	78,8
Σλοβενία	50,2	57,0	29,8	57,4
Σουηδία	44,0	52,1	16,3	24,9
Ομάδα Α	46,1	55,5	27,8	57,3
Ομάδα Β	55,2	62,0	39,5	83,2
Ομάδα Γ	45,8	72,6	36,9	81,0

Ομάδα Α: Χώρες υψηλού εισοδήματος, Ομάδα Β: Χώρες μεσαίου εισοδήματος, Ομάδα Γ: Χώρες χαμηλού εισοδήματος. Σημείωση: Καταγράφονται ως θετικές οι απαντήσεις με 4 και 5 στην κλίμακα Likert.
Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα αποτελέσματα της έρευνας του GEM σε παγκόσμιο επίπεδο, καθώς οι διαφορετικές οικονομίες τείνουν να έχουν μοναδικά προφίλ κινήτρων.

Αν και γενικότερα αναμένεται στις χώρες χαμηλού εισοδήματος το επικρατέστερο κίνητρο να είναι περισσότερο το «βιοποριστικό» κίνητρο, αυτό δεν αποτελεί πάντα κανόνα. **Η συσχέτιση κινήτρων και επιπέδου εισοδήματος φαίνεται να είναι μάλλον αδύναμη, καθώς αντίστοιχη ανάγκη εμφανίζεται ως κίνητρο και σε χώρες υψηλού εισοδήματος, όπως και μεσαίου προς υψηλού εισοδήματος.** Έτσι, για παράδειγμα, σε Κεντρική και Ανατολική Ασία ο βιοπορισμός προβάλλεται λιγότερο σε σχέση με το πιο ξεκάθαρο κίνητρο της δημιουργίας εισοδήματος.

Γενικά επομένως το κίνητρο «να κάνω τη διαφορά στον κόσμο» ήταν ιδιαίτερα υψηλό ακόμα και στις οικονομίες με χαμηλό εισόδημα. Αυτό μπορεί να φαίνεται αντιφατικό, αλλά οι οικονομίες χαμηλού εισοδήματος συχνά βιώνουν τις χειρότερες επιπτώσεις των παγκόσμιων προκλήσεων, όπως η πανδημία, η κλιματική αλλαγή, η απώλεια της βιοποικιλότητας και η ρύπανση. Όταν έρχονται άμεσα αντιμέτωπες με τέτοιες επιπτώσεις στην καθημερινή τους ζωή, οι επιχειρηματίες μπορεί να έχουν μεγαλύτερο κίνητρο να αναζητήσουν λύσεις. Επιπλέον, οι νεότεροι άνθρωποι είναι πιο πιθανό από ό,τι οι μεγαλύτεροι να συμφωνούν με το κίνητρο «να κάνω τη διαφορά σε στον κόσμο», και οι μεγαλύτεροι σε ηλικία άνθρωποι με τη σειρά τους είναι πιο πιθανό να συμφωνούν με το κίνητρο «να κερδίσουν τα προς το ζην επειδή οι θέσεις εργασίας είναι σπάνιες». Αυτό το κίνητρο είναι το κυρίαρχο στις περισσότερες οικονομίες εκτός Ευρώπης.

Πίνακας 1.6: Κίνητρα έναρξης επιχειρηματικής δραστηριότητας ανά γεωγραφική ζώνη (2022)

% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων

	«Να κάνω τη διαφορά στον κόσμο»	Δημιουργία μεγαλύτερου εισοδήματος	Συνέχιση οικογενειακής παράδοσης	Βιοπορισμός. καθώς οι «δουλειές» είναι λίγες
Μέση Ανατολή και Αφρική	45,8	75,4	35,4	75,7
Κεντρική και Ανατολική Ασία	39,7	63,6	30,3	52,3
Λατινική Αμερική & Καραϊβική	62,2	57,7	38,6	80,2
Ευρώπη και Βόρεια Αμερική	44,6	50,4	26,1	57,1

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ 2021

Τέλος σε ό,τι αφορά τις διαφοροποιήσεις ως προς το φύλο, στην Ελλάδα ο βιοπορισμός είναι πολύ εντονότερος στις γυναίκες, αν και αυτό είναι το κυρίαρχο κίνητρο και στους άνδρες μαζί με τη δημιουργία μεγαλύτερου εισοδήματος.

Διάγραμμα 1.9: Κίνητρα έναρξης επιχειρηματικής δραστηριότητας ανά φύλο (2022) στην Ελλάδα

% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων

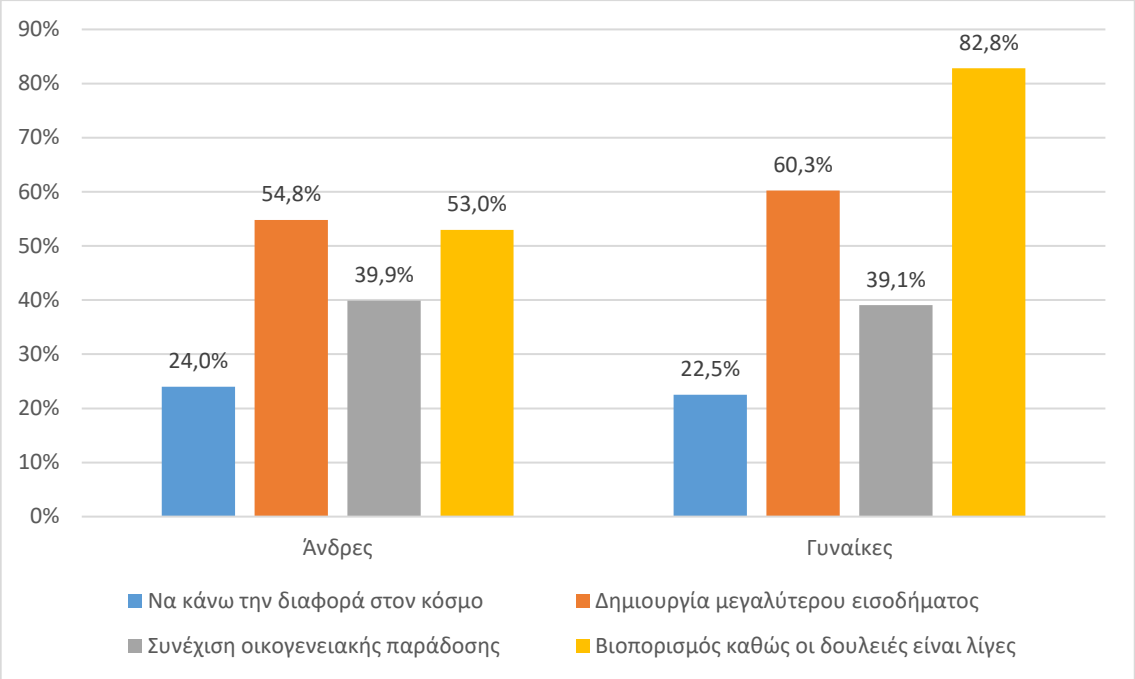

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

1.2.6 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΑΤΥΠΩΝ ΕΠΕΝΔΥΤΩΝ ΣΤΗ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΕΓΧΕΙΡΗΜΑΤΩΝ

Στο πλαίσιο της έρευνας τους GEM αναζητούνται σε κάθε χώρα όχι μόνο οι νέοι και επίδοξοι επιχειρηματίες, αλλά και η ύπαρξη ατόμων που λειτουργούν ως «άτυποι επενδυτές» (informal investors) σε μια οικονομία. **Πρόκειται για άτομα, συνήθως του κοντινού περιβάλλοντος του εν δυνάμει επιχειρηματία, που τον χρηματοδοτούν άμεσα ή έμμεσα προκειμένου να υλοποιήσει μια νέα επιχειρηματική ιδέα, χωρίς όμως οι ίδιοι να εμπλέκονται ή να δραστηριοποιούνται σε αυτή.** Ουσιαστικά πρόκειται για άτομα που τελικά υποκαθιστούν επίσημους χρηματοδοτικούς μηχανισμούς σε μια οικονομία. Αυτό συνήθως συμβαίνει στις περιπτώσεις όπου οι εν δυνάμει επιχειρηματίες δεν μπορούν να αντλήσουν κεφάλαια από άλλους χρηματοδότες όπως π.χ. τον τραπεζικό τομέα, είτε λόγω οικονομικών δυσχερειών, είτε έλλειψης κάποιου βιώσιμου πλάνου ανάπτυξης.

Πολλές φορές η σχετική συζήτηση για τη χρηματοδότηση των «startup» εξαντλείται σε εγχειρήματα έντασης κεφαλαίου και γνώσης, όπου το πρόβλημα είναι η διαθεσιμότητα χώρων, για αυτό και το πλήθος των co-working spaces ή άλλων κοινόχρηστων χώρων που προσφέρονται και στη χώρα μας από διάφορους ιδιωτικούς ή δημόσιους οργανισμούς. Η πραγματικότητα είναι όμως πολύ διαφορετική. Οι επιχειρήσεις ξεκινούν και έχουν ανάγκη

πραγματικών οικονομικών πόρων που αντλούνται από αποταμιεύσεις, πιστώσεις, κάρτες και, συχνά, την οικογένεια, τους φίλους και τους συναδέλφους. Η άτυπη επένδυση είναι στη νέα επιχείρηση κάποιου άλλου είναι μια ιδιαίτερη μορφή «έμμεσης» επιχειρηματικής δραστηριότητας που μπορεί να οδηγείται σε μεγαλύτερο βαθμό από την οικογενειακή πίστη ή από τη φιλία, και σε μικρότερο βαθμό από την προσδοκία μελλοντικών εσόδων.

Η άτυπη χρηματοδότηση είναι προφανές ότι ενισχύεται όταν μία οικονομία βρίσκεται σε συνθήκες πιστωτικής στενότητας και ο επιχειρηματίας δεν μπορεί να αντλήσει κεφάλαια από τον χρηματοπιστωτικό τομέα, όπως συνέβαινε σε μεγάλο βαθμό τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα. Η σημαντική μείωση των καταθέσεων, η αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων, αλλά και η συνεχιζόμενη διαδικασία απομόχλευσης των επιχειρήσεων, είχαν περιορίσει σημαντικά τις δυνατότητες του τραπεζικού συστήματος να χρηματοδοτήσει νέες επιχειρήσεις. Αν και τα τελευταία χρόνια γίνονται προσπάθειες για την άμβλυνση του ζητήματος των μη εξυπηρετούμενων δανείων, η διάρκεια της διευθέτησης και της διαχείρισης των δανείων υπό αυτό το πλαίσιο είναι ακόμα αβέβαιη. Από την άλλη πλευρά σαφώς, το σχετικό περιβάλλον χρηματοδότησης νεοφυών επιχειρήσεων έχει αρχίσει να βελτιώνεται τα τελευταία χρόνια (JEREMIE Fund, Equifund, ΤΕΠΙΧ ΙΙ, κλπ.), αλλά και πόροι από το Ταμείο Ανάκαμψης, ενώ ήδη και βασικοί τραπεζικοί δείκτες πιστωτικής επέκτασης έχουν βελτιωθεί.

Όπως πάντως φαίνεται από το παρακάτω Διάγραμμα (Διάγραμμα 1.10) το 2022 η έκδοση νέων δανείων ξεπέρασε έφθασε τα €22,7 δισεκ. από €12,4 δισεκ. το 2021. Συνεπώς γενικά ο ρυθμός πιστωτικής επέκτασης έχει βελτιωθεί, αλλά αυτό αφορά σε χρηματοδότηση συνήθως υφιστάμενων επιχειρήσεων.

Διάγραμμα 1.10: Νέα δάνεια προς μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις

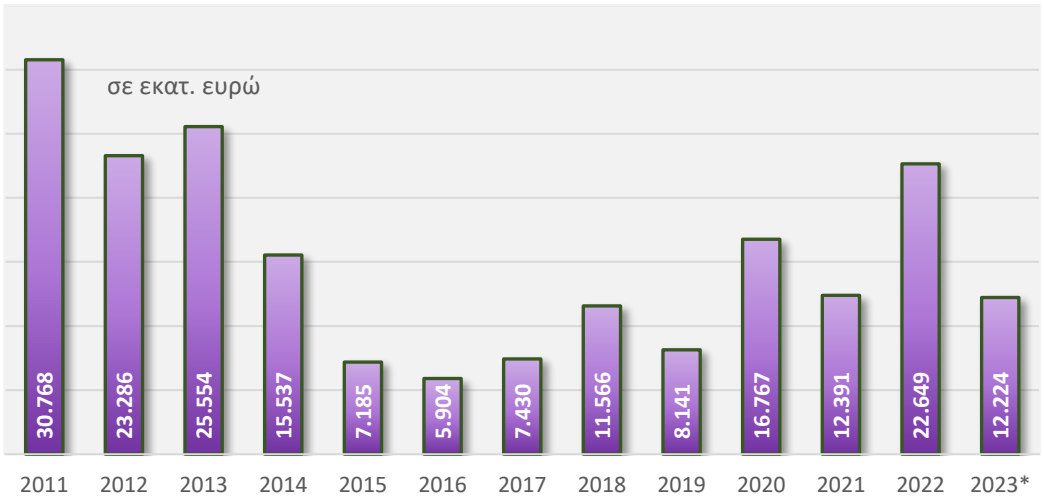

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, Επεξεργασία: ΙΟΒΕ
*Σημ: αφορά στο εννεάμηνο του 2023. Περιλαμβάνονται και ελεύθεροι επαγγελματίες, και ατομικές επιχειρήσεις.

Ο ρόλος των άτυπων επενδυτών για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων το 2022 στην Ελλάδα παρουσίασε μια μικρή υποχώρηση συγκριτικά με τα προηγούμενα έτη. Αξίζει να σημειωθεί ότι όπως έχει δείξει η σχετική έρευνα όλα αυτά τα χρόνια, οι άτυποι επενδυτές προέρχονται κυρίως από το στενό οικογενειακό περιβάλλον του επίδοξου επιχειρηματία. Αυτό σημαίνει ότι η αξιολόγηση της βιωσιμότητας μιας επιχειρηματικής ιδέας ενδεχομένως να μην γίνεται αντικειμενικά, αλλά περισσότερο με συναισθηματικά κριτήρια, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την ποιότητα και τελικά τις πιθανότητες βιωσιμότητας και μεγέθυνσης των επιχειρηματικών εγχειρημάτων. Ο Πίνακας 1.7 που ακολουθεί παρουσιάζει συγκριτικά δεδομένα για το ποσοστό των άτυπων επενδυτών στις χώρες υψηλού εισοδήματος.

Πίνακας 1.7: Ποσοστό «άτυπων επενδυτών» την τελευταία τριετία στο σύνολο του πληθυσμού ατόμων 18-64 ετών ανά χώρα (2021 και 2022)

Άτυποι επενδυτές (% του πληθυσμού)		
	2021	**2022**
Αυστρία		**7,7**
Γαλλία	6	7,3
Γερμανία	6	7,8
Ελβετία	9,3	8,8
Ελλάδα	4,3	2,5
Ην. Βασίλειο	3,6	3,0
Ιρλανδία	9	
Ισπανία	4,7	5,1
Ιταλία	2,3	
Κροατία	5,6	5,9
Κύπρος	4,1	3,6
Λετονία	5,3	5,8
Λιθουανία		5,7
Λουξεμβούργο	5,7	7,8
Νορβηγία	3,9	5,4
Ολλανδία	8,9	9,1
Ουγγαρία	2,8	3,9
Πολωνία	2,2	1,7
Ρουμανία	2,6	2,0
Ρωσία	4,4	
Σερβία		3,1
Σλοβακία	3,8	9,9
Σλοβενία	5,4	4,8
Σουηδία	12,4	12,9
Φινλανδία	4,6	
Ομάδα Α	6,9	7,2
Ομάδα Β	10,3	5,7
Ομάδα Γ	5,7	8,6

Ομάδα Α: Χώρες υψηλού εισοδήματος, Ομάδα Β: Χώρες μεσαίου εισοδήματος, Ομάδα Γ: Χώρες χαμηλού εισοδήματος Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Το 2,5% (περίπου 156 χιλιάδες άτομα) των ατόμων ηλικίας 18-64 ετών στην Ελλάδα το 2022 δήλωσε πως λειτούργησε ως «άτυπος επενδυτής» για τη χρηματοδότηση ενός νέου εγχειρήματος, επίδοση χαμηλότερη τόσο του 2021 (4,3%), όσο και των μέσων όρων όλων των ομάδων χωρών και ειδικά των χωρών μεσαίου εισοδήματος όπου ανήκει η Ελλάδα (5,7%).

Επιπλέον στον Πίνακας 1.8 καταγράφεται η σχέση που συνδέει αυτούς τους άτυπους επενδυτές με τους αποδέκτες της χρηματοδότησης στην Ελλάδα.

Πίνακας 1.8: Σχέση επιχειρηματιών αρχικών σταδίων και άτυπων επενδυτών στην Ελλάδα

% επί των άτυπων επενδυτών

	Ποια ήταν η σχέση με το άτομο που έλαβε την πιο πρόσφατη προσωπική σας επένδυση;				
	Κοντινό μέλος της οικογένειας (σύζυγος, αδελφός, παιδί, γονέας ή εγγόνι)	Άλλος συγγενής (εξ αίματος ή εξ αγχιστείας)	Συνάδελφος	Φίλος ή γείτονας	Άγνωστος που είχε μια καλή επιχειρηματική ιδέα
2008	32,4	10,8	-	32,4	5,4
2009	65,9	14,6	-	19,5	0,0
2010	53,1	19,4	5,1	21,4	1,0
2011	58,6	11,4	8,6	18,6	2,9
2012	61,7	10,0	1,7	23,3	3,3
2013	62,7	23,5	-	9,8	3,9
2014	45,2	12,2	15,2	25,2	0,7
2015	69,0	15,5	2,8	9,9	2,8
2016	75,4	8,4	-	11,9	4,3
2017	71,7	11,5	3,8	8,2	4,8
2018	62,9	12,6	4,8	14,2	5,4
2019	55,0	11,4	3,2	27,6	2,8
2020	60,3	7,2	4,5	26,9	1,0
2021	58,6	12,1	3,5	22,1	3,7
2022	62,6	6,7	2,9	21,6	6,2

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Ο ρόλος της στενής οικογένειας είναι σταθερά υψηλός καθώς στις 63% των περιπτώσεων **άτομα του στενού οικογενειακού κύκλου έχουν διαδραματίσει τον ρόλο του άτυπου επενδυτή, ενώ αν συνυπολογιστεί και το 7% που προέρχεται από τον ευρύτερο οικογενειακό κύκλο, τότε το ποσοστό ανέρχεται στο 70%. Μόλις 22% προέρχεται από το ευρύτερο φιλικό περιβάλλον**, ενώ πολύ χαμηλά στο 3%, παραμένει ο ρόλος των συναδέλφων στην εργασία.

Τέλος σε ότι αφορά το ύψος αυτής της επένδυσης, μπορεί να σημειωθεί ότι η διάμεσος τιμή είναι περίπου στα 10.000 δολάρια, δηλαδή λίγο κάτω από 10.000 ευρώ. Αυτό το ποσό είναι αρκετά υψηλότερο πάντως σε σχέση με τις περισσότερες χώρες της ομάδας Β.

Διάγραμμα 1.11: Ύψος επένδυσης άτυπων επενδυτών (2022)

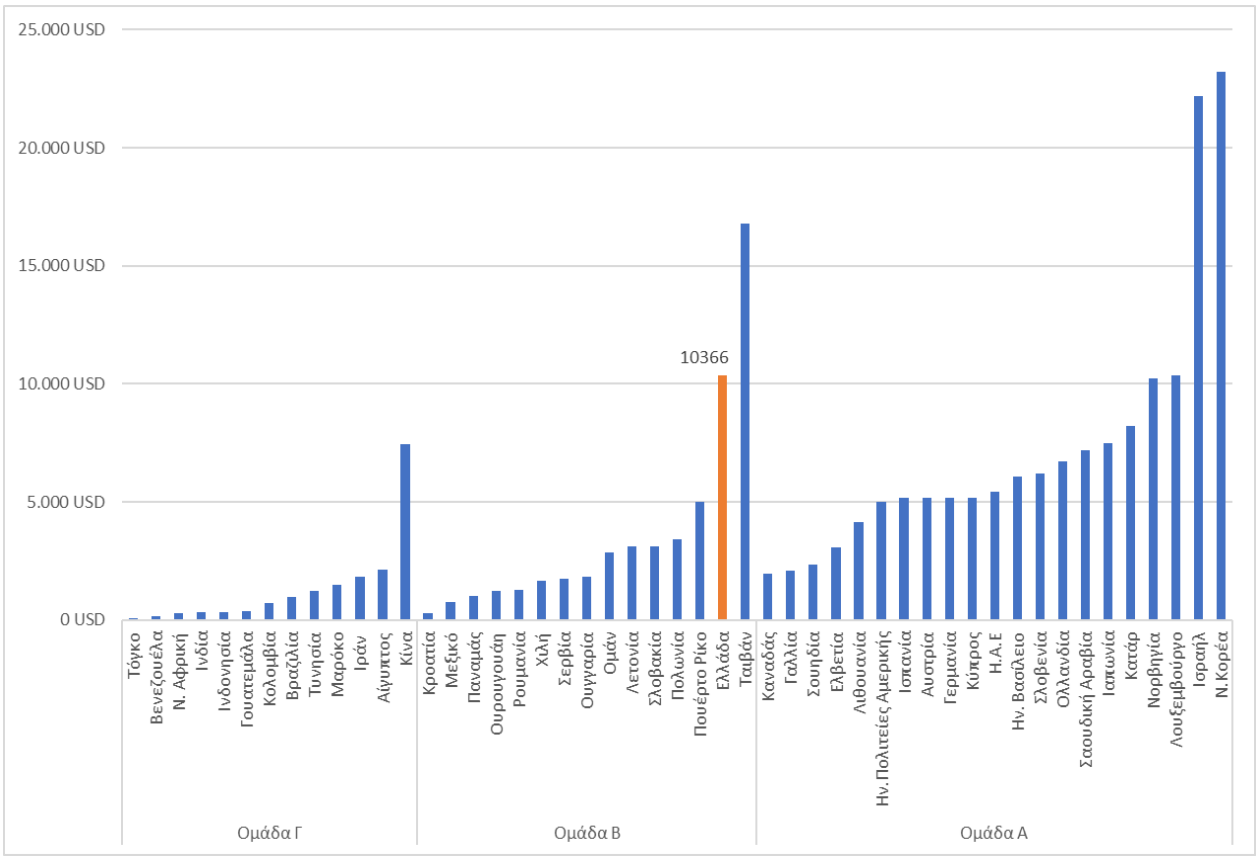

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

1.2.7 Η ΚΛΑΔΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΡΧΙΚΩΝ ΣΤΑΔΙΩΝ

Στο πλαίσιο του GEM, τα νέα εγχειρήματα που εντοπίζονται στην έρευνα ταξινομούνται ανάλογα με τη δραστηριότητά τους σε τέσσερις μεγάλες κατηγορίες (κατηγοριοποίηση ΟΗΕ): α) τον πρωτογενή τομέα, που αναφέρεται σε δραστηριότητες σχετικές με την αγροτική και ζωική παραγωγή, ή την αλιεία, κλπ. β) τη μεταποιητική δραστηριότητα, γ) τις υπηρεσίες προς άλλες επιχειρήσεις (B2B) και τέλος δ) προϊόντα/υπηρεσίες που απευθύνονται προς τον τελικό καταναλωτή. Ο Πίνακας 1.9 συνοψίζει τα αποτελέσματα για το 2022.

Πίνακας 1.9: Ποσοστιαία κατανομή της επιχειρηματικής δραστηριότητας αρχικών σταδίων στις χώρες υψηλού εισοδήματος κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας (2022)

% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων

	Πρωτογενής Τομέας	Μεταποιητική δραστηριότητα	Υπηρεσίες προς επιχειρήσεις	Προϊόντα/υπηρεσίες προς καταναλωτές
Αυστρία	5,1	14,0	34,7	46,2
Γαλλία	3,5	20,3	33,9	42,3
Γερμανία	1,6	16,8	29,9	51,6
Ελβετία	0,9	8,3	38,4	52,4
Ελλάδα	9,0	24,0	17,3	49,6
Ην. Βασίλειο	0,0	15,5	34,0	50,5
Ισπανία	2,5	13,4	38,5	45,6
Κροατία	11,2	23,3	32,7	32,8
Κύπρος	2,9	15,2	27,1	54,8
Λετονία	6,9	28,0	28,5	36,6
Λιθουανία	10,1	27,7	20,0	42,2
Λουξεμβούργο	2,9	7,6	40,3	49,2
Νορβηγία	14,5	15,6	38,7	31,2
Ολλανδία	1,1	18,3	30,8	49,8
Ουγγαρία	6,5	27,8	26,6	39,1
Πολωνία	5,5	30,6	19,5	44,3
Ρουμανία	6,3	21,0	21,2	51,5
Σερβία	7,3	30,7	13,6	48,5
Σλοβακία	2,3	27,4	22,6	47,7
Σλοβενία	2,5	30,5	35,7	31,3
Σουηδία	6,1	19,8	33,1	41,0
Ομάδα Α	3,9	19,6	26,6	49,8
Ομάδα Β	3,1	19,6	9,2	68,1
Ομάδα Γ	9,2	21,4	7,7	61,8

Ομάδα Α: Χώρες υψηλού εισοδήματος, Ομάδα Β: Χώρες μεσαίου εισοδήματος, Ομάδα Γ: Χώρες χαμηλού εισοδήματος

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Το ποσοστό των εγχειρημάτων που δημιουργούνται στον πρωτογενή τομέα μειώνεται στο 2022 στο 9%, επίδοση ωστόσο ακόμα υψηλότερη των μέσων όρων **των χωρών υψηλού και μεσαίου εισοδήματος.** Αυξάνεται το ποσοστό των νέων εγχειρημάτων που εντάσσονται στις υπηρεσίες προς τους καταναλωτές (B2C), **με τον δείκτη να εντοπίζεται στο 49,6%, αρκετά χαμηλότερα από τον μέσο όρο των χωρών υψηλού και μεσαίου εισοδήματος. Μειωμένο είναι και το ποσοστό** των νέων εγχειρημάτων στον τομέα της μεταποίησης, με τον σχετικό δείκτη να διαμορφώνεται στο 24%, ενώ το ποσοστό των νέων εγχειρημάτων που αφορούν σε B2B, δηλαδή υπηρεσίες που απευθύνονται σε άλλες επιχειρήσεις, βρίσκεται σταθερά στο 17%.

Η έμφαση σε εγχειρήματα με άμεση επαφή με τον τελικό καταναλωτή (λιανική), παρόλο που είναι η συνηθέστερη μορφή επιχειρηματικής δραστηριοποίησης στις περισσότερες χώρες,

δεν είναι η πλέον επιθυμητή σε μια χώρα. Είναι συνήθως η κατηγορία εγχειρημάτων που επηρεάζεται πολύ έντονα από την ιδιωτική κατανάλωση, είναι εύκολα αντιγράψιμη, αφορά κυρίως σε εγχώριες αγορές, ενώ καταγράφεται ισχυρός ανταγωνισμός, στοιχεία που πλήττουν τις προοπτικές βιωσιμότητάς τους.

Γενικά είναι ευκολότερο να ξεκινήσει μια επιχείρηση σε έναν τομέα που αναπτύσσεται, και είναι πιο εύκολο να προσελκυσθούν νέοι πελάτες στον κλάδο, παρά να προσπαθήσει κάποιος να αντλήσει πελάτες από τους καθιερωμένους προμηθευτές τους. Οι τομείς βεβαίως διαφέρουν ως προς τους πόρους που απαιτούνται για την έναρξη μιας επιχείρησης, συμπεριλαμβανομένων της γνώσης και του κεφαλαίου, αλλά και των εμποδίων εισόδου, όπως περιορισμοί στην αγορά ή οικονομίες κλίμακας που δεν είναι εύκολο να επιτευχθούν από μία νέα επιχείρηση. Νέοι ή αναπτυσσόμενοι τομείς προφανώς προσελκύουν πόρους μακριά από τομείς που φθίνουν και αυτή η είσοδος και έξοδος επιχειρήσεων συνιστούν αυτό που χαρακτηρίζεται ως διαδικασία δομικής αλλαγής σε μια οικονομία. Βεβαίως όπου υπάρχουν χαμηλά εμπόδια εισόδου σημαίνει και υψηλότερος ανταγωνισμός, και επομένως μικρότερα περιθώρια κέρδους. Επίσης οι περισσότεροι νέοι επιχειρηματίες συνήθως ξεκινούν ένα εγχείρημα σε τομείς που έχουν ήδη κάποια γνώση ή εμπειρία.

Συνεπώς, το 2022, και μεταπανδημικά πλέον ανακάμπτουν τα εγχειρήματα λιανικής το οποίο είναι ίσως αναμενόμενο αν και δεν είναι το επιθυμητό, με βάση ένα νέο παραγωγικό μοντέλο το οποίο ζητείται σε επίπεδο δημόσιας πολιτικής. Από την άλλη πλευρά όμως, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι στις περισσότερες χώρες, ακόμα και τις χώρες υψηλού εισοδήματος, τα περισσότερα νέα εγχειρήματα εμφανίζονται στον χώρο της λιανικής. Αυτό συνήθως συμβαίνει διότι οι επιχειρήσεις λιανικής είναι πιο εύκολο να δημιουργηθούν σε μια οικονομία, καθώς απαιτούν κατά κανόνα μικρότερου ύψους κεφαλαιουχικές επενδύσεις.

Διαχρονικά, η αξιολόγηση της κλαδικής κατανομής της επιχειρηματικής δραστηριότητας στην Ελλάδα (Διάγραμμα 1.9) φανερώνει την **απότομη εξασθένιση των επιχειρηματικών εγχειρημάτων που απευθύνονται στον τελικό καταναλωτή όταν ξέσπασε η κρίση το 2008.** Όμως, από το 2012 και μετά και παρά τη μεγάλη κάμψη της καταναλωτικής ζήτησης, σημειώνεται μικρή αυξητική τάση στις υπηρεσίες προς καταναλωτές, χωρίς ωστόσο να πλησιάζει στα προ κρίσης επίπεδα. Με την πάροδο των ετών πάντως, φαίνεται σταδιακά να πραγματοποιείται μια διαδικασία επιχειρηματικής αναδιάρθρωσης που οδηγεί σε αύξηση των επιχειρηματικών εγχειρημάτων στον τομέα της μεταποίησης, διαδικασία που σε κάθε περίπτωση είναι μάλλον αργή. Το 2022 ο τομέας αυτός φαίνεται να παρουσιάζει μια μικρή ύφεση συγκριτικά με το 2021.

Διάγραμμα 1.12: Διαχρονική εξέλιξη της κλαδικής κατανομής των νέων επιχειρηματικών εγχειρημάτων στην Ελλάδα (% επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων)

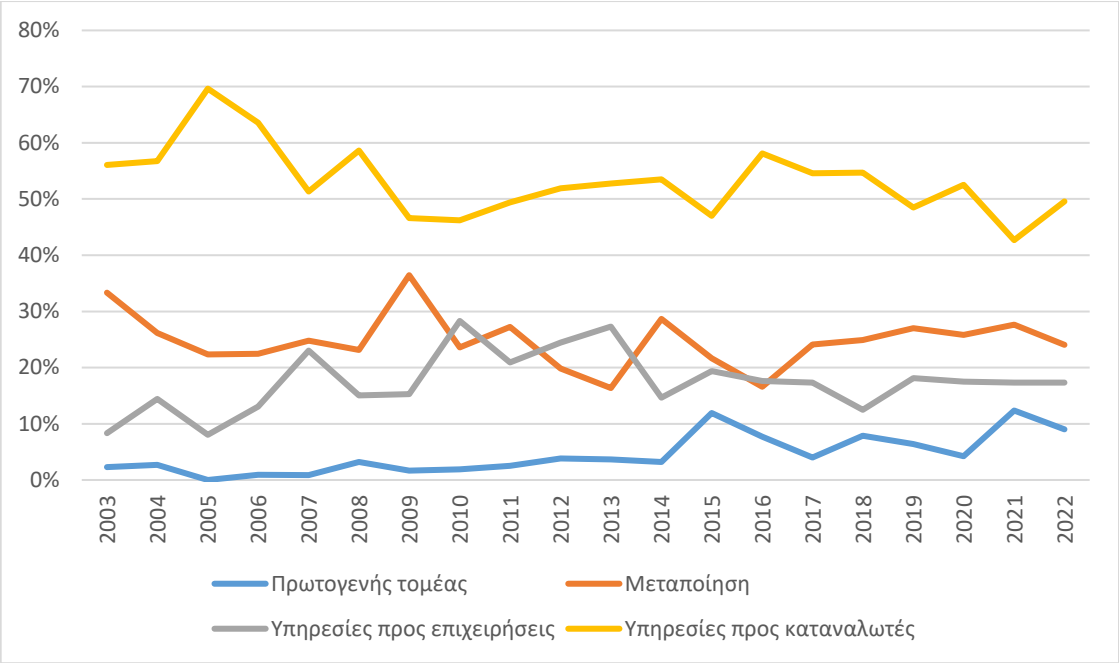

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Όσον αφορά στην αναλυτικότερη κλαδική κατανομή των νεών εγχειρημάτων στην Ελλάδα το 2022, η πλειοψηφία αυτών εντοπίζεται στο Λιανικό εμπόριο, Εστιατόρια και υπηρεσίες καταλυμάτων (29,3), ενώ ακόμα ένα 10,2% εντοπίζεται στο Χονδρικό Εμπόριο (Διάγραμμα 1.13: 10). Αξίζει να σημειωθεί το εξαιρετικά χαμηλό ποσοστό των νέων εγχειρημάτων στις Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών (0,8%). Τα επιμέρους χαρακτηριστικά της κάθε χώρας, ακόμα και αν ανήκουν στην ίδια κατηγορία ποικίλλουν σημαντικά, γεγονός το οποίο αποτυπώνεται σε έναν βαθμό στη νέα επιχειρηματικότητα. **Τα αποτελέσματα της διεθνούς έρευνας έδειξαν ότι τις τελευταίες δεκαετίες στις χώρες υψηλού εισοδήματος καταγράφεται μία αύξηση των επιχειρηματικών ιδεών που υλοποιούνται στον τομέα των επιχειρηματικών υπηρεσιών, ενώ εξασθένιση παρατηρείται στις υπηρεσίες προς καταναλωτές**. Η εικόνα είναι διαφορετική στις χώρες χαμηλού εισοδήματος, και σε ορισμένες περιπτώσεις μεσαίου εισοδήματος, όπου τα ποσοστά επιχειρηματιών από τον τομέα των υπηρεσιών είναι ιδιαίτερα χαμηλά, ενώ είναι αυξημένα στις υπηρεσίες προς τους καταναλωτές. Το εύρημα αυτό ενδεχομένως να αναδεικνύεται στην περίπτωση των αναδυόμενων οικονομιών, την έλλειψη γνώσης και τεχνολογίας, καθώς οι επιχειρηματικές υπηρεσίες χαρακτηρίζονται από ένταση γνώσης και τεχνολογίας, και έχουν απαιτήσεις σε υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο ανθρώπινου δυναμικού. **Πάντως ως γενική πρόταση πολιτικής είναι η ενθάρρυνση των νέων επιχειρηματιών να στραφούν σε τομείς που δεν έχουν «εύκολη» είσοδο ώστε να βελτιώσουν τις πιθανότητες βιωσιμότητας των εγχειρημάτων τους.**

Διάγραμμα 1.13: Ποσοστιαία κατανομή της επιχειρηματικής δραστηριότητας αρχικών σταδίων στην Ελλάδα κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας (2022)

% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων

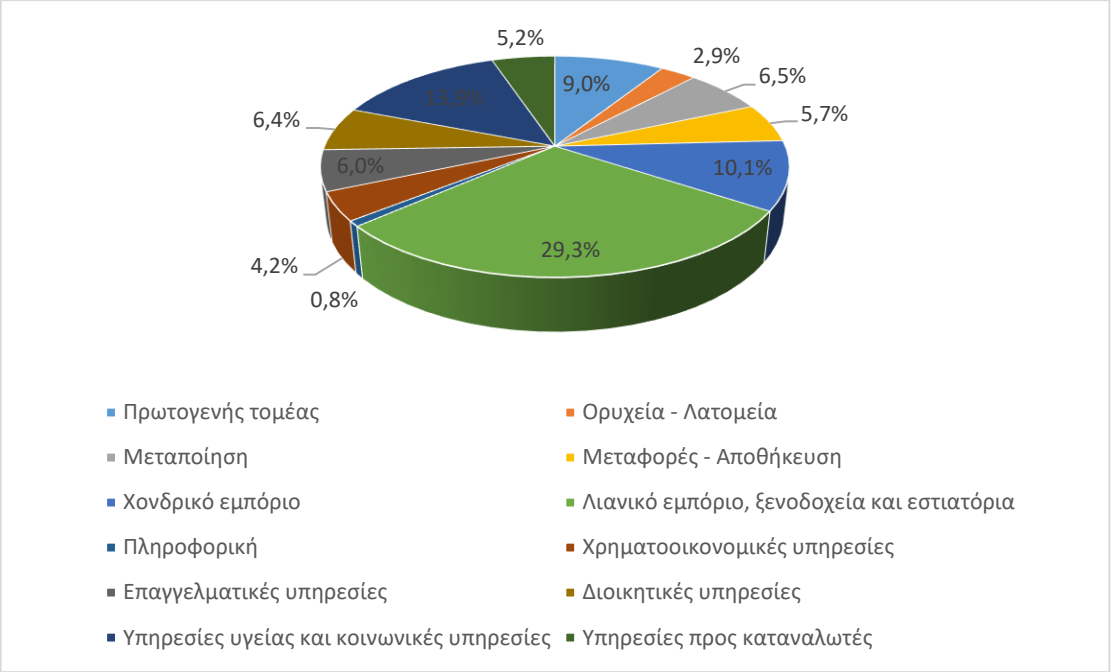

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

1.3 ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΟΔΙΑΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ

1.3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η έναρξη μιας επιχείρησης είναι εκ των πραγμάτων μια προσωπική επιλογή. Όμως το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο βρίσκεται το κάθε άτομο είναι αρκετά πιθανό να επηρεάζει τις επιλογές του και την ίδια την απόφαση να ακολουθήσει επιχειρηματική καριέρα ή όχι. Στο πλαίσιο αυτό από τα πλέον ενδιαφέροντα θέματα που εξετάζονται στο GEM είναι ακριβώς η αποτύπωση των γενικότερων προδιαθέσεων και αντιλήψεων για την επιχειρηματικότητα, που διαμορφώνεται στον γενικό πληθυσμό μιας χώρας. Η σημασία των δεικτών αυτών έγκειται στον ρόλο που μπορούν να παίξουν αυτοί οι παράγοντες ως προς το να διευκολύνουν ή να δυσχεράνουν την απόφαση για την υλοποίηση ενός νέου εγχειρήματος. Αγγίζουν δηλαδή συμπεριφορικά (behavioral) ή προσωπικά γνωρίσματα του πληθυσμού που δίνουν μια εικόνα για την επιχειρηματική κουλτούρα σε μία οικονομία και μπορεί να επιδρούν καθοριστικά στο είδος και στα χαρακτηριστικά της επιχειρηματικότητας που εκδηλώνει τελικά ένα άτομο ή μια ομάδα ατόμων. Άρα οι στάσεις και οι αντιλήψεις δεν είναι μόνο εγγενή στο άτομο: διαμορφώνονται και οικοδομούνται από οικογενειακές και κοινωνικές αξίες της χώρας στην οποία βρίσκεται.

Το GEM ορίζει δύο κατηγορίες αυτών των παραγόντων:

i) τους *πολιτισμικούς παράγοντες*, που αναφέρονται στις γενικές στάσεις και απόψεις μιας κοινωνίας απέναντι στην επιχειρηματικότητα. Συγκεκριμένα, εδώ αξιολογούνται τέσσερις δείκτες που αφορούν στις αντιλήψεις που επικρατούν στον πληθυσμό για το ευρύτερο κοινωνικό και επιχειρηματικό περιβάλλον μέσα στο οποίο κινείται ο επιχειρηματίας όπως:

α) το κατά πόσο πιστεύουν (τη στιγμή της έρευνας) ότι υπάρχουν επιχειρηματικές ευκαιρίες στο περιβάλλον που ζουν στο επόμενο εξάμηνο,

β) το κατά πόσο η επιχειρηματικότητα αντιμετωπίζεται από την ελληνική κοινωνία ως μια καλή επιλογή σταδιοδρομίας,

γ) το κατά πόσο η κοινωνία αντιμετωπίζει τους επιχειρηματίες με σεβασμό και

δ) το κατά πόσο τα ΜΜΕ της χώρας παρουσιάζουν συχνά επιτυχημένες ιστορίες επιχειρηματιών και επιχειρηματικότητας γενικότερα.

ii) τους *προσωπικούς παράγοντες*, που αναφέρονται στο πώς αντιλαμβάνεται το ίδιο το άτομο προσωπικά το ζήτημα της επιχειρηματικής του δραστηριοποίησης. Εδώ εξετάζονται τρεις δείκτες, που επηρεάζουν την απόφαση για επιχειρηματική δραστηριοποίηση:

α) το κατά πόσον τα άτομα κρίνουν ότι διαθέτουν τις γνώσεις, ικανότητες και εμπειρία για να γίνουν επιχειρηματίες,

β) το κατά πόσο υπάρχει γνωριμία με έναν επιχειρηματία και

γ) το κατά πόσον ο φόβος της αποτυχίας θα τους απέτρεπε από το να αξιοποιήσουν μια επιχειρηματική ευκαιρία.

Η δημιουργία νέων εγχειρημάτων, ο εντοπισμός επιχειρηματικών ευκαιριών και η ανάπτυξη σχέσεων εμπιστοσύνης μεταξύ των εν δυνάμει επιχειρηματιών και της κοινωνίας, αποτελούν σημαντικές θετικές επιρροές στην πρόθεση έναρξης μιας επιχείρησης. Ωστόσο, σε πολλές οικονομίες, οι προθέσεις αυτές περιορίζονται από τον φόβο της αποτυχίας. Η ικανότητα των επιχειρηματιών να πραγματοποιήσουν τις ελπίδες, τα όνειρα και τις προθέσεις τους μπορεί να παρεμποδίζεται από τον φόβο της αποτυχίας. Ο φόβος αυτός υφίσταται για πολλούς λόγους, αλλά ένας σημαντικός παράγοντας επιρροής είναι η φύση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Σε αυτό το σημείο οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής μπορούν να κάνουν σημαντική διαφορά, μέσω της στοχευμένων πολιτικών και της δημιουργίας ευνοϊκών επιχειρηματικών πλαισίων για τους επιχειρηματίες. Παράλληλα διάφορες δράσεις, όπως κυρίως η μείωση του κόστους της εξόδου από μια επιχείρηση, και ο περιορισμός του στίγματος της αποτυχίας μπορούν να συνδράμουν στον περιορισμό του φόβου αποτυχίας.

Ο Πίνακας 1.10 που ακολουθεί συνοψίζει τα αποτελέσματα σε αυτούς τους δείκτες για το 2022 στην Ελλάδα συγκριτικά με άλλες επιλεγμένες χώρες.[9] Το **ποσοστό ατόμων που διαβλέπουν επιχειρηματικές ευκαιρίες το επόμενο 6μήνο στη χώρα υποχωρεί στο 36,3% (έναντι 48,6% το 2021) αρκετά χαμηλότερα από τον μέσο όρο των χωρών μεσαίου εισοδήματος. Το 54% του πληθυσμού, ανεξαρτήτως του αν ασχολείται με την επιχειρηματικότητα, δηλώνει ότι διαθέτει τις ικανότητες, τις γνώσεις και την εμπειρία για την άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας.** Ο **φόβος της αποτυχίας ως ανασταλτικός παράγοντας επιχειρηματικής δραστηριοποίησης αυξάνεται στο 60,6% (έναντι 55,9% το 2021).** Συνεπώς, το επίπεδο αυτοπεποίθησης του πληθυσμού αμβλύνεται ελαφρώς, αν και ταυτόχρονα ο φόβος της αποτυχίας μεγαλώνει. **Ωστόσο, από την άλλη πλευρά, το 2022 βελτιώνεται η κοινωνική αποδοχή της επιχειρηματικότητας, καθώς διευρύνεται η αντίληψη ότι οι επιτυχημένοι επιχειρηματίες αντιμετωπίζονται με σεβασμό στη χώρα και διαθέτουν κοινωνική καταξίωση και ότι η επιχειρηματικότητα αποτελεί μια καλή επιλογή σταδιοδρομίας**. Όμως ως προς **την προβολή επιτυχημένων περιπτώσεων επιχειρηματιών από τα μέσα ενημέρωσης,** η Ελλάδα συνεχίζει να καταγράφει μία από τις χαμηλότερες επιδόσεις μεταξύ των χωρών υψηλού εισοδήματος. Το 2022, το ποσοστό του πληθυσμού που συμφωνεί με αυτή την άποψη περιορίζεται στο 56,5%.

Αν εστιάσουμε αποκλειστικά στους επιχειρηματίες αρχικών σταδίων στην Ελλάδα, τότε σε σύγκριση με τον γενικό πληθυσμό, αυτοί φαίνεται να διαθέτουν μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση και εμπιστοσύνη στις δυνάμεις τους (το 65,6% δηλώνει ότι διαθέτει τις γνώσεις και έχει την εμπειρία), και διέπονται σε μικρότερο βαθμό από φόβο αποτυχίας (42%), συγκριτικά πάντα με τον γενικό πληθυσμό. Ωστόσο σε ό,τι αφορά την αποδοχή τους από την κοινωνία έχουν μια μάλλον πιο ήπια προσέγγιση. Ταυτόχρονα είναι και ελαφρώς πιο απαισιόδοξοι για τις επιχειρηματικές ευκαιρίες που υπάρχουν στη χώρα. Στις επόμενες υποενότητες αναλύονται διαχρονικά οι παράγοντες αυτοί για την Ελλάδα.

[9] Επισημαίνεται πάντως ότι τα αποτελέσματα αυτά αφορούν απαντήσεις **ολόκληρου του δείγματος των συμμετεχόντων στην έρευνα**, και όχι μόνο των ατόμων που δραστηριοποιούνται ή πρόκειται να δραστηριοποιηθούν επιχειρηματικά. Συνεπώς, εκφράζουν περισσότερο «εθνικά» πολιτισμικά χαρακτηριστικά των χωρών και την άποψη του γενικού πληθυσμού, ανεξαρτήτως αν δραστηριοποιούνται επιχειρηματικά ή όχι.

Πίνακας 1.10: Προσωπικοί και πολιτιστικοί παράγοντες επιχειρηματικής δραστηριοποίησης (% θετικών απαντήσεων στον πληθυσμό 18-64 ετών, 2022)

	Προσωπικά γνωρίζει κάποιον επιχειρηματία		Επιχ/κές ευκαιρίες το προσεχές 6μηνο		Γνώσεις ικανότητα & εμπειρία επιχ/τας		Φόβος αποτυχίας		Επιχ/τα ως καλή επιλογή καριέρας		Κοινωνική καταξίωση στους επιτυχημένους επιχ/τίες		Εστίαση των ΜΜΕ στην επιχ/τα	
	2021	**2022**	**2021**	**2022**	**2021**	**2022**	**2021**	**2022**	**2021**	**2022**	**2021**	**2022**	**2021**	**2022**
Αυστρία		50,9		49,5		53,2		43,7		49,2		78,1		75,6
Γαλλία	46,3	59,6	52,1	52,4	48,6	49,8	49,7	49,6	68,5	67,8	55,4	55,4	75,9	74,9
Γερμανία	39,9	34,2	48,2	39,5	37,1	36,2	45,5	47,4	50,6	61,2	82,6	79,8	57,9	62,4
Ελβετία	54,7	52,1	54,7	46,9	49,6	47,6	38,2	41,9	40,5	38,3	75,8	74,1	61,4	62,7
Ελλάδα	32,6	28,5	48,6	36,3	53,1	53,8	55,8	60,6	64,8	72,0	64,1	72,0	56,5	56,5
Ελλάδα (επιχ.αρχ.	*57,3*	*43,5*	*44,0*	*48,2*	*65,6*	*74,9*	*42,4*	*55,9*	*55,7*	*74,6*	*57,1*	*69,0*	*58,3*	*57,7*
Ην. Βασίλειο	49,8	47,6	61,2	44,4	51,1	53,5	58,4	59,6	70,4	71,7	83,5	82,5	82,4	76,2
Ιρλανδία	57,5		57,3		57,8		53,7		67,0		83,0		82,6	
Ισπανία	38,1	41,3	30,0	26,0	49,8	46,5	58,4	58,5	50,0	47,0	60,7	55,4	47,9	46,9
Ιταλία	41,1		34,7		44,7		50,9		61,1		56,3		65,5	
Κροατία	68,0	66,5	58,3	60,0	71,1	73,6	49,9	52,2	62,4	63,0	53,5	54,8	62,2	67,1
Κύπρος	72,9	82,4	50,2	26,8	64,0	52,7	53,1	56,3	81,9	77,3	75,4	71,7	66,6	67,3
Λετονία	41,1	38,0	39,6	34,6	53,3	53,9	39,1	36,9	52,7	53,2	59,7	58,1	57,8	55,6
Λιθουανία		53,1		40,4		49,8		53,7		69,6		62,8		69,2
Λουξεμβούργο	43,0	41,3	54,1	52,4	52,9	50,0	48,6	46,2						
Νορβηγία	38,0	42,6	74,3	73,6	41,9	49,2	34,5	39,3		67,2		88,5		79,9
Ολλανδία	56,8	54,6	69,9	61,6	45,4	42,2	35,4	33,3						
Ουγγαρία	49,7	47,9	36,5	27,2	36,0	36,8	38,2	43,5	64,2	64,0	64,5	63,2	65,5	64,1
Πολωνία	54,0	46,7	72,5	72,3	60,1	47,8	44,7	57,5	54,7	41,9	66,4	63,8	38,1	38,0
Ρουμανία	37,7	46,2	49,1	63,8	50,0	62,7	55,6	58,1	67,8	81,7	72,3	84,6	68,1	71,2
Ρωσία	59,8		33,5		34,5		50,9		71,9		69,8		61,2	
Σερβία		54,6		37,8		66,1		56,5		74,9		81,4		76,8
Σλοβακία	53,9	59,3	33,4	29,4	41,8	42,8	54,4	52,7	52,4	50,6	55,6	64,5	43,4	51,8
Σλοβενία	54,6	53,5	51,5	55,0	58,5	62,8	44,9	48,9	68,2	72,6	85,9	88,6	83,6	85,2
Σουηδία	55,1	53,8	79,6	76,7	49,9	49,4	44,0	45,5						
Φινλανδία	64,1		61,0		42,8		48,8							
Ομάδα Α	51,9	51,9	55,9	51,9	53,6	54,3	46,0	47,5	64,2	64,3	72,5	73,2	66,7	68,6
Ομάδα Β	56,4	55,1	48,3	58,1	62,6	68,5	43,0	47,1	74,9	72,9	76,0	74,7	66,9	72,1
Ομάδα Γ	49,3	56,1	62,2	68,4	73,6	71,4	43,2	42,6	78,8	75,6	86,6	85,6	75,5	72,8

Ομάδα Α: Χώρες υψηλού εισοδήματος, Ομάδα Β: Χώρες μεσαίου εισοδήματος, Ομάδα Γ: Χώρες χαμηλού εισοδήματος Ανάλυση επί του δείγματος των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων και των καθιερωμένων επιχειρηματιών Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

1.3.2 ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΣΤΗ ΧΩΡΑ

Ο δείκτης επιχειρηματικών ευκαιριών το 2022 **υποχωρεί στο 36,3% από 48,6% το 2021** (Διάγραμμα 1.14: 11). Πρόκειται για μία ερώτηση με διακυμάνσεις όπως είναι φανερό, αλλά είναι γεγονός ότι η αισιοδοξία έχει αρχίσει να φθίνει ελαφρώς. Το ίδιο έχει καταγράψει και ο Δείκτης Οικονομικού Κλίματος που εκδίδει το ΙΟΒΕ και ο οποίος αποτυπώνει αυτή τη σταδιακή επιδείνωση – αν και πολύ ήπια - κατά τη διάρκεια του 2022: από 114,1 τον Ιανουάριο του 2022 σε 104,3 τον Δεκέμβριο του 2022, με μέσο όρο τις 105,4 μονάδες (έναντι 106,5 το 2021).

Διάγραμμα 1.14: Επιχειρηματικές ευκαιρίες το επόμενο εξάμηνο (% πληθυσμού)

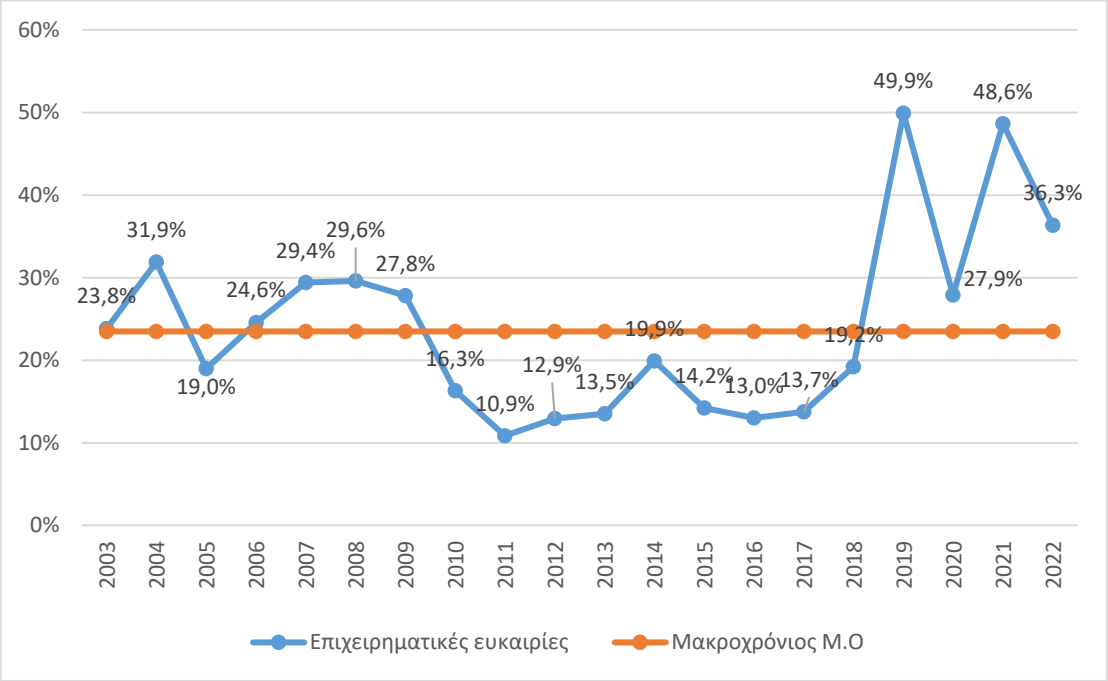

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Εξάλλου, το ποσοστό του πληθυσμού το οποίο δηλώνει ότι γενικά – και ανεξαρτήτως από τη χρονική συγκυρία της έρευνας - σπανίως διαβλέπει επιχειρηματικές ευκαιρίες κινείται στην περιοχή του 60% όπως και την προηγούμενη χρονιά. Προς αυτή την κατεύθυνση συνηγορεί και ο δείκτης που καταγράφει το ποσοστό του πληθυσμού που ακόμη και αν αντιληφθεί μια επικερδή ευκαιρία σπάνια θα προχωρήσει στην υλοποίηση της, ο οποίος στην περίπτωση της Ελλάδας ανέρχεται σχεδόν στο 50,2% (από 45% πάντως την προηγούμενη χρονιά). Βεβαίως, από τη μία πλευρά αυτό το εύρημα αποδίδει τη γενικότερη διστακτικότητα και επιφυλακτικότητα του ελληνικού πληθυσμού απέναντι στην επιχειρηματικότητα, καθώς, **ανεξαρτήτως οικονομικής συγκυρίας ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού δεν ρισκάρει επιχειρηματικά. Από την άλλη πλευρά πάντως, προφανώς ένα μεγάλο μέρος αυτού του**

πληθυσμού έχει διασφαλίσει και ένα διαφορετικό επαγγελματικό περιβάλλον για τον εαυτό του. Υπό αυτή την έννοια, έχει μεγαλύτερο ενδιαφέρον το 19,6% (από 21,8% το 2021) που δηλώνει ότι θα σπεύσει να την αξιοποιήσει, καθώς ποσοτικοποιείται έτσι μια δυνητική δεξαμενή επιχειρηματιών στη χώρα.

1.3.3 ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΑ

Στο πλαίσιο του GEM, έχει επισημανθεί διαχρονικά ότι η προσωπική γνωριμία ενός ατόμου με έναν νέο επιχειρηματία που έχει ξεκινήσει πρόσφατα τη δραστηριότητά του, δημιουργεί πρότυπα εξοικείωσης με την επιχειρηματική δραστηριοποίηση. Αυτή η επαφή στον στενό κοινωνικό περίγυρο μπορεί να λειτουργήσει ως πρότυπο για ένα άτομο ώστε να κινηθεί σε αντίστοιχη κατεύθυνση. Επιπροσθέτως, η γνωριμία με κάποιον επιχειρηματία μπορεί να του προσδώσει πληροφορίες, σχετικά με τον τρόπο και τα βήματα υλοποίησης της επιχειρηματικής ιδέας, αλλά και να τον ενθαρρύνει ή/και να τον παροτρύνει σε μία επιχειρηματική πρωτοβουλία και δραστηριοποίηση. Εκτός όμως από την παρότρυνση, ενδεχομένως μέσα από τη γνωριμία να αποκτήσει και επιχειρηματική δικτύωση, γεγονός που βελτιώνει και τις προοπτικές ανάπτυξης του νέου εγχειρήματος. Το 2022 μόλις το 28,5% των ερωτηθέντων – ποσοστό μειωμένο συγκριτικά με το 2021 - απάντησε θετικά στο ερώτημα. Το εύρημα αυτό δεν αναδεικνύει μόνο περιορισμένη επιχειρηματική δικτύωση που μεταφράζεται ενδεχομένως και σε έλλειψη παρότρυνσης υλοποίησης μιας νέας επιχειρηματικής ιδέας ή ακόμα και σε έλλειψη προτύπου για το γενικότερο πληθυσμό. **Αλλά σημαίνει και μία κοινωνική αντίστοιχη περιχαράκωση, καθώς οι μη επιχειρηματίες δεν συγχρωτίζονται κοινωνικά τόσο συχνά με επιχειρηματίες.** Τα αντίστοιχα ποσοστά στις χώρες μεσαίου αλλά και υψηλού εισοδήματος είναι πολύ υψηλότερα, στην περιοχή του 55% και 52% αντίστοιχα.

Διάγραμμα 1.15: Προσωπική γνωριμία με επιχειρηματία (% πληθυσμού)

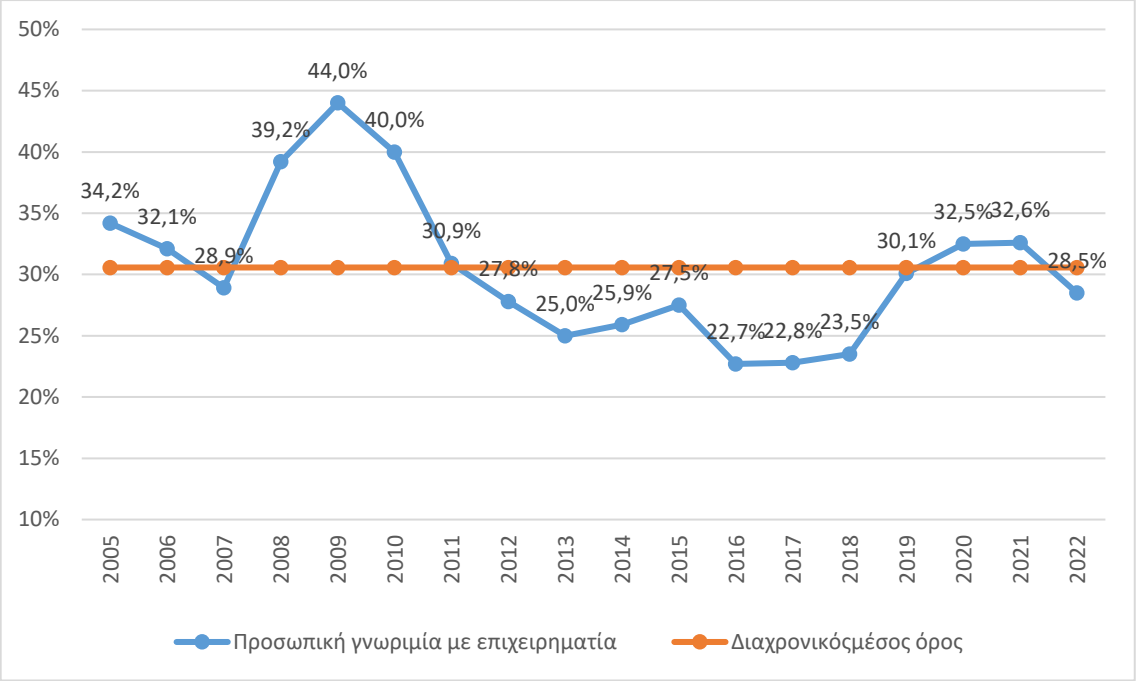

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

1.3.4 Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΩΣ ΚΑΛΗ ΕΠΙΛΟΓΗ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Στην αντίληψη για το κατά πόσο οι Έλληνες γενικά εκτιμούν ότι η επιχειρηματικότητα αποτελεί μια καλή επιλογή σταδιοδρομίας, αυτή φαίνεται να βελτιώνεται το 2022 (Διάγραμμα 1.16:). Από την εκδήλωση της κρίσης και μετά, όταν και σημειώνεται μια απότομη πτώση, έκτοτε καταγράφεται διακύμανση του δείκτη κοντά στον μακροχρόνιο μέσο όρο, με εξαίρεση το 2014 όπου σημειώνεται η χαμηλότερη διαχρονικά τιμή έως **το 2019, όπου ο μισός πληθυσμός της χώρας (49,6%) δήλωνε ότι η επιχειρηματικότητα αποτελεί καλή επιλογή σταδιοδρομίας. Το 2022, ο δείκτης ξεπερνά τον μακροχρόνιο μέσο όρο του (72%).**

Οι έντονες διακυμάνσεις του δείκτη αντανακλούν τις δυσκολίες και τις αβεβαιότητες που εξακολουθεί να έχει η επιλογή της επιχειρηματικότητας σε σχέση πάντα με την επιλογή μιας θέσης εξαρτημένης εργασίας. Από τη σύγκριση, μάλιστα, με τους προηγούμενους δείκτες διαπιστώνεται **πως η διστακτικότητα του πληθυσμού απέναντι στην επιχειρηματικότητα δεν συνδέεται με αρνητικές προδιαθέσεις για αντίστοιχη επαγγελματική επιλογή. Δεν είναι «αρνητές» των προοπτικών της επιχειρηματικής σταδιοδρομίας, απλώς κρίνουν – και σε κάποιο βαθμό σωστά – ότι δεν είναι μια επιλογή για όλους.**

Διάγραμμα 1.16: Επιχειρηματικότητα: καλή επιλογή σταδιοδρομίας (% πληθυσμού)

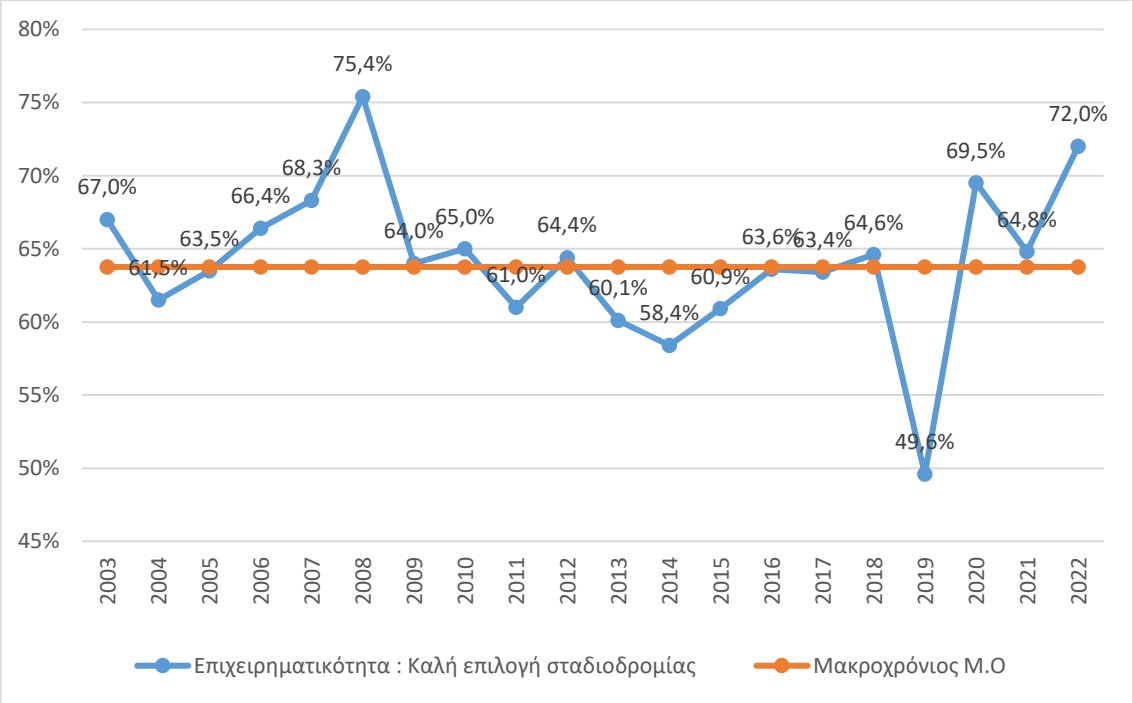

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

1.3.5 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΞΙΩΣΗ ΚΑΙ ΣΕΒΑΣΜΟΣ ΣΤΟΥΣ ΕΠΙΤΥΧΗΜΕΝΟΥΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΕΣ

Το 2022 αυξάνεται η αντίληψη ότι οι επιτυχημένοι επιχειρηματίες αντιμετωπίζονται με σεβασμό στη χώρα και διαθέτουν κοινωνική καταξίωση. Έτσι λοιπόν, ενώ το 2021 το ποσοστό των θετικών απαντήσεων στη σχετική ερώτηση διαμορφωνόταν στο 64,1% τοποθετούμενο κάτω από τον διαχρονικό μέσο όρο (Διάγραμμα 1.17), πλέον αυτό ανέρχεται στο 72%. Βεβαίως, σε μια χώρα όπου κυριαρχούν οι πολύ μικρές επιχειρήσεις και η αυτοαπασχόληση, είναι λογικό ένα σημαντικό μερίδιο του πληθυσμού να αντιμετωπίζει με σεβασμό εκείνους που έχουν καταγράψει επιτυχημένη πορεία στον επιχειρηματικό στίβο. Ωστόσο, η αντίληψη αυτή αμβλύνθηκε μετά την έκρηξη της κρίσης και μάλιστα το 2013 είχε καταγραφεί η χαμηλότερη τιμή. Έκτοτε όμως καταγράφεται μια σταθερή ήπια βελτίωση.

Διάγραμμα 1.17: Κοινωνική καταξίωση και σεβασμός στους επιτυχημένους επιχειρηματίες (% πληθυσμού)

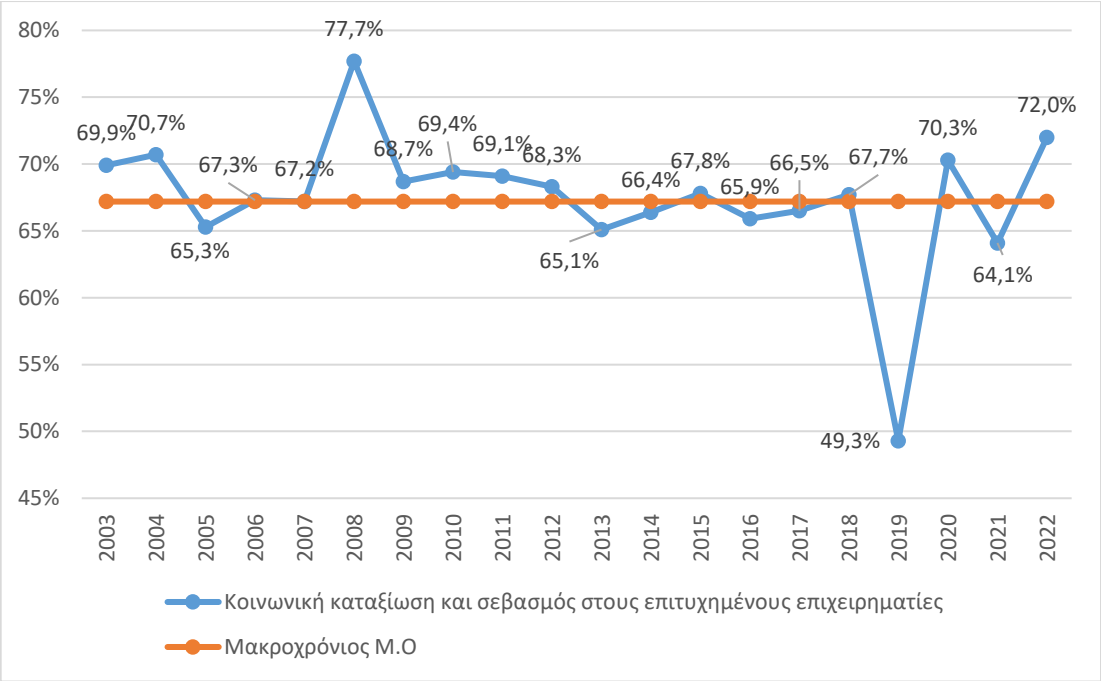

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

1.3.6 ΠΡΟΒΟΛΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΠΟ ΤΑ ΜΕΣΑ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ

Ως προς την προβολή επιτυχημένων περιπτώσεων επιχειρηματιών από τα μέσα ενημέρωσης, η Ελλάδα συνεχίζει να καταγράφει μία από τις χαμηλότερες επιδόσεις μεταξύ των χωρών υψηλού εισοδήματος. Το 2022, το ποσοστό του πληθυσμού που συμφωνεί με αυτή την άποψη παραμένει σταθερό στο 56,5%. Αν και παραμένει αρκετά υψηλότερα από τον μακροχρόνιο μέσο όρο της χώρας, κινείται πολύ χαμηλότερα από τον μέσο όρο των χωρών υψηλού εισοδήματος (Διάγραμμα 1.18).

Διάγραμμα 1.18: Προβολή επιχειρηματικότητας από τα μέσα ενημέρωσης (% πληθυσμού)

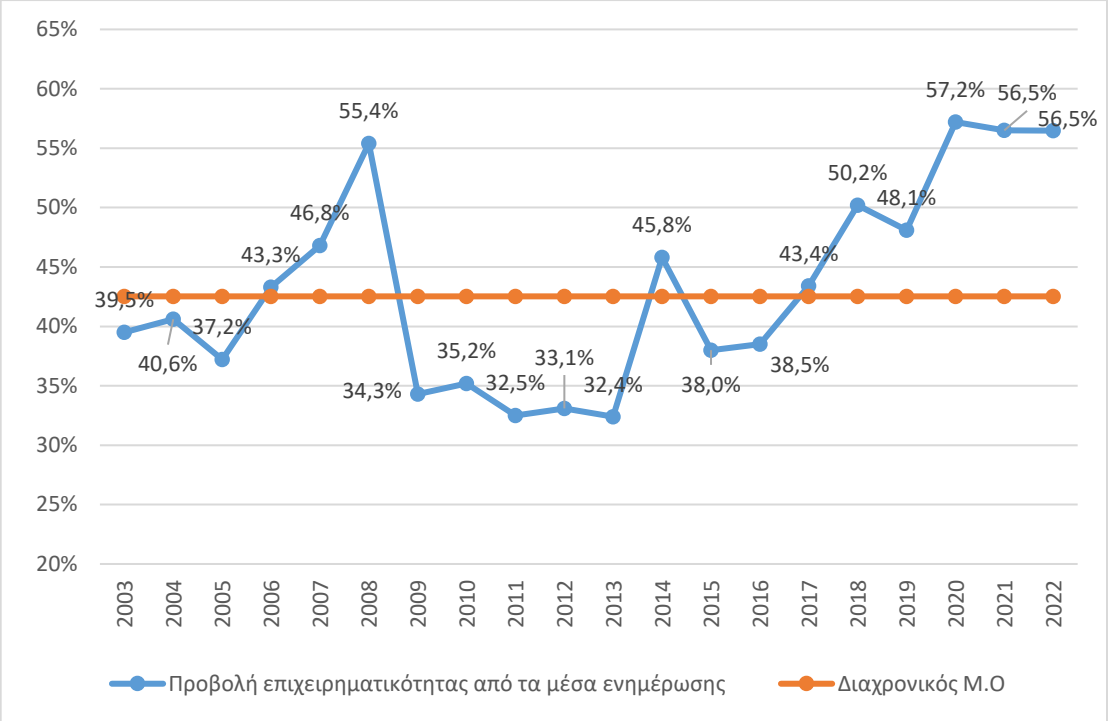

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

1.3.7 ΓΝΩΣΕΙΣ, ΙΚΑΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ

Διαχρονικά η Ελλάδα καταγράφει υψηλές επιδόσεις στον «δείκτη αυτοπεποίθησης», δηλαδή στο ποσοστό του πληθυσμού που θεωρεί ότι διαθέτει τις ικανότητες, τις γνώσεις και την εμπειρία για την άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας (Διάγραμμα 1.19). Από το 2010 και μέχρι το 2016, ο δείκτης ακολουθούσε μια πτωτική πορεία. **Όμως έκτοτε, σημειώνεται σταδιακή βελτίωση, με τον σχετικό δείκτη και το 2022 να παραμένει ψηλά στο 54%,** παρά τις αβεβαιότητες που δημιούργησε η πανδημία.

Διάγραμμα 1.19: Γνώσεις, ικανότητες και εμπειρία για την άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας (% πληθυσμού)

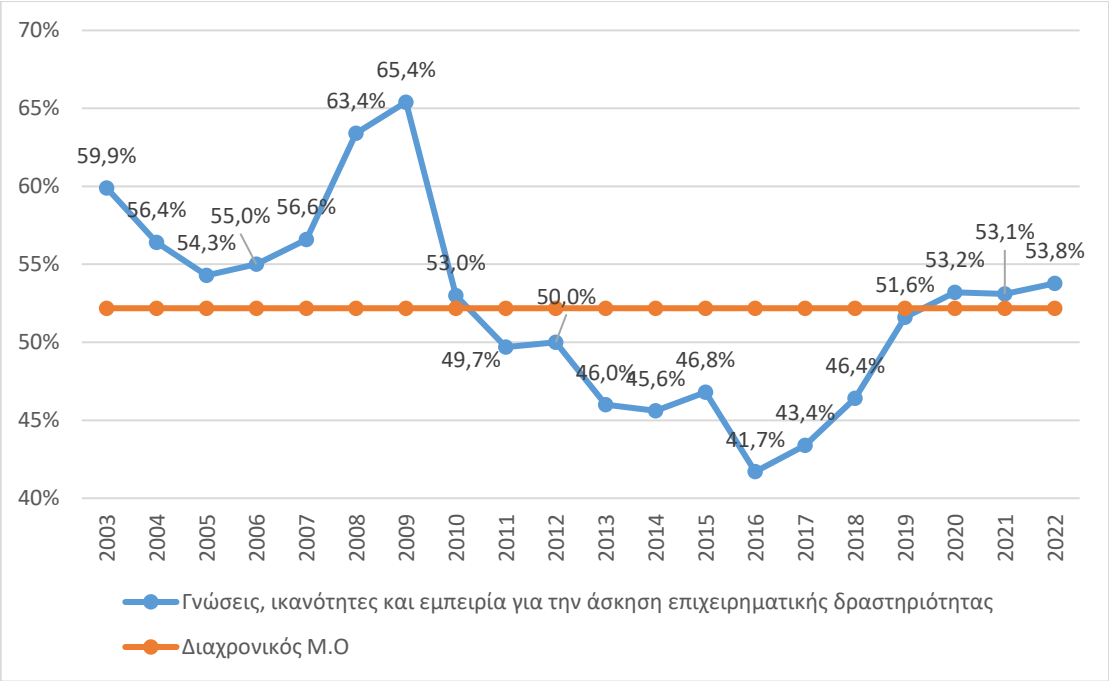

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

1.3.8 ΦΟΒΟΣ ΑΠΟΤΥΧΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΣΚΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ

Αναφορικά με τον φόβο της αποτυχίας ως παράγοντα που μπορεί να αποτρέπει δυνητικούς επιχειρηματίες να προχωρούν στην υλοποίηση των επιχειρηματικών τους σχεδίων, ο δείκτης διαχρονικά στην Ελλάδα κινούνταν σε υψηλότερα επίπεδα από τις περισσότερες χώρες που συμμετείχαν στην έρευνα του GEM, έχοντας κορυφωθεί **το 2012, στην υψηλότερη τιμή του διαχρονικά στο 73,7%** (Διάγραμμα 1.20). Το 2022 ανέρχεται στο 60,6 % (από 55,9% το 2021) κοντά στον μακροχρόνιο μέσο όρο του.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η εστίαση στον βαθμό φόβου αποτυχίας επί αυτών όμως που διαβλέπουν γενικά επιχειρηματικές ευκαιρίες, ο οποίος σε αυτή την περίπτωση υποχωρεί έντονα στο 49% (από 72% το 2021). Αυτό σημαίνει ότι οι μισοί από τους επίδοξους επιχειρηματίες, ενώ διαβλέπουν ευκαιρίες διστάζουν ή ακόμα και απορρίπτουν την υλοποίηση επιχειρηματικών σχεδίων υπό τον φόβο της αποτυχίας. Αυτή η επίδοση είναι απόλυτα συγκρίσιμη με τον αντίστοιχο στις χώρες υψηλού εισοδήματος που ανέρχεται στο 45%. Βεβαίως, και στις υπόλοιπες χώρες ο σχετικός δείκτης κινείται γύρω από τον μισό αντίστοιχο πληθυσμό. **Σε κάθε περίπτωση, η επίδοση της Ελλάδας υποδηλώνει τη βαρύτητα** στο στίγμα της αποτυχίας ή της μη ύπαρξης δεύτερης ευκαιρίας σε επιχειρηματίες, πεδίο που η Ευρωπαϊκή κοινότητα έχει στρέψει το ενδιαφέρον της συνδέοντάς το με το πτωχευτικό

δίκαιο. Με σχετική οδηγία του 2019 παρέχεται μια δεύτερη ευκαιρία σε αξιόπιστους επιχειρηματίες σε πτώχευση και εισάγει μέτρα για την αύξηση της αποτελεσματικότητας των διαδικασιών αναδιάρθρωσης, αφερεγγυότητας και απαλλαγής.[10]

Διάγραμμα 1.20:Φόβος αποτυχίας (% πληθυσμού)

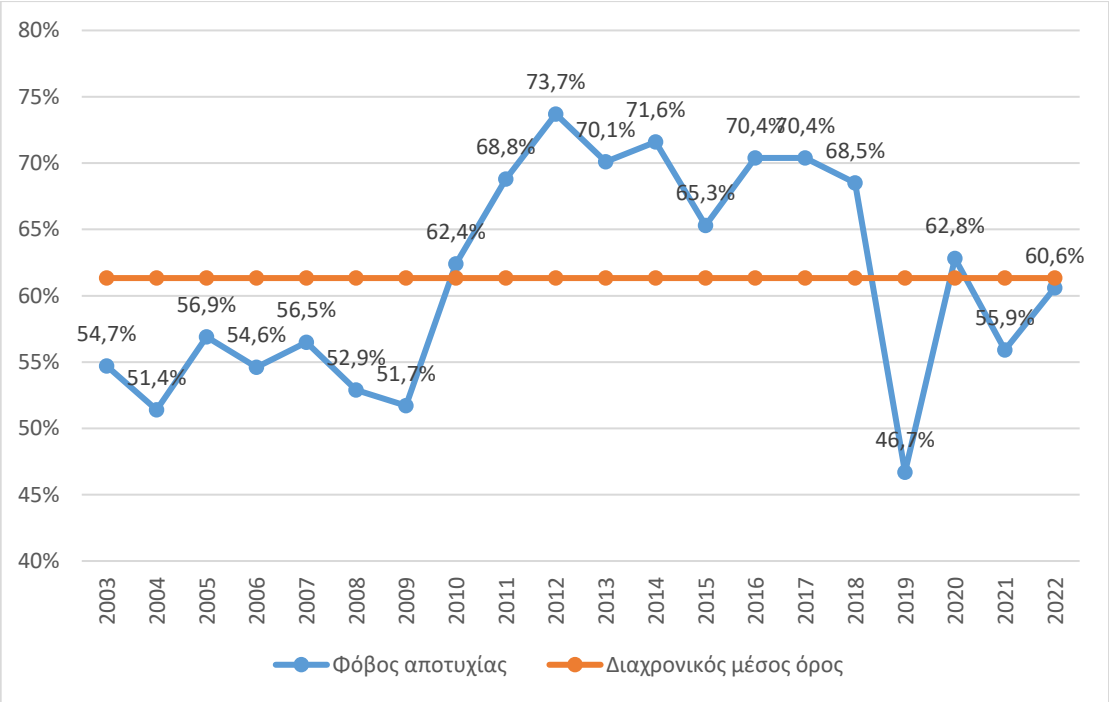

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Τέλος, σε δύο άλλα χαρακτηριστικά της έρευνας εξετάζεται ο βαθμός καινοτομίας των νεών εγχειρημάτων, με έναν διαφορετικό όμως μεθοδολογικά τρόπο σε σχέση με το παρελθόν. Οι ερωτηθέντες που κλήθηκαν να απαντήσουν θεωρούν ότι οι άλλοι άνθρωποι – προφανώς αυτοί με τους οποίους συγχρωτίζονται -, τους θεωρούν καινοτόμους. Σαφώς η πληροφορία που εξάγεται, μπορεί να θεωρηθεί ως υποκειμενική, καθώς καταγράφεται μόνο η άποψη του ίδιου του επιχειρηματία, χωρίς να καταγράφεται κάποιος άλλος πιο «σκληρός» δείκτης, που να επιβεβαιώνει την εκτίμηση του επιχειρηματία. Παρόλα αυτά όμως, ο δείκτης έχει μια αναλυτική αξία λόγω της συγκριτικής αξιολόγησης με άλλες χώρες. Πάνω από το 50% των **ερωτηθέντων στην Ελλάδα δηλώνουν ότι θεωρούν ότι οι «τρίτοι» τους χαρακτηρίζουν ως καινοτόμους.**

[10] Ήδη υπάρχουν σχετικές οδηγίες που σταδιακά θα ενσωματώνονται στο εθνικό δίκαιο των κρατών μελών. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L1023&from=EN

1.4 ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΑΡΧΙΚΩΝ ΣΤΑΔΙΩΝ

Τα επίπεδα επιχειρηματικής δραστηριότητας διαφέρουν ανάλογα με το φύλο, την ηλικία και το μορφωτικό επίπεδο. Στις περισσότερες, αλλά όχι σε όλες τις οικονομίες, οι άνδρες είναι πιο πιθανό να ξεκινήσουν μια νέα επιχείρηση από ό,τι οι γυναίκες, οι νεότεροι είναι πιο πιθανό να το κάνουν από ό,τι οι μεγαλύτεροι σε ηλικία και οι πτυχιούχοι είναι πιο πιθανό να ξεκινήσουν μια επιχείρηση από ό,τι οι μη πτυχιούχοι. Και, ενώ οι διαφορές είναι συχνά μικρές και οι εξαιρέσεις πολλές, τα μέτρα για τη στήριξη των ομάδων που «υστερούν» κατά μία έννοια θα μπορούσαν να έχουν σημαντική συμβολή στην αύξηση του επιπέδου και της ποικιλίας της επιχειρηματικής δραστηριότητας, ενισχύοντας έτσι τη διαδικασία οικονομικής ανάκαμψης από την πανδημία. Ωστόσο, οι διαφορές στα ποσοστά επιχειρηματικής δραστηριότητας μεταξύ των ομάδων (άνδρες/γυναίκες, νέοι/ηλικιωμένοι, πτυχιούχοι/μη πτυχιούχοι) εντός μιας οικονομίας είναι συνήθως πολύ μικρότερες από τις διαφορές στα ποσοστά αυτά μεταξύ των οικονομιών. Το φύλο, η ηλικία και η εκπαίδευση έχουν σημασία, αλλά το εθνικό πλαίσιο για τη στήριξη της επιχειρηματικότητας σε κάθε χώρα φαίνεται να έχει πολύ μεγαλύτερη σημασία. Στη συνέχεια αναλύονται τα σχετικά αποτελέσματα για την Ελλάδα, συγκριτικά με άλλες χώρες.

1.4.1 ΗΛΙΚΙΑ

Η κατανομή των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων σε ηλικιακές ομάδες στο πλαίσιο του GEM, αποτυπώνεται με δύο τρόπους: α) είτε ως ποσοστό του αντίστοιχου ηλικιακού πληθυσμού που ασχολείται με την επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων, β) είτε με τη διαρθρωτική κατανομή των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων σε αντίστοιχα ηλικιακά κλιμάκια (Πίνακες 1.10α και β)**.** Με βάση την πρώτη προσέγγιση το 2022 λόγω της υποχώρησης του δείκτη σε όλες τις ηλικιακές ομάδες καταγράφεται χαμηλότερη συμμετοχή στην επιχειρηματικότητα σε σύγκριση με όλους τους μέσους όρους. Η υψηλότερη συμμετοχή έρχεται από την κατηγορία των 25-34 ετών που φθάνει στο 5,3% της αντίστοιχης ηλικιακής ομάδας, ενώ η χαμηλότερη από την ομάδα των 45-54 ετών.

Σε ό,τι αφορά τη δεύτερη καταγραφή (ποσοστιαία σύνθεση επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων) **διαπιστώνεται ότι το 2022 περιορίζεται ελαφρά** η συμμετοχή των πιο νέων στην επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων σε σύγκριση με το 2020, καθώς σχεδόν **το 43% των επιχειρηματιών βρίσκεται στο ηλικιακό κλιμάκιο 18-34 ετών έναντι 50% το 2021**. Έτσι **στην Ελλάδα το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού στα αρχικά στάδια έναρξης μιας επιχείρησης εντοπίζεται στην ηλικία των 25-34 ετών (27%), ενώ ένα 24,4% βρίσκεται στο κλιμάκιο 35-44 ετών.** Σε σύγκριση με τις χώρες μεσαίου εισοδήματος φαίνεται μια αυξημένη συμμετοχή

από μεγαλύτερες ηλικίες. Ως αποτέλεσμα αυτής της εξέλιξης, **η μέση ηλικία του επιχειρηματία αρχικών σταδίων ξεπερνάει τον διαχρονικό μέσο όρο των 36 ετών φτάνοντας τα 38 έτη, γεγονός που αποδεικνύει ότι η υποχώρηση στα 32 έτη του 2020 ήταν συγκυριακή. Συνεπώς, το 2022 οι επιχειρηματίες αρχικών σταδίων είναι αφενός λιγότεροι, αφετέρου αρκετά μεγαλύτεροι σε ηλικία.**

Πίνακας 1.11α: Ποσοστό πληθυσμού ανά ηλικιακό κλιμάκιο που εμπλέκεται σε επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων (2022)

% επί του αντίστοιχου πληθυσμού

	18-24 ετών	25-34 ετών	35-44 ετών	45-54 ετών	55-64 ετών
Αυστρία	6,33	7,54	9,31	7,06	3,75
Γαλλία	8,28	13,64	10,12	7,55	6,40
Γερμανία	15,15	13,14	11,89	5,27	4,06
Ελβετία	6,39	6,66	9,45	8,48	5,23
Ελλάδα	4,91	5,29	5,27	4,23	4,32
Ην. Βασίλειο	14,81	16,54	13,59	13,15	6,71
Ισπανία	3,35	7,59	9,21	4,75	3,76
Κροατία	12,95	25,05	14,88	11,09	3,38
Κύπρος	10,99	13,37	9,21	5,61	2,57
Λετονία	16,28	23,41	18,96	8,77	5,22
Λιθουανία	15,66	19,76	19,44	7,31	4,70
Λουξεμβούργο	6,69	6,05	10,91	7,83	2,65
Νορβηγία	2,46	6,20	8,81	6,99	6,45
Ολλανδία	18,44	17,23	12,24	10,76	6,02
Ουγγαρία	9,66	14,21	14,33	6,87	3,82
Πολωνία	0,90	4,09	1,41	0,99	0,06
Ρουμανία	16,74	8,42	9,72	5,62	4,41
Σερβία	12,9	15,1	13,3	8,9	3,9
Σλοβακία	10,06	15,21	13,21	9,21	5,06
Σλοβενία	10,39	15,13	11,81	3,44	2,03
Σουηδία	15,55	10,34	8,98	7,26	5,43
Ομάδα Α	12,72	15,63	14,55	10,54	7,21
Ομάδα Β	16,35	20,56	17,37	14,15	9,98
Ομάδα Γ	10,08	15,28	13,83	11,32	8,40

Ομάδα Α: Χώρες υψηλού εισοδήματος, Ομάδα Β: Χώρες μεσαίου εισοδήματος, Ομάδα Γ: Χώρες χαμηλού εισοδήματος

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Πίνακας 1.11β: Ποσοστιαία κατανομή επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων κατά ηλικιακά κλιμάκια (2022)

% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων

	18-24 ετών	25-34 ετών	35-44 ετών	45-54 ετών	55-64 ετών
Αυστρία	11,27	23,54	29,08	23,37	12,74
Γαλλία	12,91	29,40	23,94	18,48	15,27
Γερμανία	19,50	29,77	26,53	13,12	11,08
Ελβετία	10,40	19,51	28,32	26,85	14,92
Ελλάδα	16,20	27,02	24,43	17,78	14,57
Ην. Βασίλειο	15,93	28,59	22,18	22,53	10,78
Ισπανία	6,25	22,70	37,09	20,40	13,56
Κροατία	9,39	40,99	26,60	16,55	6,47
Κύπρος	19,35	37,13	22,38	15,12	6,03
Λετονία	11,35	34,56	31,72	14,07	8,30
Λιθουανία	13,38	31,84	32,73	12,99	9,07
Λουξεμβούργο	10,31	20,67	36,83	24,86	7,32
Νορβηγία	5,27	21,69	29,16	24,12	19,76
Ολλανδία	21,21	29,01	19,05	20,00	10,73
Ουγγαρία	12,84	28,47	36,24	13,89	8,55
Πολωνία	6,37	56,00	23,59	13,28	0,76
Ρουμανία	22,62	21,47	29,25	17,18	9,48
Σερβία	14,91	29,90	28,31	17,99	8,89
Σλοβακία	10,25	30,23	31,10	18,61	9,81
Σλοβενία	13,74	35,20	35,12	10,09	5,85
Σουηδία	22,59	26,97	21,19	17,23	12,01
Ομάδα Α	13,84	29,98	27,97	17,89	10,32
Ομάδα Β	17,91	33,23	23,68	17,03	8,16
Ομάδα Γ	18,23	35,11	23,80	14,62	8,24

Ομάδα Α: Χώρες υψηλού εισοδήματος, Ομάδα Β: Χώρες μεσαίου εισοδήματος, Ομάδα Γ: Χώρες χαμηλού εισοδήματος

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Το ζήτημα της ηλικίας είναι αρκετά σημαντικό στη σχετική ακαδημαϊκή έρευνα, αλλά και σύνθετο. Η ευρεία συμμετοχή των πολύ νέων στη νεοφυή επιχειρηματικότητα δεν είναι απαραίτητα επιθυμητή: μπορεί να χαρακτηρίζονται από μεγαλύτερο πάθος, ενθουσιασμό και δυναμισμό και να έχουν μεγαλύτερη γνώση θεμάτων που αφορούν ίσως τις τελευταίες τεχνολογίες, όμως συνήθως στερούνται εκείνης της εμπειρίας και γνώσης καθώς και κατάλληλης επαγγελματικής δικτύωσης που ενδεχομένως να βελτίωνε τις πιθανότητες επιτυχίας στο εγχείρημά τους. Άλλωστε η σχετική βιβλιογραφία για την Ελλάδα δείχνει ότι η ηλικία του επιχειρηματία σχετίζεται θετικά με την πιθανότητα εμπλοκής τους στη λεγόμενη «φιλόδοξη» αναπτυξιακή επιχειρηματικότητα (high potential entepreneurship), δηλαδή την επιχειρηματικότητα που μπορεί να δημιουργήσει πολλές θέσεις εργασίας.[11] Από την άλλη πλευρά, η υψηλή ανεργία των νέων στη χώρα μας, παρά τη βελτίωση των τελευταίων ετών, δυσκολεύει τη διαδικασία εύρεσης μισθωτής εργασίας, με αποτέλεσμα οι νέοι να οδηγούνται όλο και περισσότερο στην επιχειρηματικότητα για βιοποριστικούς λόγους.

[11] «Ετήσια Έκθεση Επιχειρηματικότητας 2016-2017: Σε κάμψη η νέα επιχειρηματικότητα», ΙΟΒΕ, Νοέμβριος 2017

Ουσιαστικά δηλαδή θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η επιχειρηματικότητα αποτελεί λύση ανάγκης για κάποιους από τους νέους της χώρας, γεγονός που σίγουρα δεν δημιουργεί συνθήκες επιχειρηματικής επιτυχίας.

Εξετάζοντας τις υπόλοιπες ομάδες χωρών διαπιστώνεται ότι, στις χώρες με χαμηλό κατά κεφαλήν εισόδημα, ενεργοποιούνται μικρότερες ηλικίες στην επιχειρηματικότητα, εύρημα που συσχετίζεται με την παραπάνω υπόθεση. **Άρα, στις πιο ανεπτυγμένες περιοχές του πλανήτη η έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας φαίνεται να είναι υπόθεση μεγαλύτερων ηλικιών, ενώ στις αναπτυσσόμενες χώρες η ανάγκη βιοπορισμού οδηγεί περισσότερους νέους σε ηλικία στην επιλογή της επιχειρηματικότητας**. Αυτό προϊδεάζει ότι η επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων στις αναπτυγμένες περιοχές θα αφορά – κατά κανόνα - σε υψηλότερης ποιότητας ανθρώπινο κεφάλαιο, δηλαδή άτομα με πλουσιότερη επαγγελματική εμπειρία και πιθανόν υψηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο. Όμως σε αυτή την ομάδα χωρών είναι για παράδειγμα και οι ΗΠΑ. Άρα και αυτή η σχέση δεν ισχύει πάντα.

Εξάλλου, οι μικρότεροι ηλικιακά νέοι επιχειρηματίες μπορεί πράγματι από τη μία πλευρά να έχουν αδύναμη πρόσβαση σε πόρους, συμπεριλαμβανομένων κεφαλαίων, γνώσεων και εμπειριών, **αλλά ταυτόχρονα συνήθως έχουν και λιγότερες ευθύνες**. **Καθώς ακόμα ίσως δεν έχουν δημιουργήσει οικογένεια και δεν έχουν εξαρτημένα μέλη ή δανειακές υποχρεώσεις, ούτε ρισκάρουν ιδιαίτερα υψηλούς μισθούς στην καριέρα τους, είναι ενδεχομένως πιο πρόθυμοι να αναλάβουν κινδύνους**. **Αλλά ακόμα και στην περίπτωση όπου το νέο τους εγχείρημα δεν αποβεί επιτυχές, έχουν ακόμα ευκαιρίες στο μέλλον.** Από την άλλη πλευρά, οι μεγαλύτεροι ηλικίας νέοι επιχειρηματίες μπορεί να έχουν περισσότερους διαθέσιμους πόρους, συμπεριλαμβανομένου ενός καλά ανεπτυγμένου επαγγελματικού δικτύου, και να είναι σε πλεονεκτικότερη θέση ως προς το να εντοπίζουν και να αξιολογούν νέες επιχειρηματικές ευκαιρίες. Τα αποτελέσματα της διεθνούς έρευνας έδειξαν ότι οι νέοι επιχειρηματίες στις χώρες υψηλού εισοδήματος φαίνεται να προέρχονται κυρίως από τη μεσαία ηλικιακή ομάδα, καθώς από τη μία οι νεότεροι σπουδάζουν, ενώ οι μεγαλύτερης ηλικίας έχουν ικανοποιητικό μορφωτικό επίπεδο. Η εικόνα δεν διαφέρει στην περίπτωση των χωρών χαμηλού εισοδήματος, αλλά σε μεγάλο ποσοστό εμφανίζονται και νεότερης ηλικίας άτομα τα οποία καταφεύγουν στην υλοποίηση ενός νέου εγχειρήματος κυρίως για βιοποριστικούς λόγους.

Ωστόσο, υπάρχουν ξεκάθαρες ενδείξεις παγκοσμίως ότι οι μεγαλύτερες ηλικίες δεν φαίνεται ξεκινούν όσες νέες επιχειρήσεις ενδεχομένως να τους αναλογούσαν Αυτός είναι επομένως ένας τομέας όπου χρειάζεται παρεμβάσεις πολιτικής ώστε να ενθαρρύνονται και αυτά τα άτομα να εμπλέκονται σε νέες επιχειρήσεις και να αξιοποιούν την εμπειρία τους και τελικά να καταγράφεται και ουσιαστικότερος αντίκτυπος στο συνολικό ποσοστό νέας επιχειρηματικότητας.

1.4.2 ΦΥΛΟ

Στο Διάγραμμα 1.21 αποτυπώνεται το ποσοστό του πληθυσμού γυναικών και ανδρών ηλικίας 18-64 ετών που εντάσσονται στην κατηγορία των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων. Καταρχάς διαπιστώνεται ότι η μείωση στον γενικό δείκτη έχει προέλθει από υποχώρηση και στα δύο φύλα. Διαχρονικά άλλωστε το ποσοστό του πληθυσμού των γυναικών που ξεκινούν μια επιχειρηματική δραστηριότητα κινείται σε χαμηλότερα επίπεδα από το αντίστοιχο ποσοστό των ανδρών. **Το 2022, το ποσοστό της γυναικείας επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων υποχώρησε σε 3,4% (περίπου 113 χιλιάδες γυναίκες) από 4,6% το 2021, ενώ στους άνδρες υποχώρησε στο 6,3% (περίπου 203 χιλιάδες άνδρες) από 6,5% το 2021. Η ελαφρώς οξύτερη μείωση της γυναικείας επιχειρηματικότητας** έχει ως αποτέλεσμα οι άνδρες να αποτελούν πλέον το 65% του συνόλου των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων το 2022 (από 59% το 2021), ενώ οι γυναίκες το 35% (Διάγραμμα 1.22).

Διάγραμμα 1.21: Διαχρονική εξέλιξη επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων ανά φύλο (% αντίστοιχου πληθυσμού) στην Ελλάδα

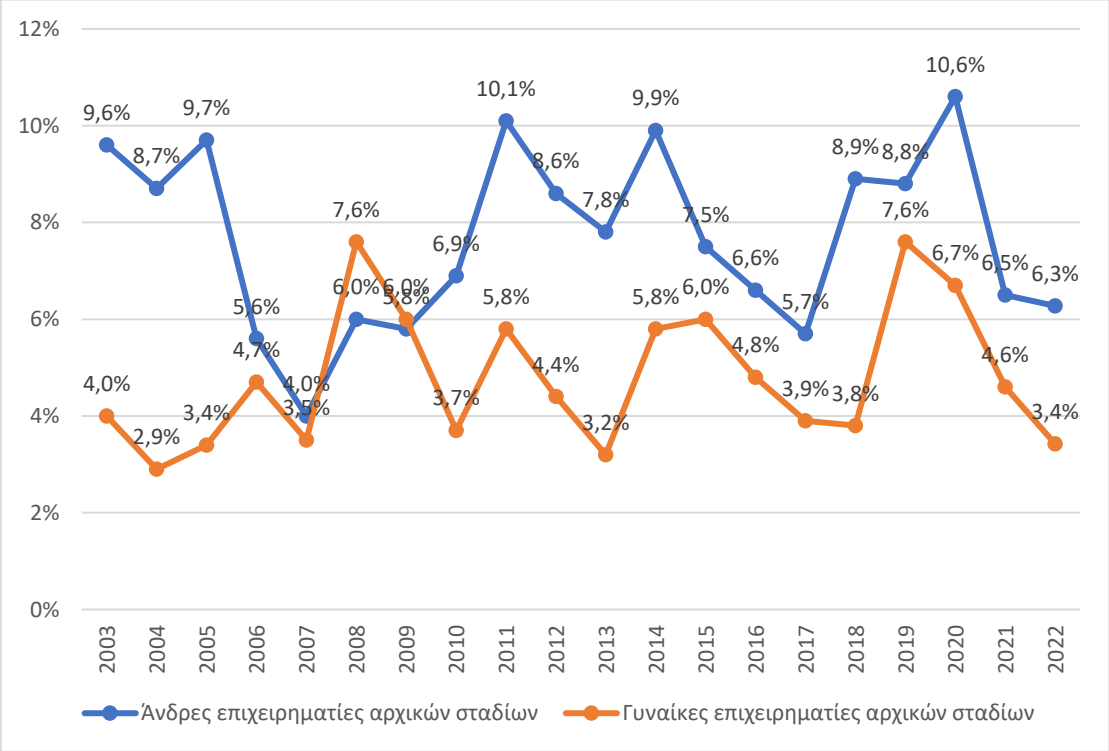

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Διάγραμμα 1.22: Κατανομή των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων ανά φύλο στην Ελλάδα, 2003-2022

% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων

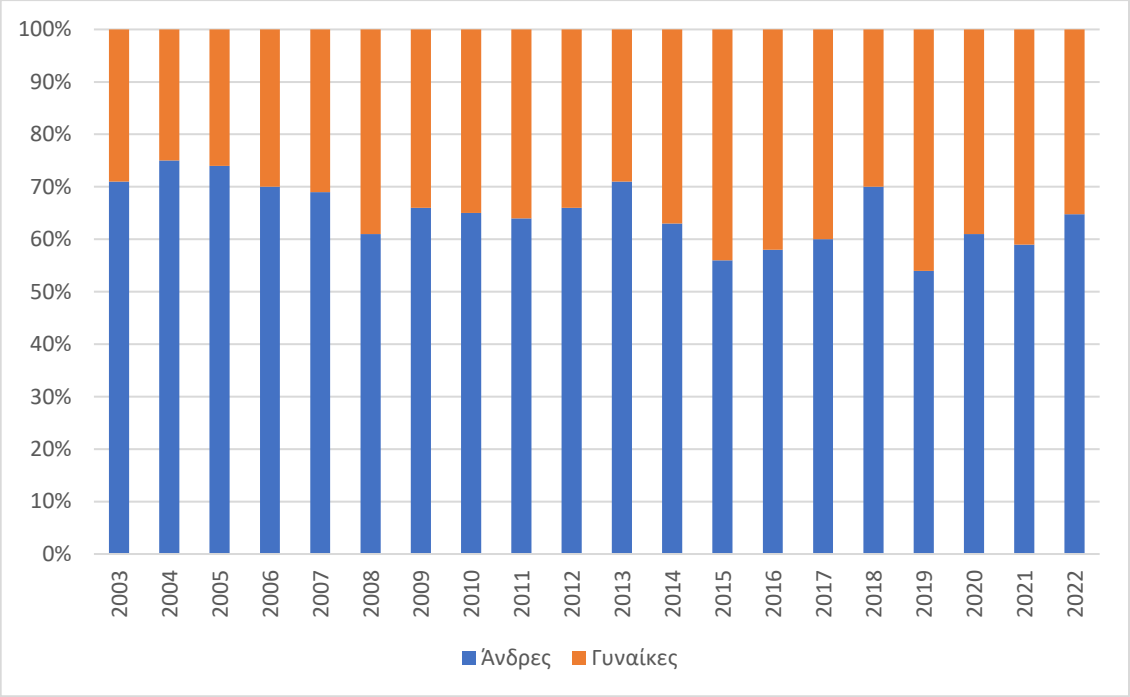

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

1.4.3 ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Στο Διάγραμμα 1.20 που ακολουθεί παρουσιάζεται η ποσοστιαία κατανομή των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων με βάση το επίπεδο εκπαίδευσής τους, διακρίνοντας στις εξής κατηγορίες: α) μέχρι απόφοιτοι Γυμνασίου, β) απόφοιτοι λυκείου, γ) απόφοιτοι μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (δηλαδή κάποιου είδους ΙΕΚ, ΚΕΚ, κλπ.) δ) απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (ΑΕΙ, ΤΕΙ) και ε) άτομα με μεταπτυχιακές σπουδές.

Το 2022 το 28,2% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων διαθέτει πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ ακόμα ένα 6,9% έχει και κάποιου είδους μεταπτυχιακή ειδίκευση. Αυτό σημαίνει δηλαδή ότι σχεδόν το ένα τρίτο των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων διαθέτουν πανεπιστημιακή εκπαίδευση, αρκετά χαμηλότερα από το προηγούμενο έτος (50,5%). Επίσης, σχεδόν ένας στους τέσσερεις επιχειρηματίες είναι απλός απόφοιτος Λυκείου, χαμηλότερα από το προηγούμενο έτος, γεγονός που υποδηλώνει ότι η ποσοτική μείωση της επιχειρηματικότητας το 2022 προήλθε από τις υψηλότερες κατηγορίες μορφωτικού επιπέδου, εν αντιθέσει με προηγούμενες χρονιές. Είναι φανερό ότι η μείωση της γενικής επιχειρηματικότητας έχει προέλθει από αυτή την κατηγορία ατόμων, τα οποία και φαίνεται να επέλεξαν θέσεις εξαρτημένης εργασίας το 2022.

Βεβαίως, το εύρημα αυτό συνδέεται σε έναν βαθμό και με τα ποσοστά ανεργίας στις αντίστοιχες ομάδες μορφωτικού επιπέδου. Σύμφωνα με τα στοιχεία των Ερευνών Εργατικού Δυναμικού της ΕΛΣΤΑΤ, όσο υψηλότερο το επίπεδο της εκπαίδευσης, τόσο μικρότερο το ποσοστό ανεργίας, εύρημα το οποίο εντοπίζεται και στις χώρες της Ευρώπης[12] και πιθανόν να ερμηνεύει σε έναν βαθμό το μικρό ποσοστό των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων που προέρχονται από το εν λόγω μορφωτικό επίπεδο. Φαίνεται, δηλαδή, ότι στα άτομα με ένα πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ή κάποιου είδους μεταπτυχιακή ειδίκευση, η αναζήτηση εργασίας είναι σχετικά εύκολη υπόθεση, και μάλιστα, σύμφωνα με τα ευρήματα της μελέτης, υπάρχει μεγαλύτερη συνάφεια της εκπαίδευσης με την εργασία σε σύγκριση με τα άτομα με μέτριο ή χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο. Στην Ελλάδα άλλωστε το 2022 συνεχίστηκε η μείωση της ανεργίας, και από περίπου 14,7% το 2021 διαμορφώθηκε στο 12% περίπου, στο γενικό πληθυσμό. **Στον δε πληθυσμό των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης η ανεργία εκτιμήθηκε το 2022 λίγο πάνω από 8%, το χαμηλότερο από όλες τις κατηγορίες επιπέδου εκπαίδευσης.**

Διάγραμμα 1.23: Ποσοστιαία κατανομή επιχειρηματιών αρχικών-σταδίων ως προς το εκπαιδευτικό τους επίπεδο

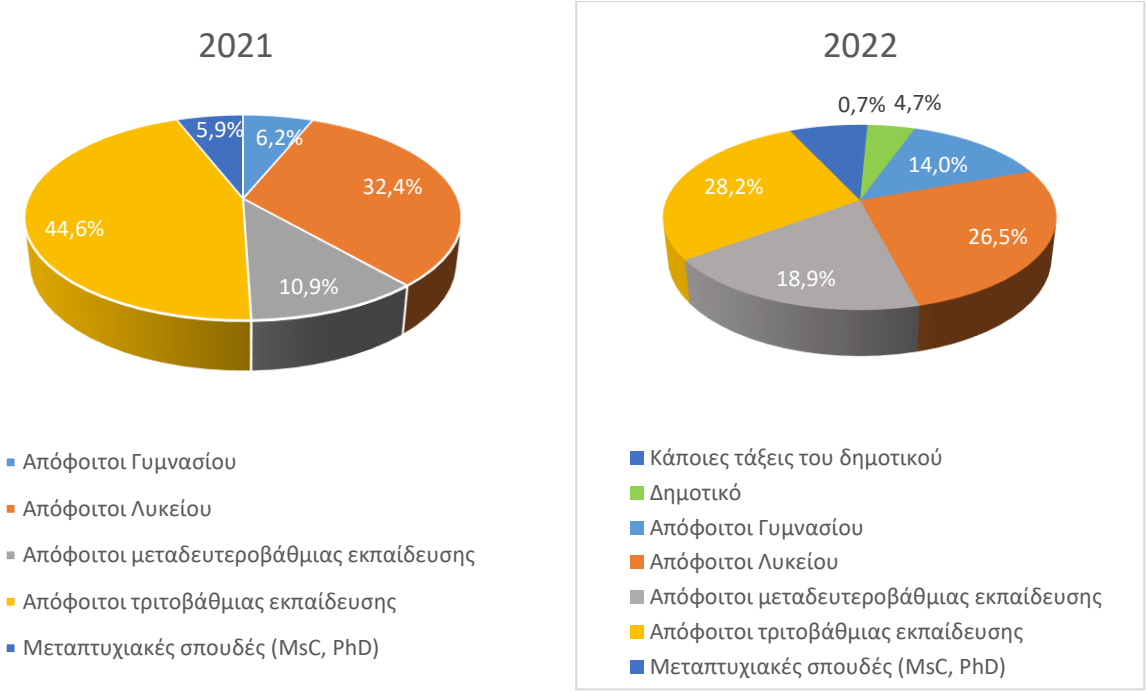

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

[12] Μελέτη ΙΟΒΕ «Εκπαίδευση και αγορά εργασίας στην Ελλάδα: Επιπτώσεις της κρίσης και προκλήσεις», 2018

1.5 ΤΑ ΠΟΙΟΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΕΓΧΕΙΡΗΜΑΤΩΝ

Η βιβλιογραφία στο πεδίο της επιχειρηματικότητας καθώς και οι Ετήσιες Εκθέσεις για την Επιχειρηματικότητα του ΙΟΒΕ έχουν επισημάνει πως η επιχειρηματική δραστηριότητα υψηλής ποιότητας αποτελεί κινητήριο μοχλό ευρύτερης οικονομικής ανάπτυξης (Autio Henrekson & Johansson, 2010; Fritsch & Schroeter, 2009, 2010). Το να δημιουργούνται σε μια οικονομία ποσοτικά αρκετές νέες επιχειρήσεις δεν αποτελεί βιώσιμη λύση για την ενίσχυση της οικονομικής ανάπτυξης και τη δημιουργία θέσεων εργασίας. Είναι προτιμότερο οι φορείς διαμόρφωσης πολιτικής να επικεντρωθούν στην υποστήριξη εκείνου του υποσυνόλου επιχειρήσεων που χαρακτηρίζονται από αναπτυξιακή δυναμική, αντί να επιδοτούν τη δημιουργία μιας τυπικής επιχειρηματικής μονάδας με χαμηλή προστιθέμενη αξία (Hölzl, 2014). Τα ποιοτικά χαρακτηριστικά αυτών των επιχειρήσεων συχνά αναλύονται στη βάση της αναπτυξιακής δυναμικής, της εξωστρέφειας και της καινοτομικότητάς τους (Giotopoulos, Kontolaimou & Tsakanikas, 2017; Hermans et al., 2015). Από την πλευρά των φορέων χάραξης πολιτικής, ο σχεδιασμός και η υλοποίηση στοχευμένων μέτρων στήριξης της επιχειρηματικότητας και διαμόρφωσης κατάλληλων συνθηκών για την ανάδειξη επιχειρηματικών εγχειρημάτων υψηλής ποιότητας είναι κρίσιμη για τη τόνωση της συνολικής οικονομικής δραστηριότητας. **Στο πλαίσιο αυτό, είναι σημαντικό, μέρος των κρατικών ενισχύσεων να κατευθύνεται σε επιχειρήσεις με ποιοτικά χαρακτηριστικά που συνδέονται με υψηλές πιθανότητες ανθεκτικότητας, ανάπτυξης και καινοτομίας όχι μόνο σε οικονομικούς κύκλους άνθησης αλλά και ύφεσης.**

Προφανώς οι οικονομικές επιδράσεις μιας νέας επιχείρησης καθορίζονται από τις συνήθεις μεταβλητές όπως κύκλος εργασιών, κερδοφορία, ένταση κεφαλαίου, απασχόληση, εξαγωγικός προσανατολισμός κ.λπ. Μια νέα επιχείρηση είναι άλλωστε συνήθως μικρή, με χαμηλό κύκλο εργασιών, λίγους εργαζόμενους και δραστηριοποίηση σε τοπικές αγορές ενώ μπορεί να είναι και ζημιογόνος αρχικά. Αυτός ο τρόπος αξιολόγησης μιας επιχείρησης είναι ίσως άδικος. Το θέμα δεν είναι ο σημερινός αντίκτυπος που έχει μια νέα επιχείρηση αλλά μάλλον ο πιθανός αντίκτυπός της: σε τι μπορεί να αναπτυχθεί και να εξελιχθεί η επιχείρηση και ποιες θα είναι οι επιδράσεις σε ένα βάθος χρόνου;

Συνεπώς, η εξέταση αυτών των ποιοτικών χαρακτηριστικών των νέων εγχειρημάτων στην ενότητα που ακολουθεί έχει εξαιρετικό ενδιαφέρον.

1.5.1 ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Ένα λοιπόν από τα ποιοτικά γνωρίσματα που εξετάζεται στο πλαίσιο της έρευνας του GEM σχετίζεται με την καινοτομία που αυτά έχουν, κυρίως όμως ως δείκτης εισροής και όχι ως εκροής όπως προηγουμένως, και αφορά στο τεχνολογικό επίπεδο των επιχειρηματικών

εγχειρημάτων στην Ελλάδα. Μέχρι το 2018 ο δείκτης αφορούσε το αν οι επιχειρηματίες αρχικών σταδίων χρησιμοποιούσαν νέες τεχνολογίες/διεργασίες για την παραγωγή των προϊόντων τους/παροχή των υπηρεσιών τους. Στόχος ήταν να καταγράφεται μια εικόνα για την ταχύτητα με την οποία αναβαθμίζεται συνολικά η τεχνολογική ταυτότητα του επιχειρηματικού ιστού μιας οικονομίας. Από το 2019 και έπειτα ο δείκτης αναδιαμορφώνεται και αυτό που ζητείται πλέον είναι να αξιολογηθεί το κατά πόσο τα νέα εγχειρήματα είναι μέτριας/υψηλής τεχνολογικής έντασης, υιοθετώντας δηλαδή μια πιο κλασσική αποτίμηση της τεχνολογικής ταυτότητας μιας επιχείρησης (αν και υπάρχει σημαντική κριτική σε αυτές τις εξωγενείς ταξινομήσεις).

Το Διάγραμμα 1.24 αποτυπώνει τα σχετικά δεδομένα ανά χώρα. **Η Ελλάδα βρίσκεται πολύ χαμηλά στην κατάταξη με μόλις το 5,3% των εγχειρημάτων της να αφορούν εγχειρήματα μέτριας/υψηλής τεχνολογικής έντασης.** Με την επίδοση αυτή μπορεί να υπερτερεί σε σχέση με τις χώρες μεσαίου και χαμηλού εισοδήματος, αλλά είναι πολύ χαμηλότερα σε σχέση με τον μέσο όρο των χωρών υψηλού εισοδήματος.

Διάγραμμα 1.24: Ποσοστό νέων και επίδοξων επιχειρηματικών εγχειρημάτων που είναι μέτριας /υψηλής τεχνολογικής έντασης (2022)

% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων

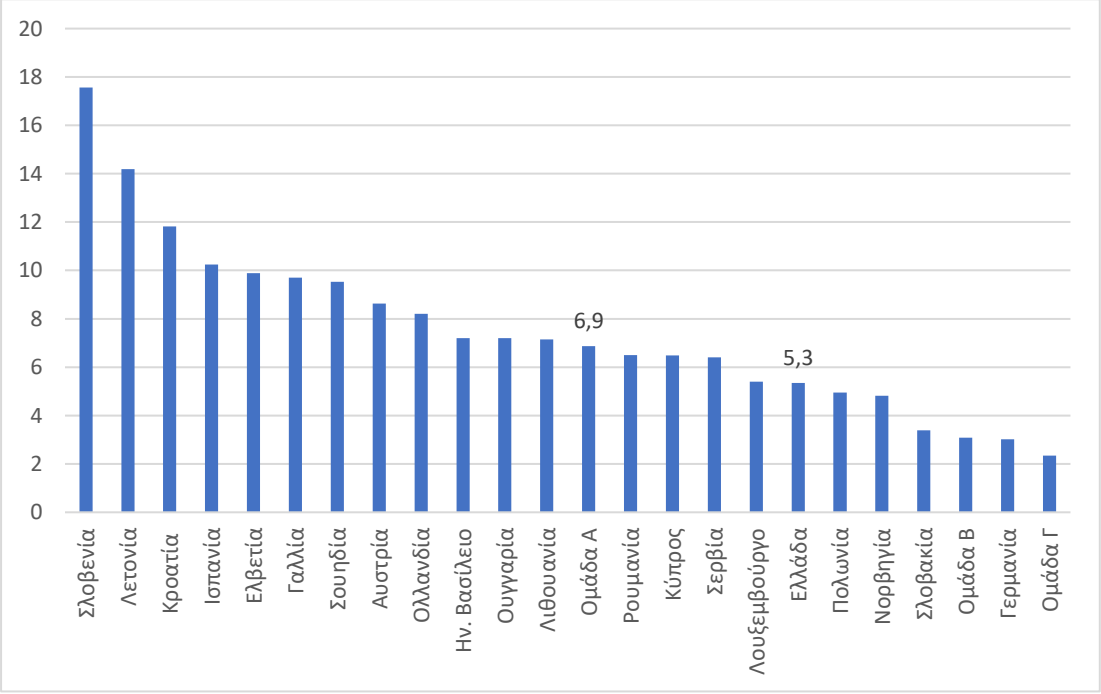

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

1.5.2 ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΡΧΙΚΩΝ ΣΤΑΔΙΩΝ

Οι επιχειρηματικές προσπάθειες για καινοτομία αποτελούν ένα σημαντικό πεδίο διερεύνησης διότι έχει αναγνωρισθεί η συνεισφορά τους: α) στη δημιουργία θέσεων

εργασίας λόγω της ταχείας μεγέθυνσης των επιχειρήσεων (Caloghirou, Giotopoulos, Kontolaimou & Tsakanikas, 2022) και β) στη βελτίωση της παραγωγικότητας των επιχειρήσεων (Giotopoulos, Kritikos & Tsakanikas, 2023). Οι δραστηριότητες καινοτομίας, εκτός από τη βελτίωση της παραγωγικότητας και τη δημιουργία θέσεων εργασίας μπορεί να διευκολύνουν και την υιοθέτηση και ανάπτυξη ψηφιακών λύσεων από τις επιχειρήσεις (Giotopoulos, Kontolaimou & Tsakanikas, 2022).

Αναφορικά με την προσέγγιση του βαθμού καινοτομίας των επιχειρηματικών εγχειρημάτων, η σχετική ερώτηση προς τους επιχειρηματίες μέχρι το 2018 διατυπωνόταν ως εξής: εάν πολλοί, λίγοι ή κανένας από τους πελάτες τους θεωρούν πως το προϊόν ή η υπηρεσία που παρέχουν στην αγορά είναι νέο και πρωτοποριακό**.** Από το 2019 και έπειτα ο βαθμός καινοτομίας προσεγγίζεται διαφορετικά. Δεν ζητείται το πλήθος των πελατών, αλλά το αν τα προϊόντα ή οι διαδικασίες είναι νέα σε εθνικό και σε διεθνές επίπεδο. **Σε εθνικό επίπεδο η Ελλάδα βρίσκεται το 2022 στην κατάταξη καινοτομικότητας προϊόντων και διαδικασιών κοντά στον μέσο όρο των χωρών υψηλού εισοδήματος καθώς το 16,5% των προϊόντων/διαδικασιών είναι νέα για την χώρα, όταν το αντίστοιχο μέσο ποσοστό για τις χώρες υψηλού εισοδήματος κινείται ελαφρώς υψηλότερα στο 17,5%.**

Διάγραμμα 1.25: Νέα προϊόντα ή διαδικασίες σε εθνικό επίπεδο (2022)

% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων

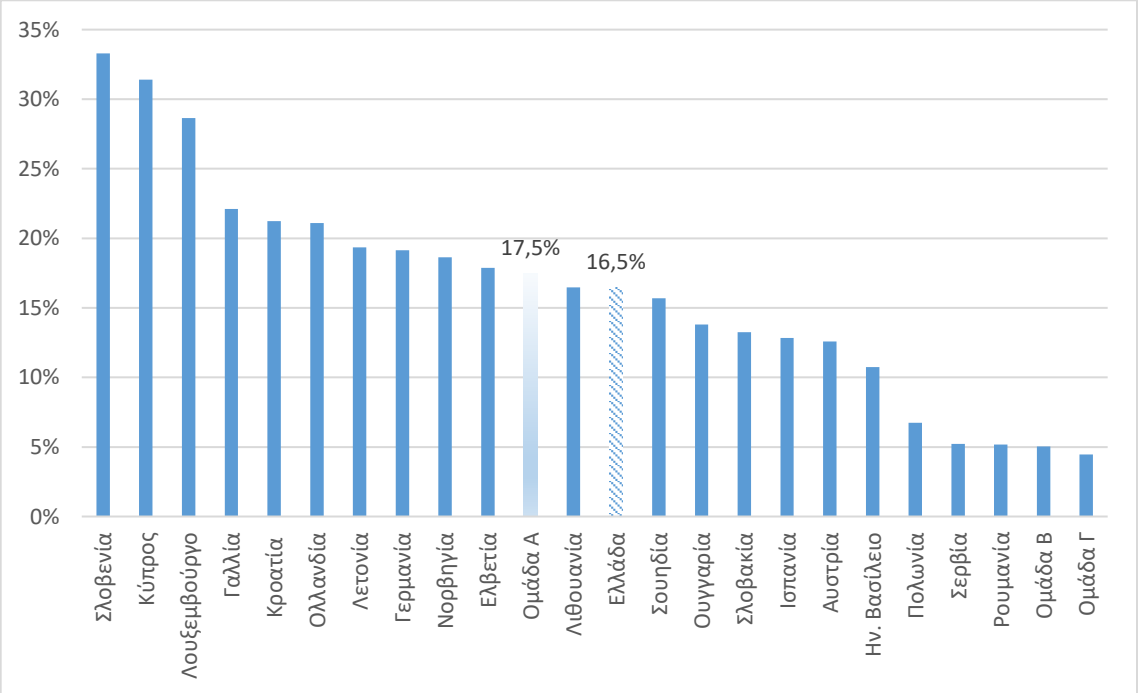

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Αν εστιάσουμε και στην καινοτομία σε παγκόσμιο επίπεδο, **η Ελλάδα βρίσκεται πολύ πιο χαμηλά από τον μέσο όρο των χωρών υψηλού εισοδήματος με 1,6%, σε χαμηλότερο επίπεδα από εκείνα της προηγούμενης χρονιάς.**

Διάγραμμα 1.26: Νέα προϊόντα ή διαδικασίες σε παγκόσμιο επίπεδο (2022)

% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων

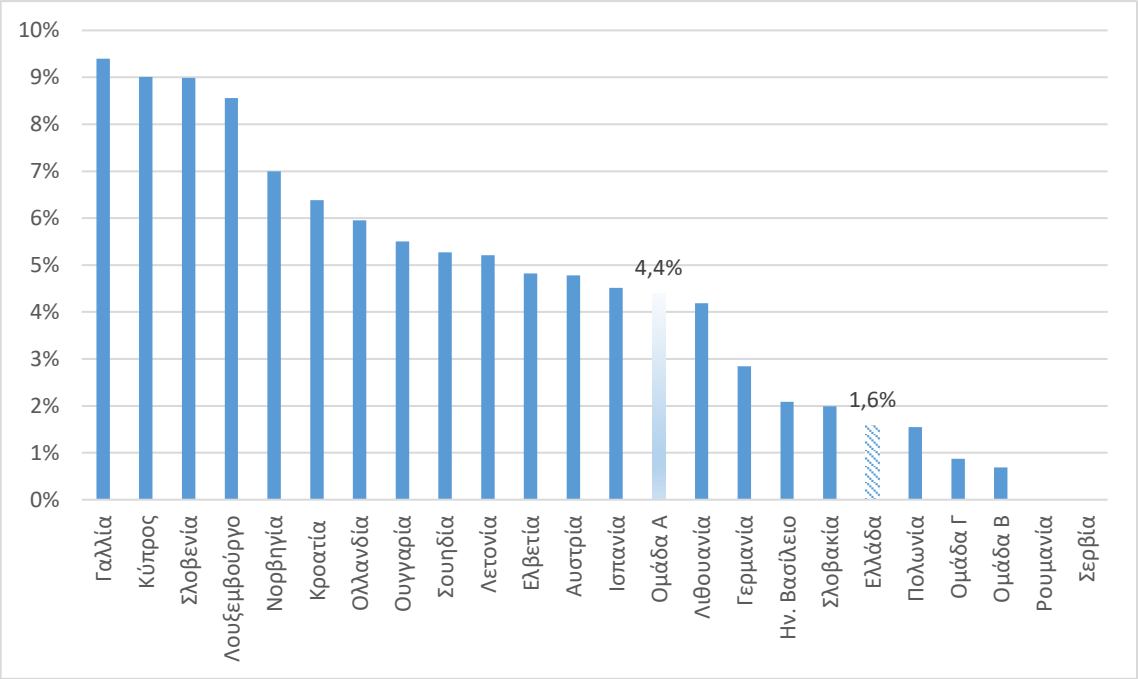

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Γενικά σε παγκόσμια κλίμακα, η καινοτομία των νεών εγχειρημάτων φαίνεται να αφορά συνήθως στην εισαγωγή σε μια εθνική ή τοπική αγορά προϊόντων ή/και διαδικασιών που έχουν αναπτυχθεί αλλού και λιγότερο την εγγενή δημιουργία νέων προϊόντων για την παγκόσμια αγορά. Βεβαίως και αυτή η διαδικασία είναι σημαντική και δεν θα πρέπει να παραγνωρίζεται, αφού η διάχυση των καινοτομιών και η ενσωμάτωσή τους σε ένα παραγωγικό σύστημα είναι επίσης σημαντική στη βελτίωση της συνολικής ποιότητας, αλλά και της αποδοτικότητας μιας οικονομίας

1.5.3 ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Προφανώς ένα από τα σημαντικότερα στοιχεία στην ανάλυση των νέων εγχειρημάτων σε μια χώρα είναι το μέγεθός τους σε όρους απασχόλησης κατά τη στιγμή της γέννησης, αλλά πολύ περισσότερο οι προοπτικές μεγέθυνσής τους. Στην ενότητα αυτή εξετάζεται ο αριθμός των θέσεων εργασίας (πλην των ίδιων/ιδρυτών) που προσφέρουν τα νέα εγχειρήματα που εντόπισε η έρευνα το 2022 κατά την έναρξη της λειτουργίας τους, αλλά και οι προοπτικές που οι επιχειρηματίες διαβλέπουν πως θα δημιουργήσει δυνητικά το νέο τους εγχείρημα εντός της επόμενης πενταετίας, με βάση βεβαίως τις τρέχουσες προσδοκίες τους.

Η γενική εικόνα παγκοσμίως είναι ότι σχετικά λίγοι από αυτούς που ξεκινούν ή διευθύνουν μια νέα επιχείρηση αναμένουν να απασχολήσουν πολλά άτομα ακόμα και σε μια προοπτική πενταετίας και εφόσον τελικώς επιβιώσουν. Όμως σε παγκόσμιο επίπεδο φαίνεται το 2022

να βελτιώνονται οι σχετικές προοπτικές απασχόλησης αν και στο Βόρεια Ευρώπη καταγράφεται μάλλον μια διστακτικότητα.

Στην Ελλάδα τα αποτελέσματα της έρευνας του 2022 είναι μάλλον αμφίσημα. Αφενός το 23,1% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων **δηλώνει ότι πέρα από τους ίδιους τους ιδρυτές, κανείς άλλος δεν εργάζεται στο εγχείρημα αυτό, τουλάχιστον κατά τη στιγμή της έναρξης, όταν το αντίστοιχο ποσοστό στην προηγούμενη έρευνα ήταν 12,6%. Από την άλλη, υπάρχει και ένα 10,9% που δήλωσε ότι θα απασχολεί περισσότερα από 20 άτομα κατά την έναρξη του νέου εγχειρήματος, με την** πλειονότητα όμως να δηλώνει όπως πάντα ότι απασχολεί 1 έως 5 άτομα (51,9%). **Συνεπώς, η μείωση του αριθμού των νέων εγχειρημάτων το 2022 ίσως συνοδεύεται από μικρή επιδείνωση των όρων απασχόλησης** (Διάγραμμα 1.27).

Διάγραμμα 1.27: Αριθμός θέσεων εργασίας κατά την έναρξη της επιχείρησης (2022)

% επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων

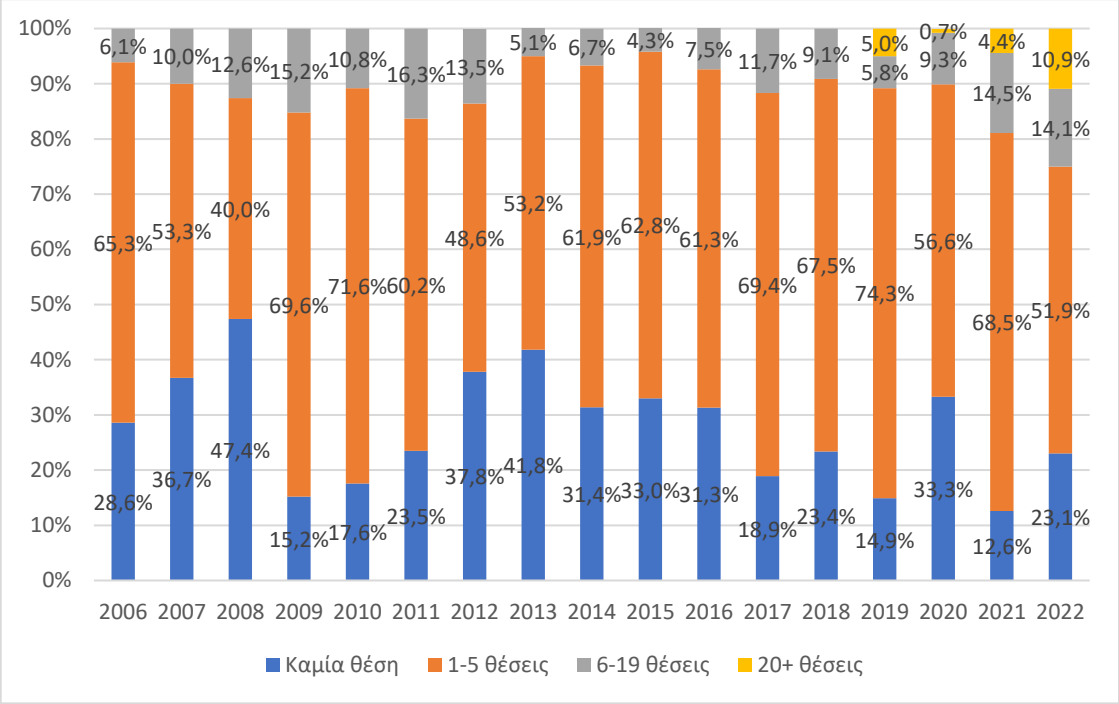

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Από την άλλη πλευρά όμως σε ό,τι αφορά στις προσδοκίες που έχουν οι ίδιοι οι επιχειρηματίες για τις θέσεις εργασίας που διαβλέπουν ότι μπορεί να δημιουργήσει το νέο τους επιχειρηματικό εγχείρημα εντός της επόμενης πενταετίας, αυτές δείχνουν αρκετά πιο αισιόδοξες σε σχέση με πέρυσι.[13] **Πιο συγκεκριμένα αν και το 87% (από 93% το προηγούμενο έτος) των επιχειρηματιών εκτιμούν ότι την επόμενη πενταετία θα**

[13] Με βάση τον σχεδιασμό της έρευνας, η ερώτηση διερευνά αν οι επιχειρηματίες αρχικών σταδίων προσδοκούν, σε βάθος πενταετίας, να δημιουργήσουν 1 έως 5 θέσεις εργασίας, 6 έως 19, πάνω από 20 νέες θέσεις εργασίας, ή καμία θέση εργασίας.

δημιουργήσουν τουλάχιστον μία θέση εργασίας, σχεδόν το 35% (από 30%) δηλώνει ότι θα προσφέρει από 6 θέσεις και πάνω. Μάλιστα υπάρχει ένα 14,5% που δηλώνει ότι θα μπορεί να προσφέρει πάνω από 20 θέσεις εργασίας, επίδοση που είναι η υψηλότερη διαχρονικά. Όπως δείχνει το διάγραμμα 1.28 που αποτυπώνει τη διαχρονική εξέλιξη αυτού του δείκτη για την Ελλάδα, από το 2015-2016 και μετά μάλλον περιορίζεται το ποσοστό των «στάσιμων» επιχειρήσεων σε επίπεδα κάτω του 20%.

Διάγραμμα 1.28: Προοπτικές δημιουργίας θέσεων απασχόλησης εντός της επόμενης πενταετίας

% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων

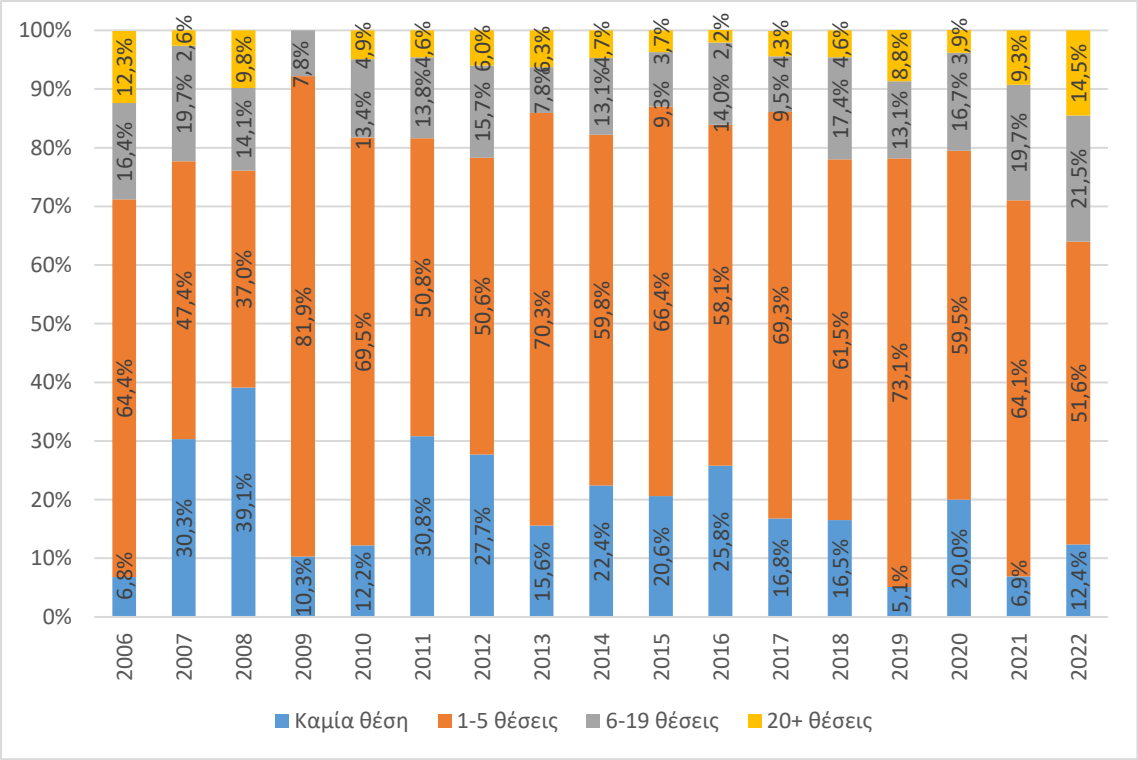

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Η θετική εικόνα για την απασχόληση ενισχύεται και από το γεγονός ότι σχεδόν ένας στους τρεις επιχειρηματίες αρχικών σταδίων (έναντι 25,8% το 2021) εκτιμά ότι θα δημιουργήσει στην επόμενη πενταετία τουλάχιστον πέντε θέσεις εργασίας, ποσοστό που φτάνει να ξεπερνά ελαφρώς τους μέσους όρους, ειδικά των χωρών μεσαίου και χαμηλού εισοδήματος. Όσον αφορά έναν ακόμα πιο δυναμικό δείκτη, τις προσδοκίες απασχόλησης για πάνω από 10 θέσεις και 50% αύξηση της απασχόλησης στα επόμενα 5 χρόνια, η Ελλάδα βελτιώνεται και φτάνει το 13,9% έναντι 15,5% στις χώρες μεσαίου εισοδήματος, ποσοστό υψηλότερο συγκριτικά με το 2021 (12,1%).

Πίνακας 1.12: Ποσοστό νέων θέσεων απασχόλησης τώρα ή σε βάθος πενταετίας (2022)

	Τουλάχιστον μία θέση τώρα ή μέσα στα επόμενα 5 χρόνια	Περισσότερες από 5 θέσεις στα επόμενα 5 χρόνια	Περισσότερες από 10 θέσεις τώρα και πάνω από 50% αύξηση σε 5 χρόνια
	% πληθυσμού	***% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων***	
Αυστρία	3,7	19,1	11,3
Γαλλία	6,5	28,9	23,3
Γερμανία	4,4	17,2	7,1
Ελβετία	4,5	15,5	10,0
Ελλάδα	3,9	31,0	13,9
Ην. Βασίλειο	8,8	21,2	16,9
Ισπανία	3,9	14,3	6,8
Κροατία	8,6	28,7	20,2
Κύπρος	7,6	39,4	23,5
Λετονία	9,9	27,6	19,4
Λιθουανία	10,5	30,9	18,0
Λουξεμβούργο	5,2	43,2	25,7
Νορβηγία	5,3	25,9	19,5
Ολλανδία	9,8	24,2	16,0
Ουγγαρία	7,7	22,7	14,3
Πολωνία	1,5	19,8	12,3
Ρουμανία	7,6	30,9	16,1
Σερβία	8,0	12,7	7,6
Σλοβακία	4,5	8,6	4,8
Σλοβενία	5,3	17,3	13,1
Σουηδία	4,6	15,6	9,6
Ομάδα Α	9,2	29,6	19,7
Ομάδα Β	14,3	26,7	15,5
Ομάδα Γ	9,6	25,3	16,0

Ομάδα Α: Χώρες υψηλού εισοδήματος, Ομάδα Β: Χώρες μεσαίου εισοδήματος, Ομάδα Γ: Χώρες χαμηλού εισοδήματος

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

1.5.4 ΕΞΩΣΤΡΕΦΕΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΥ ΕΓΧΕΙΡΗΜΑΤΟΣ

Ένα άλλο σημαντικό ποιοτικό χαρακτηριστικό της ανάλυσης των νέων εγχειρημάτων είναι η αξιολόγηση της εξωστρέφειάς τους. Το να έχει ειδικά μια νέα επιχείρηση διεθνείς πελάτες είναι θέμα στρατηγικής πρακτικής, αλλά και ευρύτερης δημόσιας πολιτικής. Αν υπάρχει δηλαδή σε μία χώρα ένα πλαίσιο ενθάρρυνσης των εξαγωγών, αν το νόμισμα είναι σχετικά σταθερό, αν υπάρχουν δασμοί σε προϊόντα που εισάγονται / εξάγονται, κτλ, προφανώς επηρεάζουν τις εξαγωγικές δυνατότητες μιας επιχείρησης. Επίσης πολλές φορές φαίνεται ότι μικρότερες οικονομίες που βρίσκονται όμως εγγυτέρα σε μεγάλους γείτονες και σε μεγάλες αγορές διευκολύνονται στην εξωστρέφεια τους ενώ αντίθετα επιχειρήσεις από χώρες με μεγάλες εσωτερικές αγορές, δεν στοχεύουν απαραίτητα σε ξένες αγορές καθώς ήδη οι εγχώριοι πελάτες μπορεί να τους εξασφαλίζουν ικανοποιητικά μερίδια αγοράς.

Για την Ελλάδα η ενίσχυση της εξωστρέφειας της ελληνικής οικονομίας ακόμα και η υποκατάσταση μέρους των εισαγωγών της, αποτελούν βασικούς πυλώνες στην κατεύθυνση της βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας της χώρας και έχουν επισημανθεί σε πλήθος σχετικών μελετών. Αναζητούμε προϊόντα/υπηρεσίες που διαθέτουν ή μπορούν να δημιουργήσουν εξωτερική ζήτηση και άρα τα νέα εγχειρήματα που δημιουργούνται στη χώρα να κινούνται σε αυτή την κατεύθυνση. Η επίτευξη εξαγωγών, η εξωστρέφεια δηλαδή, δεν είναι εύκολη διαδικασία, καθώς απαιτεί την προσαρμογή της παραγωγής στις ευρύτερες τεχνολογικές, οικονομικές, κοινωνικές και γεωπολιτικές μεταβολές, και προϋποθέτει τη βελτίωση των δυνατοτήτων που έχουν οι επιχειρήσεις της να παράγουν, και να αξιοποιούν τη γνώση, ούτως ώστε να μπορεί να καινοτομούν. Ειδικά σε χώρες με οικονομική κρίση, η εξωστρέφεια έχει αποδειχθεί καθοριστική για τη βιωσιμότητα νέων εγχειρημάτων (Giotopoulos, I., & Vettas, N., 2018).

Πίνακας 1.13: Εξαγωγικός προσανατολισμός των νέων εγχειρημάτων (2022)

% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων

	Μόνο εγχώριοι πελάτες	<25% των εσόδων προέρχονται από το εξωτερικό	26-75% των εσόδων προέρχονται από το εξωτερικό	76-100% των εσόδων προέρχονται από το εξωτερικό
Αυστρία	62,2	14,9	11,4	11,6
Γαλλία	65,9	20,5	8,9	4,7
Γερμανία	72,3	5,7	15,8	6,2
Ελβετία	68,1	17,1	9,5	5,3
Ελλάδα	61,1	19,9	9,9	9,2
Ην. Βασίλειο	74,3	12,7	9,9	3,0
Ισπανία	73,0	15,0	6,7	5,3
Κροατία	53,6	21,3	14,1	11,0
Κύπρος	57,5	20,8	10,9	10,8
Λετονία	56,3	18,5	12,4	12,8
Λιθουανία	61,7	19,8	9,0	9,5
Λουξεμβούργο	45,8	24,7	16,1	13,3
Νορβηγία	72,1	16,9	3,5	7,5
Ολλανδία	62,7	14,9	18,2	4,2
Ουγγαρία	75,6	13,3	6,9	4,2
Πολωνία	90,9	5,4	2,2	1,5
Ρουμανία	85,0	1,3	7,5	6,2
Σερβία	86,2	5,9	6,6	1,3
Σλοβακία	74,2	11,8	7,8	6,2
Σλοβενία	57,5	18,6	10,1	13,8
Σουηδία	67,5	13,1	11,4	8,0
Ομάδα Α	72,3	12,7	9,0	6,1
Ομάδα Β	89,9	3,7	4,8	1,6
Ομάδα Γ	91,8	3,8	2,3	2,0

Ομάδα Α: Χώρες υψηλού εισοδήματος, Ομάδα Β: Χώρες μεσαίου εισοδήματος, Ομάδα Γ: Χώρες χαμηλού εισοδήματος. Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Στο πλαίσιο της έρευνας του GEM, η έκταση της εξωστρέφειας των νέων εγχειρημάτων προκύπτει από το ποσοστό του κύκλου εργασιών που προέρχεται από πελάτες εξωτερικού. Έτσι, λοιπόν το 2022 στην Ελλάδα **το 61% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων δηλώνει ότι απευθύνεται αποκλειστικά στην εγχώρια αγορά, έναντι 63,8% πέρυσι. Συνεπώς σημειώνεται οριακή βελτίωση σε αυτό το χαρακτηριστικό, ενώ γενικά υπερτερούμε σε σχέση με τις χώρες μεσαίου αλλά και υψηλού εισοδήματος, όπου το σχετικό ποσοστό είναι υψηλότερο, γεγονός που φανερώνει στόχευση στην εσωτερική αγορά. Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως όμως** σε μεγάλες χώρες με ισχυρή εσωτερική αγορά, η σημασία της εξωστρέφειας δεν είναι τόσο σημαντική όσο είναι για την Ελλάδα. Μια γαλλική νέα επιχείρηση δεν χρειάζεται να απευθυνθεί απαραίτητα στην εξωτερική αγορά για την πελατεία της, αφού είναι αρκετά πιθανόν να μπορεί να συνεργαστεί με μεγάλες γαλλικές επιχειρήσεις και αυτές να εξασφαλίζουν τη βιωσιμότητά της.

Από την άλλη πλευρά όμως υποχωρεί στο 9,2% το ποσοστό των επιχειρήσεων που δηλώνει ότι πάνω από το 75% του τζίρου τους προέρχεται από πελάτες εξωτερικού, έναντι 14% πέρυσι. Πάντως, και πάλι η επίδοση αυτή είναι καλύτερη από όλους τους μέσους όρους των κατηγοριών χωρών (3,5% στις χώρες μεσαίου εισοδήματος ενδεικτικά).

Διάγραμμα 1.29: Εξαγωγικός προσανατολισμός νέων επιχειρήσεων

% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων

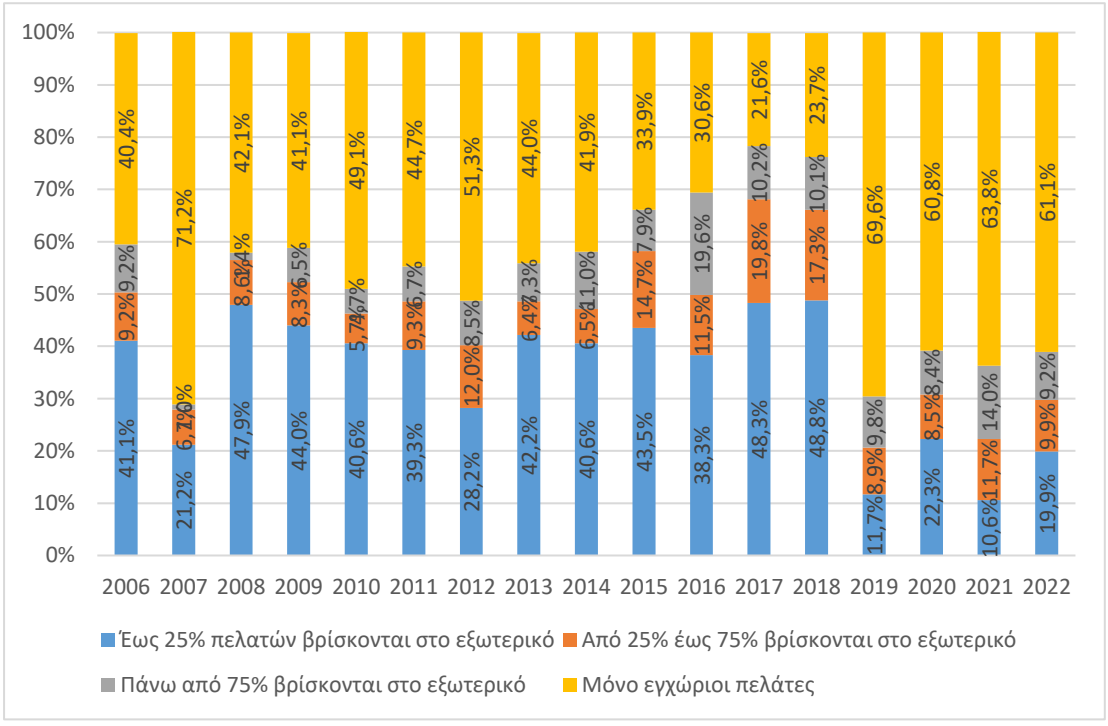

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι πλέον η εξωστρέφεια αποκτά και άλλα χαρακτηριστικά που συνδέονται όχι απλώς με τις εμπορικές συναλλαγές εισαγωγών – εξαγωγών, αλλά με τη λειτουργική συμμετοχή των επιχειρήσεων σε παγκόσμιες αλυσίδες αξίας (Global Value

Chains). Οι παγκόσμιες αλυσίδες αξίας αποτελούν τα παγκόσμια παραγωγικά δίκτυα στα οποία και συμμετέχουν και συνεργάζονται επιχειρήσεις από διάφορες χώρες, στο πλαίσιο της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας. Ως λειτουργική χαρακτηρίζεται μια συμμετοχή βασισμένη στις ικανότητες και τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα της εκάστοτε επιχείρησης (ή χώρας), η οποία και επιτρέπει την εξασφάλιση των καλύτερων δυνατών μεριδίων από τον καταμερισμό της προστιθέμενης αξίας κατά μήκος της αλυσίδας (IOBE, 2020). Πρόσφατη εμπειρική έρευνα υπογράμμισε τη σημασία της συμμετοχής σε παγκόσμιες αλυσίδες αξίας στις επιδόσεις παραγωγικότητας των χωρών της ΕΕ, αναδεικνύοντας παράλληλα και τη σημασία των άυλων περιουσιακών (intangible assets) προς αυτή την κατεύθυνση (Tsakanikas et al., 2020a). Τα άυλα περιουσιακά στοιχεία περιλαμβάνουν μια ευρεία γκάμα παραγόντων που ξεχωρίζουν από το φυσικό κεφάλαιο των επιχειρήσεων και σχετίζονται περισσότερο με εσωτερικές ικανότητες όπως η έρευνα και ανάπτυξη (R&D), το marketing, οι οργανωσιακές δομές, η χρήση βάσεων δεδομένων κ.ά. Αυτοί οι παράγοντες γνώσης και τεχνολογίας σχετίζονται σε σημαντικό βαθμό τόσο με την παραγωγικότητα, όσο και με την παραγωγή καινοτομίας για τις επιχειρήσεις, έχοντας μάλιστα σημαντικό αντίκτυπο στις ανταγωνιστικές τους επιδόσεις στις παγκόσμιες αγορές (Tsakanikas et al., 2020b).

1.6 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ

Στην ενότητα αυτή περιλαμβάνονται μια σειρά από ερωτήσεις οι οποίες αφορούν στην επίδραση της πανδημίας στον πληθυσμό, καθώς πλέον το 2022 ήταν η 3η χρονιά της υγειονομικής κρίσης. Η πιο κομβική ερώτηση βεβαίως είναι η επίδραση της πανδημίας στα νοικοκυριά που αφορά στο σύνολο του πληθυσμού και όχι απλώς σε επιχειρηματίες. Γενικά σε παγκόσμιο επίπεδο, η επίδραση της πανδημικής κρίσης παραμένει σημαντική ως προς τις οικονομικές επιπτώσεις. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στην παγκόσμια έκθεση, η δυσμενέστερη επίδραση καταγράφεται στις οικονομίες που δυσκολεύονταν έτσι και αλλιώς σε οικονομικό επίπεδο. Σε 26 από τις 37 εξεταζόμενες οικονομίες που απάντησαν στην έρευνα και τις δυο χρονιές (2021 και 2022) υπερτερούν αριθμητικά όσοι δήλωσαν ότι το εισόδημα του νοικοκυριού τους είχε μειωθεί λόγω της πανδημίας. **Οι χώρες υψηλού εισοδήματος επηρεάζονται λιγότερο όσον αφορά τις μειώσεις στο εισόδημα των νοικοκυριών, καθώς οι κυβερνήσεις σε αυτές τις χώρες προσέφεραν γενικά πιο γενναιόδωρα μέτρα στήριξης των εισοδημάτων, μέτρα τα οποία προφανώς πολλές χώρες χαμηλότερου εισοδήματος δεν μπορούσαν να προσφέρουν. Βεβαίως γενικά το ποσοστό αυτών που δηλώνει ότι το εισόδημά τους έχει «ισχυρή» μείωση περιορίζεται και μετατοπίζεται προς τη «σχετική» μείωση.**

Πίνακας 1.14: Επίδραση της πανδημίας στο εισόδημα των νοικοκυριών, GEM 2022

% πληθυσμού ηλικίας 18–64 ετών

	Ισχυρή Μείωση	Σχετική Μείωση	Αμελητέα Μεταβολή	Σχετική Αύξηση	Ισχυρή Αύξηση
Αυστρία	8,6	23,4	61,2	5,9	0,9
Γαλλία	11,1	21,3	58,6	6,9	2
Γερμανία	8,3	23,4	56,5	10,3	1,4
Ελβετία	4,9	18	70,5	5,3	1,4
Ελλάδα	28,7	29,4	40,4	1,3	0,3
Ην. Βασίλειο	8,4	18,6	60,8	9	3,1
Ισπανία	14,7	25,5	54,6	4,5	0,7
Κροατία	5,6	13,7	32,1	42,1	6,4
Κύπρος	22,6	22,1	49,2	4,5	1,5
Λετονία	11,5	16,9	59,7	10,5	1,4
Λιθουανία	8,1	21	58,2	10,6	2,1
Λουξεμβούργο	6,8	20,7	63,6	7	1,9
Νορβηγία	1,6	7	84,3	5,4	1,6
Ολλανδία	6,4	17,2	65,9	8,3	2,1
Ουγγαρία	9,3	19,8	58	10,8	2,1
Πολωνία	17,1	43,7	30,1	8,3	0,8
Σερβία	19,0	31,2	44,7	4,9	0,2
Ρουμανία	11,5	22,3	54,2	10,6	1,4
Σλοβακία	21,3	35,3	37,2	4,8	1,4
Σλοβενία	6,1	18,8	61,2	11,9	2
Σουηδία	5,5	16,5	61	14,1	2,9
Μέσος όρος	11,3	22,2	55,3	9,4	1,8

Ομάδα Α: Χώρες υψηλού εισοδήματος, Ομάδα Β: Χώρες μεσαίου εισοδήματος, Ομάδα Γ: Χώρες χαμηλού εισοδήματος

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Όπως προκύπτει από την έκθεση του GEM **η Ελλάδα εμφανίζει την τρίτη δυσμενέστερη επίδοση στην Ευρώπη σε ό,τι αφορά την ισχυρή μείωση στο εισόδημα των νοικοκυριών που φαίνεται να έχει δεχθεί σημαντικό πλήγμα λόγω της πανδημίας.** Σχεδόν ο μισός πληθυσμός δηλώνει μείωση ή ισχυρή μείωση επίδοση που είναι υψηλότερη από όλες τις ευρωπαϊκές χώρες και από τον «τεχνικό» μέσο όρο που υπολογίστηκε με βάση τη συγκεκριμένη λίστα χωρών που είναι δόκιμο να συγκρίνεται η χώρα μας. Επομένως, είναι φανερή η ισχυρή επίδραση στο εισόδημα των πολιτών, αφού ακόμα και αν εφαρμόστηκαν μέτρα στήριξης του εισοδήματος, αυτά δεν υποκατέστησαν το πραγματικό εισόδημα των πολιτών.

Αρκετά ενδιαφέρουσα είναι η ερώτηση για το αν διαπιστώνονται επιχειρηματικές ευκαιρίες λόγω της πανδημίας ή το αντίθετο. Εδώ η ερώτηση εστιάζει στους επιχειρηματίες αρχικών σταδίων, ως τους πλέον «ευαισθητοποιημένους» στην επιχειρηματικότητα αυτής της

περιόδου, αφού αποφασίζουν να ασχοληθούν με την επιχειρηματικότητα σε αυτή την ιδιαίτερη περίοδο.

Διάγραμμα 1.30: Επιχειρηματικές ευκαιρίες λόγω της πανδημίας (2022)

% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων

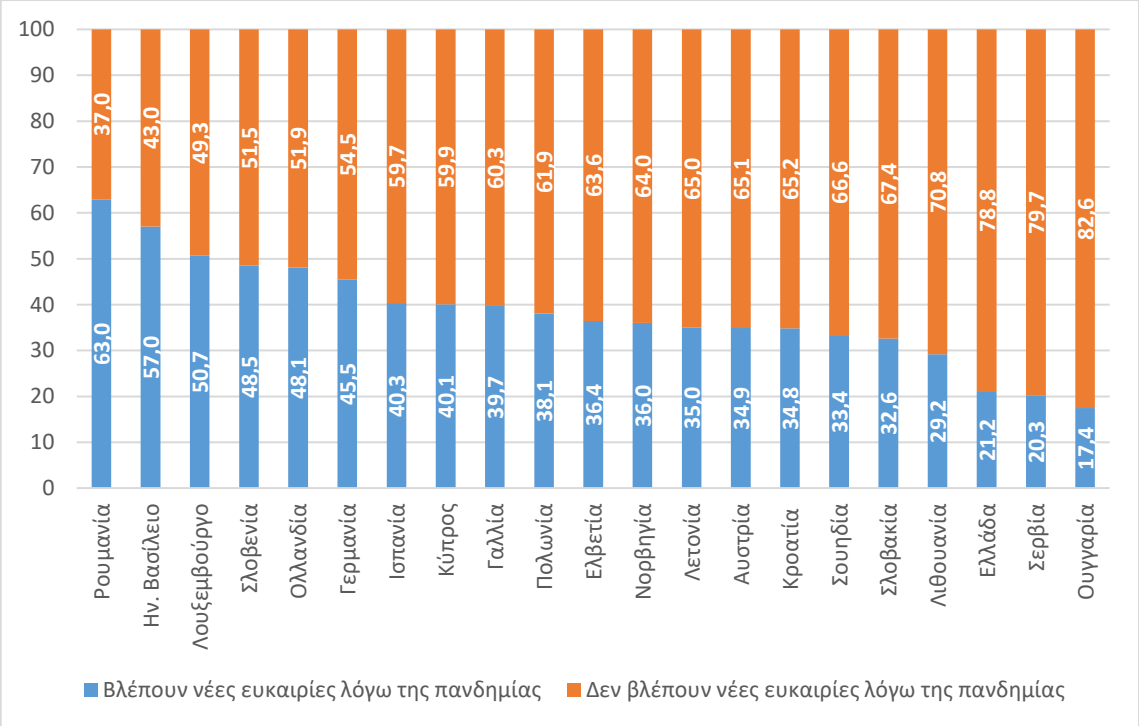

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Στην Ελλάδα το 78,8% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων **δεν** βλέπει νέες ευκαιρίες λόγω της πανδημίας το οποίο δείχνει σε πρώτη ανάγνωση παράδοξο, καθώς την ίδια στιγμή οι ίδιοι αποφασίζουν να δράσουν επιχειρηματικά. Και αν ένα μέρος αυτών όπως έχουμε διαπιστώσει αποτελούν επιχειρηματίες ανάγκης, εδώ περιλαμβάνεται σημαντικό μέρος και αυτών που δήλωσαν ότι επιθυμούν να βελτιώσουν το εισόδημά τους. Μάλιστα όπως φαίνεται από την ηλικιακή τους διάρθρωση, είναι οι νεότεροι (άτομα ηλικίας 18-24 αλλά και 25-34 αμέσως μετά) που φαίνεται να είναι περισσότερο αισιόδοξοι και να βλέπουν περισσότερες νέες ευκαιρίες στην επιχειρηματικότητα λόγω της πανδημίας.

Ακόμα ισχυρότερη είναι αυτή η πεποίθηση στους καθιερωμένους επιχειρηματίες καθώς φτάνει μάλιστα στο 85,1% (12,5% στο 14,7%) οι οποίοι θεωρούν ότι η πανδημία επηρεάζει έντονα τις εν δυνάμει ευκαιρίες. Μάλιστα η επίδοση αυτή είναι από τις υψηλότερες στην Ευρώπη-Β. Αμερική, πίσω μόνο από την Ουγγαρία και την Σερβία, ενδεικτική της εξαιρετικά αρνητικής διάθεσης των επιχειρηματιών γενικά σε αυτό το δυσμενές περιβάλλον.

Διάγραμμα 1.31: Επιχειρηματικές ευκαιρίες λόγω της πανδημίας ανά ηλικία (2022)

*% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων **που βλέπουν νέες ευκαιρίες** λόγω της πανδημίας*

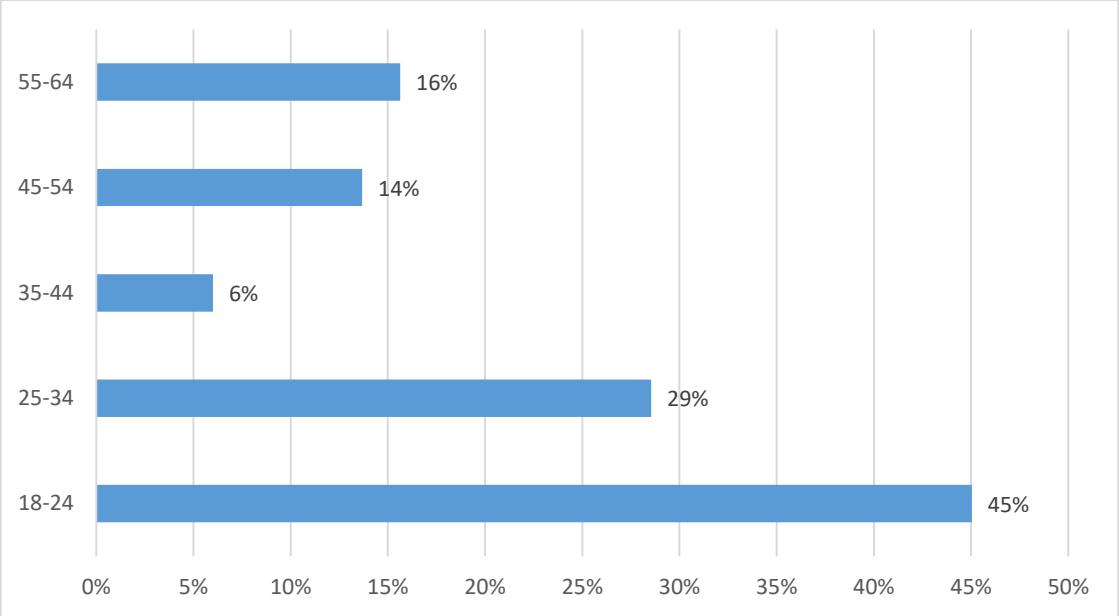

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Διάγραμμα 1.32: Επιχειρηματικές ευκαιρίες λόγω της πανδημίας και το αντίθετο (2022)

% επί των καθιερωμένων επιχειρηματιών

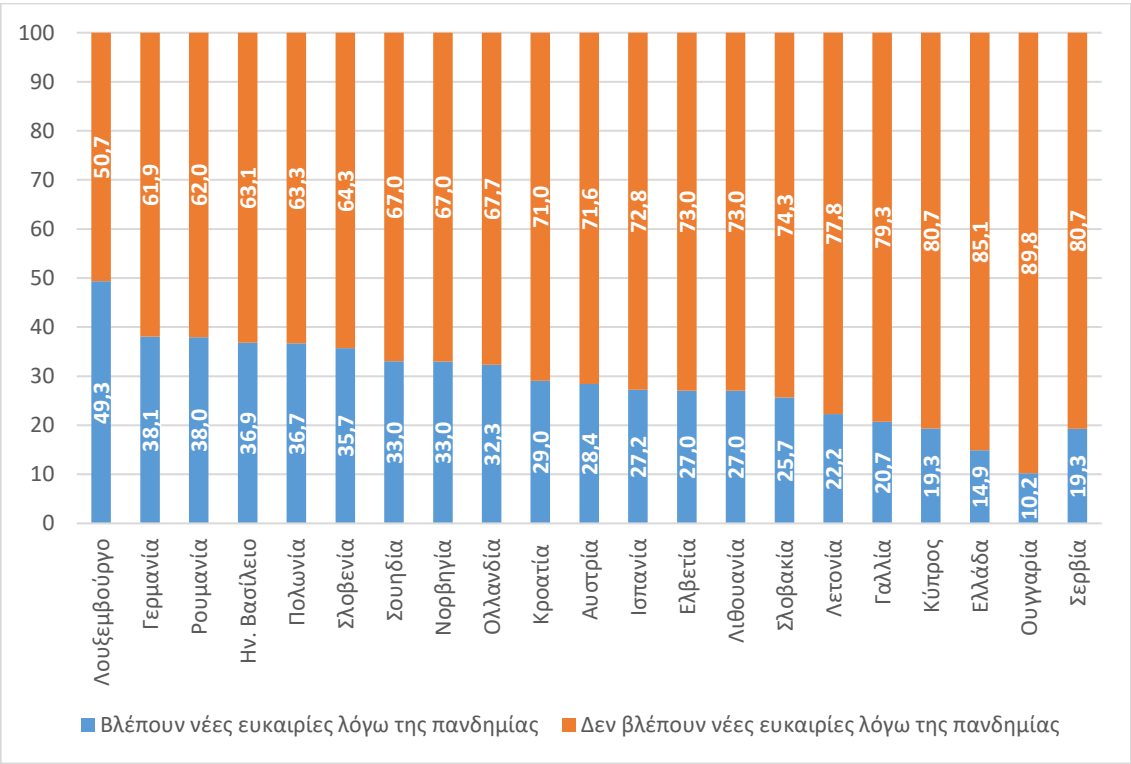

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Τέλος, μια ακόμα ερώτηση που έχει ενδιαφέρον, καθώς μολονότι δεν σχετίζεται με την πανδημία ωστόσο σίγουρα επηρεάζει τη σχετική απάντηση, είναι η καταγραφή της πρόθεσης για έναρξη νέας επιχείρησης στα επόμενα τρία χρόνια**. Γενικά στην Ευρώπη η σχετική πρόθεση κινείται πολύ χαμηλότερα, αντανακλώντας πιο αδύναμες επιχειρηματικές κουλτούρες, καθώς συνήθως λιγότερα από ένα 10% αναμένει να ξεκινήσει μια επιχείρηση σε 9 ευρωπαϊκές οικονομίες. Στην Ελλάδα το σχετικό ποσοστό είναι στο 8,3%, χαμηλότερα της περυσινής επίδοσης του 9,6%.**

Διάγραμμα 1.33: "Αναμένεις να ξεκινήσεις μια επιχείρηση στα επόμενα 3 χρόνια;"

% θετικών απαντήσεων πληθυσμού ηλικίας 18–64 ετών

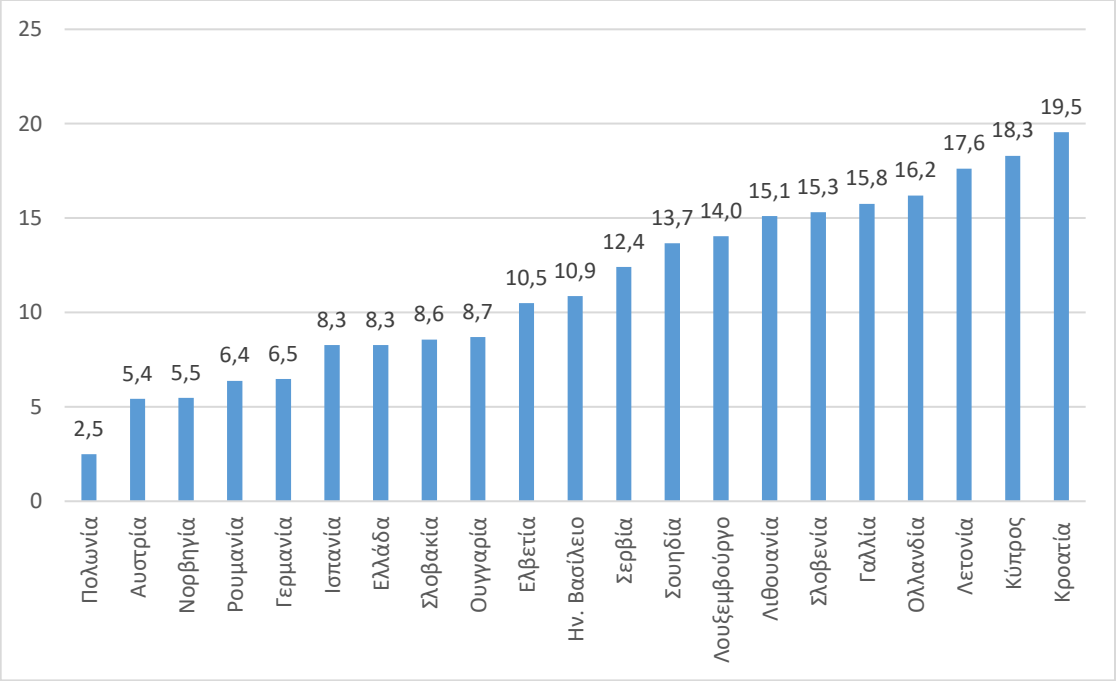

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Στην Ελλάδα, το 47,3% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων απαντά πώς θα χρησιμοποιεί πλέον περισσότερο ψηφιακές τεχνολογίες για την πώληση/παροχή προϊόντων/υπηρεσιών. Η επίδοση αυτή είναι στο επίπεδο του μέσου όρου των χωρών μεσαίου εισοδήματος, αλλά υστερεί ελαφρώς έναντι του μέσου όρου των χωρών υψηλού εισοδήματος. Ακόμα και αν σε αυτό το ποσοστό προστεθεί και ένα 15% που δηλώνει ότι ίσως υιοθετήσει περισσότερες ψηφιακές τεχνολογίες και πάλι το συνολικό ποσοστό υστερεί.

Πίνακας 1.15: Αναμένεις η επιχείρησή σου να χρησιμοποιεί περισσότερες ψηφιακές τεχνολογίες για την πώληση προϊόντων / υπηρεσιών, GEM 2022

% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων

	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΙΣΩΣ
Αυστρία	43,6	36,0	20,4
Γαλλία	17,6	71,4	10,9
Γερμανία	46,0	54,0	0,0
Ελβετία	31,9	50,9	17,2
Ελλάδα	47,3	37,8	14,9
Ην. Βασίλειο	60,0	33,3	6,7
Ισπανία	46,5	36,4	17,1
Κροατία	50,1	35,9	13,9
Κύπρος	53,0	33,7	13,2
Λετονία	45,6	35,9	18,5
Λιθουανία	28,8	55,1	16,1
Λουξεμβούργο	55,0	32,2	12,7
Νορβηγία	47,7	44,9	7,4
Ολλανδία	38,5	45,7	15,8
Ουγγαρία	37,7	55,7	6,6
Πολωνία	29,1	47,0	23,9
Ρουμανία	38,4	37,7	23,9
Σερβία	33,1	40,3	26,6
Σλοβακία	34,0	38,2	27,8
Σλοβενία	52,3	36,7	10,9
Σουηδία	36,5	40,7	22,8
Ομάδα Α	50,2	35,6	14,2
Ομάδα Β	60,6	27,7	11,7
Ομάδα Γ	49,8	37,4	12,9

Ομάδα Α: Χώρες υψηλού εισοδήματος, Ομάδα Β: Χώρες μεσαίου εισοδήματος, Ομάδα Γ: Χώρες χαμηλού εισοδήματος
Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Ένα αποτέλεσμα που μπορεί να αξιολογηθεί θετικά είναι το γεγονός ότι μόλις 20% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων δηλώνει «αρνητής» της ψηφιακής εποχής κατά μία έννοια. Είναι το ποσοστό που δηλώνει ότι η επιχείρησή του μπορεί να λειτουργήσει χωρίς ψηφιακές τεχνολογίες. Είναι από τα χαμηλότερα ποσοστά καθώς σε άλλες χώρες οι αντίστοιχοι δείκτες κινούνται πάνω από 30%. Βεβαίως το 38% - υψηλότερο σε σχέση με τους μέσους όρους - υιοθέτησε ψηφιακές τεχνολογίες λόγω της πανδημίας και όχι κατόπιν σχεδιασμού. Επομένως, η πανδημική κρίση δημιούργησε μια πίεση προς αυτή την κατεύθυνση η οποία φαίνεται να είναι σημαντική. Γενικά είναι τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας (55 – 64 ετών) που δυσπιστούν και «αντιστέκονται» περισσότερο στην ψηφιακή εξέλιξη με ποσοστό που ανέρχεται στο 58%, αλλά παραδόξως και οι πιο νέοι.

Πίνακας 1.16: Επίδραση της πανδημίας στην υιοθέτηση ψηφιακών τεχνολογιών, GEM 2022

% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων

	Ναι– υιοθέτησα ψηφιακές τεχνολογίες ως αντίδραση στην πανδημική κρίση	Ναι – αναβάθμισα τα αρχικά πλάνα που είχαμε με νέες και βελτιωμένες ψηφιακές τεχνολογίες	Όχι – είχα ήδη σχεδιάσει ένα σύνολο από ψηφιακές τεχνολογίες και πριν την πανδημική κρίση	Όχι – η επιχείρηση μπορεί να λειτουργήσει χωρίς ψηφιακές τεχνολογίες
Αυστρία	32,2	14,6	25,0	28,2
Γαλλία	12,5	17,2	39,6	30,7
Γερμανία	22,0	32,8	24,3	20,8
Ελβετία	15,7	14,0	42,5	27,8
Ελλάδα	47,3	14,5	18,0	20,2
Ην. Βασίλειο	27,8	29,4	16,8	26,0
Ισπανία	26,6	25,4	29,3	18,7
Κροατία	17,8	18,5	34,8	28,9
Κύπρος	22,5	19,8	18,7	39,1
Λετονία	15,4	23,0	36,7	24,9
Λιθουανία	9,2	25,2	21,4	44,2
Λουξεμβούργο	20,5	27,9	27,7	23,8
Νορβηγία	24,0	11,6	31,5	32,9
Ολλανδία	11,7	26,6	39,1	22,6
Ουγγαρία	12,3	17,4	28,5	41,7
Πολωνία	37,8	4,1	6,0	52,1
Ρουμανία	19,9	22,0	11,6	46,5
Σλοβακία	12,6	23,6	19,6	44,1
Σλοβενία	8,0	27,2	42,8	22,0
Σουηδία	10,0	14,5	47,0	28,5
Ομάδα Α	24,6	21,7	30,1	30,1
Ομάδα Β	24,1	17,2	42,7	42,7
Ομάδα Γ	24,5	14,0	46,1	46,1

Ομάδα Α: Χώρες υψηλού εισοδήματος, Ομάδα Β: Χώρες μεσαίου εισοδήματος, Ομάδα Γ: Χώρες χαμηλού εισοδήματος

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Διάγραμμα 1.34: Ποσοστό επιχειρηματιών αρχικών σταδίων που θεωρούν ότι η επιχείρηση μπορεί να λειτουργήσει χωρίς ψηφιακές τεχνολογίες ανά ηλικιακή ομάδα.

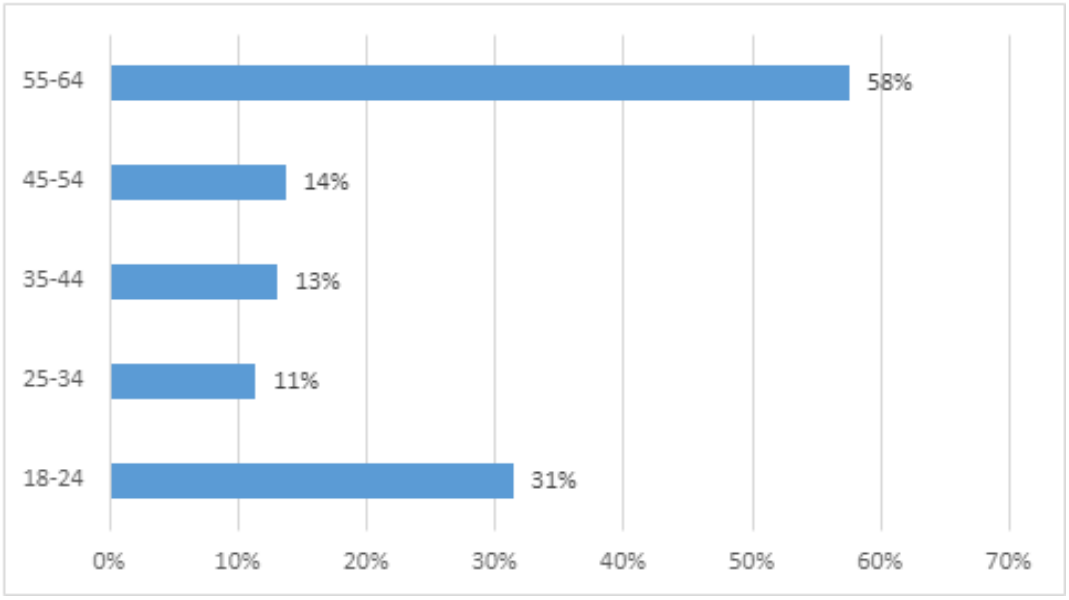

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΤΟ ΕΓΧΩΡΙΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: Η ΕΡΕΥΝΑ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΕΜΠΕΙΡΟΓΝΩΜΟΝΩΝ

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας των ειδικών εμπειρογνωμόνων της επιχειρηματικότητας (national entrepreneurship experts) που διεξάγεται κάθε χρόνο στις χώρες που συμμετέχουν στο GEM. Πρόκειται και μια πρόσθετη εμπειρική έρευνα με ερωτηματολόγιο που απευθύνεται σε ανθρώπους οι οποίοι επιλέγονται λόγω της γνώσης και της εμπειρίας που κατέχουν σε διάφορες διαστάσεις του επιχειρηματικού περιβάλλοντος σε κάθε χώρα. Στην Ελλάδα η ομάδα των εθνικών εμπειρογνωμόνων περιλαμβάνει 36 άτομα, κυρίως πανεπιστημιακούς, επιχειρηματίες, επενδυτές, διαμορφωτές πολιτικής, κ.α., τα οποία κατανέμονται ισοβαρώς (τέσσερις ανά κατηγορία) στις 9 εξεταζόμενες διαστάσεις (Σχήμα 2.1).[14]

Για την πιο αξιόπιστη ανάλυση των σχετικών αποτελεσμάτων, πέντε από τις εννέα διαστάσεις του επιχειρηματικού περιβάλλοντος διακρίνονται σε δύο υποδιαστάσεις η κάθε μία. Έτσι, **η χρηματοδότηση** διακρίνεται σε: α) μηχανισμούς άντλησης κεφαλαίων για τις νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις και β) μηχανισμούς διευκόλυνσης της χρηματοδότησης, σε θέματα δηλαδή που αφορούν στην πρόσβαση και στο κόστος εκκίνησης. Οι κυβερνητικές πολιτικές υποδιαιρούνται σε α) γενικές πολιτικές για την ενίσχυση της νέας επιχειρηματικότητας, καθώς και β) σε πολιτικές που αφορούν στη ρύθμιση των αγορών, όπως η γραφειοκρατία και η φορολογία. Η εκπαίδευση υποδιαιρείται σε: α) πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση και β) σε μεταλυκειακή εκπαίδευση. Επιπρόσθετα, η μεταφορά έρευνας & ανάπτυξης διακρίνεται σ: επιμέρους υποδιαστάσεις που αφορούν α) στην υιοθέτηση υψηλής τεχνολογίας και σύγχρονων εγχειρημάτων και β) στη διάχυση της γνώσης και το επιστημονικό δυναμικό. Τέλος, η διάσταση της εσωτερικής αγοράς υποδιαιρείται στη διάσταση της ταχύτητας των μεταβολών και σε εκείνη που αφορά στο πόσο ανοιχτή είναι αυτή η αγορά.

[14] Αναλυτικότερη περιγραφή των διαστάσεων υπάρχει στο Παράρτημα. Επίσης βασική προϋπόθεση της έρευνας είναι να εντοπιστούν τέσσερις εμπειρογνώμονες σε κάθε διάσταση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος.

Σχήμα 2.1: Θεματικές ενότητες ερωτήσεων

1α. Χρηματοδοτική Υποστήριξη	•Επιχειρηματικά κεφάλαια συμμετοχών, επιχειρηματικοί άγγελοι, άτυποι επενδυτές •Τραπεζικός δανεισμός, πληθοπορισμός, IPOs
1β. Διευκόλυνση Χρηματοδότησης	•Υπηρεσίες χρηματοπιστωτικής στήριξης •Έξοδα και απαραίτητα κεφάλαια εκκίνησης
2. Κυβερνητικές Πολιτικές	•Εθνικές Πολιτικές και προτεραιότητες για τη νέα επιχειρηματικότητα •Εθνικές Πολιτικές σε θέματα γραφειοκρατίας και φορολογίας
3. Κυβερνητικά Προγράμματα	•Υποστήριξη (υπηρεσίες, οργανισμοί επιχειρηματικά πάρκα) •Ευρύ φάσμα προγραμμάτων
4. Εκπαίδευση και Κατάρτιση	•Πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση •Μεταλυκειακή εκπαίδευση
5. Μεταφορά Έρευνας και Ανάπτυξης	•Υψηλή τεχνολογία και σύγχρονα εγειρήματα •Επιστημονικό δυναμικό και διάχυση γνώσης
6. Υποδομές Εμπορίου & Υπηρεσιών	•Προμηθευτές, σύμβουλοι για την στήριξη των νεών επιχειρήσεων •Επαγγελματικές, νομικές και λογιστικές υπηρεσίες
7. Ανοιχτή αγορά	•Δυναμική –Ταχύτητα μεταβολών •Ανοιχτότητα (openness) της Αγοράς /Εμπόδια Εισόδου
8. Υλικές Υποδομές	•Οδικό δίκτυο, τηλεποικοινωνίες, κ.ά. •Πρόσβαση και κόστος βασικών αναγκών •Ενοικίαση χώρων γραφείων και παραγωγικών μονάδων
9. Πολιτισμικά και Κοινωνικά Πρότυπα	•Ατομική επιτυχία και προσωπική προσπάθεια •Επιχειρηματικός κίνδυνος, ατομική πρωτοβουλία •Αυτονομία και δημιουργικότητα

Στην έρευνα αναλύθηκαν και δύο πρόσθετες ειδικές ενότητες, οι οποίες αφορούν στα εξής:

Αναφορικά με την πρώτη ειδική ενότητα ερωτήσεων, αυτή που αφορά **στις συνθήκες του εγχώριου επιχειρηματικού περιβάλλοντος, μετά την πανδημική κρίση, ουσιαστικά γίνεται μια προσπάθεια να αποτιμηθεί η προσαρμογή της επιχειρηματικότητας στο μεταπανδημικό περιβάλλον.** Υπενθυμίζεται ότι το δεύτερο κύμα της πανδημίας το φθινόπωρο του 2021 ήταν ιδιαίτερα ισχυρό, με την επιβολή νέων μέτρων αντιμετώπισης της πανδημίας που είχε πλέον σωρευτικό αντίκτυπο στον οικονομικό και κοινωνικό ιστό των περισσότερων χωρών. Οι αβεβαιότητες λόγω των εξάρσεων της πανδημίας κατά χρονικά διαστήματα ήταν πάντα στη σχετική ατζέντα – όπως σε κάποιο βαθμό και σήμερα ακόμα - και φαίνεται να επηρεάζουν τον επιχειρηματικό ιστό. Συνεπώς, το GEM στην έρευνα εμπειρογνωμόνων που διεξήχθη το 2022 συμπεριέλαβε και ένα πλέγμα ερωτήσεων σχετικά με τις τρόπο και τις συνθήκες λειτουργίας των επιχειρήσεων μετά την πανδημική κρίση.

Η δεύτερη ειδική κατηγορία ερωτήσεων αφορά στους στόχους βιώσιμης ανάπτυξης του ΟΗΕ. Οι Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ), είναι μια παγκόσμια πρωτοβουλία για δράσεις που έχουν στόχο την εξάλειψη της φτώχειας, την προστασία του πλανήτη και τη διασφάλιση της ειρήνης και της ευημερίας για όλους τους ανθρώπους. Σκοπός των ερωτήσεων είναι η εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με το βαθμό στον οποίο οι επιχειρήσεις κάθε χώρας αντιλαμβάνονται την ανάγκη για βιώσιμη ανάπτυξη, καθώς και το βαθμό στο οποίο ανταποκρίνονται στις νέες προκλήσεις. **Ουσιαστικά δηλαδή διερευνάται πόσο ορατό και κατανοητό είναι αυτό το σχέδιο και αν οι επιχειρήσεις όντως ανταποκρίνονται σε αυτό το στρατηγικό σχέδιο**. Η συγκεκριμένη κατηγορία αποτελείται από πέντε σετ ερωτήσεων που αφορούν σε θέματα κοινωνικής ευθύνης, περιβάλλοντος, βιωσιμότητας και χρηματοδότησης.

Σκοπός της έρευνας του προγράμματος του GEM, τόσο της τακτικής έρευνας, όσο και των δύο πρόσθετων ενοτήτων, είναι η εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με το επιχειρηματικό περιβάλλον σε κάθε χώρα που συμμετέχει στην έρευνα, πληροφόρηση την οποία δεν είναι πάντα σε θέση να παρέχουν τα ίδια τα άτομα που δραστηριοποιούνται επιχειρηματικά και τα οποία απαντούν στην έρευνα πληθυσμού. Οι εμπειρογνώμονες καλούνται να απαντήσουν στις περισσότερες ερωτήσεις τον βαθμό συμφωνίας τους με μία θέση/άποψη (item statement), με βάση μια κλίμακα Likert (όπου 0: απόλυτα λάθος και 10: απόλυτα σωστό), με τις αντίστοιχες διατυπώσεις να έχουν σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις θετική χροιά. Έτσι, για παράδειγμα απαντήσεις κοντά στο 5 σημαίνουν πρακτικά, ουδέτερη απάντηση, δηλαδή η

συγκεκριμένη θέση δεν είναι ούτε σωστή ούτε λάθος. Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζονται οι αντίστοιχες αξιολογήσεις, σε σύγκριση με επιλεγμένες ευρωπαϊκές χώρες.

Τέλος, από τις απαντήσεις στην έρευνα κατασκευάζεται και ένας ενιαίος δείκτης που να αντικατοπτρίζει την «υγεία» του επιχειρηματικού περιβάλλοντος της κάθε χώρας. Βάσει των απαντήσεων, αλλά και των σχετικών σταθμίσεων που αφορούν στην επίδραση αυτών στο τρέχον επιχειρηματικό περιβάλλον, προκύπτει ο δείκτης εθνικού πλαισίου επιχειρηματικότητας (National Entrepreneurship Context Index - NECI). Σκοπός του ενιαίου δείκτη (NECI) είναι η δημιουργία ενός αποτελεσματικού σημείου αναφοράς για το επιχειρηματικό περιβάλλον της χώρας[15].

2.1 ΑΝΑΛΥΣΗ ΒΑΣΙΚΩΝ ΔΕΙΚΤΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στην πρώτη θεματική ενότητα οι εμπειρογνώμονες κλήθηκαν να αξιολογήσουν την επάρκεια πηγών για τη χρηματοδότηση επιχειρηματικών εγχειρημάτων, και συγκεκριμένα τη χρηματοδότηση μέσω μετοχικού κεφαλαίου, παραδοσιακών πηγών χρηματοδότησης όπως ο τραπεζικός δανεισμός αλλά και κρατικές επιδοτήσεις. Η Ελλάδα στο συγκεκριμένο πλέγμα ερωτήσεων συγκέντρωσε μέσο όρο 4,6 από μόλις 4,4 ένα έτος πριν, χαμηλότερα από το μέσο όρο της Ευρώπης, που διαμορφώνεται στο 5,2 (από 5,4 το 2021, Διάγραμμα 2.1). Την υψηλότερη επίδοση καταγράφει η Λιθουανία, με 6,2, ενώ ακολουθούν η Ολλανδία, και η Γαλλία, με μέσο όρο 6,1 αμφότερες. Αν και πρόκειται για παραδοσιακούς τρόπους δανεισμού, φαίνεται ότι η Ελλάδα συνεχίζει να υστερεί σημαντικά σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

Οι χαμηλές επιδόσεις της χώρας σε θέματα χρηματοδότησης, σύμφωνα με τις απαντήσεις των εμπειρογνωμόνων, αποτυπώνονται και στο υψηλό μέσο κόστος δανεισμού των εγχώριων επιχειρήσεων. Συγκεκριμένα, το μέσο κόστος νέου δανεισμού για τις ελληνικές επιχειρήσεις καταγράφει ανοδική τάση και από 4,1% τον Σεπτέμβριο του προηγούμενου έτος, ανέρχεται στο 6,1% τον Σεπτέμβριο του 2023 (Διάγραμμα 2.2). Η απόκλιση του από το μέσο κόστος δανεισμού της Ευρωζώνης διαμορφώθηκε από τις 167 μονάδες βάσης τον Σεπτέμβριο του 2022 στις 105 μονάδες βάσης τον Σεπτέμβριο φέτος.

[15] Οι χώρες που συμμετείχαν στην έρευνα εμπειρογνωμόνων το 2022 ήταν: Ισπανία, Λουξεμβούργο, Ην. Βασίλειο, Κύπρος, Πολωνία, Γερμανία, Ελλάδα, Ιταλία, Σλοβακία, Ρουμανία, Ευρώπη, Κροατία, Λετονία, Ολλανδία, Γαλλία, Ουγγαρία, Αυστρία, Σουηδία, Σλοβενία, Νορβηγία, Λιθουανία Οι χώρες ανάλογα με το εισόδημα τους κατηγοριοποιούνται σε ομάδες: Ομάδα Α (ομάδα χωρών χαμηλού εισοδήματος), Ομάδα Β (ομάδα χωρών μεσαίου εισοδήματος) και Ομάδα Γ (ομάδα χωρών υψηλού εισοδήματος) και η Ελλάδα βρίσκεται στην Ομάδα Γ.

Διάγραμμα 2.1: Χρηματοδοτική στήριξη (μετοχικό κεφάλαιο, τραπεζικών δανείων, κρατικές επιδοτήσεις)

(μέσος όρος σε κλίμακα 0: απόλυτα λάθος ως 10: απόλυτα σωστό)

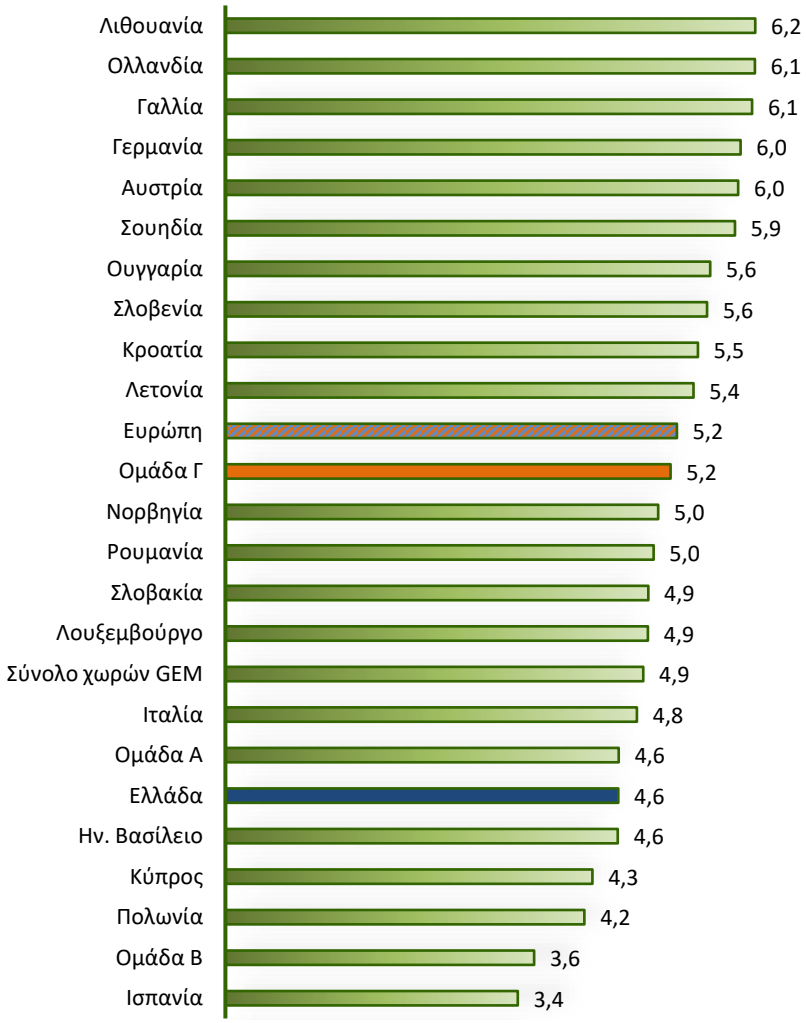

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2022, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Διάγραμμα 2.2: Σταθμισμένο μέσο κόστος τραπεζικού δανεισμού προς μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις

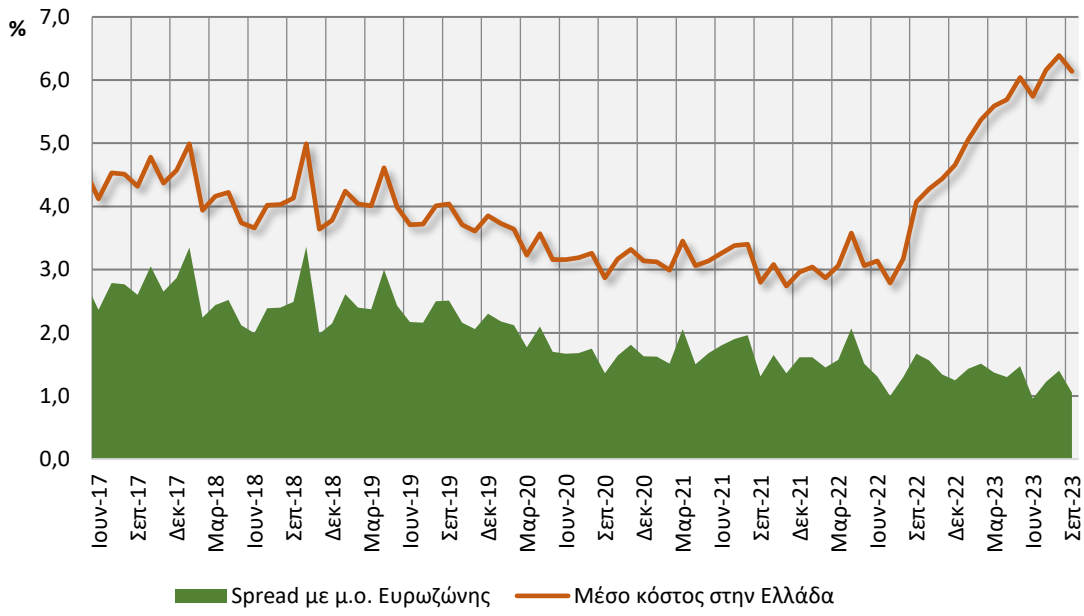

Πηγή: Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, Επεξεργασία: ΙΟΒΕ

Σχετικά με τη χρηματοδότηση μέσω επιχειρηματικών κεφαλαίων συμμετοχών (venture capitals), επενδυτικών αγγέλων (business angels) αλλά και από άτυπους επενδυτές (οικογένεια, συνάδελφοι, φίλοι) η Ελλάδα καταγράφει επίδοση 4,6 από 4,7 ένα έτος πριν, και πάλι σε χαμηλότερα επίπεδα από την Ευρώπη και την Ομάδα Α (4,9).[16] Στην υψηλότερη θέση στην κατάταξη βρίσκεται η Ολλανδία με μέσο όρο 6,4, χώρα με έντονη επιχειρηματική δραστηριότητα, ενώ σε ελαφρώς χαμηλότερα επίπεδα ακολουθούν η Σουηδία (6,0, Διάγραμμα **2.3**). Η Ελλάδα συγκεντρώνει μέσο όρο 3,1 από μόλις 2,9, ένα έτος πριν επίδοση που την κατατάσσει στην προτελευταία θέση μεταξύ των εξεταζόμενων χωρών, πάνω μόνο από την Κύπρο (2,4), και σε μεγάλη απόσταση από την υπόλοιπη Ευρώπη[17] (Διάγραμμα 2.4).

[16] Παραδείγματα ερωτήσεων σε αυτή τη διάσταση είναι τα εξής: α) υπάρχει επάρκεια σε διαθέσιμη χρηματοδότηση από άτυπους επενδυτές (οικογένεια, φίλοι και συνάδελφοι) για νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις, β) υπάρχει επάρκεια σε διαθέσιμη χρηματοδότηση από επαγγελματίες Επιχειρηματικούς Αγγέλους για νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις, γ) υπάρχει επάρκεια σε χρηματοδότηση μέσω κεφαλαίων επιχειρηματικών συμμετοχών (venture capital) για νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις

[17] Ενδεικτικές ερωτήσεις: α) επάρκεια χρηματοδότησης δανείων για νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις, β) διαθέσιμη χρηματοδότηση μέσω αρχικής εισαγωγής των νέων και αναπτυσσόμενων επιχειρήσεων στο χρηματιστήριο (IPOs), γ) διαθέσιμη χρηματοδότηση μέσω πληθοπορισμού (crowdfunding) για νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις

Διάγραμμα 2.3: Χρηματοδοτική στήριξη (άτυποι επενδυτές, business angels, venture capitals)

(μέσος όρος σε κλίμακα 0: απόλυτα λάθος ως 10: απόλυτα σωστό)

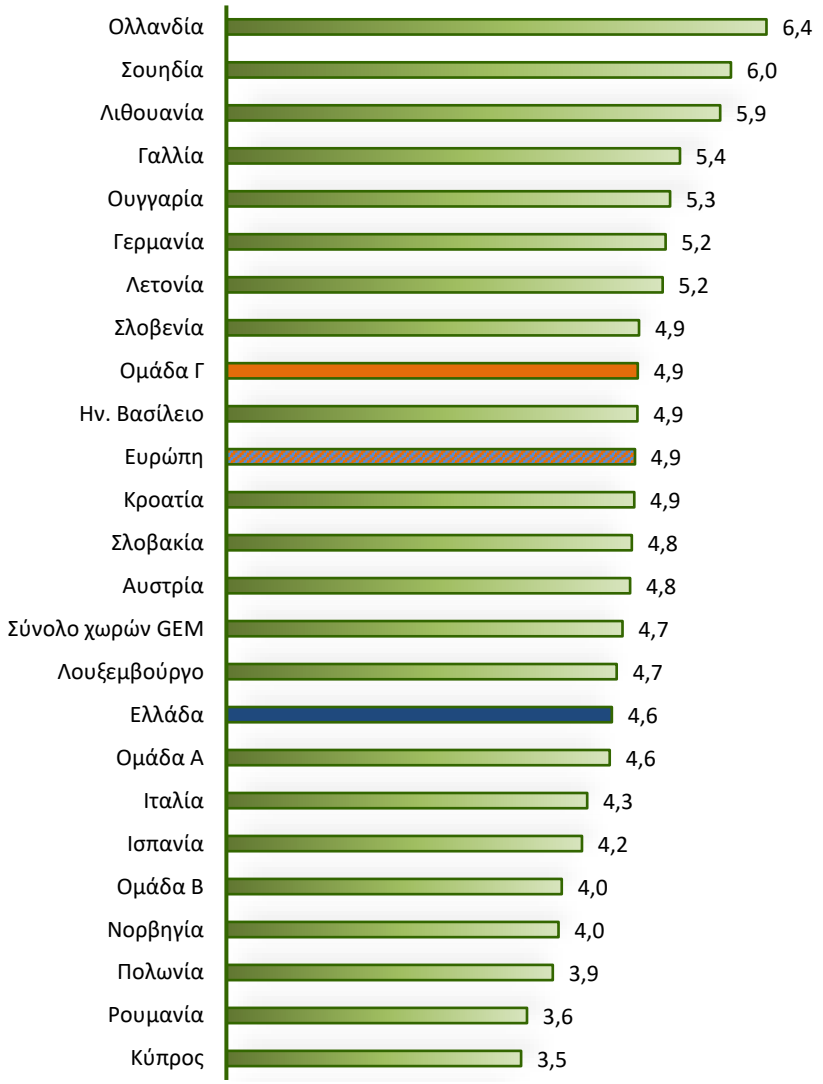

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2022, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Σύγχρονοι μηχανισμοί, όπως ο πληθοπορισμός, οι business angels ή ακόμα και venture funds, φαίνεται να έχουν περιορισμένη διαθεσιμότητα εγχωρίως, ενώ δεν αποκλείεται να είναι και δύσκολη η πρόσβαση σε αυτούς, όπως αξιολογείται από τους εμπειρογνώμονες. Φαίνεται έτσι η περιορισμένη διάθεση σε μηχανισμούς άντλησης κεφαλαίων, πέρα του τραπεζικού δανεισμού και των κρατικών επιδοτήσεων να αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για την ανάπτυξη νεών εγχειρημάτων στην Ελλάδα.

Διάγραμμα 2.4: Χρηματοδοτική στήριξη (IPOs, πληθοπορισμός)

(μέσος όρος σε κλίμακα 0: απόλυτα λάθος έως 10: απόλυτα σωστό)

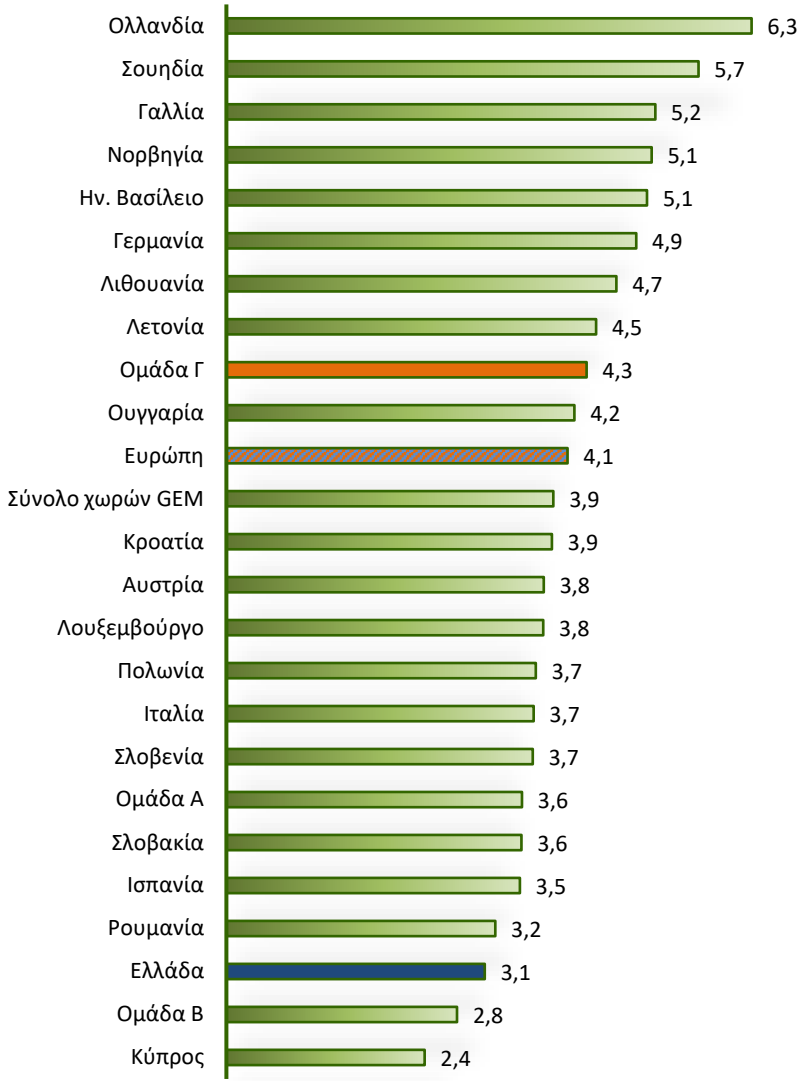

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2022, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Εξίσου χαμηλός φαίνεται να είναι και ο βαθμός διευκόλυνσης χρηματοδότησης και συγκεκριμένα με τη διάθεση και την πρόσβαση σε κεφάλαια για τη στήριξη των νεοιδρυθεισών επιχειρήσεων, αλλά και γενικότερα τη χρηματοοικονομική στήριξη για τα έξοδα έναρξης ενός νέου εγχειρήματος.[18] Η Ελλάδα στο συγκεκριμένο πλέγμα ερωτήσεων συγκέντρωσε μέσο όρο μόλις 4,1 (από 3,8 ένα έτος πριν), επίδοση χαμηλότερη από το μέσο όρο της Ευρώπης (4,6 αμφότερα, Διάγραμμα 2.5). Η απόκλιση από την υπόλοιπη Ευρώπη

[18] Ενδεικτικά, οι ερωτήσεις που τίθενται εδώ αφορούν στην ευκολία όπου ένα επιχειρηματίας μπορεί να (i) λάβει χρηματοδότηση μέσω τραπεζικών δανείων (τραπεζικά δάνεια και λοιποί τραπεζικοί μηχανισμοί) για νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις (ii) προσλάβει υπηρεσίες χρηματοοικονομικής υποστήριξης με λογικό κόστος για νέες και αναπτυσσόμενες εταιρείες, (iii) για έναν επίδοξο επιχειρηματία να εξασφαλίσει αρκετά κεφάλαια για να καλύψει τα έξοδα εκκίνησης και τα πρώτα έξοδα λειτουργίας μια νεοιδρυθείσας επιχείρησης, και (iv) προσελκύσεις επενδυτές/κεφάλαια για να αναπτύξεις μια νέα επιχείρηση μόλις ολοκληρωθεί η φάση εκκίνησης

αναδεικνύει το εγχώριο πρόβλημα σχετικά με τη διάθεση και την πρόσβαση σε κεφάλαια στήριξης που αντιμετωπίζουν οι νεοφυείς επιχειρήσεις και οι εν δυνάμει επιχειρηματίες, πρόβλημα που σε έναν βαθμό ερμηνεύει και τα χαμηλά ποσοστό ανάπτυξης νεών εγχειρημάτων στη χώρα. Τις υψηλότερες επιδόσεις σημειώνουν η Ολλανδία και η Λιθουανία, με μέσο όρο 5,8 και 5,6, αντίστοιχα.

Ωστόσο αξίζει να σημειωθεί ότι για τη στήριξη των επιχειρήσεων έχουν θεσπιστεί σημαντικά χρηματοδοτικά προγράμματα και εργαλεία, τόσο σε ευρωπαϊκό επίπεδο όσο και σε εθνικό επίπεδο. Τα προγράμματα στήριξης των επιχειρήσεων αφορούν σε επενδύσεις που ενισχύουν την πράσινη μετάβαση και την κυκλικότητα, τον ψηφιακό μετασχηματισμό, ενώ αποσκοπούν και στη βελτίωση του ανθρώπινου δυναμικού και την ανάπτυξη καινοτομιών. Από τα εθνικά χρηματοδοτικά εργαλεία ξεχωρίζουν το Εθνικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης 2021-2025[19] και ο Αναπτυξιακός νόμος[20], με σημαντικούς πόρους για την αντιμετώπιση των σύγχρονων προκλήσεων, και τη θωράκιση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων. Χρηματοδοτική στήριξη μπορούν να αντλήσουν οι εγχώριες επιχειρήσεις και από τα συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα, όπως το ΕΣΠΑ 2021-2027[21] και το Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (Ελλάδα 2.0)[22], το οποίο ευθυγραμμίζεται με τις Ειδικές ανά Χώρα Συστάσεις (CSR) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, και διαμορφώνεται βάση των εθνικών προτεραιοτήτων. Συνεπώς, η διαθεσιμότητα χρηματοδοτικών εργαλείων για τη στήριξη της επιχειρηματικότητας έχει καθοριστικό ρόλο, με τη διευκόλυνση ωστόσο της διάθεσης των κεφαλαίων στις επιχειρήσεις να φαίνεται επιτακτική ανάγκη.

Η εικόνα δεν φαίνεται να είναι σημαντικά διαφορετική όσον αφορά στην αξιολόγηση **πολιτικών για την ενθάρρυνση της επιχειρηματικότητας**, με την Ελλάδα να καταγράφει επίδοση 4,8 (έναντι 5,2 το 2021), όσο κα ο μέσος όρος της Ευρώπης αλλά χαμηλότερα από το μέσο όρο των χωρών της Ομάδας Γ (Διάγραμμα **2.6**). Η Λιθουανία καταλαμβάνει την πρώτη θέση ως προς τις εθνικές πολιτικές για τη νέα επιχειρηματικότητα με μέσο όρο 6,1, ενώ σε οριακά χαμηλότερα επίπεδα έπονται η Γαλλία και η Ολλανδία. Οι περιορισμένες επιδόσεις διαχρονικά της χώρας στο συγκεκριμένο πλέγμα ερωτήσεων αναδεικνύουν τη σημασία των πολιτικών στήριξης στην ανάπτυξη νέων εγχειρημάτων.

[19] http://epa.gov.gr/
[20] Ν. 4887/2022
[21] https://www.espa.gr/el/pages/default.aspx
[22] Πηγή: Ελλάδα2.0 - Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας

Διάγραμμα 2.5: Διευκόλυνση Χρηματοδότησης

(μέσος όρος σε κλίμακα 0: απόλυτα λάθος έως 10: απόλυτα σωστό)

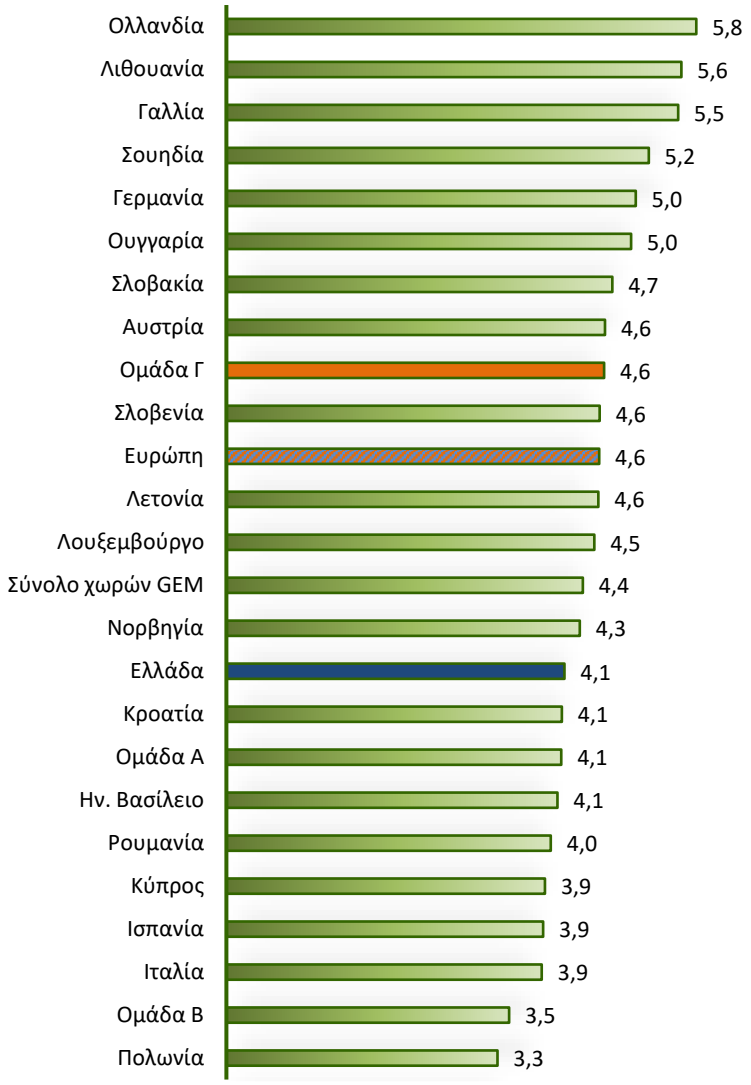

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2022, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Στη συνέχεια ακολουθεί ένα πλέγμα ερωτήσεων που αφορά σε **θέματα επάρκειας πολιτικών για τη μείωση της γραφειοκρατίας και τη συνεκτικότητα της φορολογικής πολιτικής για τις νέες επιχειρήσεις.** Συγκεκριμένα, και παρά τις πολυπληθείς πολιτικές για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της υγειονομικής κρίσης στην εκκίνηση νέων εγχειρημάτων, ο μέσος όρος των απαντήσεων σε αυτό το πλέγμα των

ερωτήσεων είναι 4,3 έναντι 3,8 το 2021, χαμηλότερος από το μέσο όρο των χωρών της Ομάδας Γ (4,7).[23]

Διάγραμμα 2.6: Εθνικές Πολιτικές και Προτεραιότητες για τη νέα επιχειρηματικότητα

(μέσος όρος σε κλίμακα 0: απόλυτα λάθος έως 10: απόλυτα σωστό)

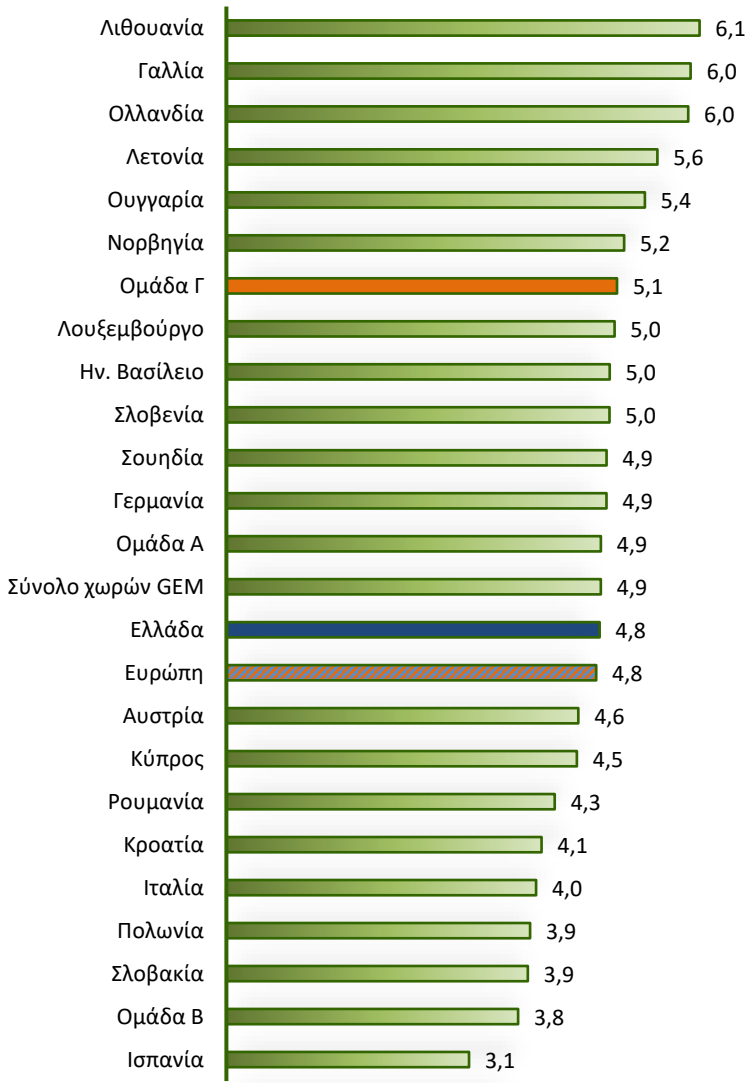

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2022, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Αξίζει να σημειωθεί ότι η επίδοση που συγκεντρώνει η Ευρώπη είναι χαμηλότερη σε αυτό το πλέγμα ερωτήσεων. Την υψηλότερη επίδοση σημειώνουν η Ολλανδία και η Κύπρος, με μέσο όρο 5,7 και 5,5, αντίστοιχα, ενώ τελευταίες στην κατάταξη βρίσκονται η Πολωνία, με 2,91 και η Κροατία, μέσο όρο 2,7. Αξίζει να σημειωθεί ότι και σε αυτήν έρευνα είναι λίγες οι χώρες με

[23] Ενδεικτικά παρατίθεται η ερώτηση: α) Το ύψος της φορολογίας ΔΕΝ αποτελεί εμπόδιο στη δημιουργία και ανάπτυξη των επιχειρήσεων, β) Οι φόροι και οι άλλοι κυβερνητικοί κανονισμοί εφαρμόζονται στις νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις με προβλέψιμο και συνεπή τρόπο, γ) Δεν είναι εξαιρετικά δύσκολο για τις νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις να αντιμετωπίσουν την κυβερνητική γραφειοκρατία, τους κανονισμούς και τις απαιτήσεις αδειοδότησης.

μέσο όρο πάνω από το 5 σε αυτόν τον παράγοντα, εύρημα που αναδεικνύει τη γραφειοκρατία σε βασικό ανασταλτικό παράγοντα επιχειρηματικότητας γενικότερα στην Ευρώπη (Διάγραμμα **2.7**).

Διάγραμμα 2.7: Εθνικές Πολιτικές σε θέματα Γραφειοκρατίας και Φορολογίας

(μέσος όρος σε κλίμακα 0: απόλυτα λάθος έως 10: απόλυτα σωστό)

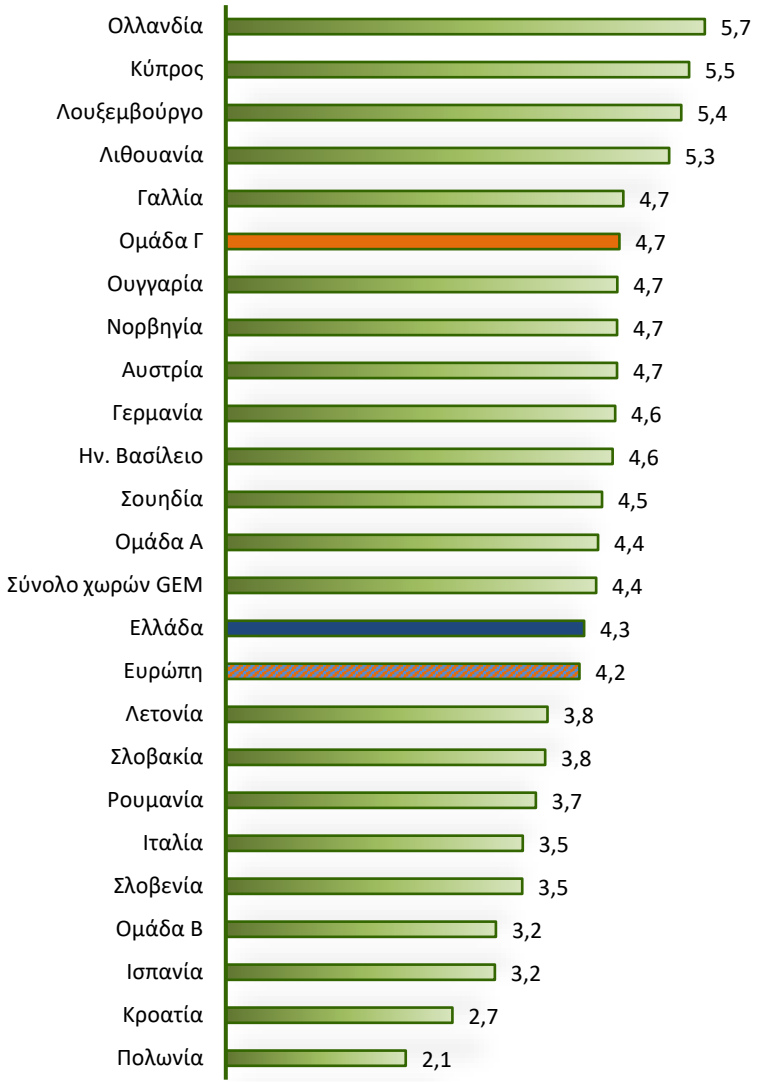

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2022, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Προς αυτή την κατεύθυνση, ενίσχυσης και στήριξης της νέας επιχειρηματικότητας σχεδιάστηκε πρόσφατα η δράση «Πρόγραμμα νέας επιχειρηματικότητας, με έμφαση στην ψηφιακή οικονομία»[24] στο πλαίσιο του ΕΠ Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα & Καινοτομία. Βασικός στόχος είναι η προώθηση της απασχόλησης ανέργων μέσω της δημιουργίας νέων επιχειρήσεων στις 11 λιγότερο Αναπτυγμένες Περιφέρειες (σε όλες τις

[24] https://www.espa.gr/el/pages/ProclamationsFS.aspx?item=6039

περιφέρειες πλην Αττικής και Νοτίου Αιγαίου). Επίσης, πρόσφατα δημοσιεύτηκε μια νέα δράση στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ 2021-2027 και συγκεκριμένα του προγράμματος "ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ 2021-2027», «Ενίσχυση της Ίδρυσης και Λειτουργίας Νέων μικρομεσαίων Επιχειρήσεων»[25]. Η δράση έχει ως στόχο την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας, μέσω της δημιουργίας νέων πολύ μικρών, μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων.

Διάγραμμα 2.8: Κυβερνητικά Προγράμματα στήριξης νέας επιχειρηματικότητας

(μέσος όρος σε κλίμακα 0: απόλυτα λάθος έως 10: απόλυτα σωστό)

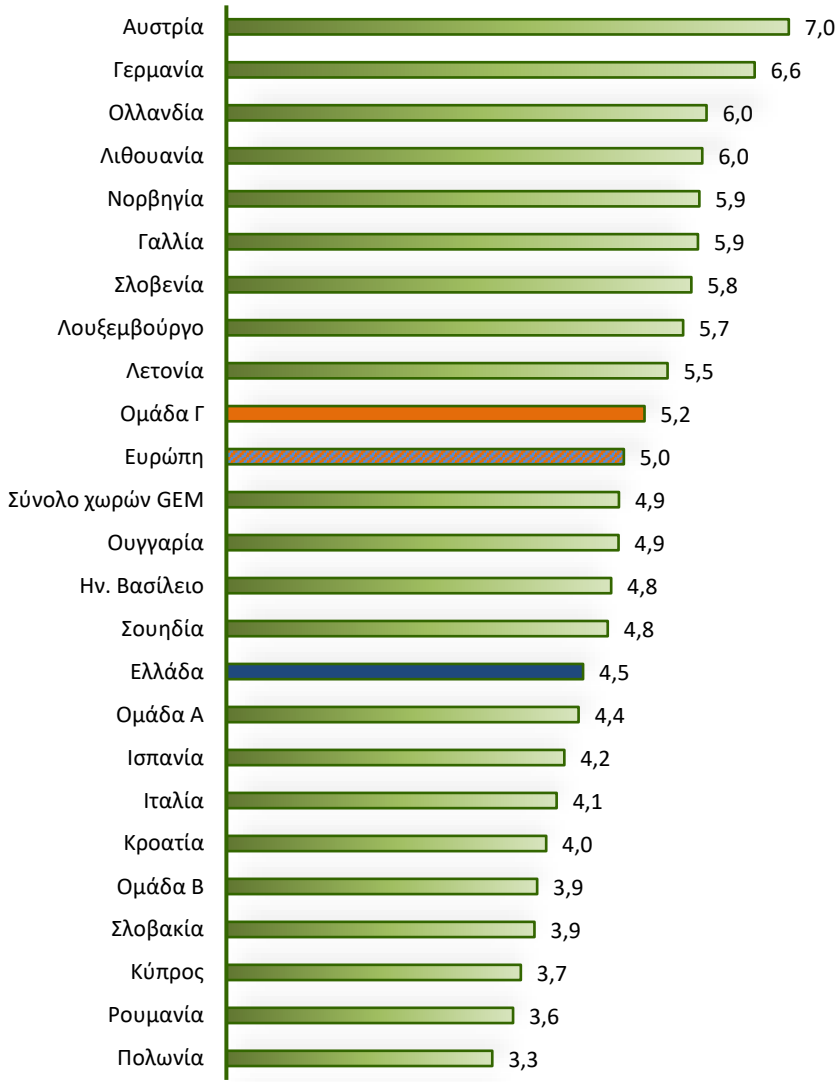

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2022, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

[25] https://21-27.antagonistikotita.gr/nea-programmatistikh-periodos-21-27/

Διάγραμμα 2.9: Εκπαίδευση και Κατάρτιση (Πρωτοβάθμια –Δευτεροβάθμια)

(μέσος όρος σε κλίμακα 0: απόλυτα λάθος έως 10: απόλυτα σωστό)

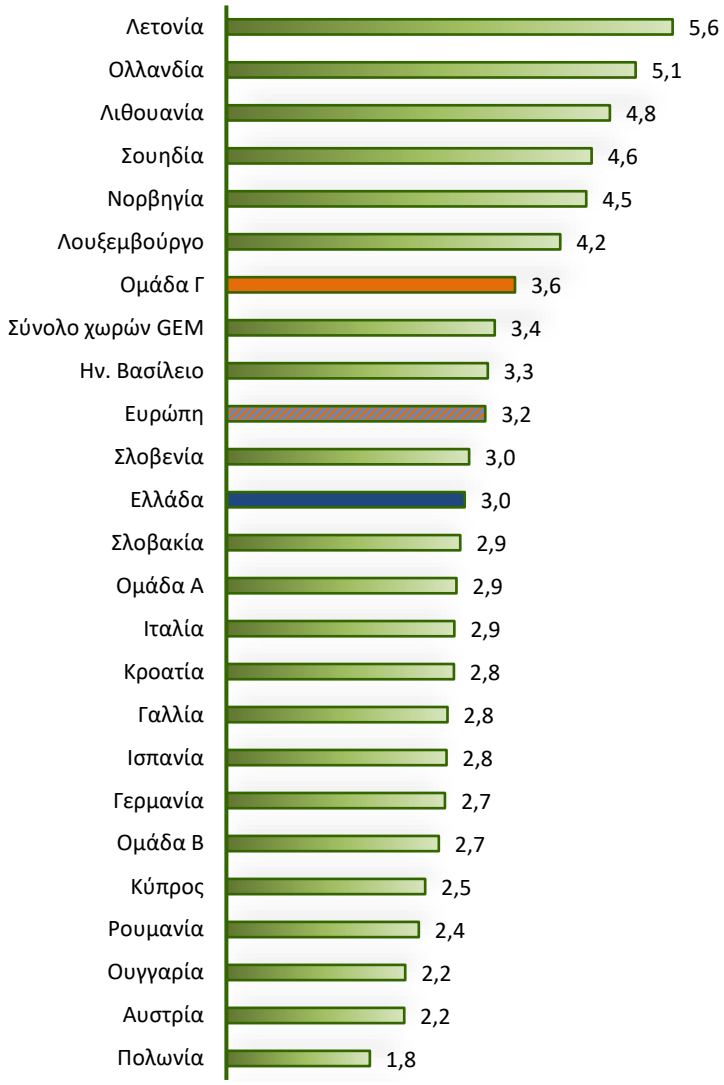

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2022, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Στη συνέχεια, οι εμπειρογνώμονες καλούνται να αξιολογήσουν την εφαρμογή **κυβερνητικών προγραμμάτων στήριξης της επιχειρηματικότητας** τα οποία αφορούν π.χ. σε υπηρεσίες μιας στάσης, θερμοκοιτίδες και γενικώς στην υποστήριξη της νέας επιχειρηματικότητας. Σύμφωνα με τα ευρήματα, η Ελλάδα σημειώνει μια ήπια βελτίωση σε σύγκριση με το 2021, με τον σχετικό δείκτη να ανέρχεται στο 4,5 έναντι 4,3 το 2021, παραμένοντας όμως και πάλι χαμηλότερα του μέσου όρου της Ευρώπης (5,0, Διάγραμμα **2.8**). Και στην περίπτωση των κυβερνητικών προγραμμάτων η Αυστρία, καταλαμβάνει την πρώτη θέση με μέση επίδοση 7,0, ενώ έπονται η Γερμανία (6,6), και η Ολλανδία και η Λιθουανία.

Αναφορικά με την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, η Ελλάδα σημειώνει επίδοση μόλις 3, σε ελαφρώς χαμηλότερα επίπεδα από το μέσο όρο της Ευρώπης και των

χωρών της Ομάδας Γ (3,2 και 3,6, αντίστοιχα).[26] Αξίζει να επισημανθεί ότι σχεδόν σε όλες τις χώρες που συμμετείχαν στην έρευνα, το σύστημα εκπαίδευσης σε αυτές τις βαθμίδες, δεν φαίνεται να συμβάλλει επαρκώς στην προώθηση της επιχειρηματικότητας. Πιο θετικά αξιολογείται το εκπαιδευτικό σύστημα στη Λετονία και την Ολλανδία, οι οποίες αποτελούν και τις μόνες χώρες όπου ο μέσος όρος των απαντήσεων ξεπερνά το 5 (

Διάγραμμα **2.9**).

Διάγραμμα 2.10: Εκπαίδευση και Κατάρτιση (Μεταδευτεροβάθμια)

(μέσος όρος σε κλίμακα 0: απόλυτα λάθος έως 10: απόλυτα σωστό)

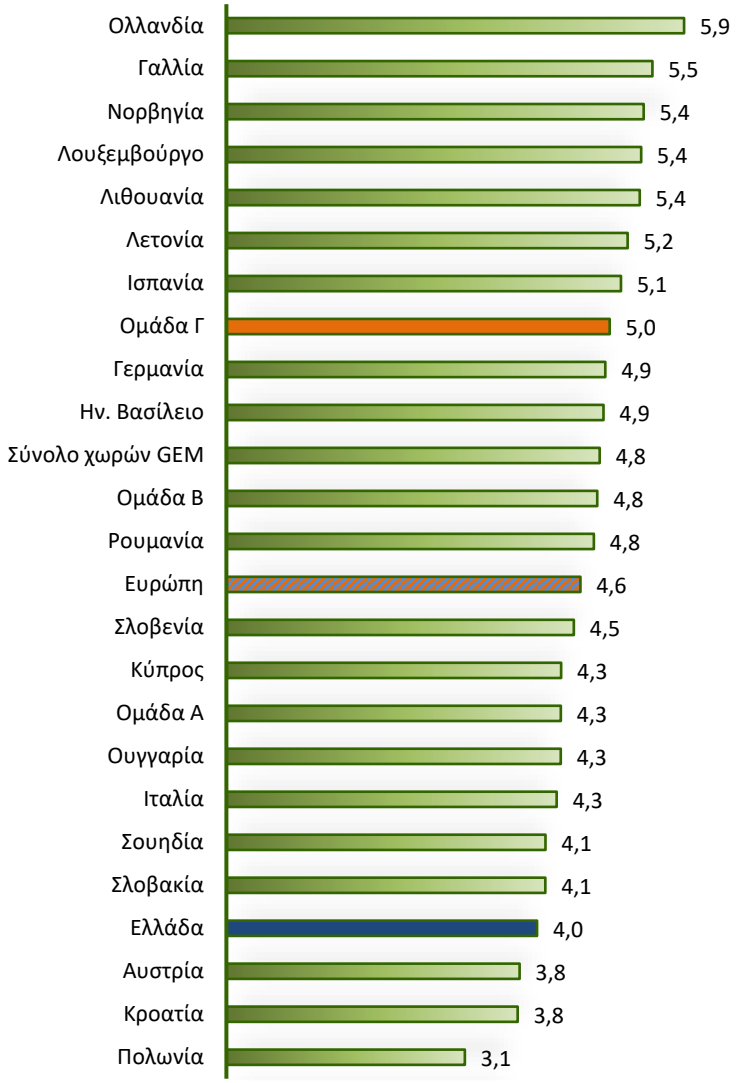

[26] Ενδεικτικές ερωτήσεις: α) Η διδασκαλία στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση παρέχει επαρκή εκπαίδευση σχετικά με τις οικονομικές αρχές της αγοράς, β) Η διδασκαλία στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση προάγει τη δημιουργικότητα, την αυτάρκεια και την πρωτοβουλία, γ) Η διδασκαλία στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση εστιάζει επαρκώς στην επιχειρηματικότητα και στη δημιουργία νέων επιχειρήσεων.

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2022, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Ως προς τ**η συμβολή της μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και κατάρτισης στην επιχειρηματικότητα**, οι εκτιμήσεις των εμπειρογνωμόνων φαίνεται να είναι και εδώ αρνητικές, καθώς η Ελλάδα σημειώνει χαμηλές επιδόσεις, μόλις 4,0, έναντι 4,6 των χωρών της Ευρώπης (Διάγραμμα **2.10**).[27] Η υψηλότερη επίδοση καταγράφεται στην Ολλανδία, με τον μέσο όρο να διαμορφώνεται στο 5,9.

Οι χαμηλές επιδόσεις της χώρας σε θέματα που αφορούν στην επιμόρφωση και κατάρτιση των νέων αναδεικνύουν σε ένα βαθμό και το ζήτημα της δυσκολίας κάλυψης των κενών θέσεων στις επιχειρήσεις. Το ποσοστό κενών θέσεων απασχόλησης ανήλθε στο 1,3% για τον επιχειρηματικό ιστό της χώρας το 2022, από 0,7% και 0,4% το 2021 και το 2020, αντίστοιχα (Διάγραμμα 2.11).

Διάγραμμα 2.11: Κενές θέσεις απασχόλησης στον επιχειρηματικό ιστό, ως ποσοστό των συνολικών θέσεων απασχόλησης

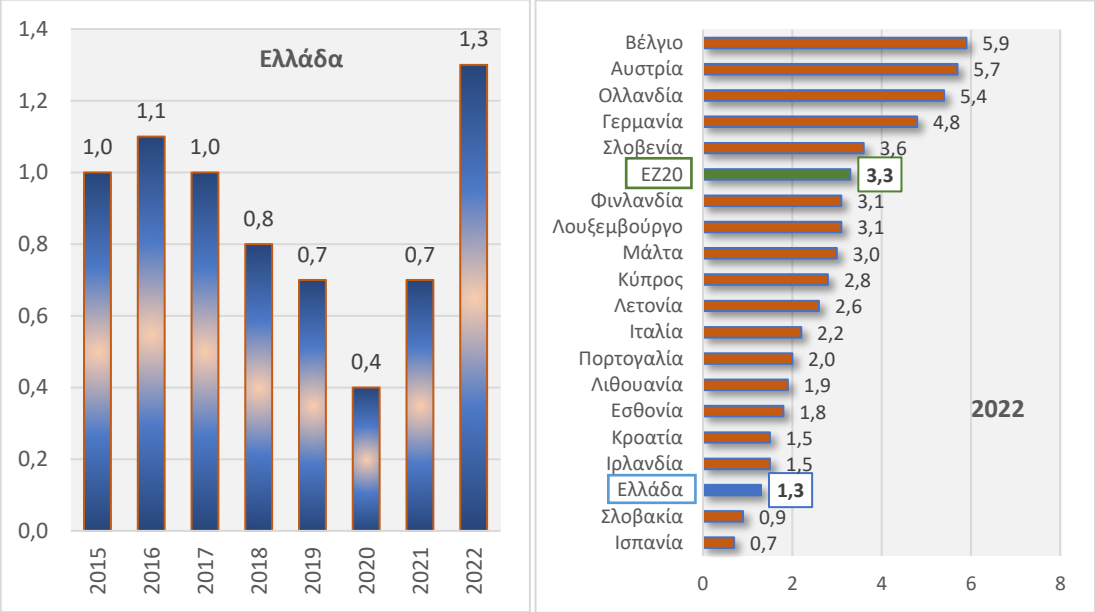

Πηγή: Eurostat

Ωστόσο, παρά την σημαντική ενίσχυση των κενών θέσεων στις εγχώριες επιχειρήσεις, η Ελλάδα εντοπίζεται σε χαμηλότερα επίπεδα από το μέσο όρο της Ευρωζώνης (3,3%). Ενδεχομένως, η ελλιπής και μη στοχευμένη κατάρτιση σε θέματα σύγχρονων προκλήσεων, όπως η πράσινη μετάβαση, η κυκλική οικονομία, η ψηφιοποίηση, αλλά και ενδεχομένως η

[27] Παραδείγματα ερωτήσεων είναι τα εξής: α) Τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης παρέχουν καλή και επαρκή προετοιμασία για τη δημιουργία και ανάπτυξη νέων επιχειρήσεων, β) Το επίπεδο της εκπαίδευσης στη διοίκηση επιχειρήσεων παρέχει καλή και επαρκή προετοιμασία για την ίδρυση και ανάπτυξη νέων επιχειρήσεων, γ) Τα συστήματα επαγγελματικής, τεχνικής, και δια βίου εκπαίδευσης παρέχουν καλή και επαρκή προετοιμασία για την ίδρυση και ανάπτυξη νέων επιχειρήσεων.

περιορισμένη τεχνική εκπαίδευση να ερμηνεύει σε ένα βαθμό τόσο το αποτέλεσμα της έρευνας, όσο και την άνοδο των κενών θέσεων εγχωρίως.

Διάγραμμα 2.12: Μεταφορά Έρευνας & Ανάπτυξης (νέες τεχνολογίες, κρατικές επιδοτήσεις, εγχειρήματα υψηλής τεχνολογίας)

(μέσος όρος σε κλίμακα 0: απόλυτα λάθος έως 10: απόλυτα σωστό)

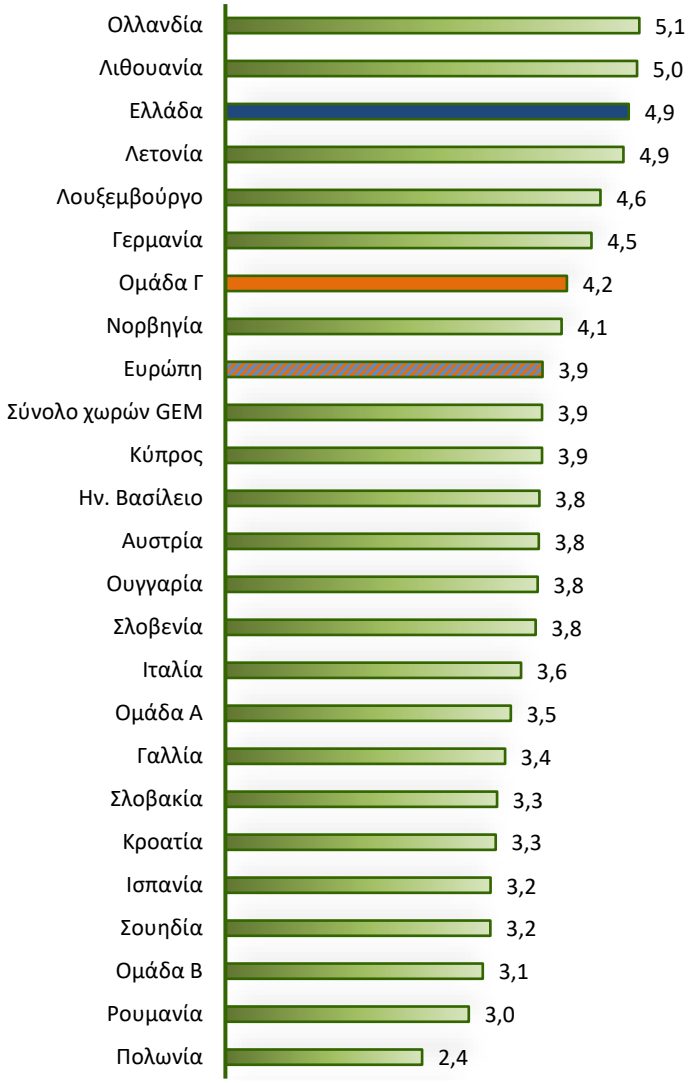

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2022, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Στη συνέχεια, οι εμπειρογνώμονες καλούνται να αξιολογήσουν την **μεταφορά έρευνας και ανάπτυξης** και συγκεκριμένα το πεδίο που αφορά στην υιοθέτηση υψηλής τεχνολογίας στις νέες επιχειρήσεις[28]. Η Ελλάδα εδώ έχει καλή συγκριτικά επίδοση, καθώς καταλαμβάνει την

[28] Ενδεικτικές ερωτήσεις: α) Οι νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις μπορούν να ανταπεξέλθουν στην υιοθέτηση της σύγχρονης τεχνολογίας, β) Υφίστανται επαρκείς κρατικές επιδοτήσεις προς τις νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις για την υιοθέτηση σύγχρονης τεχνολογίας, γ) Η επιστημονική και τεχνολογική βάση υποστηρίζει αποτελεσματικά τη δημιουργία εγχειρημάτων παγκόσμιας κλάσης βασισμένων σε νέες τεχνολογίες, σε τουλάχιστον ένα θεματικό πεδίο.

3η θέση μεταξύ των εξεταζόμενων χωρών, σημειώνοντας μία από τις υψηλότερες επιδόσεις της, και υψηλότερα από τον μέσο όρο της Ευρώπης (3,9). Στην πρώτη θέση βρίσκεται και πάλι η Ολλανδία με μέσο όρο 5,1 και η Λιθουανία, με 5,0 (Διάγραμμα **2.12**).

Διάγραμμα 2.13: Μεταφορά Έρευνας & Ανάπτυξης (σύνδεση πανεπιστημίων με επιχειρήσεις, πρόσβαση σε έρευνα και τεχνολογία, στήριξη ανθρώπινου δυναμικού)

(μέσος όρος σε κλίμακα 0: απόλυτα λάθος έως 10: απόλυτα σωστό)

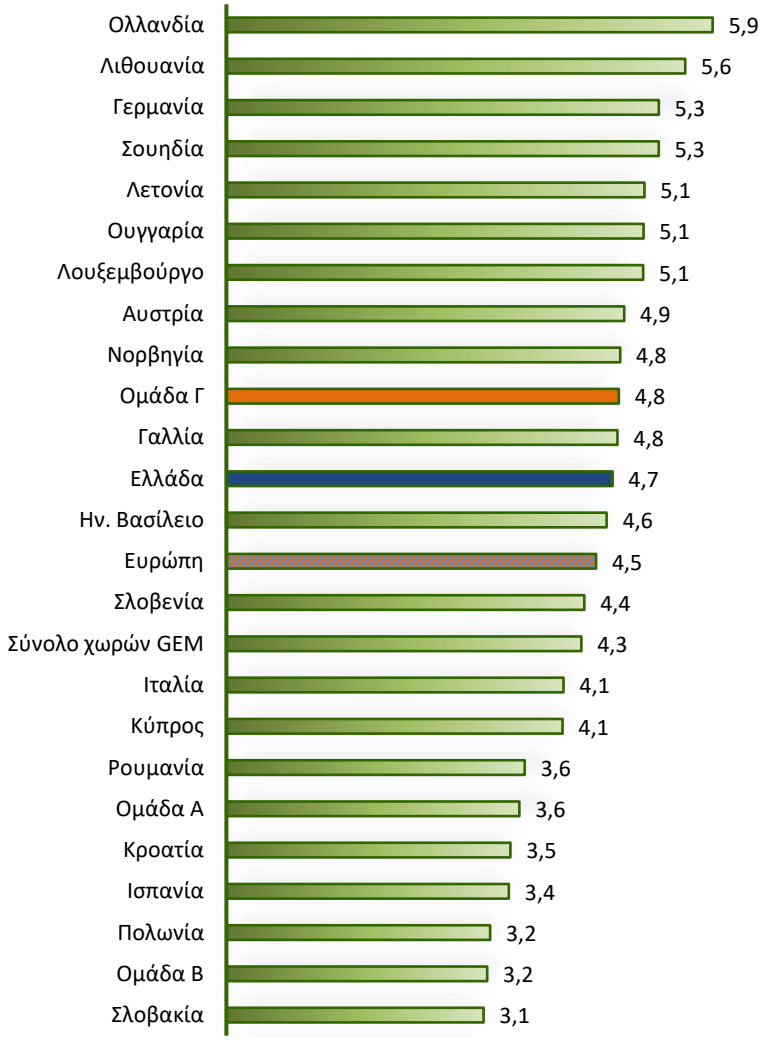

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2022, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Τα ευρήματα είναι επίσης ενθαρρυντικά σε θέματα που αφορούν στην επιστημονική υποστήριξη και την πρόσβαση σε έρευνα των νέων και αναπτυσσόμενων επιχειρήσεων, με την Ελλάδα να συγκεντρώνει μέσο όρο 4,7, επίδοση υψηλότερη από της Ευρώπης (4,5), αν

και ελαφρώς χαμηλότερη από την Ομάδα υψηλού εισοδήματος[29] (4,8, Διάγραμμα 2.13). Τις υψηλότερες επιδόσεις καταγράφουν η Ολλανδία και η Λιθουανία, με 5,9 και 5,6, αντίστοιχα.

Οι σχετικά καλές επιδόσεις της χώρας σε θέματα μεταφοράς έρευνας και ανάπτυξης αναδεικνύουν και τα σημαντικά περιθώρια βελτίωσης που υπάρχουν σε θέματα διασύνδεσης πανεπιστημίων και ερευνητικών για τη διάχυση επιστημονικής γνώσης, την ανάπτυξη τμημάτων έρευνας και ανάπτυξης καθώς και τη στήριξη του ανθρώπινου δυναμικού των επιχειρήσεων με εξειδικευμένο και επιστημονικά καταρτισμένο προσωπικό.

Στη συνέχεια, οι εμπειρογνώμονες καλούνται να απαντήσουν σε ένα πλέγμα ερωτήσεων που αφορά στην **επάρκεια των εμπορικών υποδομών και υπηρεσιών** για τη στήριξη της επιχειρηματικότητας, με την έννοια της διαθεσιμότητας υποστηρικτικών υπηρεσίες για τη λειτουργία των επιχειρήσεων (consulting, τραπεζικές, νομικές, λογιστικές υπηρεσίες, κλπ.)[30]. Η εικόνα της Ελλάδας συγκριτικά με τις υπόλοιπες χώρες είναι δυσμενής, καθώς ο μέσος όρος απαντήσεων μόλις που ανέρχεται στο 5,6 (υψηλότερο από το 5,1 του 2021) κατατάσσοντας τη χώρα χαμηλότερα από το μέσο όρο της Ευρώπης και της Ομάδα Γ(5,7, αμφότερα, Διάγραμμα **2.14**). Οι υψηλότερες επιδόσεις καταγράφονται στη Λετονία, 6,6, ενώ σε ελαφρώς χαμηλότερα επίπεδα έπονται η Νορβηγία και η Λιθουανία.

Η εικόνα φαίνεται να είναι βελτιωμένη σε θέματα εγχώριας αγοράς, λόγω ενδεχομένως και της διαδικασίας αλλαγών που συμβαίνουν σε επιμέρους αγορές προϊόντων/υπηρεσιών καθώς φαίνεται να δημιουργούνται ευκαιρίες σε βαθμό ανάλογο με τις άλλες χώρες, και με πιο ώριμες ίσως αγορές.[31] Έτσι η Ελλάδα, συγκεντρώνει μέσο όρο 5,0 επίδοση ωστόσο που την κατατάσσει σε ελαφρώς χαμηλότερα επίπεδα από την Ευρώπη (5,2). Στην 1η θέση της σχετικής κατάταξης βρίσκεται η Λετονία με μέσο όρο 7,1 (Διάγραμμα **2.15**).

[29] Ενδεικτικά παρατίθενται οι ερωτήσεις: α) Νέα τεχνολογική και επιστημονική γνώση μεταδίδεται αποτελεσματικά από τα πανεπιστήμια και τα ερευνητικά κέντρα προς νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις, β) Οι νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις απολαμβάνουν πρόσβαση σε νέες έρευνες και τεχνολογία στον ίδιο βαθμό με τις μεγάλες, καθιερωμένες επιχειρήσεις, γ) Διατίθεται επαρκής υποστήριξη σε μηχανικούς και επιστήμονες προκειμένου οι ιδέες τους να εμπορευματοποιηθούν μέσω νέων και αναπτυσσόμενων επιχειρήσεων.

[30] Παραδείγματα ερωτήσεων για τη συγκεκριμένη κατηγορία είναι τα εξής: α) Είναι εύκολο για τις νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις να έχουν πρόσβαση σε καλούς υπεργολάβους, προμηθευτές και συμβούλους, β) Είναι εύκολο για τις νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις να έχουν πρόσβαση σε σωστές επαγγελματικές νομικές και λογιστικές υπηρεσίες, γ) Είναι εύκολο για τις νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις να

[31] Ενδεικτικές ερωτήσεις: α) Οι αγορές αγαθών και υπηρεσιών ανάμεσα σε επιχειρήσεις (business to business) μεταβάλλονται δραματικά χρόνο με το χρόνο, β) Οι αγορές καταναλωτικών αγαθών και υπηρεσιών μεταβάλλονται δραματικά χρόνο με το χρόνο.

Διάγραμμα 2.14: Εμπορική και Επαγγελματική Υποδομή

(μέσος όρος σε κλίμακα 0: απόλυτα λάθος έως 10: απόλυτα σωστό)

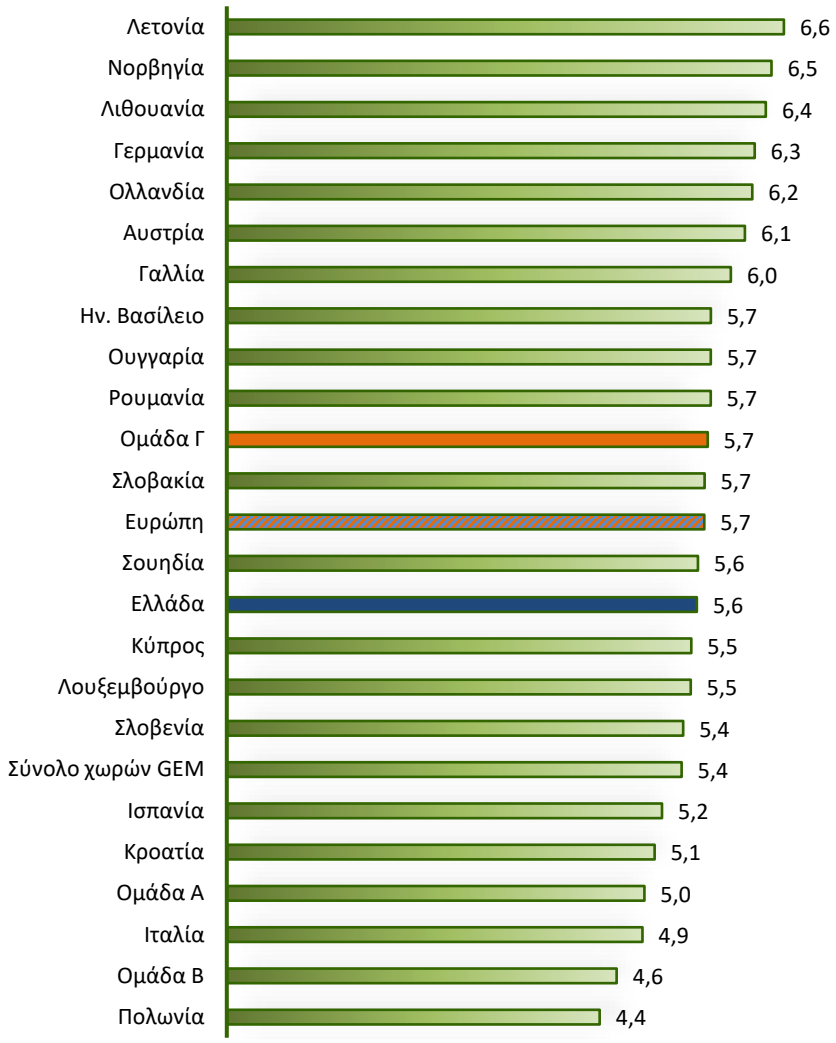

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2022, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Διάγραμμα 2.15: **Εγχώριες Αγορές (Δυναμική – μεταβαλλόμενες αγορές)**

(μέσος όρος σε κλίμακα 0: απόλυτα λάθος έως 10: απόλυτα σωστό)

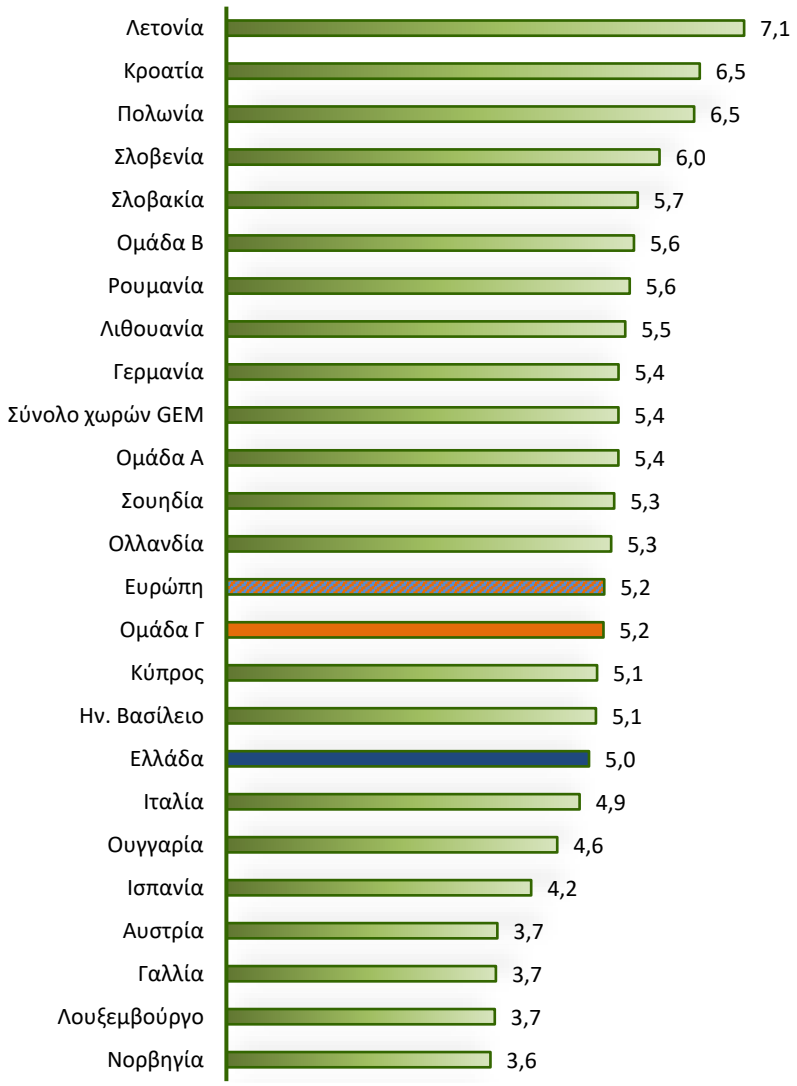

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2022, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Τα ευρήματα φαίνεται να διαφοροποιούνται σε θέματα που αφορούν στην είσοδο νέων επιχειρήσεων στην αγορά, καθώς η χώρα εξακολουθεί να βρίσκεται στην τέταρτη θέση από το τέλος της κατάταξης, με μέσο όρο 4,7 έναντι 4,8 στην Ευρώπη[32] (Διάγραμμα **2.16**). Αξίζει να σημειωθεί ότι λίγες χώρες σημειώνουν επιδόσεις άνω του 5, με την Ολλανδία και τη Λιθουανία να πρωτοπορούν και εδώ με μέσο όρο στο 6,4 και 5,7, αντίστοιχα.

[32] Παραδείγματα ερωτήσεων είναι τα εξής: α) Οι νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις μπορούν εύκολα να εισέλθουν σε νέες αγορές, β) Οι νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις μπορούν να επωμιστούν το κόστος εισόδου στην αγορά, γ) Οι νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις μπορούν να εισέλθουν στις αγορές χωρίς να εμποδίζονται αδίκως από τις ήδη υπάρχουσες επιχειρήσεις.

Διάγραμμα 2.16: **Εγχώριες Αγορές (Διευκόλυνση Εισόδου)**

(μέσος όρος σε κλίμακα 0: απόλυτα λάθος έως 10: απόλυτα σωστό)

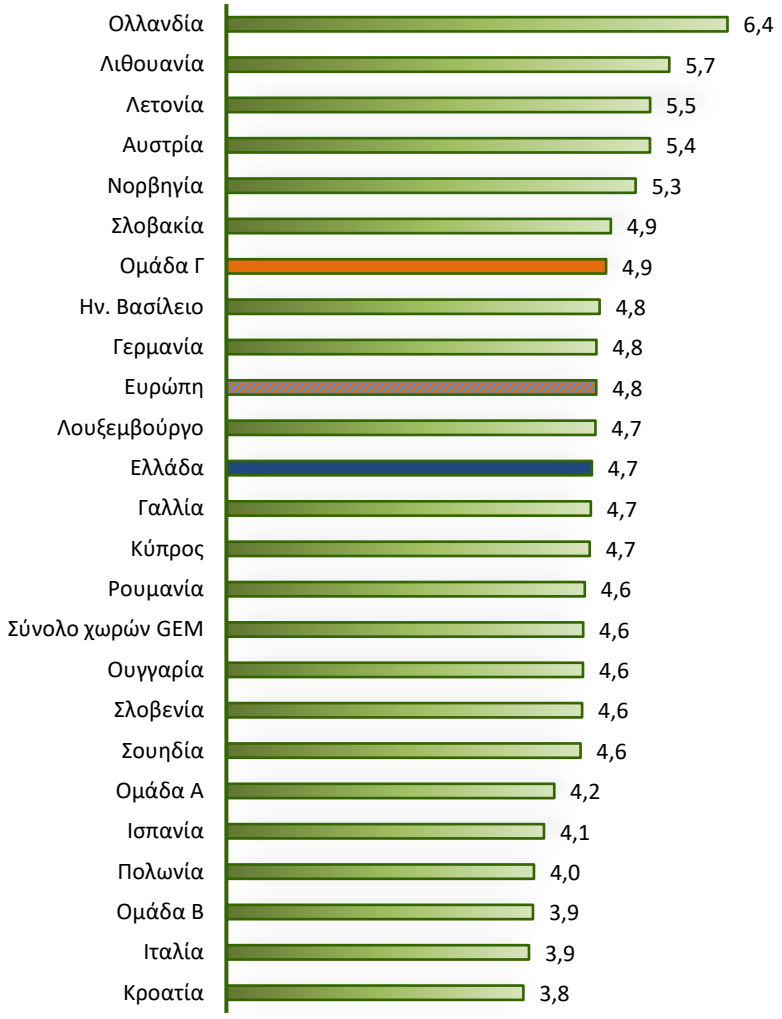

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2022, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Στη συνέχεια ακολουθεί ένα πλέγμα ερωτήσεων που αφορά σ**την πρόσβαση των νέων επιχειρήσεων σε υλικές υποδομές** όπως είναι τα τηλεπικοινωνιακά δίκτυα, το νερό, το ηλεκτρικό ρεύμα, αλλά και το κόστος των παροχών αυτών. Τα ευρήματα της έρευνας δίνουν σχετικά καλύτερη εικόνα για τη χώρα, αν και πάλι η Ελλάδα φαίνεται να υστερεί. Συγκεκριμένα, η χώρα με μέσο όρο απαντήσεων στο 5,8, κατατάσσεται χαμηλότερα από το μέσο όρο της Ευρώπης και των χωρών της Ομάδας Γ (6,3 και 6,5, αντίστοιχα,[33], Διάγραμμα **2.17**). Η Λιθουανία εντοπίζεται στην πρώτη θέση ως προς την επίδοσή της, με το μέσο όρο

[33] Ενδεικτικές ερωτήσεις: α) Η δαπάνη για πρόσβαση σε επικοινωνίες (τηλέφωνο, διαδίκτυο κλπ.) δεν είναι ιδιαίτερα υψηλή για τις νέες ή αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις, β) Μια νέα ή αναπτυσσόμενη επιχείρηση μπορεί να αποκτήσει πρόσβαση στις επικοινωνίες (τηλέφωνο, διαδίκτυο) περίπου σε μια εβδομάδα, γ) Οι νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις μπορούν να ανταπεξέλθουν στο κόστος βασικών τους αναγκών (αέριο, νερό, ηλεκτρικό ρεύμα, αποχέτευση).

των απαντήσεων να διαμορφώνεται στο 7,7, ενώ ακολουθούν σε ελαφρώς χαμηλότερα επίπεδα η Αυστρία (7,4) και η Νορβηγία, με 7,3.

Διάγραμμα 2.17: Πρόσβαση σε Υλικές Υποδομές

(μέσος όρος σε κλίμακα 0: απόλυτα λάθος έως 10: απόλυτα σωστό)

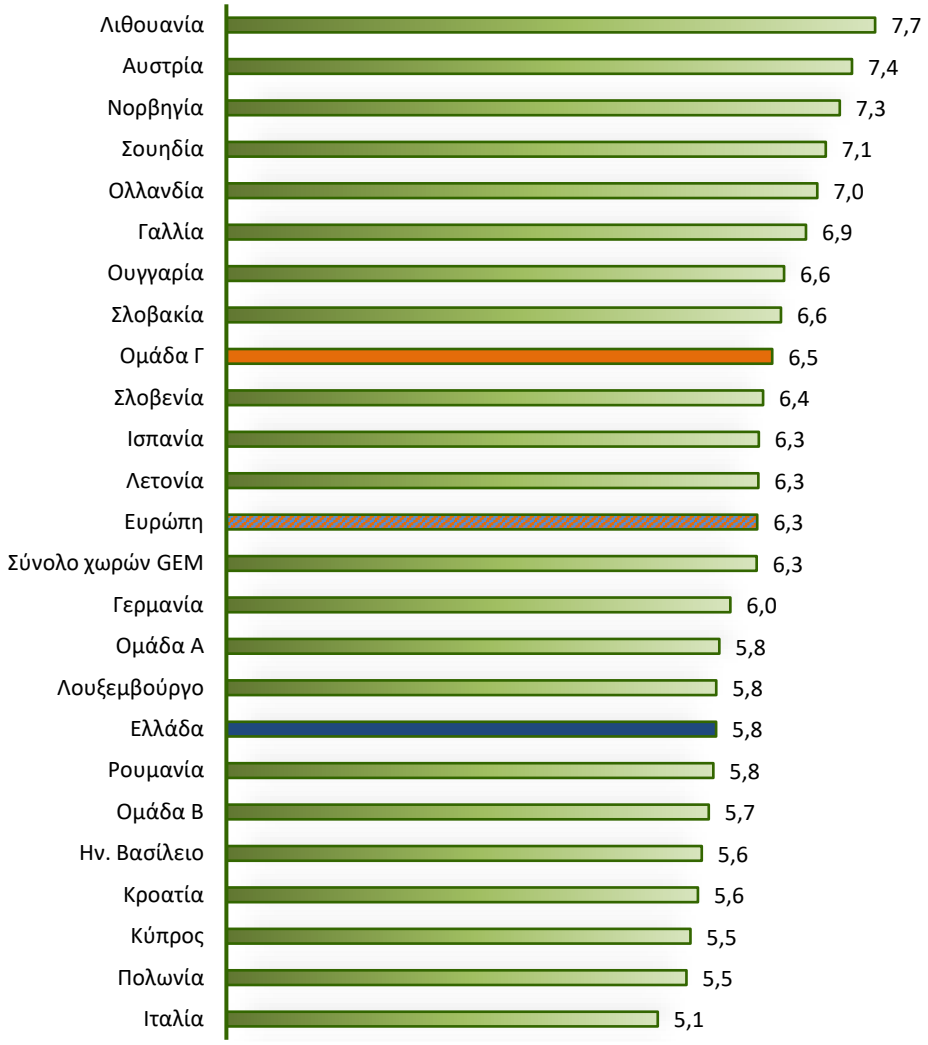

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2022, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Τέλος, οι εμπειρογνώμονες κλήθηκαν να αξιολογήσουν θέματα αναφορικά με **τα πολιτισμικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά της εθνικής κουλτούρας**, με τις εκτιμήσεις τους να είναι μάλλον αρνητικές. Συγκεκριμένα, ο μέσος όρος των απαντήσεων διαμορφώνεται στο 4,3, ελαφρώς χαμηλότερος σε σχέση με το 20, (4,6), ενώ είναι μικρότερος συγκριτικά με την Ευρώπη και την Ομάδα Γ (4,5 και 5,0, αντίστοιχα).[34] Σε αυτό το πλέγμα ερωτήσεων εξετάζεται

[34] Παραδείγματα ερωτήσεων είναι τα εξής: α) Η εθνική κουλτούρα δίνει έμφαση στην αυτάρκεια, την αυτονομία και την ατομική πρωτοβουλία, β) Η εθνική κουλτούρα ενθαρρύνει την ανάληψη επιχειρηματικού κινδύνου (risk taking), γ) Η εθνική κουλτούρα ενθαρρύνει τη δημιουργικότητα και την καινοτομία.

κατά πόσο η εθνική κουλτούρα ενθαρρύνει την ανάληψη επιχειρηματικού κινδύνου, τη δημιουργικότητα και την καινοτομία, κλπ. με τα ευρήματα να κατατάσσουν την Ελλάδα στις τελευταίες θέσεις (Διάγραμμα **2.18**). Οι υψηλότερες επιδόσεις εντοπίζονται στη Λιθουανία, με τον μέσο όρο απαντήσεων να ανέρχεται στο 6,4, ενώ ακολουθεί η Ολλανδία (6,2).

Διάγραμμα 2.18: Πολιτισμικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά

(μέσος όρος σε κλίμακα 0: απόλυτα λάθος έως 10: απόλυτα σωστό)

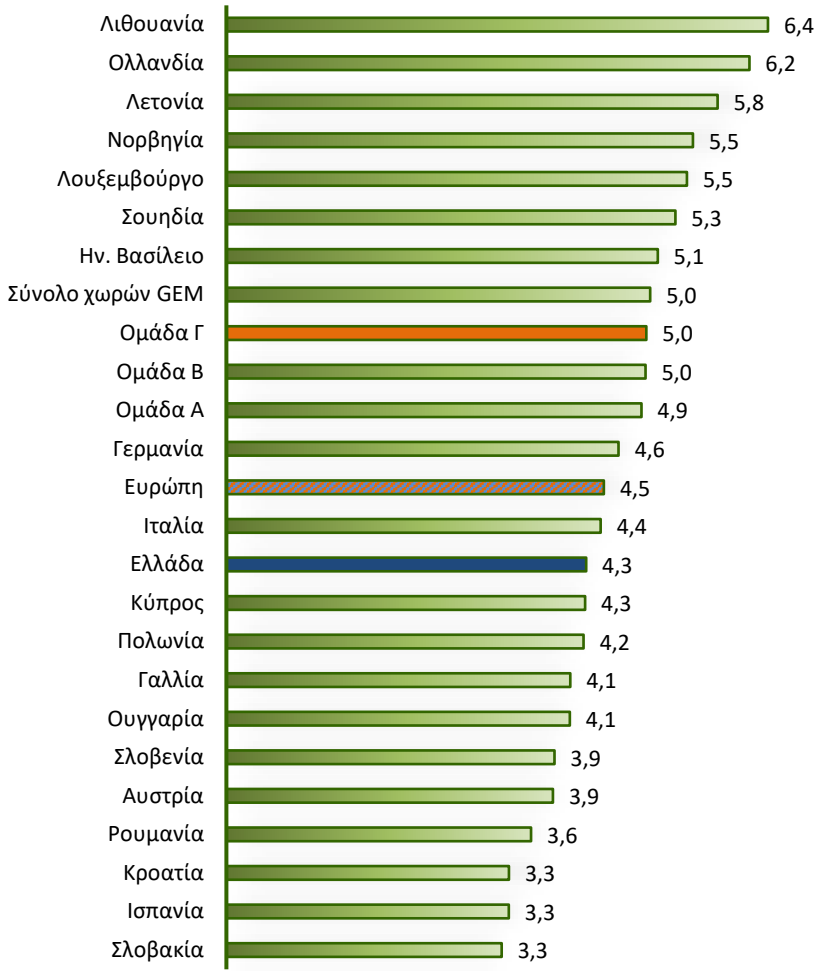

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2022, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Συνοψίζοντας την ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας **αναδεικνύεται γενικά μια βελτίωση σχεδόν σε όλους τους δείκτες σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος**. Αναλυτικά, στους τομείς που αφορούν στην πρόσβαση σε υλικές υποδομές, σε υπηρεσίες στήριξης της επιχειρηματικότητας, αναφορικά με εμπορικές και επαγγελματικές υποδομές σημειώθηκε η μεγαλύτερη βελτίωση. Ενισχυμένες επιδόσεις καταγράφηκαν και στους δείκτες που αφορούν θέματα εγχώριας αγοράς, καθώς και σε θέματα εκπαίδευσης και κατάρτισης. Σημαντικά εμπόδια στην επιχειρηματικότητα, τα οποία ωστόσο, παρουσιάζουν τάση βελτίωσης σε σχέση με τις προηγούμενες χρονιές, αφορούν στην αδυναμία υλοποίησης νέων

εγχειρημάτων υψηλής τεχνολογίας αλλά και συνεργασίας εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων για την τεχνολογική και επιστημονική υποστήριξη των νεών εγχειρημάτων. Επίσης, βελτίωση σημειώθηκε στην τελευταία έρευνα και σε δείκτες που σχετίζονται με θέματα χρηματοδότησης όσο και στις υλικές υποδομές, σε υπηρεσίες στήριξης της επιχειρηματικότητας, αναφορικά με εμπορικές και επαγγελματικές υποδομές (Διάγραμμα **2.19**).

Σε κάθε περίπτωση ωστόσο, η συνολική εικόνα που προκύπτει από τις απαντήσεις των εμπειρογνωμόνων αναδεικνύει μια μάλλον χαμηλή δυναμική της εγχώριας επιχειρηματικότητας που οφείλεται κυρίως σε μακροχρόνιες, δομικές/διαρθρωτικές αδυναμίες της χώρας, βεβαίως τα τελευταία χρόνια φαίνεται να εξαλείφονται σε ένα μικρό βαθμό. Ενδεχομένως και η ανασχετική επίδραση στην έναρξη νέων εγχειρημάτων που είχε η πανδημική κρίση, να συνέβαλε σε έναν βαθμό στην διατήρηση αυτών των αδυναμιών. Από την άλλη θα μπορούσε να ειπωθεί, ότι η υγειονομική κρίση δημιούργησε νέες ανάγκες για προϊόντα και υπηρεσίες, οι οποίες ωστόσο από ό,τι φαίνεται καλύφθηκαν από τις ήδη υπάρχουσες επιχειρήσεις. **Παράγοντες που επιδρούν ανασταλτικά στην ενίσχυση της επιχειρηματικότητας σχετίζονται με την ιδιαίτερα περιορισμένη διαθεσιμότητα μηχανισμών χρηματοδότησης, και η εκπαίδευση και η κατάρτιση, καθώς και Κυβερνητικά Προγράμματα στήριξης νέας επιχειρηματικότητας**

Διάγραμμα 2.19: Επιδόσεις εγχώριου επιχειρηματικού περιβάλλοντος σε όλες τις διαστάσεις, για τα έτη 2021 -2022

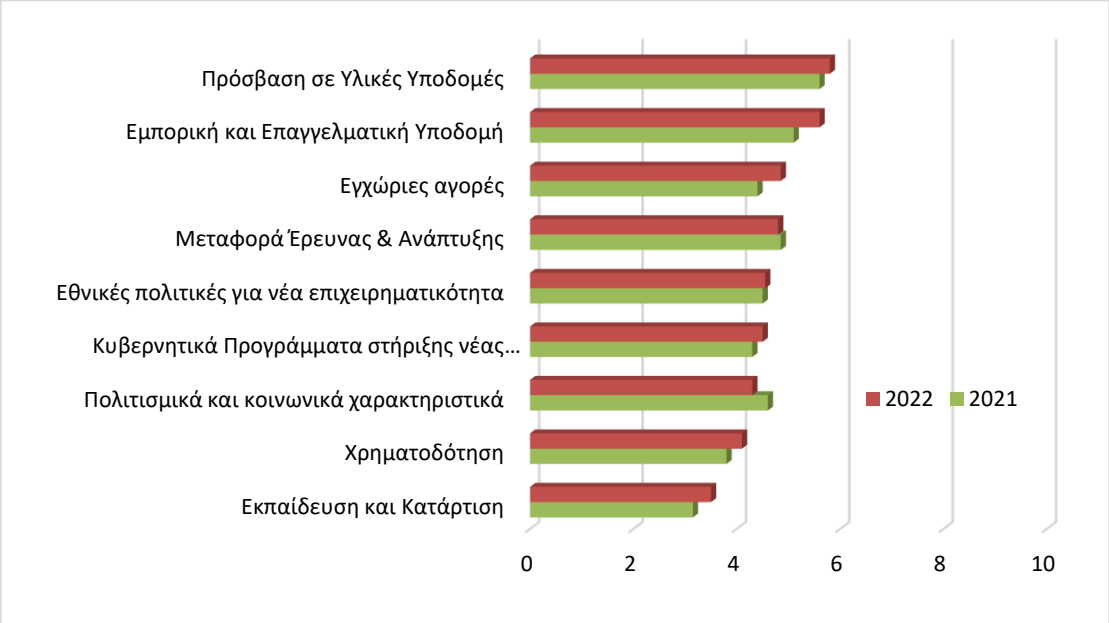

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2021, 2022, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Εξάλλου με βάση την έρευνα, οι εμπειρογνώμονες εκτιμούν ότι οι σημαντικότεροι παράγοντες που μπορούν να τονώσουν την επιχειρηματική δράση στην Ελλάδα είναι:

- Η διάθεση χρηματοδότησης και κατ' επέκταση η δημιουργία ρευστότητας αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες για την ανάπτυξης νέων επιχειρήσεων. Συγκεκριμένα, η διάθεση και η δυνατότητα άντλησης κεφαλαίων από τα τομεακά προγράμματα του νέου ΕΣΠΑ 2021-2027, τα προγράμματα επιδότησης ταμείου ανάκαμψης, καθώς και από τις διευκολύνσεις του νέου αναπτυξιακού νόμου που αναμένεται να προωθήσουν σημαντικά την επιχειρηματικότητα στη χώρα.
- Η διάθεση προηγμένων τεχνολογικών υπηρεσιών και γενικότερα ο ψηφιακός μετασχηματισμός των επιχειρήσεων, που την διετία 2020-2021 αποτέλεσε μονόδρομο για τη βιωσιμότητα τους διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην προώθηση της εγχώριας επιχειρηματικότητας
- Εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό με κατάλληλη επαγγελματική κατάρτιση για την υποστήριξη και ανάπτυξη καινοτόμων προϊόντων και υπηρεσιών

Σύμφωνα με τους εμπειρογνώμονες οι σημαντικότερες δράσεις για τη βελτίωση της επιχειρηματικότητας στη χώρα θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν:

- Σταθερότητα του φορολογικού συστήματος, δίκαιες πολιτικές φορολόγησης και βελτίωση του θεσμικού και ρυθμιστικού πλαισίου
- Εκσυγχρονισμός δικαστικού συστήματος, με επιτάχυνση των διαδικασιών απονομής δικαιοσύνης, με διαφάνεια.
- Ψηφιοποίηση διαδικασιών και γενικότερα εκσυγχρονισμό της δημόσιας διοίκησης και των αρμοδίων αρχών για την εξάλειψη της γραφειοκρατίας
- Σύνδεση πανεπιστημίων και ερευνητικών κέντρων με τον επιχειρηματικό ιστό με στόχο τη διάχυση γνώσης, ανάπτυξης καινοτομίας και μεταφορά τεχνογνωσίας για τη στήριξη νέων εγχειρημάτων

Τέλος, οι εμπειρογνώμονες κλήθηκαν να αναφέρουν μία κυβερνητική ενέργεια που θεωρούν ότι έχει επηρεάσει **αρνητικά την επιχειρηματικότητα** στη χώρα από την έναρξη της πανδημίας, με τους περισσότερους από αυτούς να δηλώνουν ότι **η επιβολή περιοριστικών μέτρων στη λειτουργία των επιχειρήσεων, καθώς και τα οριζόντια μέτρα στήριξης των επιχειρήσεων** αποτέλεσαν μάλλον εμπόδιο στην τόνωση της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα. Από την άλλη ωστόσο, **η ψηφιοποίηση των διαδικασιών τόσο στο δημόσιο τομέα όσο και στις υπηρεσίες του ιδιωτικού τομέα, η δυνατότητα τηλεργασίας και οι φοροαπαλλαγές έχουν επηρεάσει θετικά την επιχειρηματικότητα** στη χώρα από την έναρξη της πανδημίας.

2.2 Ο ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Στην τρέχουσα ενότητα του κεφαλαίου παρουσιάζεται ο δείκτης εθνικού πλαισίου επιχειρηματικότητας (National Entrepreneurship Context Index - NECI). Ο δείκτης εθνικού πλαισίου επιχειρηματικότητας αποτελεί έναν σύνθετο ενιαίο δείκτη, ο οποίος αξιολογεί το εγχώριο επιχειρηματικό περιβάλλον βάσει των απαντήσεων που έχουν δώσει οι εμπειρογνώμονες στις επιμέρους κατηγορίες ερωτήσεων. Με βάση λοιπόν αυτόν η Ελλάδα, εντοπίζεται στη μέση της κατάταξης, καθώς συγκεντρώνει μέσο όρο 4,6 έναντι 4,4 το 2020. επίδοση που την κατατάσσει σε χαμηλότερα επίπεδα από την Ευρώπη, αλλά και το μέσο όρο των χωρών της Ομάδας Γ (4,7 και 5,0, αντίστοιχα, Διάγραμμα 2.18). Ξεχωρίζουν η Ολλανδία και η Λιθουανία με μέσο όρο απαντήσεων στο 5,9 και 5,8, αντίστοιχα.

Διάγραμμα 2.20: Κατάταξη χωρών με βάση τον Δείκτη NECI, 2022

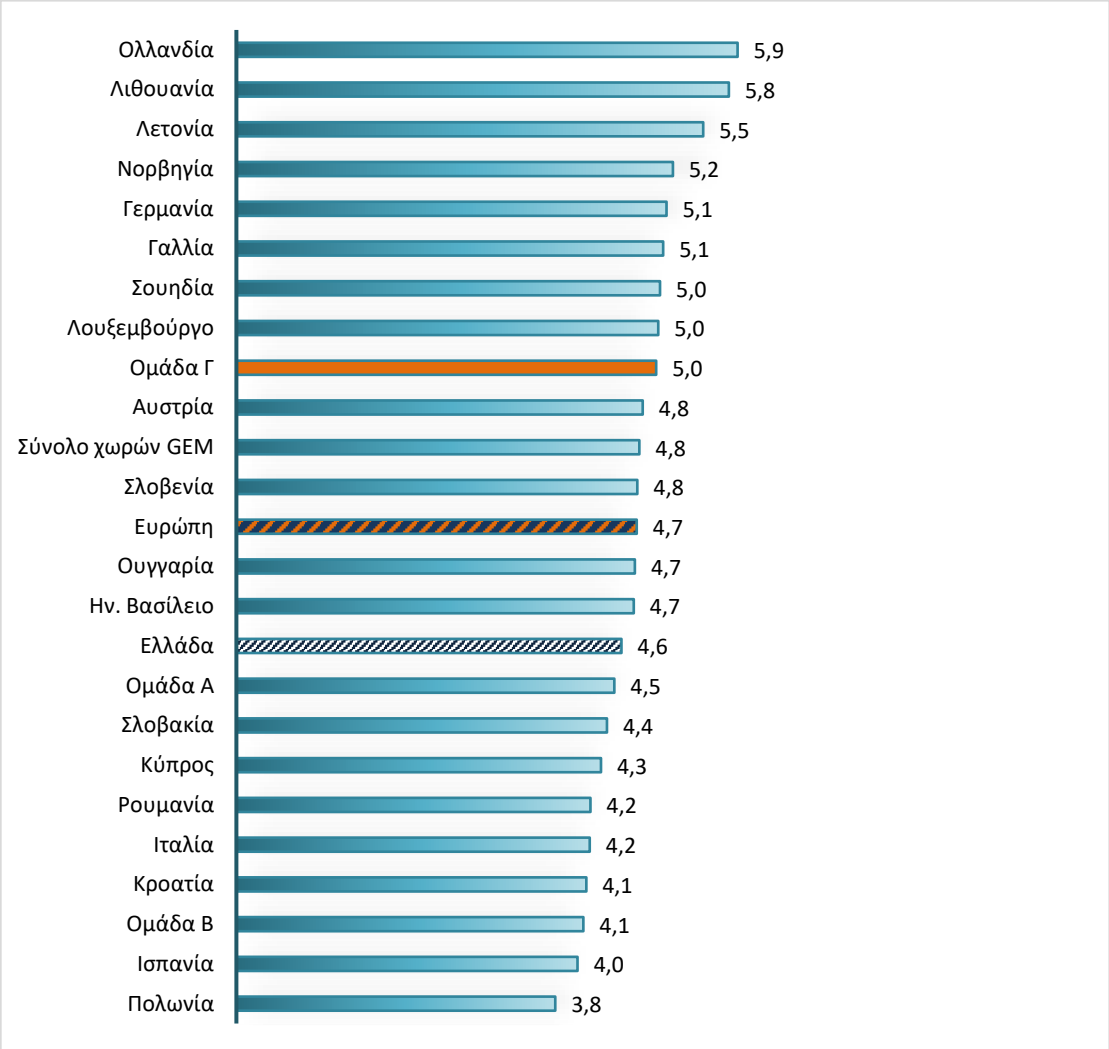

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2022, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

2.3 ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ ΤΟΥ COVID19

Στη παρούσα ενότητα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας των εμπειρογνωμόνων σε ερωτήσεις που αφορούν στην αποκλιμάκωση της πανδημικής κρίσης, εξετάζοντας κυρίως τον βαθμό στον οποίο οι επιχειρήσεις έχουν προσαρμοστεί στα νέα μεταπανδημικά δεδομένα και αν θεωρούν ότι έχουν ανακάμψει σε επίπεδα προ πανδημίας.

Έτσι λοιπόν, αναφορικά με το βαθμό ανάκτησης της οικονομικής δραστηριότητας σε επίπεδα προ πανδημίας, η Ελλάδα συγκεντρώνει μέσο όρο 5,3, επίδοση που την κατατάσσει σε ελαφρώς χαμηλότερα από την Ευρώπη και τις χώρες της Ομάδας Γ (5,5 και 5,7, αντίστοιχα). Τα ευρήματα που αφορούν στη βελτίωση σε θέματα ψηφιακών ικανοτήτων είναι πιο ενθαρρυντικά, με το μέσο όρο να ανέρχεται στο 6,7, και πάλι ωστόσο χαμηλότερα από την Ευρώπη και τις χώρες της Ομάδας Γ. Η επιβολή μέτρων περιορισμού των μετακινήσεων των εργαζομένων, καθώς και η περιορισμένη λειτουργία του λιανικού εμπορίου για αρκετούς μήνες φαίνεται ότι οδήγησε τις επιχειρήσεις στον να υιοθετήσουν – βιαίως είναι η αλήθεια - νέους τρόπους λειτουργίας, μέσω της ψηφιοποίησης των υπηρεσιών τους σε όλες τις χώρες[35]. Η εικόνα στην ερώτηση που αφορά την πρόσληψη εργαζομένων είναι μάλλον αποθαρρυντική, καθώς η Ελλάδα συγκεντρώνει μέσο όρο 5,4, χαμηλότερα και πάλι από την Ευρώπη και τις χώρες της Ομάδας Γ (5,9 και 5,7, αντίστοιχα).

Παρά τις κρατικές παρεμβάσεις για την υποστήριξη των εγχώριων επιχειρήσεων έναντι των επιπτώσεων της πανδημίας με δράσεις για την απασχόληση, παροχή κεφαλαίων για την αναβάθμιση και τον εκσυγχρονισμό των ψηφιακών υποδομών, καθώς και παροχή κεφαλαίου κίνησης, οι επιχειρήσεις, σύμφωνα με τις απαντήσεις των εμπειρογνωμόνων, δεν φαίνεται να έχουν ανακτήσει πλήρως την οικονομική τους δραστηριότητα. Αντιθέτως, η ανάγκη για τεχνολογικό εξοπλισμό και αναβάθμιση των ψηφιακών δεξιοτήτων (ηλεκτρονικό εμπόριο, ψηφιακές πλατφόρμες προώθησης προϊόντων και υπηρεσιών, τηλεργασία, ανάπτυξη δικτύων κ.α) φαίνεται ότι ήταν πιο έντονη, με τις επιχειρήσεις να προσαρμόζονται σχετικά πιο γρήγορα.

Τέλος, οι εμπειρογνώμονες κλήθηκαν να αξιολογήσουν κατά πόσο οι επιχειρήσεις προχώρησαν από τις παγκόσμιες σε τοπικές αλυσίδες εφοδιασμού, με τα ευρήματα για την Ελλάδα να δείχνουν ήπια μετατόπιση, καθώς ο μέσος όρος ανέρχεται στο 5,4, όταν ο αντίστοιχος δείκτης για την Ευρώπη και τις χώρες της Ομάδας Γ ήταν 5,0 και 5,1, αντίστοιχα.

[35] Παραδείγματα ερωτήσεων α) ένας σημαντικός αριθμός νέων και αναπτυσσόμενων επιχειρήσεων μπορεί να αντέξει το κόστος της ψηφιοποίησης που απαιτείται λόγω της πανδημίας για να γίνει μια επιχείρηση αρκετά ανταγωνιστική, και β) ένας σημαντικός αριθμός νέων και αναπτυσσόμενων επιχειρήσεων υιοθετούν την τηλεργασία ως αποτέλεσμα της πανδημίας του COVID-19.

Πίνακας 2.1: ΑΠΟΚΛΙΜΑΚΩΣΗ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ COVID19

(μέσος όρος σε κλίμακα 0: απόλυτα λάθος έως 10: απόλυτα σωστό)

Χώρα/Ομάδα χωρών	Οικονομική δραστηριότητα[36]	Ψηφιακές ικανότητες[37]	Προσλήψεις απασχολούμενων[38]	Αλυσίδες εφοδιασμού[39]
Αυστρία	6,1	7,5	6,9	4,5
Γαλλία	6,1	7,0	6,7	5,1
Γερμανία	5,4	6,9	5,5	4,6
Ελλάδα	**5,3**	**6,7**	**5,4**	**5,1**
Ην. Βασίλειο	5,0	6,9	5,2	5,0
Ισπανία	4,5	7,1	4,8	4,5
Ιταλία	5,3	6,6	5,4	5,2
Κροατία	5,7	6,9	6,1	5,3
Κύπρος	4,9	7,4	5,2	4,7
Λετονία	6,3	8,8	4,3	4,9
Λιθουανία	7,4	8,0	7,5	5,3
Λουξεμβούργο	5,3	6,2	5,6	5,0
Νορβηγία	7,3	8,1	7,3	4,3
Ολλανδία	6,5	7,1	6,2	4,8
Ουγγαρία	5,8	7,3	6,6	5,2
Πολωνία	4,7	6,9	5,9	4,8
Ρουμανία	5,5	7,0	5,7	5,4

[36] Ερώτηση: Οι περισσότερες επιχειρήσεις έχουν ανακτήσει την οικονομική τους δραστηριότητα στα προ της πανδημίας επίπεδα
[37] Ερώτηση: Οι περισσότερες επιχειρήσεις έχουν βελτιώσει τις ψηφιακές τους ικανότητες με σκοπό την οικονομική τους ανάκαμψη μετά από την πανδημία
[38] Ερώτηση: Οι προσλήψεις εργαζομένων από τις επιχειρήσεις έχουν επανέλθει στα προ της πανδημίας επίπεδα
[39] Ερώτηση: Ως αποτέλεσμα της πανδημίας, οι περισσότερες επιχειρήσεις προχώρησαν από τις παγκόσμιες σε τοπικές αλυσίδες εφοδιασμού

Σλοβακία	5,0	7,0	5,7	5,1
Σλοβενία	6,6	7,6	7,0	5,5
Σουηδία	6,5	7,6	6,4	4,9
Ευρώπη	*5,7*	*7,2*	*5,9*	*5,0*
Ομάδα Α	*4,8*	*6,1*	*4,6*	*5,4*
Ομάδα Β	*4,7*	*6,6*	*4,6*	*5,0*
Ομάδα Γ	*5,5*	*7,1*	*5,7*	*5,1*
Σύνολο χωρών GEM	*5,3*	*6,8*	*5,3*	*5,2*

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2022, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

2.4 ΕΠΙΔΙΩΞΗ ΣΤΟΧΩΝ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΟΗΕ

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται οι επιδόσεις των επιχειρήσεων σε θέματα βιώσιμης ανάπτυξης, όπως προέκυψαν από τις απαντήσεις των ειδικών εμπειρογνωμόνων της χώρας. Αναλυτικά, μέσα από πέντε κατηγορίες ερωτήσεων αξιολογείται η ικανότητα και η προσαρμοστικότητα των επιχειρήσεων στους στόχους του Οργανισμούς Ηνωμένων Εθνών αναφορικά με θέματα κοινωνικής ευθύνης, περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης, πρακτικών βιωσιμότητας, καθώς και με τις οικονομικές επιδόσεις και το θεσμικό πλαίσιο. Στο πλαίσιο που ακολουθεί παρουσιάζονται συνοπτικά οι 17 στόχοι βιώσιμης ανάπτυξης του ΟΗΕ.

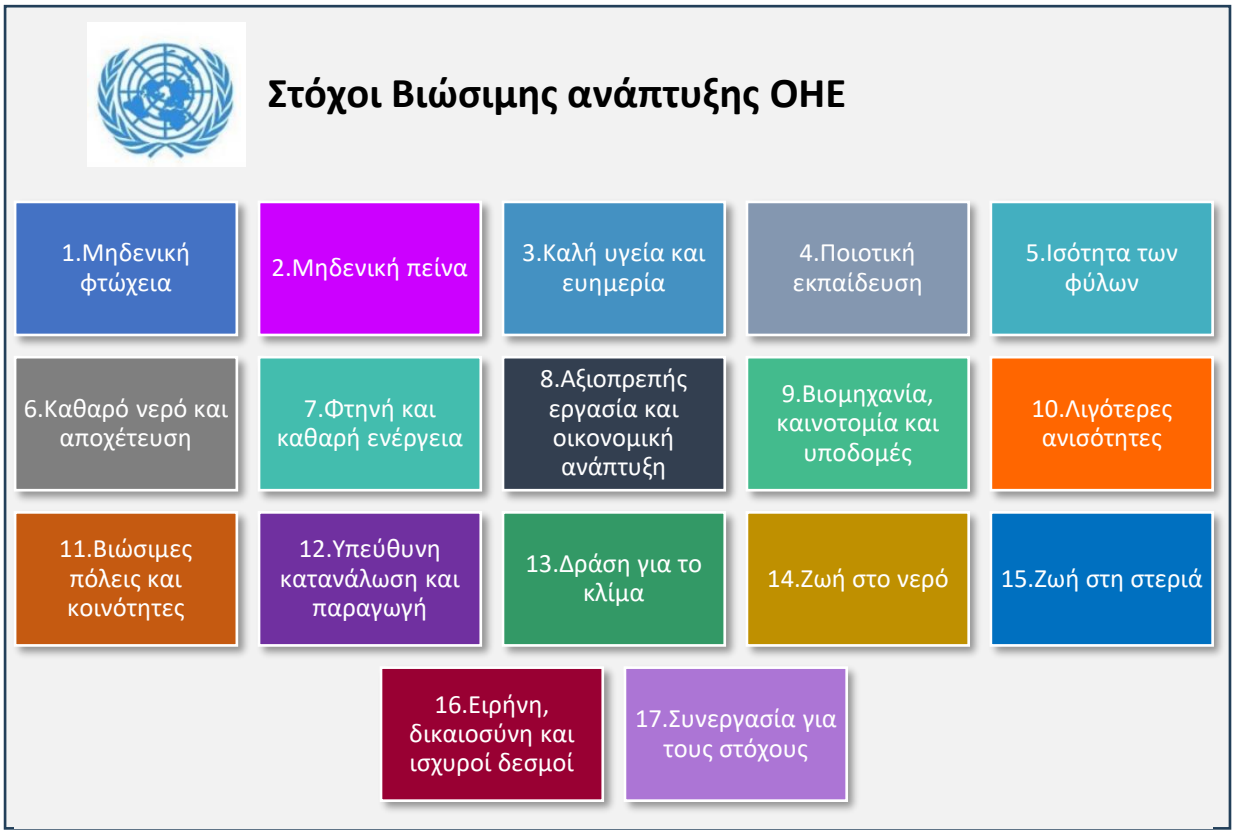

Ο 17 «Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης» αποτυπώνουν τις σύγχρονες παγκόσμιες προκλήσεις, και αποτελούν δράση να ανταποκριθούν αποτελεσματικά όλες οι χώρες στα παγκόσμια προβλήματα. Η Παγκόσμια συμφωνία στοχεύει σε έναν κόσμο (i) χωρίς φτώχεια, πείνα και ανισότητες, (ii) με αξιοπρεπή εργασία και καλή εκπαίδευση, (iii) ειρηνικό και (iv) χωρίς την απειλή της κλιματικής αλλαγής. Αποβλέπει σε έναν κόσμο που μέσα από τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης θα μεριμνά για τις ανάγκες όχι μόνο της σημερινής γενιάς, αλλά και των μελλοντικών γενεών.

Αρχικά, οι εμπειρογνώμονες καλούνται να αξιολογήσουν το επιχειρηματικό περιβάλλον ως προς την κοινωνική ευθύνη σε θέματα χρηματοδότησης, κερδοφορίας και αρχών λειτουργίας τους. Σε αυτό το πλέγμα ερωτήσεων η Ελλάδα συγκεντρώνει μέσο όρο 5,3, όσο και η Ευρώπη αλλά ελαφρώς χαμηλότερα από τις χώρες της Ομάδας Γ (5,5, Διάγραμμα 2.21). Τις υψηλότερες επιδόσεις καταγράφουν η Νορβηγία και η Γαλλία, με μέσο όρο 5,7 και 5,4 αντίστοιχα, ενώ στον αντίποδα εντοπίζονται η Ρουμανία (3,9) και η Πολωνία (4,1).

Διάγραμμα 2.21: Κοινωνική ευθύνη[40]

(μέσος όρος σε κλίμακα 0: απόλυτα λάθος έως 10: απόλυτα σωστό)

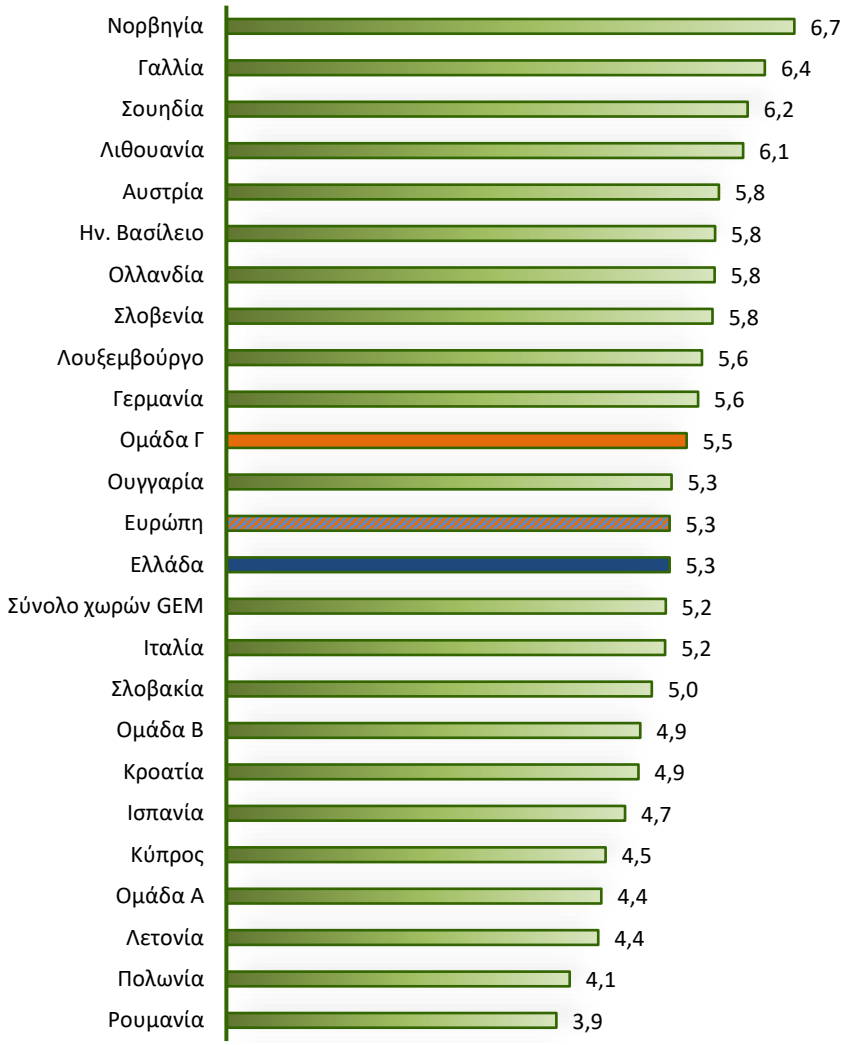

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2022, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

[40] Μέσος όρος των απαντήσεων στις εξής ερωτήσεις: (i) Οι νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις δίνουν ολοένα και περισσότερο προτεραιότητα στην κοινωνική τους συνεισφορά αντί να επικεντρώνονται αποκλειστικά στο κέρδος και τη δημιουργία πλούτου, (ii) Οι νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις ενσωματώνουν τις αρχές της κοινωνικής ευθύνης στις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες, και (iii) Οι επενδυτές ενδιαφέρονται ιδιαίτερα για τη χρηματοδότηση νέων επιχειρήσεων που εστιάζουν στην κοινωνική ευθύνη

Η εικόνα είναι απογοητευτική και στην περίπτωση των οικονομικών επιδόσεων και των ευκαιριών, καθώς ο εγχώριος δείκτης, για την Ελλάδα διαμορφώθηκε μόλις στο 5,0, με την Ευρώπη, ωστόσο και τις χώρες της Ομάδας Γ να μην απέχουν πολύ, καθώς ο σχετικός δείκτης ανέρχεται στο 5,1 και 5,2 αντίστοιχα (Διάγραμμα 2.22). Αξίζει να σημειωθεί ότι σε αυτό το πλέγμα ερωτήσεων γενικά οι επιδόσεις είναι σε όλες τις χώρες χαμηλές, καθώς οι περισσότερες χώρες εντοπίζονται με μέσο όρο κάτω του 6. Εξαίρεση σε αυτό αποτελούν η Λιθουανία και η Νορβηγία, που σημειώνουν και τις υψηλότερες επιδόσεις (6,5 και 6,2 αντίστοιχα).

Διάγραμμα 2.22: Οικονομικές επιδόσεις και ευκαιρίες[41]

(μέσος όρος σε κλίμακα 0: απόλυτα λάθος έως 10: απόλυτα σωστό)

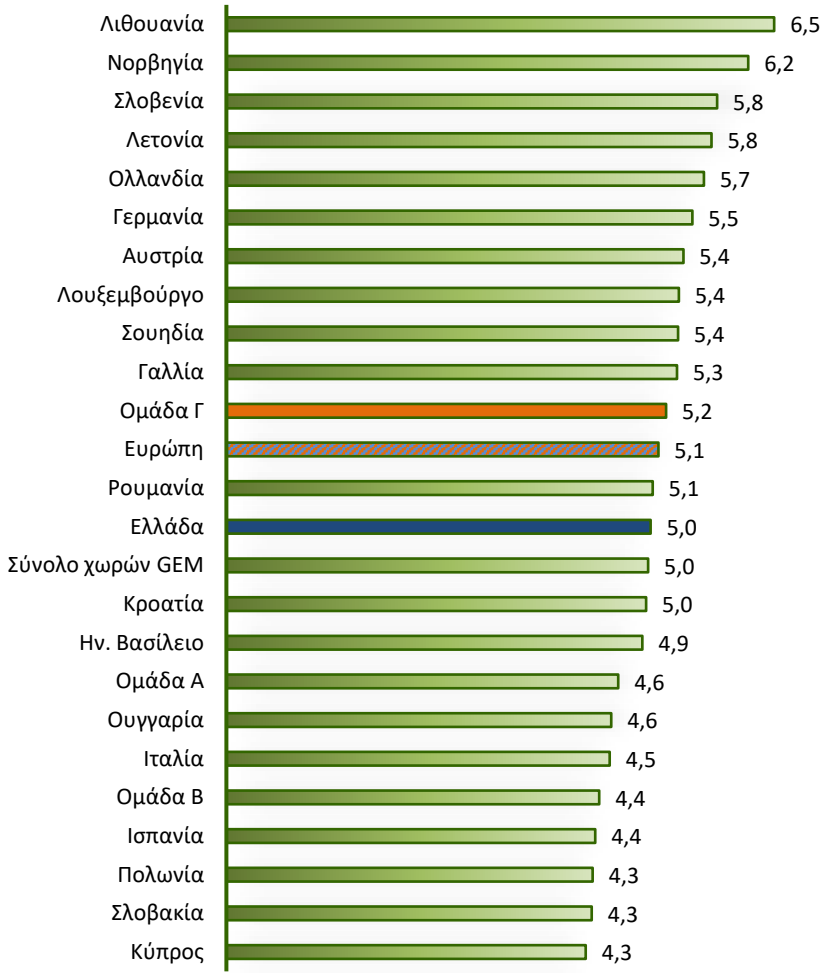

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2022, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

[41] Μέσος όρος των απαντήσεων στις εξής ερωτήσεις: (i) Οι επιχειρήσεις θεωρούν την καταβολή φόρων ως μέρος της κοινωνικής τους ευθύνης, (ii) Οι επενδυτές και τα ενδιαφερόμενα μέρη είναι ικανοποιημένοι από τις οικονομικές επιδόσεις των εταιρειών στις οποίες έχουν επενδύσει, και (iii) Οι νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις που ιδρύονται από μέλη μειονοτικών ομάδων έχουν τις ίδιες οικονομικές ευκαιρίες με τις άλλες νέες επιχειρήσεις

Διάγραμμα 2.23: Περιβαλλοντική ευαισθησία[42]

(μέσος όρος σε κλίμακα 0: απόλυτα λάθος έως 10: απόλυτα σωστό)

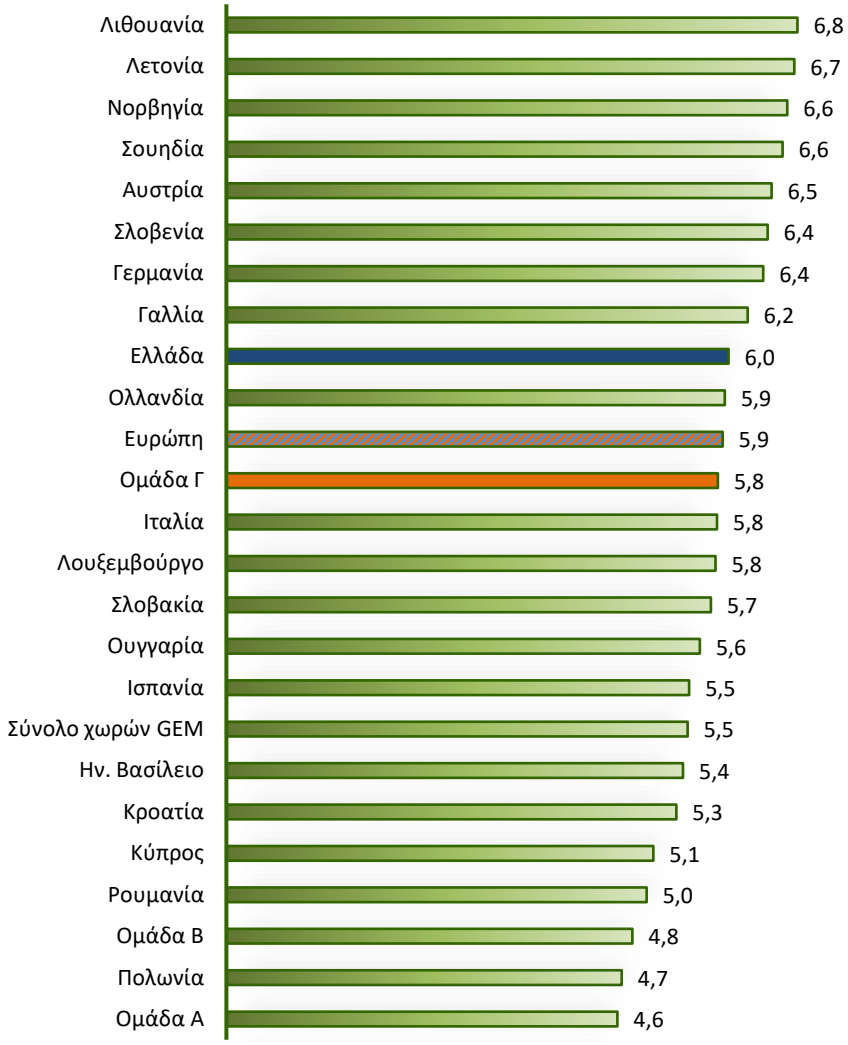

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2022, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Όσο αφορά στην περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση, δηλαδή κατά πόσο οι επιχειρήσεις εφαρμόζουν πρακτικές φιλικές προς το περιβάλλον στην παραγωγή των προϊόντων τους, και πρακτικές ενεργειακής απόδοσης, η Ελλάδα συγκέντρωσε μέσο όρο 6,0, επίδοση που την κατατάσσει οριακά υψηλότερα από την Ευρώπη και την Ομάδα Γ (5,9 και 5,8, αντίστοιχα, Διάγραμμα 2.23). Ωστόσο αξίζει να σημειωθεί εδώ ότι η συγκεκριμένη κατηγορία ερωτήσεων περιλαμβάνει και μια πιο υποκειμενική διάσταση, καθώς σχετικά με τον βαθμό που ο καθένας αντιλαμβάνεται την περιβαλλοντική ευαισθησία. Τις υψηλότερες επιδόσεις

[42] Μέσος όρος των απαντήσεων στις εξής ερωτήσεις: (i) Οι περισσότερες νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις εφαρμόζουν περιβαλλοντικά συνειδητές πρακτικές κατά την παραγωγή προϊόντων ή την παροχή υπηρεσιών, (ii) Οι περισσότερες νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις δίνουν προτεραιότητα σε πρακτικές ενεργειακής απόδοσης στις δραστηριότητές τους, και (iii) Οι περισσότερες νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις βλέπουν τα περιβαλλοντικά προβλήματα ως πιθανή ευκαιρία

σημειώνουν η Λιθουανία και η Λετονία, με 6,8 και 6,7, αντίστοιχα, ενώ οι χαμηλότερες επιδόσεις εντοπίζονται στην Πολωνία (4,7) και τη Ρουμανία (5,0).

Αναφορικά με τις πρακτικές βιωσιμότητας, η Ελλάδα συγκεντρώνει κατά μέσο όρο μόλις 5,2, και πάλι επίδοση που την κατατάσσει χαμηλότερα από την Ευρώπη και τις χώρες της Ομάδας Γ (5,6 και 5,9, αντίστοιχα, Διάγραμμα 2.24). Πρωτοπόρα χώρα ως προς το συγκεκριμένο πλέγμα ερωτήσεων αναδεικνύεται η Νορβηγία, με 7,4, και ακολουθεί οριακά χαμηλότερα η Σουηδία, με 7,3.

Διάγραμμα 2.24: Πρακτικές βιωσιμότητας[43]

(μέσος όρος σε κλίμακα 0: απόλυτα λάθος έως 10: απόλυτα σωστό)

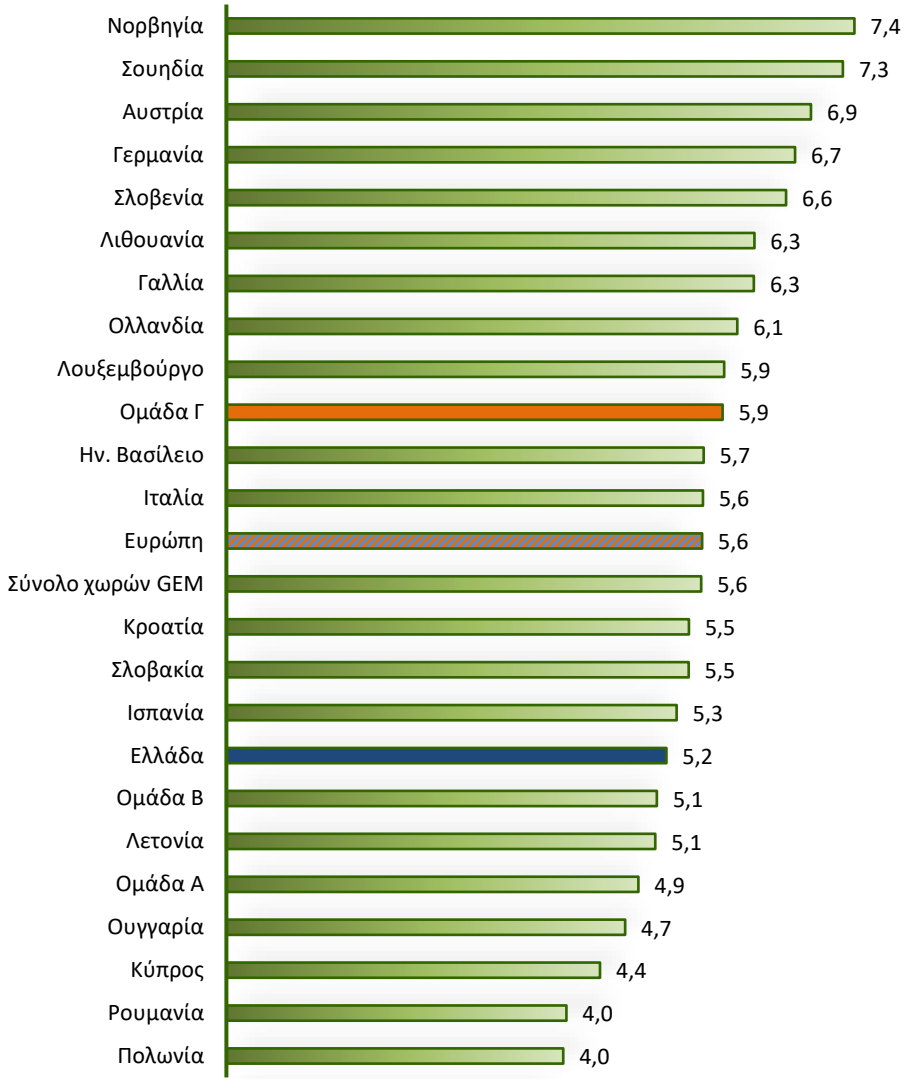

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2022, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

[43] Μέσος όρος των απαντήσεων στις εξής ερωτήσεις: (i) Οι πρακτικές βιωσιμότητας θεωρούνται πολύ σημαντικές στην εθνική κουλτούρα, και (ii) Υπάρχουν εξέχοντα παραδείγματα επιχειρηματικών δραστηριοτήτων που σχετίζονται με τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης στον επιχειρηματικό τομέα

Τέλος, οι εμπειρογνώμονες κλήθηκαν να αξιολογήσουν το θεσμικό πλαίσιο, με τα ευρήματα να είναι ενθαρρυντικά σε σύγκριση με τις υπόλοιπες χώρες που συμμετέχουν στην έρευνα. Ο σχετικός δείκτης στην Ελλάδα διαμορφώθηκε στο 5,5, επίδοση που κατατάσσει τη χώρα υψηλότερα από την Ευρώπη και τις χώρες της Ομάδας Γ (4,9 και 5,1, Διάγραμμα 2.25Διάγραμμα 2.25). Η υψηλότερη επίδοση καταγράφεται και στην Νορβηγία (6,8), ενώ σε απόσταση έπονται η Σουδία, το Λουξεμβούργο και η Γαλλία, με επίδοση 5,9 για όλες.

Διάγραμμα 2.25: Θεσμικό πλαίσιο[44]

(μέσος όρος σε κλίμακα 0: απόλυτα λάθος έως 10: απόλυτα σωστό)

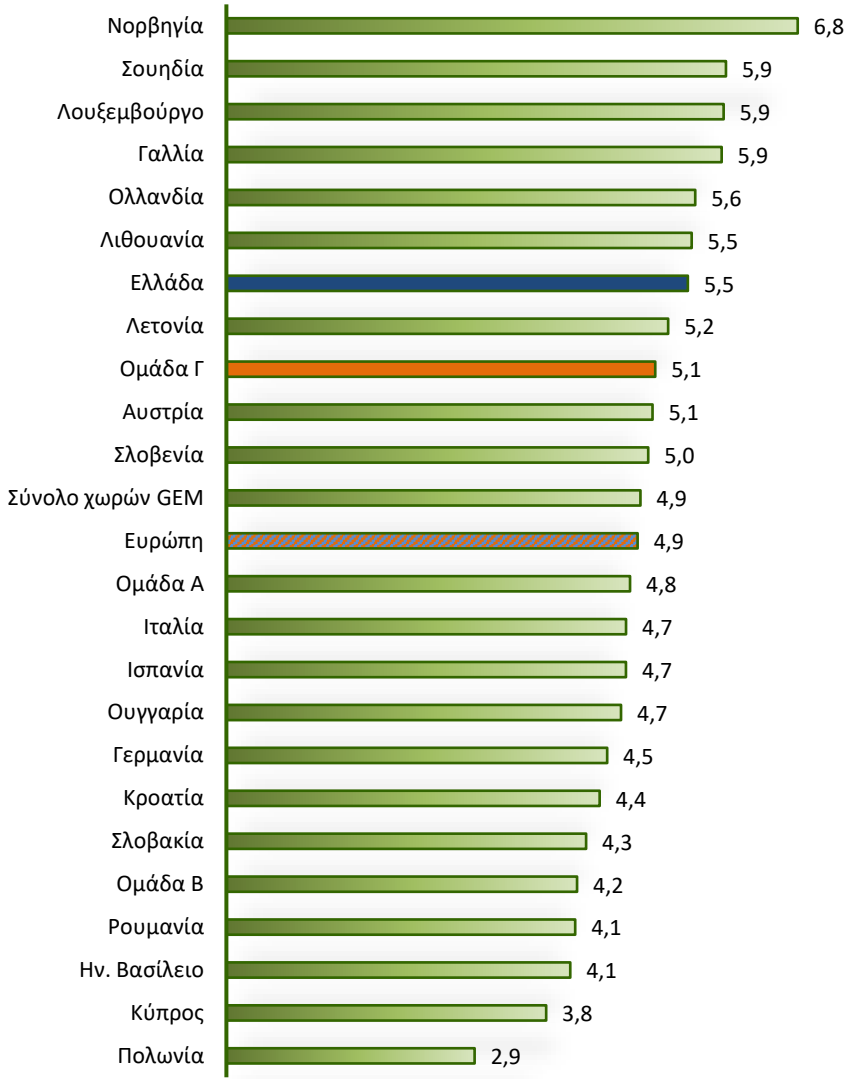

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2022, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

[44] Μέσος όρος των απαντήσεων στις εξής ερωτήσεις (i) Η εθνική κυβέρνηση έχει συγκεκριμένους κανονισμούς που υποστηρίζουν τις νεοσύστατες επιχειρήσεις με επίκεντρο τη βιωσιμότητα, και (ii) Η εθνική κυβέρνηση στηρίζει επιχειρήσεις με επίκεντρο τη βιωσιμότητα μέσω επιχορηγήσεων, ειδικών δικαιωμάτων ή/και φοροελαφρύνσεων.

2.5 ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟ 2022

Η ενίσχυση της οικονομίας το 2022 επηρέασε θετικά τη λειτουργία των επιχειρήσεων της χώρας. Αν και τα μέτρα στήριξης από τις επιπτώσεις της πανδημικής κρίσης ολοκληρώθηκαν, υπήρξαν παρεμβάσεις που επικεντρώθηκαν στην στήριξη επιχειρήσεων, ορισμένες από τις οποίες αναφέρθηκαν και νωρίτερα. Αναλυτικότερα:

Γραφειοκρατία και απλούστευση διαδικασιών

Με τη ψήφιση των Ν. 4796/2021 και Ν. 4811/2021 απλοποιήθηκε η αδειοδότηση επιχειρήσεων μέσω της ανάπτυξης Ολοκληρωμένου Πληροφοριακού Συστήματος για τη διαχείριση της αδειοδότησης και των ελέγχων. Με το νόμο αυτό διευκολύνεται η έναρξη της δραστηριότητας, καθώς μετατοπίζεται από τον «εκ των προτέρων» έλεγχο και αδειοδότηση στον «εκ των υστέρων» έλεγχο. Έτσι οι επιχειρήσεις ξεκινούν τη λειτουργία τους με απλή γνωστοποίηση και κατόπιν πραγματοποιούνται οι έλεγχοι.

Ακόμα, το Εθνικό Μητρώο Διαδικασιών «Μίτος» (Ν. 4727/2020) έχει στόχο να παρέχει πληροφορίες σχετικά με τις διοικητικές διαδικασίες, τις αρμόδιες υπηρεσίες, την νομοθεσία και τον απαιτούμενο χρόνο διεκπεραίωσης διάφορων υπηρεσιών σε 11 τομείς (επιχειρηματική δραστηριότητα, πρωτογενής τομέας, δικαιοσύνη, εκπαίδευση η φορολογία πολιτών και επιχειρήσεων κτλ). Στα τέλη του 2022 πραγματοποιήθηκε πιλοτική διασύνδεση του «Μίτος» με την ψηφιακή πύλη του gov.gr, με ηλεκτρονικό σύνδεσμο που παραπέμπει στην περιγραφή της διαδικασίας όπως είναι καταγεγραμμένη στον «Μίτο».

Η ψηφιακή πύλη «myAADE» δίνει τη δυνατότητα σε επιχειρήσεις να έχουν πρόσβαση σε ψηφιακές εφαρμογές (π.χ. μεταβολή στοιχείων επιχείρησης, ρύθμιση οφειλών, υποβολή αιτημάτων, κλτ). Η πρόοδος συνεχίζεται και είναι δυναμική μέσα από την υλοποίηση νέων εφαρμογών (παραστατικά εσόδων / εξόδων επιχείρησης, ηλεκτρονικά βιβλία κτλ). Επίσης μέσω της πλατφόρμας myBusinessSupport πραγματοποιήθηκαν 340 χιλ. πληρωμές σε επιχειρήσεις συνολικού ποσού άνω των €100 εκατ., κυρίως σχετικών με επιστροφή ειδικού φόρου κατανάλωσης

Εξάλλου, με το Ν. 4919/2022, αναθεωρήθηκε το ρυθμιστικό πλαίσιο σχετικά με τη σύσταση εταιρειών μέσω των Υπηρεσιών Μιας Στάσης και την τήρηση του Γενικού Εμπορικού Μητρώου (Γ.Ε.ΜΗ.), με ρυθμίσεις για την τυποποίηση διαδικασιών και στόχο την επιτάχυνση σύστασης επιχειρήσεων στην επικράτεια της χώρας.

Χρηματοδοτικά εργαλεία

Για την αντιμετώπιση των έκτακτων συνθηκών λόγω της πανδημίας δημιουργήθηκε από την Ελληνική Αναπτυξιακή Τράπεζα και την Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας το «Ταμείο

Συγχρηματοδοτούμενων Δανείων».45 Αφορούσε πολύ μικρές και μικρές επιχειρήσεις που λειτουργούν στους νομούς της περιφέρειας και είχε στόχο την αύξηση νέων δανείων και την κάλυψη περισσότερων πολύ μικρών επιχειρήσεων. Στόχος του προγράμματος αποτελούσε η μερική κάλυψη του πιστωτικού κινδύνου με παροχή εγγύησης από το Ταμείο Εγγυοδοσίας για τη χορήγηση νέων δανείων κεφαλαίου κίνησης σε πολύ μικρές επιχειρήσεις για την κάλυψη αναγκών ρευστότητας, λόγω των επιπτώσεων της πανδημίας.

Επίσης για εργαζόμενους με σχέση εξαρτημένης εργασίας, υλοποιήθηκε το 2022 η δράση του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανταγωνιστικότητα – Επιχειρηματικότητα – Καινοτομία» (ΕΠΑνΕΚ) «Ανάπτυξη δεξιοτήτων εργαζομένων, για την προσαρμογή τους στο νέο αναπτυξιακό μοντέλο της Οικονομίας», η οποία αποσκοπούσε στην αναβάθμιση των γνώσεων και στη βελτίωση δεξιοτήτων 16 χιλ. εργαζόμενων του ιδιωτικού τομέα της οικονομίας, ανεξαρτήτως κλάδου δραστηριότητας. Ακόμα στο πλαίσιο του ΕΠΑνΕΚ προωθήθηκε το 2022 η δράση «Στήριξη νεοφυών επιχειρήσεων Εθνικού Μητρώου “Elevate Greece” εν μέσω πανδημίας COVID-19 – β΄ κύκλος». Η δράση αφορούσε σε μικρομεσαίες νεοφυείς επιχειρήσεις που είναι εγγεγραμμένες στο Εθνικό Μητρώο Επιχειρήσεων «Elevate Greece”. Επίσης προκηρύχθηκε η δέσμη δράσεων «Ψηφιακός Μετασχηματισμός Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων», με στόχο τη βελτίωση της ψηφιακής και τεχνολογικής ωριμότητας των επιχειρήσεων.

Γενικά το 2022 ήταν διαθέσιμα αρκετά χρηματοδοτικά εργαλεία για επιχειρήσεις. Για παράδειγμα ήταν διαθέσιμα δάνεια ρευστότητας προς ΜΜΕ από την Ελληνική Αναπτυξιακή Τράπεζα με ευνοϊκούς όρους (40% του κεφαλαίου άτοκο και δυνατότητα μερικής επιδοτήσεως επιτοκίου για δύο έτη)[46]. Επίσης μέσω του προγράμματος «Πράσινα Συγχρηματοδοτούμενα Δάνεια». προσφέρονταν ευνοϊκοί όροι δανεισμού προς μικρομεσαίες επιχειρήσεις για επενδύσεις σχετικές με την πράσινη μετάβαση. Αντίστοιχα το πρόγραμμα «Δάνεια Ψηφιακής Αναβάθμισης» παρείχε ευνοϊκούς όρους δανεισμού για έργα ψηφιακής αναβάθμισης των λειτουργιών τους. Μέσω του Ταμείου Μικρών Δανείων Αγροτικής Επιχειρηματικότητας δόθηκε η δυνατότητα παροχής συγχρηματοδοτούμενων δανείων σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις του πρωτογενή τομέα και της μεταποίησης. Στόχος του προγράμματος αποτελούσε η χορήγηση μικρών δανείων για επενδύσεις σχετικές με γεωργικές εκμεταλλεύσεις και τη μεταποίηση γεωργικών προϊόντων με τελικό προϊόν επίσης γεωργικό.

Με σκοπό τη χρηματοδότηση νέων και υφιστάμενων επιχειρήσεων που πληρούν κριτήρια για την υλοποίηση επενδυτικών σχεδίων ενταγμένων στο νέο Αναπτυξιακό Νόμου Ν.4887/2022, συστάθηκε από την Ελληνική Αναπτυξιακή Τράπεζα το Ταμείο Εγγυοδοσίας

[45] Πρόκειται για την Δράση: «ΤΑΔΥΜ – COVID 19 – Μικρές & Πολύ Μικρές Επιχειρήσεις: Δάνεια Κεφαλαίου Κίνησης με επιδότηση επιτοκίου».

[46] υπό την προϋπόθεση ότι η επιχείρηση δεν είχε λάβει επιχειρηματικό δάνειο από προγράμματα της Ελληνικής Αναπτυξιακής Τράπεζας.

«Development Law Financial Instrument Guarantee Fund», που λειτουργεί ως γέφυρα μεταξύ πιστωτικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων. Απευθύνεται σε υφιστάμενες ΜΜΕ οι οποίες έχουν υπαχθεί σε καθεστώς ενίσχυσης μέσω του Αναπτυξιακού Νόμου. Κύριο πλεονέκτημα για μια επιχείρηση που λαμβάνει την εγγύηση DeLFI GF είναι η δυνατότητα να απολαμβάνει χαμηλότερο επιτόκιο στο δάνειο και εξασφαλίσεις.

Άλλωστε γενικά ο αναπτυξιακός νόμος, το ΕΣΠΑ και το Ταμείο Ανάκαμψης προσφέρουν σημαντικούς πόρους για την υλοποίηση επενδύσεων. Με το νέο αναπτυξιακό νόμο 4887/2022 εισάγονται 13 θεματικά καθεστώτα για τη χορήγηση κρατικών ενισχύσεων για τη χρηματοδότηση επενδυτικών σχεδίων με δικαιούχους το σύνολο των επιχειρήσεων, εκτός των ατομικών, σε όλους τους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας (Πίνακας 2.2).

Πίνακας 2.2: Τομείς ενίσχυσης της επιχειρηματικής δραστηριότητας βάσει του Νόμου 4887/2022

Κατηγορία ενίσχυσης	Κύρια χαρακτηριστικά
Ψηφιακός & Τεχνολογικός Μετασχηματισμός Επιχειρήσεων	Χρήση νέων τεχνολογιών και αναβάθμιση των δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού.
Πράσινη Μετάβαση – Περιβαλλοντική αναβάθμιση επιχειρήσεων	Ενεργειακή αναβάθμιση επιχειρηματικών μονάδων, ενίσχυση δραστηριοτήτων κυκλικής οικονομίας και χρήση τεχνολογιών για την προστασία του περιβάλλοντος.
Νέο επιχειρείν	Ενίσχυση νέας επιχειρηματικότητας, κάλυψη δαπανών σύστασης νέων εταιριών και δαπανών για αρχικές επενδύσεις. Δικαιούχοι είναι οι υπό σύσταση επιχειρήσεις με λιγότερους από 10 απασχολούμενους
Δίκαιη Αναπτυξιακή Μετάβαση	Ενίσχυση των περιοχών Εδαφικών Σχεδίων Δίκαιης Μετάβασης για την αντιμετώπιση των επιπτώσεις της μετάβασης προς μια κλιματικά ουδέτερη οικονομία
Έρευνα και καινοτομία	Δικαιούχοι είναι το σύνολο των επιχειρήσεων πέραν των ατομικών, σύμφωνα με τα οριζόμενα του Νόμου
Αγροδιατροφή - Πρωτογενής Παραγωγή & Μεταποίηση γεωργικών προϊόντων – Αλιεία και Υδατοκαλλιέργεια	Ενίσχυση επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στην γεωργική παραγωγή, στην μεταποίηση γεωργικών προϊόντων, στην αλιείας και στην υδατοκαλλιέργεια
Μεταποίηση – Εφοδιαστική Αλυσίδα	Ενίσχυση της μεταποίησης (εκτός της μεταποίησης γεωργικών προϊόντων) και του κλάδου της εφοδιαστικής αλυσίδας
Επιχειρηματική Εξωστρέφεια	Ενίσχυση εξαγωγικών επιχειρήσεων για την προώθηση εγχώριων προϊόντων σε νέες αγορές του εξωτερικού
Ενίσχυση Τουριστικών Επενδύσεων	Χορήγηση ενισχύσεων για τη δημιουργία – επέκταση - εκσυγχρονισμό τουριστικών καταλυμάτων στο σύνολο της χώρας
Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού	Ενίσχυση τουριστικών επενδύσεων σχετικές με εναλλακτικές μορφές τουρισμού
Μεγάλες Επενδύσεις	Ενίσχυση κλάδων της οικονομίας, με προϋπολογισμό του συνόλου των επιλέξιμων δαπανών να υπερβαίνει τα € 15 εκατ., (με εξαίρεση τους τομείς της Αγροδιατροφής, των τουριστικών επενδύσεων και των εναλλακτικών μορφών τουρισμού)

Ευρωπαϊκές Αλυσίδες Αξίας	Ενίσχυση των ευρωπαϊκών αλυσίδων αξίας ώστε να επιτυγχάνονται οικονομίες κλίμακας και να βελτιωθεί η ποιότητα των παραγόμενων προϊόντων και υπηρεσιών.
Επιχειρηματικότητα 360ο	Υλοποίηση αρχικών επενδύσεων και πραγματοποίηση δαπανών για επιχειρηματικές πρωτοβουλίες σε εθνικό επίπεδο

Πηγή: Νέος Αναπτυξιακός νόμος 4887/2022

Αντίστοιχα, το ΕΣΠΑ 2021-2027 στοχεύει στην ενίσχυση της παραγωγικότητας, της εξωστρέφειας της ελληνικής οικονομίας και τη σύνδεση της παραγωγής με την τεχνολογία και την καινοτομία. Το συνολικό ποσό της συνδρομής από την ΕΕ ανέρχεται σε σχεδόν €21 δισεκ. τα οποία θα κατανεμηθούν στους επί μέρους στόχους πολιτικής. Μαζί με την εθνική συμμετοχή, το ύψος των πόρων του ΕΣΠΑ 2021-2027 για τα Τομεακά Επιχειρησιακά Προγράμματα και τα 13 Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα ξεπερνά τα €26 δισεκ.

Χρηματοδοτικούς πόρους προσφέρει επίσης το “Next Generation EU”. Το Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας της Ελλάδας («Ελλάδα 2.0») περιλαμβάνει συνολικά κεφάλαια €17,8 δισεκ. από επιδοτήσεις και €12,7 δισεκ. από δάνεια για την περίοδο 2021-2026.[47] Κύριος στόχος του Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας αποτελεί η κάλυψη του επενδυτικού κενού, αλλά και των επιπτώσεων της υγειονομικής κρίσης από την πανδημία. Μέρος της χρηματοδότησης κατευθύνεται σε δράσεις που συνδέονται με τον ψηφιακό μετασχηματισμό, την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας, την προώθηση ιδιωτικών επενδύσεων και την ενίσχυση της εξωστρέφειας.

Με το Ν. 4872/2021 συγκροτήθηκε ένα σύστημα διακυβέρνησης για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση του Εθνικού Σχεδίου για τη Δίκαιη Αναπτυξιακή Μετάβαση. Στόχος του σχεδίου αποτελεί ο μετασχηματισμός του παραγωγικού μοντέλου και η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας για τη βιώσιμη ανάπτυξη των λιγνιτικών περιοχών. Στο Πρόγραμμα περιλαμβάνονται δράσεις για την επαγγελματική κατάρτιση εργαζομένων από τομείς που συνδέονται με την αλυσίδα αξίας της λιγνιτικής δραστηριότητας στη Δυτική Μακεδονία και την Πελοπόννησο.

Στο Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας εντάχθηκε και ξεκίνησε το 2022 η υλοποίηση της δράσης «Έξυπνη Μεταποίηση», με προϋπολογισμό €73 εκατ. για τη στήριξη ΜμΕ του ελληνικού βιομηχανικού οικοσυστήματος, με στόχο την αναβάθμιση της τεχνολογικής υποδομής και του εξοπλισμού τους μέσω της χρήσης σύγχρονων έξυπνων τεχνολογιών. Ομοίως, με πόρους του Ταμείου, ξεκίνησε το 2022 να υλοποιείται η δράση «Νέα Βιομηχανικά Πάρκα», προϋπολογισμού €63 εκατ.

[47] Ελλάδα 2.0, Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, Αναλυτική Περιγραφή δράσεων

Φορολογία

Σε φορολογικό επίπεδο, με τον Ν. 4978/2022, κυρώθηκε ο Κώδικας Είσπραξης Δημοσίων Εσόδων βάσει του οποίου κωδικοποιήθηκαν οι διατάξεις για την είσπραξη των δημοσίων εσόδων. Η κωδικοποίηση και απλούστευση της φορολογικής νομοθεσίας σε συνδυασμό με τη δημιουργία της Επιτροπής Εξώδικης Επίλυσης Φορολογικών Διαφορών αποτελούν μεταρρυθμιστικές δράσεις για τη μείωση του διοικητικού κόστους και του κόστους συμμόρφωσης για τις επιχειρήσεις. Δόθηκε επίσης φοροαπαλλαγή 50% σε νεοφυείς επιχειρήσεις του μητρώου Elevate Greece, αλλά και κίνητρα έκπτωση φόρου για την ανάπτυξη επιχειρήσεων, μέσω συνεργασιών ή εταιρικών μετασχηματισμών, όπως επίσης η έκπτωση φόρου για δαπάνες υπηρεσιών ενεργειακής αναβάθμισης κτιρίου (Ν. 4935/2022). Επιπλέον, συνεχίστηκε η αναστολή ΦΠΑ στις νέες οικοδομές, η έκπτωση φόρου για δαπάνες έρευνας και καινοτομίας αυξήθηκε σε 100% από 30%, ενώ χορηγήθηκε προσαυξημένη έκπτωσης 100% σε δαπάνες μικρομεσαίων επιχειρήσεων σχετικά με την πράσινη οικονομία, την ενέργεια και την ψηφιοποίηση. Τέλος διατηρήθηκε το 2022 η μείωση των συντελεστών ΦΠΑ σε μια προϊόντα και υπηρεσίες (π.χ. μεταφορές επιβατών, καφές, κινηματογράφοι, γυμναστήρια κτλ).

Εργασιακά

Στα εργασιακά, το 2022, έγινε νέα αύξηση του κατώτατου μισθού που διαμορφώθηκε στα €713 το μήνα (€831,8 σε δωδεκάμηνη βάση) από €650 το 2021 (€758,3 σε δωδεκάμηνη βάση). Επιπλέον, καταργήθηκε η σύνδεση των ασφαλιστικών εισφορών ελεύθερων επαγγελματιών, αυτοαπασχολούμενων και αγροτών με το καθαρό τους εισόδημα και αντικαταστάθηκε με κατηγορίες ασφαλιστικών κλάσεων. Δόθηκε έτσι η δυνατότητα σε ασφαλισμένους στις συγκεκριμένες κατηγορίες επαγγελματιών να επιλέξουν την ασφαλιστική κατηγορία στην οποία επιθυμούν να καταταχθούν.

Ο Ν. 4808/2021 για την προστασία της εργασίας εισήγαγε την Ψηφιακή Κάρτα Εργασίας. Από 1ης Ιουλίου 2022 ξεκίνησε η εφαρμογή του μέτρου στις τράπεζες και τις επιχειρήσεις σούπερ-μάρκετ με περισσότερους από 250 εργαζόμενους, ώστε σταδιακά να επεκταθεί στο σύνολο των επιχειρήσεων της χώρας ανεξαρτήτως μεγέθους και κλάδου δραστηριότητας.

Τέλος για την αντιμετώπιση του ενεργειακού κόστους χορηγήθηκε επιδότηση ρεύματος και φυσικού αερίου μέσω του λογαριασμού «Ταμείο Ενεργειακής Μετάβασης» και του Προϋπολογισμού, ενώ επιδοτήθηκαν και μη οικιακοί καταναλωτές ηλεκτρικής ενέργειας με επιχειρηματική δραστηριότητα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Albulescu, C. T., & Tămăşilă, M. (2016). Exploring the role of FDI in enhancing the entrepreneurial activity in Europe: a panel data analysis. International Entrepreneurship and Management Journal, 12(3), 629-657.

Alvarez, I. & Marin, R. (2013). FDI and Technology as Levering Factors of Competitiveness in Developing Countries. Journal of International Management, 19(3), 232-246.

Ayyagari, M., & Kosová, R. (2010). Does FDI facilitate domestic entry? Evidence from the Czech Republic. Review of International Economics, 18, 14–29.

Barrell, R., & Pain, N. (1997). Foreign direct investment, technological change, and economic growth within Europe. Economic Journal, 107, 1770–1786.

Berrill, J., O'Hagan-Luff, M., & van Stel, A. (2020). The moderating role of education in the relationship between FDI and entrepreneurial activity. Small Business Economics, 54(4), 1041-1059.

Blomström, M., Kokko, A., & Zejan, M. (2000). Foreign direct investment: Firm and host country strategies. London: Palgrave Macmillan.

Borensztein, E. J., Gregorio, J. D. & Lee, J.-W. (1998). How does foreign direct investment affect economic growth? , Journal of International Economic, 45(1), pp. 115—135.

Branstetter, L. (2000). Is foreign direct investment a channel of knowledge spillover? Evidence from Japan's FDI in the United States. NBER working paper No. 8015. NBER.

Caloghirou, Y. Giotopoulos, I., Kontolaimou, A., & Korra, E. (2021). Industry-university knowledge flows and product innovation: How do knowledge stocks and crisis matter? Research Policy 2021

Caloghirou, Y., Giotopoulos, I., Kontolaimou, A., & Tsakanikas, A. (2020). Inside the black box of high-growth firms in a crisis-hit economy: corporate strategy, employee human capital and R&D capabilities. International Entrepreneurship and Management Journal, 1-27.

Caloghirou, Y., Giotopoulos, I., Kontolaimou, A., & Tsakanikas, A. (2022). Inside the black box of high-growth firms in a crisis-hit economy: Corporate strategy, employee human capital and R&D capabilities. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 18, 1319-1345.

Cantwell, J. A. and Mudambi, R. (2005). MNE competence-creating subsidiary mandates. Strategic Management Journal, 26, 1109–28.

Caves, R. E. (1996). Multinational enterprises and economic analysis. Cambridge surveys of economic literature (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.

Chi, N.-W.,Wu, C.-Y., & Lin, C. Y.-Y. (2008). Does training facilitate SME's performance? The International Journal of Human Resource Management, 19(10), 1962–1975.

Chung, W. (2001) Identifying technology transfer in foreign direct investment: influence of industry conditions and investing firm motives, Journal of International Business Studies, 32(2), pp. 211—230

De Clercq, D., Jolanda, H., & Van Stel, A. (2007). Knowledge spillovers through FDI and trade and entrepreneurs' export orientation. Academy of Management Annual Meeting Proceedings, p1.

Fagerberg J. (1996). Technology and Competitiveness. Oxford Review of Economic Policy, 12(3), 39-51.

Fritsch, M. & Schroeter, A. (2009). Are more start-ups really better? Quantity and quality of new businesses and their effect on regional development. Jena Economic Research Papers, No. 2009–070.

Fritsch, M. & Schroeter, A. (2010). Does quality make a difference? Employment effects of high-and low-quality start-ups. Jena Economic Research Papers, No. 2011–001.

Fu, X. (2012). Foreign direct investment and managerial knowledge spillovers through the diffusion of management practices. Journal of Management Studies, 49, 970–999.

Giotopoulos, I., & Vettas, N. (2018). Economic crisis and export-oriented entrepreneurship: Evidence from Greece. Managerial and Decision Economics, 39(8), 872-878.

Giotopoulos, I., Kontolaimou, A., & Tsakanikas, A. (2017). Drivers of high-quality entrepreneurship: what changes did the crisis bring about? Small Business Economics, 913-930.

Giotopoulos, I., Kontolaimou, A., & Tsakanikas, A. (2022). Digital responses of SMEs to the COVID-19 crisis. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 28(7), 1751-1772.

Giotopoulos, I., Kritikos, A. S., & Tsakanikas, A. (2023). A lasting crisis affects R&D decisions of smaller firms: the Greek experience. *The Journal of Technology Transfer*, 48(4), 1161-1175.

Gugler, P., & Brunner, S. (2007). FDI effects on national competitiveness: A cluster approach. International Advances in Economic Research, 13(3), 268-284.

Hejazi, W., & Safarian, A. E. (1999). Trade, foreign direct investment, and R&D spillovers. Journal of International Business Studies, 30, 491–511.

Henrekson, M. & Johansson, D. (2010). Gazelles as job creators: A survey and interpretation of the evidence. Small Business Economics, 35, 227–244.

Hermans, J., Vanderstraeten, J., Van Witteloostuijn, A., Dejardin, M., Ramdani, D., & Stam, E. (2015). Ambitious entrepreneurship: a review of growth aspirations, intentions, and expectations. *Entrepreneurial Growth: Individual, Firm, and Region*, 127–160.

Javorcik, B. S. (2004). Does foreign direct investment increase the productivity of domestic firms? In search of spillovers through backward linkages. American Economic Review, 94(3), 605–627.

Liu, X., Siler, P.,Wang, C., &Wei, Y. (2000). Productivity spillovers from foreign direct investment: evidence from UK industry level panel data. Journal of International Business Studies, 31(3), 407–425.

Luo, Y., Sun, J., LuWang, S., 2011. Comparative strategic management: an emergent field in international management. Journal of International Management 17, 190–200.

Meyer, K. E. (2004). Perspectives on multinational enterprises in emerging economies. Journal of International Business Studies, 35, 259–276.

Meyer, K. E., & Sinani, E. (2009). When and where does foreign direct investment generate positive spillovers? A meta-analysis. Journal of International Business Studies, 40, 1075–1094.

Meyer, K.E., Mudambi, R., Narula, R., 2011. Multinational enterprises and local contexts: the opportunities and challenges of multiple embeddedness. Journal of Management Studies 48 (2), 235–252.

Pathak, S., Xavier-Oliveira, E., & Laplume, A. O. (2013). Influence of intellectual property, foreign investment and technological adoption on technology entrepreneurship. Journal of Business Research, 66(10), 2090–2101.

Pitelis, C. N., & Teece, D. J. (2010). Cross-border market co-creation, dynamic capabilities and the entrepreneurial theory of the multinational enterprise. Industrial and Corporate Change, 19(4), 1247–1270.

Rodriguez-Clare, A. (1996). Multinationals, linkages, and economic development. American Economic Review, 86(4), 852–873.

Wyrwich, M., Sternberg, R., & Stuetzer, M. (2019). Failing role models and the formation of fear of entrepreneurial failure: A study of regional peer effects in German regions. Journal of Economic Geography, 19(3), 567–88.

Τριμηνιαία έκθεση του ΙΟΒΕ για την ελληνική οικονομία (01/2022).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Π.1. Το Παγκόσμιο Παρατηρητήριο για την Επιχειρηματικότητα (GEM)

Από το 1997 μέχρι σήμερα, το Παγκόσμιο Παρατηρητήριο για την Επιχειρηματικότητα (Global Entrepreneurship Monitor, GEM) έχει εξελιχθεί σε ένα από τα σημαντικότερα ερευνητικά προγράμματα παγκοσμίως, που προάγει τη μελέτη της επιχειρηματικότητας και βοηθά στη βαθύτερη κατανόηση της σχέσης μεταξύ της επιχειρηματικότητας και της γενικότερης ανάπτυξης μιας χώρας. Ο συντονισμός του έργου γίνεται από το London Business School και το Babson College (ΗΠΑ), με τις αντίστοιχες εθνικές ομάδες να περιλαμβάνουν κυρίως πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα. Το υπόδειγμα μεταβλητών (ποσοτικών όσο και ποιοτικών) που θεωρείται ότι επηρεάζει το επίπεδο της επιχειρηματικότητας σε μια χώρα είναι κοινό για όλες τις ομάδες και με βάση αυτό κάθε ερευνητική ομάδα συνεισφέρει στην έρευνα με τα εθνικά εμπειρικά στοιχεία της. Επομένως, το GEM αποτελεί μέχρι σήμερα το μοναδικό πρόγραμμα που παρέχει συγκριτική αξιολόγηση (benchmarking) της επιχειρηματικότητας σε ένα ευρύ σύνολο χωρών, με εναρμονισμένες μεταβλητές μέτρησης.

Το GEM, λοιπόν, έχει ως στόχο:

- Να μετρήσει το επίπεδο επιχειρηματικότητας σε μια χώρα και να εξηγήσει τις διαφορές που εμφανίζονται ανάμεσα στις εξεταζόμενες χώρες
- Να αποκαλύψει παράγοντες που οδηγούν σε ικανοποιητικά επίπεδα επιχειρηματικότητας
- Να προτείνει πολιτικές που ενισχύουν τα επίπεδα επιχειρηματικότητας σε μια χώρα.

Ένα από τα βασικά πλεονεκτήματα της έρευνας του GEM είναι ο αυξανόμενος κάθε χρονιά αριθμός των χωρών που συμμετέχουν (κατά την έρευνα του 2017 έλαβαν μέρος 54 χώρες), και η ανάλυση πλέον των δεδομένων με βάση και το επίπεδο της οικονομικής ανάπτυξης ανά κράτος. Με τον τρόπο αυτό, δίνεται η δυνατότητα στους συμμετέχοντες να συγκριθούν με χώρες που βρίσκονται σε παρόμοιο αναπτυξιακό στάδιο, καθιστώντας την όποια σύγκριση πιο δόκιμη και ουσιαστική.

Π.2. Το εννοιολογικό μοντέλο του GEM

Το εννοιολογικό πλαίσιο του GEM απεικονίζει τις πολύπλευρες δυνατότητες της επιχειρηματικότητας, εστιάζοντας κυρίως στη δυναμική, τις καινοτόμες πρακτικές και τη συμπεριφορά των ατόμων απέναντι σε προκλήσεις και κινδύνους που εμπλέκονται με την επιχειρηματικότητα, σε αλληλεπίδραση με το περιβάλλον. Σε αυτό το πλαίσιο, η έρευνα του GEM μελετά την επιχειρηματικότητα πάντα αναφορικά με την αλληλεξάρτηση μεταξύ επιχειρηματικότητας και οικονομικής ανάπτυξης, προκειμένου να:

- Αναδείξει παράγοντες που ενθαρρύνουν ή εμποδίζουν την επιχειρηματική δραστηριότητα, ιδίως σε σχέση με τις κοινωνικές αξίες, τα προσωπικά χαρακτηριστικά και το οικοσύστημα της επιχειρηματικότητας.
- Παρέχει μια πλατφόρμα για την αξιολόγηση του βαθμού στον οποίο η επιχειρηματική δραστηριότητα επηρεάζει την οικονομική ανάπτυξη στο πλαίσιο των επιμέρους οικοσυστημάτων.
- Προβάλλει τις πολιτικές και στρατηγικές με σκοπό την ενίσχυση της επιχειρηματικής ικανότητας ενός οικοσυστήματος.

Το εννοιολογικό μοντέλο στο οποίο βασίζεται το GEM από το 2009, αφορά ακριβώς στην αλληλεπίδραση ανάμεσα στις τρεις πλευρές της επιχειρηματικότητας και τους τρεις τύπους οικονομικής ανάπτυξης. Όπως και στο προηγούμενο μοντέλο, η οικονομική δραστηριότητα υποτίθεται ότι εξαρτάται αποφασιστικά από το κοινωνικό, πολιτισμικό και πολιτικό πλαίσιο κάθε χώρας. Το πλαίσιο αυτό προσδιορίζει μια σειρά παραγόντων που επηρεάζουν την επιχειρηματικότητα, τους οποίους το GEM περιγράφει ως Διαστάσεις του Επιχειρηματικού Πλαισίου (Entrepreneurial Framework Conditions). Με τη σειρά τους, οι Διαστάσεις αυτές επιδρούν στην οικονομική δραστηριότητα γενικά, μέσω της επίδρασής τους τόσο στη λειτουργία των καθιερωμένων επιχειρήσεων, όσο και στην ίδρυση νέων. Οι Διαστάσεις του Επιχειρηματικού Πλαισίου αφορούν την επιχειρηματική χρηματοδότηση, την κυβερνητική πολιτική, τα κυβερνητικά προγράμματα επιχειρηματικότητας, την εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα, καθώς και την Έρευνας και Ανάπτυξης (R & D), αλλά και τη δυναμική της εσωτερικής αγοράς και τις και πολιτιστικές και κοινωνικές νόρμες.

Ωστόσο, η σημασία των Διαστάσεων του Επιχειρηματικού Πλαισίου διαφέρει ανάλογα με το επίπεδο ανάπτυξης κάθε χώρας. Για παράδειγμα, υπάρχουν κάποιες βασικές συνθήκες ή προϋποθέσεις –όπως κάποιοι βασικοί θεσμοί, βασικές υποδομές, καθώς και τα επίπεδα υγείας και παιδείας- οι οποίες επηρεάζουν άμεσα το πλαίσιο της οικονομικής δραστηριότητας ακόμα και στις οικονομίες που βασίζονται στην εκμετάλλευση συντελεστών παραγωγής. Άλλες διαστάσεις σχετίζονται περισσότερο με οικονομίες που βασίζονται στην προώθηση της αποτελεσματικότητας, όπως είναι η ανώτατη εκπαίδευση, η αποτελεσματικότητα των αγορών προϊόντων και εργασίας, το μέγεθος των αγορών, κ.ά. Τέλος, η σημασία κάποιων άλλων διαστάσεων είναι πολύ υψηλότερη για οικονομίες που βασίζονται στην καινοτομία, όπως η ευκολία της επιχειρηματικής χρηματοδότησης, η ύπαρξη κυβερνητικών προγραμμάτων ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας, η μεταφορά τεχνολογίας, κ.ά.

Αναλυτικότερα, η πρώτη ομάδα Διαστάσεων –οι Βασικές Προϋποθέσεις- επιδρούν σε ολόκληρη την οικονομική δραστηριότητα μιας χώρας. Με αυτή την έννοια, ο ρόλος τους είναι σημαντικότερος για τις καθιερωμένες οικονομικές δραστηριότητες, παρά για την επιχειρηματικότητα, με την έννοια της δημιουργίας νέων επιχειρήσεων και δραστηριοτήτων. Η δεύτερη ομάδα –την οποία το GEM περιγράφει ως διαστάσεις που προωθούν την αποτελεσματικότητα- επηρεάζουν τόσο τις καθιερωμένες οικονομικές δραστηριότητες, όσο και τη νέα επιχειρηματικότητα. Για τις πρώτες, οι διαστάσεις αυτές ενισχύουν την αποτελεσματικότητα επιτρέποντάς τους να επιτύχουν οικονομίες κλίμακας και εύρους. Από την άλλη πλευρά, η νέα επιχειρηματικότητα ευνοείται από τις νέες ευκαιρίες που δημιουργούνται στην αγορά και τις οποίες είναι σε θέση να εκμεταλλευτεί με αποτελεσματικότερες μεθόδους από αυτές που επικρατούσαν στο παρελθόν. Τέλος, η τρίτη ομάδα –την οποία το GEM περιγράφει ως Διαστάσεις Καινοτομίας και Επιχειρηματικότητας- επηρεάζει άμεσα την επιχειρηματική δραστηριότητα, ιδιαίτερα μάλιστα στον τύπο οικονομιών που βασίζονται στην εισαγωγή καινοτομιών. Είναι φανερό ότι σε αυτές τις οικονομίες οι διαστάσεις που αφορούν τόσο την αντίληψη και την εκμετάλλευση νησίδων αγοράς, όσο και τη δημιουργία «ποιοτικών» επιχειρήσεων υψηλών δυνατοτήτων ανάπτυξης αποκτούν μεγαλύτερη σημασία.

Ταυτόχρονα, καθίσταται σαφές ότι οι δύο τελευταίες ομάδες –οι διαστάσεις που προωθούν την αποτελεσματικότητα και εκείνες που ενισχύουν την καινοτομία- έχουν τις πλέον άμεσες επιπτώσεις στην επιχειρηματικότητα που εκδηλώνεται σε μια χώρα. Ωστόσο, είναι σημαντικό να υπογραμμιστεί ότι όλες οι Διαστάσεις του Επιχειρηματικού Περιβάλλοντος επιδρούν και στις τρεις πλευρές της επιχειρηματικότητας που συζητήθηκαν προηγουμένως: τις επιχειρηματικές στάσεις και αντιλήψεις, την επιχειρηματική δραστηριότητα και τις επιχειρηματικές φιλοδοξίες. Από την άλλη πλευρά, όπως έχει επίσης συζητηθεί, οι τρεις πλευρές έχουν διαφορετική σημασία στον κάθε τύπο οικονομικής ανάπτυξης.

Με βάση τα όσα συζητήθηκαν παραπάνω, το ισχύον εννοιολογικό μοντέλο του GEM έχει τη μορφή που αποτυπώνεται στο σχήμα που ακολουθεί.

Οι Διαστάσεις του Επιχειρηματικού Περιβάλλοντος αλληλοεπιδρούν με τις κοινωνικές αξίες επιχειρηματικότητας και τα ατομικά χαρακτηριστικά του επιχειρηματία. Οι κοινωνικές αξίες σχετικά με την επιχειρηματικότητα περιλαμβάνουν θέματα όπως το πώς η κοινωνία αξιολογεί την επιχειρηματικότητα ως μια καλή επιλογή σταδιοδρομίας, κατά πόσο οι επιχειρηματίες έχουν υψηλή κοινωνική θέση και τον βαθμό στον οποίο τα μέσα ενημέρωσης επιδρούν θετικά στην επιχειρηματικότητα του οικοσυστήματος. Όσον αφορά τα ατομικά χαρακτηριστικά, αυτά περιλαμβάνουν δημογραφικές πληροφορίες (όπως φύλο, ηλικία), αλλά και την προσωπική αντίληψη του επιχειρηματία σχετικά με τις δυνατότητες και τις ευκαιρίες που αναδύονται στην αγορά καθώς και τα κίνητρα για την έναρξη μιας επιχείρησης (δηλαδή επιχειρηματικότητας ανάγκης εναντίον επιχειρηματικότητας ευκαιρίας).

Οι κοινωνικές αξίες και τα ατομικά χαρακτηριστικά του επιχειρηματία διαμορφώνουν το επιχειρηματικό περιβάλλον, και καθορίζουν διαφορετικούς τύπους αλλά και στάδια επιχειρηματικότητας. Η επιχειρηματική δραστηριότητα περιλαμβάνει τις φάσεις της επιχειρηματικής διαδικασίας (εκκολαπτόμενη, νέα επιχείρηση, εδραιωμένη διακοπή δραστηριοτήτων), τον πιθανό αντίκτυπο στο κοινωνικό-οικονομικό πλαίσιο (δημιουργία θέσεων εργασίας, καινοτομία, διεθνοποίηση), καθώς και το είδος της δραστηριότητας.

Συνεπώς, οι Διαστάσεις του Επιχειρηματικού Περιβάλλοντος, και βεβαίως οι συνθήκες που επικρατούν στη χώρα, επιδρούν στην οικονομική ανάπτυξη από δύο δρόμους. Ο πρώτος είναι μέσω της λειτουργίας των καθιερωμένων επιχειρήσεων, οι οποίες παράγουν ένα μεγάλο μέρος του ΑΕΠ και προσφέρουν ένα μεγάλο μέρος της απασχόλησης. Ο δεύτερος δρόμος είναι με την άμεση επίδρασή τους στη νέα επιχειρηματικότητα, τη δημιουργία δηλαδή νέων επιχειρήσεων. Ωστόσο, θα ήταν λάθος να θεωρηθεί ότι οι δύο δρόμοι είναι ανεξάρτητοι μεταξύ τους. Οι μεγάλες καθιερωμένες επιχειρήσεις λειτουργούν και οι ίδιες επιχειρηματικά, καθώς μεγεθύνονται, δημιουργούν νέα προϊόντα και υπηρεσίες, νέες δραστηριότητες και ανοίγονται σε νέες αγορές. Από την άλλη πλευρά, υπάρχει μια αμφίδρομη αλληλεπίδραση ανάμεσα στις μεγάλες επιχειρήσεις και τις νεοϊδρυόμενες που αποτελούν τα αποτελέσματα της νέας επιχειρηματικότητας. Η αλληλεπίδραση αυτή είναι σημαντική για την αναπτυξιακή δυναμική και των δύο ομάδων, όπως αποτυπώνεται στο μοντέλο παραπάνω.

Σχήμα 1. Το εννοιολογικό πλαίσιο του GEM

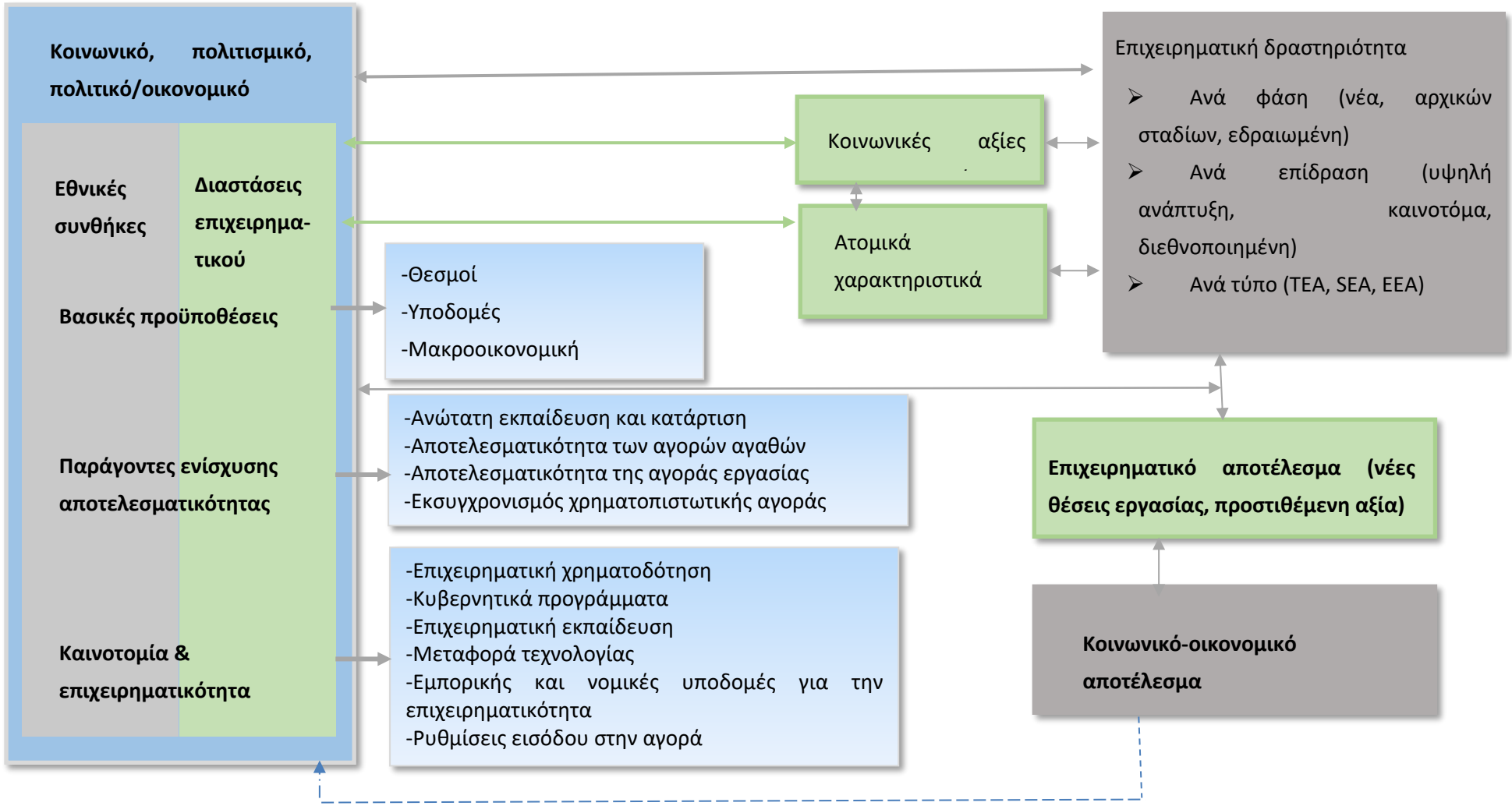

Π.3. Βασικοί ορισμοί και δείκτες επιχειρηματικότητας: μεθοδολογικό πλαίσιο του GEM

Το ερευνητικό μοντέλο του GEM προσεγγίζει την έννοια της επιχειρηματικότητας σε ένα αρκετά ευρύ πλαίσιο, καθώς καλύπτει ολόκληρο το φάσμα της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Εντούτοις, η ανάλυση εστιάζεται στον επιχειρηματία, δηλαδή στις δραστηριότητές του, τις ανάγκες που εκφράζει, τις πεποιθήσεις, τα χαρακτηριστικά του κλπ. Μέσω αυτού του ευρέος φάσματος, γίνεται δυνατή και η εξέταση της επιχειρηματικής συμπεριφοράς, η οποία έχει αναγνωρισθεί από το GEM ως πολυεπίπεδη και εξελισσόμενη.

Η έρευνα αναγνωρίζει και τη σημασία των διαδικασιών, των συμπεριφορών και των συγκυριών που οδήγησαν ένα άτομο στην ανάληψη επιχειρηματικής δράσης (μιας και η επιχειρηματικότητα είναι μια διαδικασία που αρχίζει αρκετά προτού μια εταιρεία γίνει λειτουργική), ενώ δεν αμελείται και η εξέταση των παραγόντων που διατηρούν στη ζωή μια επιχείρηση. Κάποιος που ξεκινά μια επιχείρηση και προσπαθεί να «σταθεί» σε μια πολύ ανταγωνιστική αγορά είναι επιχειρηματίας, ακόμα και αν οι προσδοκίες του είναι πολύ συγκρατημένες. Αλλά και ένας καθιερωμένος για πολλά έτη επιχειρηματίας μπορεί να είναι ακόμα καινοτόμος, ανταγωνιστικός και να επιθυμεί την περαιτέρω μεγέθυνση και ανάπτυξη της επιχείρησής του. Το GEM ενδιαφέρεται, επομένως, για όλους τους πιθανούς τύπους επιχειρηματία, με στόχο τη συστηματική μελέτη μιας ευρείας ποικιλίας επιχειρηματικών χαρακτηριστικών: κίνητρα, καινοτομία, ανταγωνιστικότητα, προσδοκίες.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η συλλογή δεδομένων του GEM καλύπτει έναν ευρύτερο κύκλο ζωής της επιχειρηματικής διαδικασίας. Πιο συγκεκριμένα, ενδιαφέρεται: α) για τα άτομα από το σημείο που δεσμεύουν πόρους για να αρχίσουν μια επιχείρηση, βρίσκονται δηλαδή στα αρχικά στάδια εκδήλωσης της επιχειρηματικής συμπεριφοράς, έχοντας προβεί απλώς σε κάποιες προκαταρτικές ενέργειες προετοιμασίας της επένδυσής του, β) για τα άτομα που είναι που έχουν ξεκινήσει μόλις τη λειτουργία του εγχειρήματός τους και γ) για τα άτομα που είναι ιδιοκτήτες/διοικούν μια καθιερωμένη επιχείρηση. Στο Σχήμα 2 αποδίδεται γραφικά η επιχειρηματική διαδικασία και οι αντίστοιχοι τύποι επιχειρηματικής δραστηριότητας που χρησιμοποιεί το GEM.

Σύμφωνα με το GEM, η πληρωμή αμοιβών για διάστημα περισσότερο από τρεις μήνες (συμπεριλαμβανομένων της αντιμισθίας των ιδιοκτητών), αποτελεί τη βασική προϋπόθεση για την ουσιαστική έναρξη μιας επιχείρησης και θεωρείται το «γεγονός της γέννησης» των επιχειρήσεων. Είναι, λοιπόν, αυτό το σημείο που διαχωρίζει τους επίδοξους από τους νέους επιχειρηματίες, στοιχείο που συνδέεται ωστόσο περισσότερο με την ηλικία ενός εγχειρήματος. Σε κάθε περίπτωση πάντως από το άθροισμα επίδοξων και νέων επιχειρηματιών προκύπτει ο δείκτης επιχειρηματικής δραστηριότητας αρχικών σταδίων (TEA) ο οποίος, κατά το GEM, αποτελεί τον πρωταρχικό και θεμελιώδη δείκτη της επιχειρηματικής δραστηριότητας μιας χώρας.

Σχήμα 2: Η επιχειρηματικότητα στο πλαίσιο του GEM

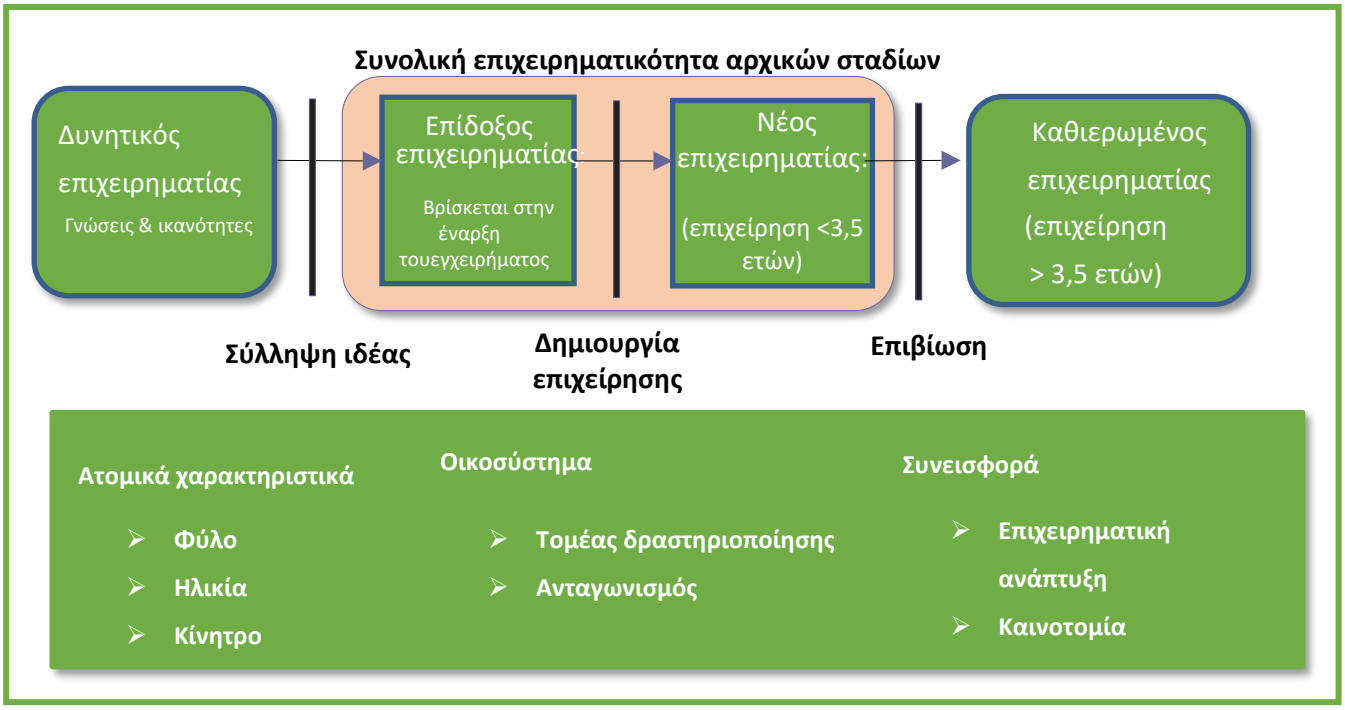

Ο δείκτης αυτός αντιπροσωπεύει και αποδίδει μια νέα, δυναμική, επιχειρηματική δραστηριότητα, ακόμα κι αν ένα μέρος των επίδοξων δεν κατορθώσει να ολοκληρώσει τις ενέργειές του και να ξεκινήσει τελικά το εγχείρημά του. Η κινητικότητα που αυτοί οι επιχειρηματίες προσδίδουν στην οικονομία μπορεί να θεωρηθεί σημαντική, ακόμα και ως μοχλός πίεσης προς τις ήδη υπάρχουσες επιχειρήσεις. Άλλωστε, αν δε συμμετέχει κανείς στα πρώτα στάδια ίδρυσης μιας επιχείρησης, τότε δε θα υπάρχει εκδήλωση επιχειρηματικής δραστηριότητας, με ό,τι αυτό σημαίνει για την οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας.

Από την άλλη πλευρά, οι ιδιοκτήτες επιχειρήσεων που έχουν πληρώσει μισθούς και αμοιβές για περισσότερο από 42 μήνες θεωρούνται καθιερωμένοι επιχειρηματίες. Οι επιχειρηματίες αυτοί έχουν ξεπεράσει το κρίσιμο όριο των 3,5 ετών λειτουργίας και έχουν επιβιώσει. Υψηλά ποσοστά καθιερωμένης επιχειρηματικότητας φανερώνουν θετικές συνθήκες για την επιχειρηματική επιβίωση σε μία χώρα. Από την άλλη πλευρά όμως, αν μια χώρα διαθέτει υψηλό βαθμό καθιερωμένης επιχειρηματικότητας, αλλά χαμηλό δείκτη επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων, τότε υπάρχει μάλλον χαμηλό επίπεδο δυναμισμού στην επιχειρηματικότητα. Επομένως, το ποσοστό του πληθυσμού που συμμετέχει στα διάφορα στάδια του κύκλου ζωής της επιχειρηματικότητας αποτελεί τον συνολικό δείκτη της επιχειρηματικής δραστηριότητας μιας χώρας.

Στο Πλαίσιο που ακολουθεί παρουσιάζονται συνοπτικά οι ορισμοί για τους βασικούς δείκτες που χρησιμοποιούνται στην παρούσα έκθεση.

Ορολογία και βασικοί δείκτες επιχειρηματικότητας

Επίδοξοι Επιχειρηματίες (% του πληθυσμού 18-64 ετών)	Τα άτομα ηλικίας 18-64 ετών που – κατά το τελευταίο 12-μηνο από τη στιγμή της έρευνας - είχαν ξεκινήσει προκαταρτικές ενέργειες στην κατεύθυνση έναρξης ενός νέου εγχειρήματος (συμπεριλαμβανομένης της αυτοαπασχόλησης), στο οποίο θα είναι ιδιοκτήτες είτε του συνόλου, ή κάποιου μέρους του («συνεταίρος»). Οι ενέργειες αυτές μπορεί να περιλαμβάνουν από συγκέντρωση κεφαλαίου και αναζήτηση χώρων εγκατάστασης και απαραίτητου εξοπλισμού, έως τη σύνταξη ενός επιχειρηματικού σχεδίου, κ.ά. Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται ωστόσο και όσοι/όσες έχουν προχωρήσει πράγματι στην έναρξη λειτουργίας της επιχείρησης και έχουν ήδη πληρώσει μισθούς ή έχουν έναν κύκλο εργασιών από αυτή τη δραστηριότητα, όχι όμως για διάστημα μεγαλύτερο των τριών μηνών. Επιπροσθέτως, αυτή η ενέργεια ενδεχομένως να εντάσσεται στην υπάρχουσα εργασία του ατόμου και να πραγματοποιείται για λογαριασμό του εργοδότη, με τη συμμετοχή του ερωτώμενου να αφορά έτσι έναν διοικητικό/διευθυντικό ρόλο και όχι απαραίτητα ιδιοκτησία.
Νέοι Επιχειρηματίες (% του πληθυσμού 18-64 ετών)	Τα άτομα ηλικίας 18-64 ετών που τη στιγμή της έρευνας ήταν ιδιοκτήτες – συμμετείχαν στην ιδιοκτησία ενός νέους εγχειρήματος/δραστηριότητας για το οποίο έχουν ήδη πληρώσει μισθούς και έχουν καταγράψει ένα κύκλο εργασιών για τουλάχιστον τρεις, αλλά όχι περισσότερους από 42 μήνες
Επιχειρηματίες Αρχικών Σταδίων (% του πληθυσμού 18-64 ετών)	Τα άτομα που εντάσσονται στις δύο παραπάνω κατηγορίες σύμφωνα με τους αντίστοιχους ορισμούς
Καθιερωμένοι Επιχειρηματίες (% του πληθυσμού 18-64 ετών)	Τα άτομα ηλικίας 18-64 ετών που κατά τη στιγμή της έρευνας ήταν ιδιοκτήτες – συμμετείχαν στην ιδιοκτησία μιας καθιερωμένης επιχείρησης, δηλαδή μιας επιχείρησης που έχει πραγματοποιήσει αμοιβές, πληρωμές ή οποιεσδήποτε άλλες πληρωμές στους ιδιοκτήτες για περισσότερους από 42 μήνες.
Συνολική Επιχειρηματική Δραστηριότητα (% του πληθυσμού 18-64 ετών)	Τα άτομα ηλικίας 18-64 ετών που είτε εμπλέκονται σε επιχειρηματική δραστηριότητα αρχικών σταδίων είτε είναι καθιερωμένοι επιχειρηματίες (βλ. παραπάνω)
Ποσοστό Αναστολής Επιχειρηματικής δραστηριότητας (% του πληθυσμού 18-64 ετών)	Τα άτομα ηλικίας 18-64 ετών που κατά τους τελευταίους 12 μήνες από τη στιγμή της έρευνας ανέστειλαν τη λειτουργία μιας επιχείρησης, εξαγόρασαν το μερίδιό τους και παραιτήθηκαν, πούλησαν την επιχείρηση εγχείρημα ή/και γενικά έπαψαν να συμμετέχουν στη λειτουργία της ανεξάρτητα από το αν αυτή συνέχισε ή όχι τη λειτουργίας της.
Χαρακτηριστικά της Επιχειρηματικής Δραστηριότητας Αρχικών Σταδίων	
Επιχειρηματικότητα ευκαιρίας	Ποσοστό αυτών που εμπλέκονται σε επιχειρηματική δραστηριότητα αρχικών σταδίων (όπως αυτή ορίστηκε παραπάνω) οι οποίοι: (α) δηλώνουν ότι ασχολήθηκαν επιχειρηματικά με κίνητρο την αξιοποίηση μιας ευκαιρίας και όχι από την έλλειψη εναλλακτικών επιλογών απασχόλησης και (β) δηλώνουν ότι βασική αιτία για να αξιοποιήσουν αυτή την ευκαιρία είναι η διάθεση εργασιακής ανεξαρτησίας ή η αύξηση του εισοδήματός τους και όχι απλώς η συντήρηση του εισοδήματός τους στα ίδια επίπεδα
Επιχειρηματικότητα Αρχικών Σταδίων με Υψηλές Προσδοκίες Μεγέθυνσης	Ποσοστό των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων (όπως ορίστηκαν παραπάνω) που αναμένουν να απασχολήσουν τουλάχιστον 20 απασχολούμενους στα επόμενα πέντε χρόνια.
Επιχειρηματική Δραστηριότητα Αρχικών Σταδίων, με Προσανατολισμό Νέα Προϊόντα-Υπηρεσίες	Ποσοστό των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων (όπως ορίστηκαν παραπάνω) που εκτιμούν ότι το προϊόν ή η υπηρεσία τους είναι καινούργιο για κάποιους πελάτες και θεωρούν ότι δεν προσφέρουν πολλές επιχειρήσεις το ίδιο προϊόν ή υπηρεσία.
Επιχειρηματική Δραστηριότητα Αρχικών Σταδίων, με Εξωστρεφή Προσανατολισμό	Ποσοστό των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων (όπως ορίστηκαν παραπάνω) που εκτιμούν ότι τουλάχιστον 25% της πελατείας τους προέρχεται από ξένες χώρες.

Π.4. Το εμπειρικό μέρος του GEM και ο ρόλος του ΙΟΒΕ

Ένα από τα ισχυρότερα ερευνητικά πλεονεκτήματα του GEM είναι ο όγκος των στοιχείων που έχει πλέον σχηματιστεί από το 1997 και η δημιουργία εναρμονισμένων μεταβλητών μέτρησης της επιχειρηματικής δραστηριότητας σε ένα ευρύ σύνολο χωρών. Αναλυτικότερα, με βάση και το εννοιολογικό μοντέλο που παρουσιάστηκε νωρίτερα, τα μεθοδολογικά εργαλεία του GEM βασίζονται στις εξής πηγές δεδομένων:

- Έρευνα πεδίου (τηλεφωνικές συνεντεύξεις) σε αντιπροσωπευτικά δείγματα ενηλίκων ηλικίας 18 έως 64 ετών, σε μεγέθη που κυμαίνονται από 1.500 έως και 30.000 άτομα.
- Προσωπικές συνεντεύξεις και συμπλήρωση ερωτηματολογίου από άτομα που ειδικεύονται σε ζητήματα που σχετίζονται με διάφορες πλευρές του φαινομένου της επιχειρηματικότητας (εμπειρογνώμονες επιχειρηματικότητας). Αναλόγως με τη χώρα, πραγματοποιούνται έως και 50 αντίστοιχες συνεντεύξεις.
- Τυποποιημένα εθνικά στοιχεία μακροοικονομικών κυρίως δεικτών για την αντίστοιχη οικονομία που λαμβάνονται από αξιόπιστες διεθνείς πηγές (π.χ. Παγκόσμια Τράπεζα, Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, ΟΗΕ, κλπ.).

Οι συντονιστές του προγράμματος διαμορφώνουν την ετήσια παγκόσμια έκθεση (Global Report) που περιγράφει την εξέλιξη της επιχειρηματικότητας σε παγκόσμιο επίπεδο και παρουσιάζει τις εθνικές συγκρίσεις σε σχέση με διάφορες διαστάσεις του ζητήματος. Η ετήσια έκθεση διανέμεται διεθνώς σε κυβερνητικές υπηρεσίες, οργανισμούς και επιχειρήσεις που ενδιαφέρονται ειδικά για το ζήτημα της επιχειρηματικότητας και είναι προσβάσιμη στον δικτυακό τόπο www.gemconsortium.org.

Το ΙΟΒΕ αποτελεί τον εθνικό ερευνητικό συνεργάτη του GEM από το 2003. Η ερευνητική ομάδα του Παρατηρητηρίου είναι υπεύθυνη για την άρτια διεξαγωγή των σχετικών ερευνών και την προκαταρτική επεξεργασία των δεδομένων, πριν την αποστολή τους στους συντονιστές. Μετά την εναρμόνιση όλων των διεθνών δεδομένων, αναλύει πλευρές της επιχειρηματικότητας με ιδιαίτερο ελληνικό ενδιαφέρον, ενώ συντάσσει και την Εθνική Έκθεση για την επιχειρηματικότητα στη χώρα που αποσκοπεί στο να αναδείξει εθνικές ιδιαιτερότητες και πιθανές διαφοροποιήσεις. Στόχος είναι πάντα η παραγωγή προτάσεων δημόσιας πολιτικής για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα, λαμβάνοντας υπόψη τα ιδιαίτερα εθνικά χαρακτηριστικά.

Το ΙΟΒΕ, στο πλαίσιο της συμμετοχής του στο GEM, διεξάγει δύο έρευνες πεδίου: μία έρευνα πεδίου στον ελληνικό πληθυσμό σε αντιπροσωπευτικό δείγμα 2.000 ατόμων και μία έρευνα πεδίου σε 36 εμπειρογνώμονες, οι οποίοι έχουν επιλεγεί ως «ειδικοί» σε διάφορες διαστάσεις της επιχειρηματικότητας.[48] Για περισσότερα στοιχεία και πληροφορίες για το Παρατηρητήριο Επιχειρηματικότητας του ΙΟΒΕ, επισκεφτείτε τον σχετικό σύνδεσμο (link) στον ιστότοπο του ΙΟΒΕ: http://www.iobe.gr.

[48] Η έρευνα πληθυσμού εκπονείται από την εταιρεία Datapower με τη βοήθεια του συστήματος τηλεφωνικών συνεντεύξεων CATI. Το δείγμα επιλέχθηκε με την τεχνική της πολυσταδιακής στρωματοποιημένης δειγματοληψίας, με βάση τα δημογραφικά χαρακτηριστικά κάθε γεωγραφικού διαμερίσματος, αστικότητα της περιοχής, φύλο και ηλικία.

Π.5. Οι διαστάσεις του επιχειρηματικού περιβάλλοντος

Χρηματοδοτική Υποστήριξη: Ο βαθμός στον οποίο είναι διαθέσιμοι πόροι και χρηματοδοτική υποστήριξη για νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις, συμπεριλαμβανομένων επιδοτήσεων και επιχορηγήσεων. Η διάσταση αυτή εξετάζει επίσης την ποιότητα και τον βαθμό στον οποίο είναι διαθέσιμη χρηματοδοτική υποστήριξη –με τη μορφή μετοχικού κεφαλαίου, κεφαλαίου σποράς (seed capital), ή μέσω δανειοδότησης- καθώς και την κατανόηση της επιχειρηματικότητας από τους φορείς της χρηματοπιστωτικής κοινότητας (π.χ., γνώση και ικανότητα αποτίμησης επιχειρηματικών ευκαιριών, αξιολόγηση των επιχειρηματικών σχεδίων και των κεφαλαιακών αναγκών μικρών επιχειρήσεων, διάθεση για συνεργασία με επιχειρηματίες, και αντιμετώπιση του ρίσκου).

Κυβερνητικές Πολιτικές: Ο βαθμός στον οποίο οι περιφερειακές αλλά και οι εθνικές οικονομικές πολιτικές και η εφαρμογή τους (σχετικά με τη φορολογία, τις κυβερνητικές ρυθμίσεις και τη διοίκηση κλπ.) είναι ουδέτερες ως προς το μέγεθος των επιχειρήσεων, και το κατά πόσο οι πολιτικές αυτές αποθαρρύνουν ή ενθαρρύνουν νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις.

Κυβερνητικά Προγράμματα: Η ύπαρξη άμεσων προγραμμάτων ενίσχυσης νέων και αναπτυσσόμενων επιχειρήσεων σε όλα τα επίπεδα κυβερνητικής πολιτικής -εθνικό, περιφερειακό και τοπικής αυτοδιοίκησης. Επίσης, η διάσταση αυτή εξετάζει την ποιότητα και την ευκολία πρόσβασης σε προγράμματα, την διαθεσιμότητα και την ποιότητα του κυβερνητικού προσωπικού, αλλά και την ικανότητά του να διαχειρίζεται ειδικά προγράμματα, καθώς και την αποτελεσματικότητα των δημοσίων υπηρεσιών.

Παιδεία και Μόρφωση: Ο βαθμός στον οποίο παρέχεται εκπαίδευση σχετικά με το πώς ξεκινάει ή διοικείται μια μικρή, νέα ή αναπτυσσόμενη επιχείρηση, σε όλες τις βαθμίδες του εκπαιδευτικού συστήματος (πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση, ιδρύματα τεχνολογικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης, μαθήματα σχετικά με την επιχειρηματικότητα σε οικονομικά και μη πανεπιστήμια και σε επίπεδο προπτυχιακών και μεταπτυχιακών προγραμμάτων). Η διάσταση αυτή εξετάζει επίσης την ποιότητα, τη χρησιμότητα και το βάθος μιας τέτοιας εκπαίδευσης για τη δημιουργία και διοίκηση μιας μικρής, νέας ή αναπτυσσόμενης επιχείρησης, την φιλοσοφία του εκπαιδευτικού συστήματος απέναντι στις δημιουργικές και καινοτομικές σπουδές σε όλες τις βαθμίδες του, την ικανότητα, καθώς και την ειδίκευση των εκπαιδευτών που διδάσκουν στοιχεία επιχειρηματικότητας.

Μεταφορά Έρευνας και Ανάπτυξης: Ο βαθμός στον οποίο η έρευνα και ανάπτυξη σε εθνικό επίπεδο οδηγεί την χώρα σε νέες εμπορικές ευκαιρίες, καθώς και το αν και κατά πόσο νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις έχουν πρόσβαση σε έρευνα και ανάπτυξη (R&D). Η διάσταση αυτή εξετάζει επίσης τις συνέπειες του θεσμικού πλαισίου σχετικά με την ευρεσιτεχνία, την δυνατότητα των ερευνητών να διαπραγματεύονται με τους ομολόγους τους στη βιομηχανία και το αντίστροφο, τα επίπεδα καινοτομικότητας της χώρας, τον εθνικό προσανατολισμό των δαπανών για έρευνα και ανάπτυξη (το κατά πόσο τα κρατικά, βιομηχανικά και εκπαιδευτικά ιδρύματα αναγνωρίζουν και προάγουν την σπουδαιότητα της εφαρμοσμένης έρευνας), καθώς και την ποιότητα και την διαθεσιμότητα υποδομής τέτοιας που να στηρίζει πρωτοβουλίες υψηλής τεχνολογίας.

Εμπορική και Επαγγελματική Υποδομή: Η επίδραση εμπορικών, λογιστικών και άλλων νομικών υπηρεσιών (συμπεριλαμβανομένου του κόστους, της ποιότητας και του βαθμού διαθεσιμότητας), αλλά και ιδρυμάτων που επιτρέπουν ή ευνοούν τη λειτουργία μιας νέας, μικρής ή αναπτυσσόμενης επιχείρησης. Επίσης, εξετάζονται η πρόσβαση σε πληροφορίες προερχόμενες από ευρύτερες πηγές, συμπεριλαμβανομένου του διαδικτύου, των περιοδικών, των εφημερίδων και δημόσιων σεμιναρίων, σχετικά με την εγχώρια και διεθνή οικονομία, την διαδικασία δημιουργίας μιας επιχείρησης, το πώς ετοιμάζεται ένα επιχειρηματικό σχέδιο, αλλά και σχετικά με τις απαιτήσεις της αγοράς.

Πόσο «ανοιχτή» είναι η Αγορά/Εμπόδια Εισόδου: Ο βαθμός στον οποίο οι εμπορικές συναλλαγές είναι τόσο σταθερές και δύσκολα μετατρέψιμες, ώστε να εμποδίζουν τις μικρές και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις να ανταγωνίζονται αποτελεσματικά και να επιτυγχάνουν να αντικαθιστούν προμηθευτές, υπεργολάβους και συμβούλους. Η διάσταση αυτή εξετάζει επίσης την ύπαρξη ή μη διάφανης αγοράς (π.χ. ύπαρξη ασυμμετριών στην πληροφόρηση: το αν και κατά πόσο οι πληροφορίες για τις συνθήκες της αγοράς είναι διαθέσιμες σε όλους τους πωλητές και τους αγοραστές), τις κυβερνητικές πολιτικές που αποσκοπούν στη δημιουργία ανοιχτής αγοράς (π.χ. κρατικές προμήθειες, μείωση των εμπορικών δασμών, φραγμών, κλπ.), τη δομή της αγοράς (π.χ. ευκολία εισόδου, κυριαρχία μεγάλων ή μικρών επιχειρήσεων, πλεονεκτήματα διαφήμισης, ανταγωνισμός τιμών, κλπ.) και το κατά πόσο όλες οι επιχειρήσεις ανταγωνίζονται με βάση τους ίδιους κανόνες του παιχνιδιού.

Πρόσβαση στην Υλική Υποδομή: Η ποιότητα και ο βαθμός πρόσβασης σε υλικούς πόρους, συμπεριλαμβανομένων των τηλεφωνικών επικοινωνιών, του ταχυδρομείου, του διαδικτύου, των οδικών μεταφορών, των εναέριων και θαλάσσιων μεταφορών, χώρων γραφείων αλλά και στάθμευσης. Το κόστος της γης, του χώρου και των ενοικίων. επίσης, η ποιότητα και ο βαθμός πρόσβασης σε πρώτες ύλες και φυσικούς πόρους, όπως το ξύλο, το έδαφος, οι κλιματολογικές συνθήκες, τα οποία είναι επωφελή για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας.

Πολιτισμικά και Κοινωνικά Πρότυπα: Ο βαθμός, στον οποίο τα υπάρχοντα κοινωνικά και πολιτισμικά πρότυπα ενθαρρύνουν, ή τουλάχιστον δεν αποθαρρύνουν, την ατομική δράση, η οποία πιθανόν να οδηγήσει σε νέους τρόπους επιχειρηματικής δράσης, ή οικονομικές δραστηριότητες που, με τη σειρά τους, μπορούν να οδηγήσουν στην ευρύτερη διάχυση του πλούτου και του εισοδήματος.

Η διάσταση αυτή εξετάζει επίσης τις ευρύτερες στάσεις απέναντι στην επιχειρηματικότητα, τις συμπεριφορές απέναντι στο ρίσκο, την επιχειρηματική αποτυχία και τη δημιουργία πλούτου (καθώς και την επίδρασή τους στην ανάπτυξη επιχειρηματικότητας), την επίδραση των κοινωνικών προτύπων στην επιχειρηματική συμπεριφορά, την κοινωνική αξία ή απαξία του επιχειρηματία, και τέλος την επίδραση που ασκούν οι πολιτισμικές και κοινωνικές συμπεριφορές για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας σε τοπικές κοινότητες και μειονοτικές ομάδες (εθνικές ή θρησκευτικές ομάδες, γυναίκες κλπ.).